

**TC
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ BİLİM DALI**

**METİN TOKER
VE
AKİS EKSENİNDE TÜRK SİYASİ HAYATINA BAKIŞI**

Şule TOKATLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman
Prof. Dr. Ferudun ATA**

Konya–2018

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin

Adı Soyadı	Şule Tokatlı
Numarası	104202052002
Ana Bilim / Bilim Dalı	TARİH/Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tezin Adı	Metin Toker ve Akis Ekseninde Türk Siyasi Hayatına Bakışı

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	Şule Tokatlı		
	Numarası	104202052002		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TARİH/Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ferudun ATA		
Tezin Adı		Metin Toker ve Akis Ekseninde Türk Siyasi Hayatına Bakışı		

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **Metin Toker ve Akis Ekseninde Türk Siyasi Hayatına Bakışı** başlıklı bu çalışma 16/08/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Prof. Dr. Ferudun ATA		
Prof. Dr. Cemal GÜVEN		
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ARILAN		

ÖNSÖZ

Cumhuriyet dönemi basın-yayın hayatında önemli bir yer işgal etmiş olan şahsiyetlerden birisi Metin Toker'dir. Metin Toker'in gerek eğitim yıllarına, gerekse meslek hayatına bakıldığı zaman başarılı bir grafik çizdiği dikkat çeker. Yurt içinde ve yurt dışında almış olduğu iyi eğitim onu Türkiye'de, basın hayatının tanınmış simalarından biri haline getirmiş ve önde gelen siyaset adamlarıyla yakından tanışmasına zemin hazırlamıştır. Demokrat Parti'nin yayın organı *Zafer* gazetesinde çalışması ile partinin genel başkanı Adnan Menderes ve yakın çalışma arkadaşları ile ilişki içinde olan Metin Toker, daha sonra eşi olacak olan Özden İnönü aracılığıyla da İsmet İnönü ile samimi bir ilişki kurmuştur. Bu özellikleriyle Metin Toker, yakın dönem Cumhuriyet tarihinin olaylara yakinen şahitlik eden önde gazetecisi ve dönemin siyasetini yönlendiren haber dergisi *AKİS*'i çıkarmış olmakla da tarihte oldukça etkili bir isim olmuştur.

Metin Toker gibi önemli bir şahıs hakkında akademik bir çalışma yapılmamış olması, bu çalışmaya yönelmede etkili olmuştur. 2013 yılında araştırmaya başlayınca Metin Toker ile ilgili bir çalışmanın yapılmakta olduğuna dair bir bilgi sahibi olmamakla beraber, 2015 yılında Hacettepe Üniversitesi'nde konunun doktora tezi olarak bitmiş olduğu görülmüştür. Bunun üzerine söz konusu çalışma ile benzerlik taşımaması için, Metin Toker'in daha çok *AKİS* dergisi üzerinden dönemin siyasi olaylarına bakışı incelenmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın amacı, 59 yıl aktif bir şekilde gazetecilik mesleğini sürdüren ve fikirleri ile siyasete ve okuyucularına belirli bir yön çizen Metin Toker'in hayatını ve eserlerini akademik anlamda inceleyerek bu camiaya kazandırmaktır. Ayrıca bir döneme damgasını vuran dergi olarak bilinen *AKİS*'in, sahibi ve başyazarı olan Metin Toker'in Türkiye'nin zor dönemlerinde olaylara bakış açısını yansıtabilmektir. Dönemin muhalif basınının düşüncelerini çok net bir şekilde gözler önüne seren Metin Toker ve *AKİS* bu anlamda çok önemlidir.

Giriş ve üç bölümden oluşan çalışmanın giriş bölümünde, *AKİS* dergisinin Türkiye'deki ilk haftalık haber dergisi olması dolayısıyla, dergicilik faaliyetlerinden ve dergiciliğin Türkiye'deki tarihsel gelişiminden bahsedilmiştir. HAYATI adlı birinci bölümde, Metin Toker'in seçercesinden başlanılarak vefatına kadar geçen süre içerisindeki faaliyetleri ele alınmıştır. Araştırmanın ikinci bölümünü oluşturan

ESERLERİ kısmında, Metin Toker'in kitaplarının detaylı özetleri yer almaktadır. Çalışmanın en önemli safhasını teşkil eden üçüncü bölümde ise, Metin Toker'in 1954–1968 yılları arasında *AKİS* dergisinde kaleme aldığı Türkiye Cumhuriyeti iç ve dış politikasına dair siyasi düşünceleri, dönemin olayları ile birlikte kronolojik bir şekilde sunulmuştur.

Araştırma için kullanılan kaynaklar incelendiğinde; öncelikle Metin Toker'in kendi kaleminden çıkan kitaplar ve makalelerin büyük ölçüde kullanıldığı görülecektir. Hayatının her dönemini yazılarında anlatan Metin Toker'in 17 adet telif ve bir tane de çeviri eseri bulunmaktadır. Metin Toker'in şu anda piyasada bulunmayan 70'li yıllarda yazmış olduğu eserleri; kütüphanelerden, Türkiye genelindeki sahaflardan ve yaynevlerinden temin edilmiştir. Metin Toker'in makalelerine ise öncelikle, araştırmanın önemli bir safhasını oluşturan *AKİS* dergisinden ulaşılmıştır. Ayrıca *Milliyet*, *Hürriyet*, *Cumhuriyet* gazetelerindeki makalelerinden de faydalanılmıştır. Fikir ve düşüncelerine yazılarından ulaşabildiğimiz Metin Toker'in hayatı ile ilgili şahsi bilgilere, eşi Özden Toker ve kızı Ayşe Gülsün Bilgehan ile farklı tarihlerde yapılan mülakatlar neticesinde ulaşılmıştır. Çok sıcak ve samimi bir ortamda sohbet havasında gerçekleşen görüşmelerde, Metin Toker'in çocukluk yıllarına dair bilgi ve resimler elde edilmiştir. Araştırma ile ilgili başvurulmuş diğer tetkik eserler; dönem ile ilgili bilgi toplamak adına müracaat edilmiş olan kitaplar, makaleler, tezler ve elektronik kaynaklardan oluşmaktadır.

Yaklaşık 5 yıl süren araştırmamızın her aşamasında desteğini ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Ferudun ATA'ya, çalışmaya yol gösterici fikirleri ile katkıda bulunan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ARIKAN'a, 28 Kasım 2013 tarihinde TBMM'de odasında bizi ağırlayan Metin Toker'in kızı CHP Milletvekili Ayşe Gülsün BİLGEHAN'a, 29 Nisan 2016 tarihinde Pembe Köşk'te bizi misafir eden Metin Toker'in kıymetli eşi Özden TOKER'e teşekkürlerimi sunarım. Çalışma sürecinde maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen sevgili eşim Mehmet TOKATLI'ya, babam Sami ÇAVUŞOĞLU'na ve annem Hacer ÇAVUŞOĞLU'na teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Şule TOKATLI

Konya, 2018.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	Şule Tokatlı
Numarası	104202052002
Ana Bilim / Bilim Dalı	TARİH/Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ferudun ATA
Tezin Adı	Metin Toker ve Akis Ekseninde Türk Siyasi Hayatına Bakışı

ÖZET

1924 yılı, İstanbul doğumlu olan Metin Toker; Galatasaray Lisesi'nde başarılı bir öğrencilik döneminin ardından, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Fransız Filolojisi eğitimi almıştır. Döneminin önemli gazetelerinden biri olan *Cumhuriyet*'te gazetecilik mesleğine adım atan Toker, daha sonra Paris'te Siyasal Bilgiler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler bölümünü de okuyarak yüksek tahsilini tamamlamıştır. Bu dönemde, kendini çok iyi bir şekilde yetiştiren Toker, bir yandan okurken bir yandan da *Zafer* ve *Yeni İstanbul* gazetelerinde muhabirlik yaparak mesleğini sürdürmüştür.

1953 yılında Türkiye'ye dönen Metin Toker, 1954 yılında *AKİS* dergisini çıkarmaya başlamıştır. 1955 yılında İsmet İnönü'nün kızı Özden İnönü ile evlenerek "Milli Damat" lakabıyla ünlenen Toker, 14 yıl boyunca haftalık olarak çıkardığı *AKİS* dergisinde dönemin siyaseti üzerine eleştirel yazılar kaleme alarak, Türk siyasi hayatı üzerine etki eden değerlendirmelerde bulunmuştur. Metin Toker bu dönemde iktidara muhalif yazılarından dolayı 2 kez hapisaneye girmiştir. 1968 yılında *AKİS*'i kapattıktan sonra, önce *Hürriyet* ve ardından *Milliyet* gazetelerinde "*Not Defterinden*" adlı köşesini yazmaya devam eden Toker, 59 yıl gazetecilik mesleğini büyük bir şevkle sürdürmüş ve ardından gelen gazeteciler için çok önemli bir örnek ve saygı duyulan büyük bir usta olmuştur.

Siyaset ve diplomasi alanında başarılı bir aydın olan Metin Toker, 1977–1980 yılları arasında Kontenjan Senatörü olarak parlamentoda görev yapmıştır. 1980 darbesinden sonra Avrupa Konseyi Siyasi Komisyonunda üyelik yapmıştır.

Çok sayıda kıymetli eseri bulunan Metin Toker, anılarını yazmaya başladığı günlerde yoğun bakıma alınmış ve hayatını anlattığı eserini bitirmeye ömrü yetmemiştir. 18 Temmuz 2002 tarihinde akciğer yetmezliğinden vefat etmiştir.

Basın şeref kartı sahibi olan Metin Toker, 3 çocuk babasıdır.

Anahtar kelimeler: Gazeteci, Senatör, AKİS, Not Defterinden.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	Şule Tokatlı
Numarası	104202052002
Ana Bilim / Bilim Dalı	TARİH/Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ferudun ATA
Tezin İngilizce Adı	Metin Toker and His View on Turkish Political Life on Axis of Akis

SUMMARY

Born in Istanbul in 1924, Metin Toker studied French Philology at Istanbul University Faculty of Letters after a successful studentship at Galatasaray High School. Toker stepped into the journalism profession in *Cumhuriyet* (the Republic), one of the most important newspapers of the period, and then completed his higher education by studying the International Relations Department at the Institute of Political Information in Paris. During this period, Toker has himself developed very well and has continued his career as a journalist in *Zafer* and *Yeni İstanbul* newspapers while studying.

Having returned to Turkey in 1953, Metin Toker began publishing the AKİS magazine in 1954. Toker, who married İsmet İnönü's daughter Özden İnönü in 1955 and became famous with the nickname of "National Groom", has been criticizing the politics of the period in weekly published AKİS magazine for 14 years and carried out evaluations affecting Turkish political life. Metin Toker entered prison twice due to his dissident opposition writings. After closing AKİS in 1968, Toker continued to write the opinion column named "From the Notepad" of *Hürriyet* and *Milliyet* newspapers with his 59-year great enthusiasm in the journalism profession and became a very important example and respected master of journalism.

Metin Toker, a successful intellectual in the field of politics and diplomacy, served in the parliament from 1977 to 1980 as Senator of Contingency. After the 1980 coup, he became a member of the Political Commission of the Council of Europe.

Having a large number of precious works, Metin Toker was taken into intensive care during the days when he began to write the memoirs and he could not live long enough to finish his story. He died of lung failure on July 18, 2002.

Holding the press honor card, Metin Toker is the father of three children.

Key Words: Journalist, senator, AKİS, notepad

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	ii
TEZ KABUL FORMU.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ	
I. Basın - Yayın Kavramları ve Basının Önemi.....	1
II. Derginin Tanımı, Çeşitleri ve Türkiye’de Dergiciliğin Tarihçesi.....	2
III. Haftalık Haber Dergiciliği	4

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYATI

1.1.Şeceresi	6
1.2. Ailesi ve Doğumu.....	7
1.3.Eğitim Yılları	
1.3.1. İlk ve Lise Öğrenimi.....	8
1.3.2. Üniversite Dönemi.....	9
1.4.Evliliği	
1.4.1. Özden İnönü ile Evlilik Öncesi İlişkileri.....	12
1.4.2. Metin Toker’in İsmet İnönü ile Tanışması.....	14

1.4.3. Nişan ve Düğünleri.....	16
1.5. Çocukları	18
1.6. Basın-Yayın Hayatı	
1.6.1. Gazetecilik Mesleğine Başlaması.....	21
1.6.2. Cumhuriyet Gazetesi Dönemi	23
1.6.3. Batı Avrupa Muhabirliği Yılları.....	27
1.6.4. AKİS Dergisi	
1.6.4.1. Dergi Fikrinin Doğuşu ve Kurucuları.....	29
1.6.4.2. Derginin Genel Özellikleri, Amacı ve İçeriği.....	31
1.6.4.3. Yayın Faaliyetleri Sebebiyle Metin Toker'in Yargılanması..	33
1.6.4.4. Derginin Kapanışı	36
1.6.5. Milliyet ve Hürriyet Gazeteleri Dönemi.....	38
1.7. Siyasi Faaliyetleri.....	43
1.8. Vefatı	45

İKİNCİ BÖLÜM

ESERLERİ

2.1. Tercüme Eserleri.....	47
2.2. Telif Eserleri.....	48
2.2.1. Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944–1973).....	49
2.2.1.1. Tek Partiden Çok Partiye (1944–1950).....	49
2.2.1.2. DP'nin Altın Yılları (1950–1954)	51
2.2.1.3. DP Yokuş Aşağı (1954–1957).....	53
2.2.1.4. Demokrasiden Darbeye (1957–1960).....	54
2.2.1.5. Yarı Silahlı, Yarı Kûlahlı Bir Ara Rejim(1960–1961)	58

2.2.1.6. İnönü'nün Son Başbakanlığı (1961–1965).....	60
2.2.1.7. İsmet Paşa'nın Son Yılları (1965–1973).....	61
2.2.2. NATO 25. Yaşında Tamam mı Devam mı?	65
2.2.3. Avrupa “Bir Şeyler” Arıyor	66
2.2.4. Şeyh Sait ve İsyanı.....	67
2.2.5. Solda ve Sağda Vuruşanlar.....	70
2.2.6. Türkiye Üzerinde 1945 Kâbusu.....	72
2.2.7. Rus Geldi Aşka Rus'un Aşkı Başka.....	74
2.2.8. Bir Diktatörün İktidar Yolu.....	76
2.2.9. Not Defterinden (1973 Seçimlerinden 12 Eylül'e)	80
2.2.10. Orak ile Çekiç Arasında Kalanlar.....	80
2.2.11. Ortak Pazar mı, Ortak Tuzak mı?.....	85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN TOKER'İN AKİSTEKİ YAZILARI DOĞRULTUSUNDA TÜRKİYE'NİN İÇ VE DIŞ POLİTİKASINA BAKIŞI (1954–1968)

3.1. İÇ POLİTİKA

3.1.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye’de Çok Partili Hayata Yeniden Dönüş ve DP İktidarı	88
--	----

3.1.2. 1954–1957 DÖNEMİ

3.1.2.1. 2 Mayıs 1954 Genel Seçimleri.....	92
3.1.2.2. Seçimlerden Sonra DP’nin Yönetim Anlayışı.....	94
3.1.2.3. DP ve Basın.....	96
3.1.2.4. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun.....	98

3.1.3. 1957–1960 DÖNEMİ

3.1.3.1. 1957 Genel Seçimleri.....	99
3.1.3.2. Muhalefete Karşı Alınan Tedbirler: Meclis İç Tüzük Değişikliği ve Kubalı Meselesi.....	101
3.1.3.3. Metin Toker'e Göre DP'nin Hataları ve Yapılması Gerekenler.....	102
3.1.3.4. Metin Toker'in Ekonomi Üzerine Eleştiri ve Önerileri.....	104
3.1.3.5. Vatan Cephesi ve Radyo'nun İktidar Tarafından Kullanılması.....	106
3.1.3.6. Gerilen İktidar Muhalefet İlişkileri ve İnönü'nün Yurt Gezileri.....	107
3.1.3.7. 1960 Yılı: Tahkikat Komisyonu ve Akabinde Yaşanan Gelişmeler.....	110
3.1.3.8. Metin Toker'e Göre; 27 Mayıs Darbesi ve Sonrası Gelişmeleri.....	112

3.1.4. 1960–1961 GEÇİCİ ANAYASA VE MBK DÖNEMİ113

3.1.4.1. Orduda ve Üniversitede Yapılan Tasfiyeler.....	116
3.1.4.2. Metin Toker'in MBK' ya Tavsiyeleri.....	118
3.1.4.3. Yassıada Yargılamaları.....	121
3.1.4.4. MBK'nin Kendi İçinde Görüş Ayrılıkları: 14'ler Olayı.....	124
3.1.4.5. Metin Toker'e göre MBK'nin Ekonomi politikası.....	126
3.1.4.6. Kurucu Meclisin Teşkili, 1961 Anayasasının Kabulü ve Referandum.....	126
3.1.4.7. Metin Toker'in Siyasi Partilere Yaklaşımı.....	130

3.1.4.8.15 Ekim 1961 Genel Seçimleri.....	133
3.1.5. KOALİSYON HÜKÜMETLERİ DÖNEMİ (1961–1965).....	136
3.1.5.1. I. Koalisyon Hükümeti	136
3.1.5.2. II. Koalisyon Hükümeti	140
3.1.5.3. III. ve IV. Koalisyon hükümetleri.....	143
3.1.5.4. 10 Ekim 1965 Genel Seçimleri	146
3.1.6. AP İKTİDARI DÖNEMİ (1965–1968).....	151
3.2. DIŞ POLİTİKA.....	156
3.2.1. TÜRKİYE VE ORTADOĞU	156
3.2.1.1. Metin Toker’e Göre Ortadoğu Politikası.....	158
3.2.1.2. Irak’ta Yaşanan Olaylar, Kanlı İhtilal ve Londra Konferansı...159	
3.2.1.3. Lübnan Olayları ve ABD’nin Müdahalesi.....	163
3.2.1.4. 1960’larda Değişen Dengeler ve Ortadoğu.....	165
3.2.2. KIBRIS MESELESİ	
3.2.2.1. Meselenin Ortaya Çıkışı ve Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Kurulması.....	167
3.2.2.2. 1963–1964 Kıbrıs Buhranı	170
3.2.2.2.1. Türk-Amerikan Münasebetleri ve Johnson Mektubu...173	
3.2.2.2.2. Türkiye Sovyet Rusya Yakınlaşması.....	178
3.2.2.3. 1967 Kıbrıs Krizi.....	180
SONUÇ.....	183
KAYNAKLAR.....	186
EKLER.....	199

KISALTMALAR

ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	:Adı geçen eser
a.g.m.	:Adı geçen makale
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AP	:Adalet Partisi
bkz.	:Bakınız
BM	:Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
CENTO	:Merkezi Antlaşma Örgütü (Central Treaty Organization)
CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
CKMP	:Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CTAD	: Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi
ÇTTAD	: Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
DP	:Demokrat Parti
EOKA	:Kıbrıs Rumlarının kurduğu Terör Örgütü (Ethniki Organosis Kyprion Agoniston)
GP	:Güven Partisi
HP	: Hürriyet Partisi
MBK	:Milli Birlik Komitesi
MKP	:Milli Kalkınma Partisi
MP	:Millet Partisi

NATO :Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (The North Atlantic Treaty Organization)

OEEC : Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı (Organization for European Economic Cooperation)

PKK : Kürdistan İşçi Partisi adındaki terör örgütü (Partiya Karkerên Kurdistanê)

SEATO : Güney-Doğu Asya Antlaşması Teşkilatı (South East Asia Treaty Organization)

SSCB :Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği

TBMM :Türkiye Büyük Millet Meclisi

TBMMZC :Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri

TİP :Türkiye İşçi Partisi

TKP : Türkiye Köylü Partisi

TSK :Türk Silahlı Kuvvetler

YTP :Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

IV. Basın - Yayın Kavramları ve Basının Önemi

Genel anlamda basın; belirli bir zamanda basılan ve her türlü haber ile fikri topluma ulaştıran tüm yayın türleridir. Genellikle günlük çıkan basın ürünlerine gazete; haftalık, on beş günlük ve aylık çıkanlarına ise dergi denilmektedir.

Geniş anlamıyla yayın ise; gazete ve dergilerin yanında radyo ve televizyon gibi tüm kitle haberleşme araçları ile kamuoyuna sunulan bilgilerdir. Bu doğrultuda basın ve yayın terimi birlikte kullanıldığı zaman; gazeteler, dergiler ve kitaplarla beraber, radyo ve televizyon gibi kitle haberleşme araçlarının tümünü ifade etmektedir. Basında en belirgin özellik, belirli bir zamanda basılma şartı iken yayında bu özellik söz konusu değildir¹.

Çağdaş demokratik sistemlerde, vatandaşların en doğal hakları devlet yaşantısında olan olayları bilmek ve öğrenmektir. Bu durum demokratik siyasal sistemler içinde “açıklık rejimi” olarak ifade edilmektedir. Duyuru olanağını en geniş ve etkili bir şekilde sağlayan basın, bu konudaki görevi yerine getirirken sadece olayların belirtilmesi ve duyurulması ile gerçekleştirmiş olmaz. Basın olayların duyurulması yanında, olaylarla ilgili görüş açıklamakla beraber yorum ve eleştirilerde bulunur². Bu anlamda oldukça önemli bir işlevi bulunan basın, demokrasilerde dördüncü kuvvet olma vasfını kitleleri yönlendirme gücü sayesinde kazanmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk, “milletin müşterek sesi” olarak ifade ettiği basını şu şekilde tanımlamış ve önemine dikkat çekmiştir: “*Bir milleti tenvir ve irşatta, bir milletin muhtaç olduğu gıdayı vermekte, hülasa bir milletin hedefi saadet olan istikameti müşterekede yürümesini teminde, basın başlı başına bir kuvvet, bir rehberdir.*” Çağımızın düşünürleri basını, modern demokrasinin belli başlı öğelerinden biri olarak görürken; basının önemini en güzel şekilde Pierre Denoyer şu şekilde dile getirmiştir: “*Basın olmadan yönetmek, muhalefet etmek, öğrenmek ve*

¹ M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul 2002, s. 19.

² Sezer Akarcalı, “Basının Görevleri ve Basın Özgürlüğü”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.44, S. 1, Ankara 1989, s. 266.

öğretmek, inandırmak, çalışmak veya dinlenmek, satın almak veya satmak imkânsız hale gelmiştir. Basın hiçbir şeye yeterli değildir. Fakat basın her şeye ve herkese gereklidir³”.

V. Derginin Tanımı, Çeşitleri ve Türkiye’de Dergiciliğin Tarihçesi

Dergi kavramı, eskiden kullanılan “mecmua” sözcüğünü karşılamakla beraber, 1950’li yıllarda kullanımı yaygınlaşan bir terimdir. Siyaset, edebiyat, teknik vs. konuları inceleyen ve belirli aralıklarla çıkan süreli yayın şeklinde tanımlanan dergi, süreli yayınlar içerisinde ki gazete dışındaki en önemli türdür⁴.

Dergiler yayın süreleri ve konularına göre sınıflandırılır. Yayın sürelerine göre dergiler; haftalık, on beş günlük, aylık, iki aylık, üç aylık, dört aylık, altı aylık ve yıllık olarak sınıflandırılırken, konularına göre ise genel ve uzmanlık dergileri olarak iki ana gruba ayrılır. Bunlardan birincisi olan genel dergiler, her türden okuyucuya seslenerek ilgilerini çekebilecek konu ve yazıların yer aldığı dergilerdir. İkinci tür olan uzmanlık dergileri ise, bilim-teknik, sanat-kültür, mizah, moda, spor vs gibi konularda yayın yapan ve bu konularla alakalı okuyucuları bulunan dergilerdir⁵.

Batı’da 17. yüzyılda ortaya çıkan dergicilik faaliyetleri, ülkemize matbaanın geç gelmesi sebebiyle, iki yüzyıl gecikme ile ancak 19. yüzyılda başlamıştır. 1831’de ilk gazetenin yayınlanmasından bir süre sonra, dergicilik ülkemizde giderek yaygınlaşmaya başlamıştır⁶. Zafer Toprak, Türkiye’de Cumhuriyet öncesi fikir dergiciliğini iki döneme ayırmaktadır. İlk dergi olan *Vakayi-i Tıbbiye*’nin yayın tarihi olan 1849’dan, 1891 yılı *Servet-i Fünun*’a kadar uzanan dönemi “*Osmanlı dergiciliğinin ansiklopedik çağı*” olarak nitelendirmektedir. Bu dönemde çıkan ilk Osmanlı dergileri, Tanzimat döneminin geleneği olan Batı’ya yönelişin resmidir. Bu

³ M. Nuri İnüç, *Basın*, s. 20.

⁴ Mehmet Suiçmez, *Dergi Haberciliği ve Nokta Dergisi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik ABD Yüksek Lisans Tezi, Konya 2009, s. 5.

⁵ Muhsin Özcan, *Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Haftalık Haber Dergiciliğinin Gelişim Evreleri (Akis Dergisi Örneği)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Genel Gazetecilik Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996, s. 7.

⁶ Aslı Yapar Gönenç, “Türkiye’de Dergiciliğin Tarihçesi”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi*, S. 29, İstanbul 2007, s. 64.

anlamda, dönemin dergileri büyük oranda Batı'yı tanıtan yazılar ile Batı'nın bilim ve teknik gelişmelerini okuyucuya aktaran makalelere yer vermişlerdir⁷.

Tanzimat döneminde Münif Paşa tarafından, 1862 yılında kurulan Cemiyet-i İlmiye-yi Osmaniye derneğinin yayın organı olan fizik, kimya felsefe, ruh bilim, tarih ve coğrafya konularına yer veren *Mecmua-i Fünun*, gerçek anlamda ilk dergi olarak nitelenmektedir. Tanzimat döneminde yaygınlaşmaya başlayan dergicilik faaliyetleri sonucu, çıkan dergilerin ilk örnekleri bu döneme aittir. Bunlardan bazıları şu şekildedir; ilk resimli Türk dergisi *Mirat* (1862), ilk müzik dergisi *Musiki-i Osmani* (1863), ilk çocuk dergisi *Mümeyyiz* (1869) dir⁸.

II. Abdülhamit döneminde siyasi düşüncenin baskı altında tutulduğu ortamda Ahmet İhsan (Tokgöz) tarafından yayınlanmaya başlayan *Servet-i Fünun*, yeni bir fikir ve edebiyat çılgını açmıştır. Başlangıçta batı kökenli bilimsel konulara ağırlık veren dergi, yazı işleri müdürlüğüne Tevfik Fikret'in getirilmesinden sonra edebiyat ve sanat ağırlıklı bir dergiye dönüşerek, fikir dergiciliği alanında yeni bir kimlik kazanır. Kısa zamanda çevresine genç bir yazar kesimini toplayan dergi, geleneksel kültür ve edebiyata karşı savaş açar. Ancak *Servet-i Fünun*, 1901 yılında Hüseyin Cahid'in Fransızcadan çevirdiği “*Edebiyat ve Hukuk*” başlıklı yazısı sebebiyle kapatılır⁹.

II. Meşrutiyetin ilan edilmesi ile basın özgürlüğü özlemiyle yaşayan toplumda, büyük bir patlama yaşanır. Kimi yazarlara göre bu dönem basın ile adeta özdeşleşmiş ve her önüne gelenin gazete çıkardığı devir olarak nitelenmektedir. 1908–1909 yıllarında 353, 1910'da 130, 1911'de 124 dergi ve gazete yayınlanmıştır. II. Meşrutiyet'le birlikte İslamcı dergi sayısında da önemli bir artış olmuştur. Bunlar; *Sırat-ı Mustakim*, *Sebilürreşad* ve *Beyanü'l Hakk* ¹⁰ gibi dergilerdir.

İstiklal Savaşı yıllarında Türk Basını ikiye ayrılmıştır. Bir kısım gazete ve dergiler milli mücadeleyi desteklerken diğerleri onların karşısında yer almıştır. Bu dönemin önemli dergileri arasında *Büyük Mecmua* (1919), *Ümid* (1919), *Kurtuluş* (1919), *Aydede* (1920), *Aydınlık* (1921) ve *Dergâh* (1921) bulunmaktadır. *Aydınlık*

⁷ Zafer Toprak, “Fikir Dergiciliğinin Yüz Yılı”, *Türkiye’de Dergiler Ansiklopediler(1849–1983)*, İstanbul 1984, s. 13.

⁸ Aslı Yapar Gönenç, “Türkiye’de Dergiciliğin Tarihçesi”, s. 64.

⁹ Z. Toprak, a.g.m., 17.

¹⁰ Hakan Aydın, “Sunuş”, *II. Meşrutiyet Devrinde Basın ve Siyaset*, Editör Hakan Aydın, Konya 2010, s. 7; Z. Toprak, a.g.m., s. 18.

dergisi sol eğilimdeyken, *Dergâh* ise sanat ve kültür ağırlıklı olup milliyetçi bir çizgiyle çıkmışlardır¹¹.

Cumhuriyet döneminde yayımlanan *Kadro* dergisi, 1932 tarihinde Türkiye’de Kemalist rejimin ideolojisini üretmeyi amaçlamıştır. 1933 yılında çıkan *Varlık* ise en uzun ömürlü kültür-sanat dergilerimizden biri olmuştur. İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla Turancı ve milliyetçiliği savunan dergiler yaygınlaşmaya başlamıştır. Bunlardan bazıları *Bozkurt*, *Millet* ve *Çınaraltı*’dır. 1940’lı yıllarda yayımlanan *Yurt* ve *Dünya* (1941–1944), *Adımlar* (1943–1944), *Gün* (1945–1946) toplumcu akımın ve *Büyük Doğu* (1943) gibi İslamcı hareketin dergileri de ortaya çıkmaya başlamıştır. Ayrıca 1954 yılına gelindiğinde ise yeni bir tür olan haftalık haber dergileri yayımlanmaya başlamıştır¹².

VI. Haftalık Haber Dergiciliği

Haber kavramı değişik biçimlerde açıklanmaktadır. En kısa tanımıyla “iletişim veya yayın organlarıyla verilen bilgi” olarak ifade edilmektedir. Akademik anlamda ise haber; “vaktinde verilen, toplumda çok sayıda kişiyi ilgilendiren ve etkileyen, bu kişilerin anlayabileceği herhangi bir olay, fikir veya kanaattir” şeklinde tanımlanmaktadır.

1920’li yıllara kadar haberler “düz haberler” ve “renkli haberler” olarak iki ana gruba ayrılmıştı. Ancak teknolojinin hızla ilerlemesi sonucu, sadece düz ve renkli haberler veren yazılı basın, görsel basının gerisinde kalmaya başlamıştır. Reklâmların da görsel basına geçmesiyle maddi manada sıkıntı içine giren yazılı basın, habercilik alanında “araştırmacı habercilik” veya “araştırmacı gazetecilik” adıyla yeni yönelimlere girmiştir. Araştırmacı gazetecilik “otoritelerin ya da toplumdaki güç odaklarının bilinmesini istemedikleri olgu ve bilgilerin derinlemesine ve sistematik araştırma ve soruşturma ile öğrenilip halka duyurulması” şeklinde açıklanmaktadır.

Türkiye’de araştırmacı gazetecilik alanında, çok partili siyasi hayata geçtikten sonra bir canlanma görülmüştür. 1954 yılında yayın hayatına başlayan *AKİS* dergisi,

¹¹ Aslı Yapar Gönenç, “Türkiye’de Dergiciliğin Tarihçesi”, s. 66.

¹² Muhsin Özcan, *Akis Örneği*, s. 10; Aslı Yapar Gönenç, a.g.m. s. 69-70.

bu alana “*belgeli haber*” kavramını sokmuş ve yine ilk kez akademisyenlerle gazetecilerin birlikte çalıştığı, akademik çalışmalarla gazeteciliğin sentezini yapmıştır¹³.

Bu dönemde dünyada önemli bir konuma gelen haber dergileri giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Haftalık haber dergileri olarak bilinen bu tür; “*bir hafta boyunca gelişen olayları, geçmişleri ve muhtemel gelecekleriyle, en renkli biçimde ele alan ve kolay okunabilen kısa fakat ilginç yazılarla okurlarına sunan dergilerdir*” şeklinde tanımlanmaktadır. Kitle iletişim araçlarının anlık verdiği haberleri, kendi dergicilik anlayışlarıyla birlikte, yorumlarını katarak ve daha ayrıntılı bir şekilde çözümleme yapmak suretiyle derinliğe inerek veren dergiler, kitle iletişim araçları karşısında daha avantajlı konuma gelmişlerdir. Bu sebeple taze haber verememek haftalık haber dergilerini yoruma itmiştir. Şöyle ki; bütün bir haftanın gündemini oluşturan olayları, tuttukları siyasi görüşler çerçevesinde yoruma ağırlık vererek, eleştirel bir tarzda ele alan dergiler, okuyucu kitlelerinin özelliklerini de göz önünde bulundurarak önemli bir noktaya gelmişlerdir¹⁴.

Metin Toker’ın sahibi olduğu ve dergideki yazıların çoğunu kaleme aldığı *AKİS* dergisi, Batı’da *Time* ve *Newsweek* örneği haber dergilerinin Türkiye’de ilki olma vasfını kazanmıştır. Tirajı 35 binlerde olan *AKİS*¹⁵; yayın hayatına tarafsız olarak girmiş, ancak Metin Toker’ın 1955 yılında CHP lideri İsmet İnönü’nün kızı ile evlenmesi sonucu kısa zamanda, DP’ye karşı muhalefetin yayın organı durumuna gelmiş ve öyle davranmaya başlamıştır. Araştırmanın üçüncü bölümünde ayrıntılarıyla incelenecek olan Türk siyasi hayatında Metin Toker’ın olaylara bakış açısını yansıtan *AKİS* dergisinin, siyasi anlamda, darbeye giden süreci ve MBK dönemi siyasetini nasıl etkisi altına aldığı görülecektir.

¹³ Muhsin Özcan, *Akis Örneği*, s. 5-6.

¹⁴ Suiçmez, *Dergi Haberciliği ve Nokta Dergisi*, s. 10-11.

¹⁵ Hıfzı Topuz, *Türk Basın Tarihi*, İstanbul 2003, s. 396.

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYATI

1. 1. Şeceresi

Metin Toker'in şeceresi incelendiğinde, baba tarafından Çerkes kökenli bir prens ailesinden geldiği bilgisine ulaşılır. Şöyle ki Metin Toker'in büyük dedesi Hasan Bey, Kafkasya Karaçay Bölgesinde 1500 yıllarından beri yaşamakta olan Abaza prensi Gebeko♦ Dudar ahfadından, Dudaruk Bey'in dört oğlundan biridir. Diğer üç oğlu ise İbrahim, Mahmut ve Canbolat Beylerdir.

1860'lı yıllarda Ruslar Kafkasya'yı işgal etmek için hazırlıklara başlamış, bunun üzerine Kafkas halkı ise vatanlarını savunmak için savaşı göze almışlardır. Kafkasya topraklarından birçok medeniyet gelip geçmiş olmasına rağmen, Çerkes halkı topraklarını kimseye teslim etmemiştir. Fakat bu sefer durum farklı olmuş, Rus Çarı II. Alexander karşında savaşı Kafkaslar kaybetmiştir. Bunun üzerine onlara “*ya bu topraklardan gidersiniz ya da kalıp burada bizim kölemiz olursunuz*” denmiştir. 1863'te Kafkas halkından olan Abhezler, Ruslarla anlaşmak zorunda kalmış ve mücadelelerini yine o toprakların halkı olan Ubıhlara ve Şapsığlara bırakmışlardır. Bu arada Çerkes kuvvetlerine yardım eden, Rus işgali altındaki Polonyalılar da; 1864 baharında Kafkas kuvvetleri resmen yenilince bölgeden kaçmışlardır. Bunun üzerine Çerkesler, 21 Mayıs 1864'te Rus Çarı II. Aleksander'a karşı yenilgiyi kabul etmek zorunda kalmışlardır. Çerkesler ya zulüm altında yaşayacak ya da sürgüne gideceklerdi. Nitekim Rus birlikleri savunmasız kalan kadın, yaşlı ve çocukları katletmeye başlayınca Çerkesler, “*esaret altında yaşamaktansa zorunlu göçü tercih*” etmişlerdir. Bu dönemde Osmanlı Devleti de Halife sıfatıyla kapılarını Çerkeslere açmış ve “*sürgün ve zorunlu göç*” başlamıştır. Esasında Kafkasya bölgesinden 1850'de başlayan göç dalgası, 1864'te doruk noktasına ulaşmıştır¹⁶.

Miladi 1854, Rumi 1270 tarihinde Kafkasya'nın Kuban vilayetinden göç eden Dudaruk Beyin dört oğlu, Osmanlı Hükümetine sığınınca devlet onlara “*size tahsis*

♦ Tarihi kaynaklardaki adıyla “Yegibokolar”, Kuzey Kafkasya'nın Kuban bölgesinde yaşayan, Abazaların Aşkaruva boyundan bir prens ailesidir.

¹⁶ Ayten Aygen, *Nart'ın Prensleri*, İstanbul 2006, s. 101, 107–108.

edilen topraklara yerleşin ve köylerinizi kurun” demiştir. Onlar da Tokat’a gelerek burada “*Gebokaya ♦ Köyü*” ile birlikte dört köy kurmuşlardır¹⁷ Daha sonra Dudaruk Bey’in oğulları, İstanbul’a gitmiş ve hayatlarını Kanlıca’da sürdürmüşlerdir. Kanlıca’daki bu ev, ilk zamanlar bütün kardeşleri barındırmış, sonradan işleri düzelen ailelerini kurup evden ayrılmış, fakat Kanlıca’dan kopamamışlardır.

Dudaruk Bey’in ortanca oğlu Hasan Bey, İstanbul’da okumuş ve Sidler’den ♦ Fazıla Hanım’la evlenmiş ve çocuk çocuğa karışmıştı. Ailenin tek kızı olan Dürdane Hanım (Metin Toker’in babaannesi), tam bir Çerkes terbiyesiyle yetişmiş, çok güzel bir genç kız olmuştu. Babaları Hasan Bey’in ölümünden sonra Dürdane Hanım, evin tüm sorumluluğunu üzerine almış ve erkek kardeşlerinin yetiştirilmesine büyük katkı sağlamıştır. Nihayetinde her genç kız gibi Dürdane Hanım’ın da kısmeti çıkmış ve Hakkı Bey ile evlenmiştir.

Hakkı Bey’in bir erkek, iki kız kardeşi vardı; Macide ve Vecihe Hanımlar ile ağabeyleri Memduh Bey. Memduh Bey, Osmanlı sarayında vazifeli olup, padişah II. Abdülhamit Han’ın en yakın dostu idi. O ve kız kardeşleri sarayda oturmakta idiler. Hakkı Bey ve Dürdane Hanım ise, Gebekolar’ın Kanlıca’daki aile köşkünde ikamet ediyorlardı. Dürdane Hanım’ın Ekrem adında bir tane çocuğu olmuştur¹⁸.

1.2. Ailesi ve Doğumu

Metin Toker’in babası Ekrem Bey eğitimini Galatasaray Lisesi’nde tamamladıktan sonra, mühendislik tahsili için Macaristan’a okumaya gitmiştir. Fakat I. Dünya Savaşı’nın çıkması üzerine, okulunu yarıda bırakarak ülkesine dönmüş ve gümrükte çalışmaya başlamıştır. Orta boylu ve şık giyinen bir adam olan Ekrem Bey, Giritli Hüsniye Hanım ile evlenmişti. “Çok akıllı” ve “tok sözlü” bir kadın olan Hüsniye Hanım¹⁹, XVII. Yüzyıla dayanan Rumeli Beylerbeyi Siyavuş Paşa ahfadındandı. Aile, paşanın geride bıraktığı Sırbistan’daki Siyavuş Paşa Vakfı’ndan

♦ Tokat’ın Sulusaray ilçesine bağlı olan köyün şu anki adı Alpuşdere’dir.

¹⁷ A. Aygen, *Nart*, s. 103-104.

♦ Sidler de, Abazaların Aşkaruva boyundan bir prens ailesidir.

¹⁸ A. Aygen, *Nart*, s. 118-119.

¹⁹ Özden Toker ile 29 Nisan 2016 tarihli görüşme.

uzun yıllar yararlanmıştır. Ekrem Bey ve Hüsniye Hanım'ın iki oğlu olmuş ve büyüğüne Hakkı Metin, küçüğüne ise Mübin ismini vermişlerdir²⁰.

Hakkı Metin, 17 Eylül 1924 tarihinde orta halli memur bir ailenin çocuğu olarak²¹, Beykoz'da yazlıkta bulundukları sırada dünyaya gelmiştir²².

1.3.Eğitim Yılları

1.3.1. İlk ve Lise Öğrenimi

Metin Toker'in babası Ekrem Bey'in Karadeniz'e tayini çıkmıştır. Kardeşi Mübin'i küçük olması dolayısıyla yanlarında götüren aile, Metin'i İstanbul'da, babaannesesi Dürdane Hanım'ın yanında okuması için bırakmıştır. Metin Toker'in babaannesine çok düşkün olduğunun altını çizen Özden Hanım, Metin Toker'in burada kaldığı sürece, babasının dayı çocukları tarafından çok sahiplenildiğini belirtir. 3 kardeş olan dayı çocuklarının en büyüğü Avukat olan Hamid Bey'dir. Bu ailenin yanında çok “çağdaş” bir yaşam süren Toker, tenis oynamasını öğrenmiş ve yabancı dile karşı ilgisini burada kazanmıştır. Metin Toker'in Galatasaray Lisesi'ne kaydını yine Hamid Bey yapmıştır²³.

1930'da, İlkokul 1. sınıfa kaydı yaptırılan Metin Toker, 12 yıllık eğitim hayatını Galatasaray Lisesi'nde tamamlamıştır. O zaman Galatasaray Lisesi'nin ilk kısmı Ortaköy'de, lisenin ana binası ise Beyoğlu'nda yer almaktaydı.

Daha 1. sınıftan itibaren “859 Kuzu Metin” lakabıyla bilinen Metin Toker'e, bu lakabı ilkokul hocası İlhami Bey “munis karakteri” dolayısıyla vermiştir. Kuzu lakabını gazeteci Metin Toker ile bağdaştıramayanlar; bu izahatı dikkate almayarak, sınıf arkadaşlarının saçları kıvrırcık olduğu için takmış oldukları bir lakap şeklinde açıklama yoluna gitmişlerdir²⁴.

12 yıl boyunca okulunu birincilikle bitiren Metin Toker, 1942 yılında Galatasaray Lisesi'nden mezun olmuştur. Metin. Toker'in neşredilen ilk resmi,

²⁰ A. Aygen, *Nart*, s. 118-120.

²¹ “Metin Toker için Halas Günü Yaklaşırken”, *AKİS*, 14 Eylül 1957 s. 5.

²² Metin Toker, “Tıbbiye Bırakmasam Nasıl bir Doktor Olurdum Acaba ” *Milliyet*, 27.08.1983, s. 7.

²³ Özden Toker aynı görüşme.

²⁴ Metin Toker, “Tıbbiye Bırakmasam...” *Milliyet*, 27.08.1983, s. 7.

mezun olduğu yıl Milli Eğitim Bakanlığının iftihar kitabında çıkan resmidir. Ne garip tesadüftür ki, aynı kitapta “örgülü saçlı küçük bir kızın” daha resmi mevcuttur; o resim, o yıl altıncı sınıftan yedinciye birincilikle geçen Özden İnönü’dür²⁵.

1.3.2. Üniversite Dönemi

Metin Toker’in liseyi bitirdiği yaz (1942) felsefe hocası Larroumets’nin arkadaşı Robert Guyon, İstanbul’da Fransızca bir gazete çıkarmaktaydı. Hocası bu gazetede, dersinde en başarılı öğrenci olan Metin Toker’dan, Fransızca olarak Türk Edebiyatını tanıtan yazılar yazmasını istemiştir. “Yazı başına iki buçuk lira para alacaktım” diyen Metin Toker, “Melek Sineması girişinin 25 kuruş olduğunu düşünürseniz hiç fena değildi” diye ekleyerek teklifi kabul etmiştir. Gazetede “Sinekli Bakkal”, “Yaban”, “Fehim Bey ve Biz” ve Yahya Kemal’in şiirlerini yazmıştır. Bu yazılar Metin Toker’e, Yahya Kemal ve Abdülhak Şinasi Hisar’dan aynı masada birer yemek daveti sağlamıştır²⁶.

Yemek, 19 yaşındaki bir gencin heyecanını yansıtmaları açısından Metin Toker’in kaleminden takip edildiğinde; “Bir yıl önce Galatasaray’da mezuniyet çayı için diktirdiğim lacivert takım elbisemi giydim, babamın en fiyakalı kravatını taktım ve Cihangir’den, yürüyerek, Ayazpaşa’ya gittim. Dönemin, - şimdilerdeki deyimle - ‘yükselen oteli’ Park Otel oradaydı... Otelin lokantasının kapısında ‘Yahya Kemal Bey’i sordum, beni beklediğini söyledim. İçeri aldılar, bir masayı gösterdiler. Yahya Kemal Bey oradaydı. Bir ay kadar sonra, Abdülhak Şinasi Hisar, beni Park Otel’de yemeğe davet etti. Aynı elbisemi giydim, babamın aynı kravatını taktım ve Cihangir’den gene yürüyerek Ayazpaşa’ya gittim. Otelin lokantasının kapısında ‘Abdülhak Şinasi Bey’i sordum, beni beklediğini söyledim. İçeri aldılar, bir masayı gösterdiler. Abdülhak Şinasi Bey oturuyordu. Geçen defaya nazaran daha az titreyen adımlarla oraya doğru yürüdüm”²⁷.

Metin Toker liseyi bitirdikten sonra kaydını ilk olarak, sınıftan bir grup arkadaşı ile Tıbbiye’ye yaptırmıştır. Kendi anlatımıyla; “hepimiz doktor olmak istediğimizden dolayı mı? Yoo... Sanırım bir kısmımız mesleğimiz hakkında kesin

²⁵ “Metin Toker için...”, *AKİS*, 14 Eylül 1957 s. 5.

²⁶ Metin Toker, “İlk Maaşım 75 Liraydı” *Milliyet*, 29.08.1983, s.8.

²⁷ Güneri Cıvaoglu, “Paris’te Bir Şalede Romantik Evlilik Teklifi” *Milliyet*, 18 Temmuz 2003, s. 13.

karar sahibi bulunmadığımız için... O sıralar üniversiteye girmek imtihanı gerektirmiyor. Lise bitirme sınavından sonra bir de 'bakalorya' var. Onu verdin mi, yatılısı bulunan mülkiye veya yüksek mühendis okulu gibiler hariç, canın hangi fakülteyi çekerse gidip ona kaydını yaptırır, hayat yolunda yürümeye başlarsın”, diyen Metin Toker ve bazı arkadaşları 1. senenin sonunda Tıbbiyeyi bıraktılar²⁸.

Metin Toker'in Tıbbiye'yi yarım bırakmasının sebebi, yazarlığa ve edebiyata ilgi duymasıdır. “*Vadim O Kadar Yeşildi ki*” adlı çeviri eseri ile bu kapı ona sonuna kadar açılmıştır. Kitabı peynir ekmek gibi satılan 19 yaşındaki Metin Toker, kazandığı parayla şunları yapmıştır: “*300 lira borcumu böylece faiziyle birlikte ödedim. Ve cebime 1000 liraya yakın para kaldı. Eve bir buzdolabı aldım. Markası Frigidaire, fiyatı 120 liraydı. Annem sevinçten uçuyor, Zenith radyodan sonra Frigidaire buzdolabını da komşularına iftiharla gösteriyordu. Telli dolap, onlarınkinden evvel bizim evde yerini buzdolabına bırakmıştı. Cebimde hâlâ dünya kadar para vardı*”²⁹.

Metin Toker'in hayatında ayrı bir yeri olan ilk çeviri eseri, geleceğinin mesleğini seçmesinde önemli bir rol oynamıştır. Yakaladığı başarının ardından okulunu, 1. senenin sonunda Tıbbiye'den İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesine nakleden Metin Toker, Fransız Filolojisi bölümünü okumaya karar vermiş ve kaydını yaptırmıştır³⁰. 1944 yılında başladığı Edebiyat Fakültesi'nden 1949 yılında mezun olmuştur. Okulunun bir yıl uzamasının sebebi, aynı zamanda 1943 yılından beri *Cumhuriyet* gazetesinde çalışan Metin Toker'in, Suriye'de ihtilal olması üzerine sınavlarına girmeyip derhal Şam'a hareket etmesidir. Kendisi durumu şu şekilde kaydeder: “*Hüsnü Zaim ihtilali bana üniversitede bir yıla mal olmuştur. İhtilalin olduğu o gece Şam'a gittim. Hâlbuki ertesi sabah bitirme imtihanlarından biri vardı. 'İhtilal mi, İmtihan mı?' sorusuna mesleğimi zaten seçmiş olduğum için vereceğim cevap belliydi. İmtihan her sene vardı*”³¹.

Edebiyat Fakültesinden 1949'un güz döneminde mezun olan Metin Toker, Kasım ayında askere gitmiştir³². Toker, ilk 6 ayı yedek subay olarak Ankara'da

²⁸ Metin Toker, “Tıbbiyeyi Bırakmasam...” *Milliyet*, 27.08.1983, s. 7.

²⁹ Cıvaoglu, “Paris'te Bir Şalede...” *Milliyet*, 18 Temmuz 2003, s. 13.

³⁰ Ayşe Gülsün Bilgehan, 28.11.2013 tarihli görüşme.

³¹ Metin Toker, “İlk Maaşım...” *Milliyet*, 29.08.1983, s.8.

³² Metin Toker, “1947'de Yunanistan'daki Savaş Muhabirliğimle Meslekte Köşeyi Dönmüş Oldum” *Milliyet*, 5.9.1983, s.10.

yapmış; 1950'nin baharında gittiği - subaylık dönemi olan- son 6 ayı ise, asteğmen olarak Selimiye kışlasının yanındaki bir “*astsubay topçu kursu*”nda tercüman olarak tamamlamıştır. Bu kursta İngiliz hocalar ders vermekte idi. Toker, bunlardan biri olan Yüzbaşı Rogers adlı bir İngiliz'in tercümanıydı. “*Yüzbaşı Rogers beni fazla görmedi, çünkü İstanbul'a dönüşte akşamları Cumhuriyet'te çalışmaya başladım*” diyen Metin Toker'e *Cumhuriyet* gazetesi, Ankara'da bulunduğu sürece maaşını ödemiştir. Metin Toker de, İstanbul'a dönüşü ile askerliğinin bitişine kadar gazetede bedava çalışmıştır. Böylece “*Fit olduk!*” demektedir³³. 31. Dönem Yedek Subayları olan Metin Toker'in, subaylık dönemi 6 ay sürmemiştir. Çünkü yeni DP iktidarı onları 4 ayda terhis etmiştir.

Askerliğini bitiren 26 yaşındaki Metin Toker, 1950 yılının sonbaharında Yeşilköy Havaalanından bir “*Air France*” uçağı ile Paris'e okumak için gitmiş, aynı zamanda birkaç gazetenin de “*Batı Avrupa Muhabirliği*”ni yapmıştır³⁴.

Paris'te Siyasal Bilgiler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler bölümüne kaydını yaptıran Metin Toker o yıllar için, “*1950'den itibaren 3 yıl kaldığım Paris, talebelik ile gazeteciliğin beraber gittiği bir yaşam bir oldu. En keyifli dönemimdi*”³⁵ demektedir.

“*Paris'e üniversite bitirmiş, askerliğini yapmış, ününü salmaya başlamış bir gazeteci olarak, dünyayı tanımış, iki yabancı dil bilen kültürlü bir kimse olarak gittiğim için kendimi beğenmiştim*” diyen Metin Toker, bu durumun sınıf arkadaşlarını görünce fazla uzun sürmediğini şu şekilde dile getirir: “*Liseyi yeni bitirmiş çocuklar ne çok şey biliyorlardı. Aralarında, gayet tabi şekilde öyle şeyler konuşuyorlardı ki 'Babîâli'nin parlak yıldızı' ben, hiç ama hiçbir şey anlamıyordum. Sanatta öyleydiler, dünya meselelerinde öyleydiler... Dillerinde birtakım isimler vardı, ilk defa duyuyordum. Yanlarında tam bir cahildim. Sonradan yavaş yavaş anladım ki siz, ilkokul talebesiyken sınıfınızla birlikte Louvre Müzesi'ni gezip, Mona Lisa'yı seyretmişseniz, siz ortaokul talebesiyken Pleyell Konser Salonu'nda Beethoven'i, Çaykovski'yi, Rahmaninof'u dinlemişseniz, siz liseden itibaren Le*

³³ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları DP'nin Altın Yılları (1950–1954)*, C.II, Ankara 1990, s.17–18; Metin Toker, “Güzellik Müsabakalarının Yeniden Tertiplenmesi Kararlaştırıldı” *Milliyet*, 6.9.1983, s.10.

³⁴ Toker, *Milliyet*, 6.9.1983, s.10.

³⁵Metin Toker, “Gazetecilikte ‘Dost Kazığı’ nı Bir Defa Yedim” *Milliyet*, 28.08.1983, s. 7.

Monde gazetesini izlemişseniz ve siz Paris'te yaşamışsanız, bir belirli çevredensiniz bütün bunlar sizin için doğaldır. Yalnız sınıf arkadaşlarımın değil, aynı işi yaptığımız gazetecilerin düzeyi de öyleydi. Hatta yabancı muhabirlerin bile... Üyesi olduğum Yabancı Muhabirler Derneği'nde öyleleri vardı ki, en büyük devlet adamları ellerine su dökemezlerdi. Paris'te öğrenecek çok şey olduğunu fark ettim. 3 yıl tatillerde dahi Türkiye'ye dönmedim. Paris'te haftada birkaç defa konsere, baleye, sergiye gidiyordum. Yabancı muhabir basın kartı ile müzeler de bedavaydı. Türk arkadaşım az, Fransız ve yabancı arkadaşım çoktu. Hemen bütün Avrupa'yı o üç yıl içinde dolaştım".

Böylece Metin Toker, Paris'te kaldığı üç yılı dolu dolu geçirmiş, hem mesleği adına hem de eğitimine birçok yönde katkı sağlamış ve kendi deyimiyle “öğrenci olarak göremeyeceklerini gazeteci olarak görmüş, gazeteci olarak yaşayamayacaklarını öğrenci olarak yaşamış” tır³⁶. 1953'te lisansını tamamladıktan sonra ülkesine dönen Metin Toker, hayatının öğrencilik devresini bitirmiş ve Türkiye'de bir döneme damgasını vuran AKİS ekolünü başlatmıştır.

1.4. Evliliği

1.4.1. Özden İnönü Evlilik Öncesi İlişkileri

Metin Toker'in, İstanbul'da Fransız Filolojisinde okuduğu dönemde, Özden İnönü Ankara'da İngiliz Filolojisinde okumaktadır. Toker'in okuduğu sınıfta, Özden İnönü'nün arkadaşı Lale vardır. Biraz Fransızca da bilen Özden, İstanbul'a geldiğinde arkadaşının okuluna ziyarete giderek onlarla Fransızca konuşmaktan çok keyif aldığını dile getirir. 1947 yılında, bu ziyaretlerinden birinde Metin Toker ile arkadaşları vasıtasıyla tanıştığını anlatan Özden Toker, o dönemde aralarında özel bir arkadaşlık olmadığını, sıradan bir arkadaş olduklarını ifade eder³⁷.

Metin Toker, o sırada bir yandan öğrencilik yaparken bir yanda da *Cumhuriyet*'te muhabir olarak çalışmaktaydı. Yarısını yazabildiği “Gazeteci

³⁶Metin Toker, “Churchill Fransız Şampanyasını Fransa'ya Londra'dan Getirirdi” *Milliyet*, 7.9.1983, s.7.

³⁷ A. Gülsün Bilgehan, *Mevhibe*, C. II. Ankara 1998, s. 189.

Adamın Hikâyesi" adlı kitabında Metin Toker, daha o gün gördüğü Özden İnönü'yü "Genç kızın siyah örgülü saçları vardı. İri siyah gözleri dikkatimi çekti" diyerek tanımlamaktadır. Metin Toker, tanıştığı genç kızın Milli Şef İsmet Paşa'nın tek kızı Özden olduğunu biliyordu. Bu tanışma sırasında, Özden İnönü, Metin Toker'e Dolmabahçe Sarayı'nda kalmakta olduğunu söylemiştir³⁸.

Sanılanın aksine Metin Toker ile Özden İnönü arkadaşlığı, *AKİS* zamanında değil daha 1950 seçimleri öncesi İsmet İnönü'nün "Milli Şef" diye anıldığı Cumhurbaşkanlığı yıllarında başlamıştır. Özden Hanım "Metin o dönemde benim sadece arkadaşım" diye özellikle belirttikten sonra bu arkadaşlığın yurtdışında tahsil gördükleri zaman daha da ilerlediğini söylemiştir³⁹.

Genç Metin Toker, o zaman Cumhurbaşkanı'nın kızının o güne kadar etrafında görmeye alıştığı kişilerden çok farklı idi. Memur bir aileden geliyordu, efendi ve başarılı bir gazeteciydi. Dönemin pek çok genci gibi Milli Şef'i eleştiriyor, yeni kurulan DP destekliyordu. "Neşeli, konuşkan, bilgili ve sevimli halleriyle" dikkati çeken "yakışıklı delikanlı" Milli Şef'in kızı için adeta başka bir dünyadan gelmekteydi. Özden Hanım'ın deyimiyle o "gerçek hayatı tanıyordu"⁴⁰.

1950'lerde gizli süren aşklarının tek tanığı Özden İnönü'nün yakın arkadaşı Türkan idi. Bu tarihlerde Metin Toker, Paris'te hem tahsilini sürdürüyor hem de birkaç gazetenin Batı Avrupa muhabirliğini yapıyordu. Özden İnönü ise, İskoçya Edinburgh'da "Old English" üzerinde master yapmak için bulunmaktaydı.

31 Aralık 1952 tarihinde, ikisi de Paris yakınlarında bir şatoda yılbaşını kutlamak için buluşmuşlar ve saat 00.00'te vals yaparken Metin Toker, Özden İnönü'nün kulağına eğilerek evlenme teklif etmiş, Özden İnönü de orada aynı ses tonuyla kabul etmiştir.

1954 ilkbaharında, "Türkiye'nin yarısının istediği" Özden İnönü, anne ve babasının teklif ettikleri ciddi, mesleğinde başarılı bir diplomat olan son damat adayını da reddederek Metin Toker ile evlenmek istediğini açıklamıştır. Anne ve babasını gazeteciye kız verme konusunda ikna etmek için uğraşan Özden İnönü, bir akşam babasının gözlerinin içine bakıp; "Babacığım, sizin kararınıza sonsuz saygım var. Ama beni eğer Metin'den başkası ile evlendirirseniz, tüm hayatımın

³⁸ Güneri Cıvaoğlu, "Propaganda Memuru Değilim, Gazeteciyim" *Milliyet*, 17 Temmuz 2003, s. 14.

³⁹ Özden Toker, 29.4.2016 tarihli Görüşme.

⁴⁰ A. Gülsün Bilgehan, *Mevhibe-II*, s. 189.

sorumluluğunu sonsuza kadar siz üstlenirsiniz!” dediğinde, ailesini ne kadar kararlı olduğu konusunda ikna etmeyi başarmıştır⁴¹.

1.4.2. Metin Toker’in İsmet İnönü ile Tanışması

İsmet Paşa 1954 yazında, kızını vereceği adam ile tanışıp konuşmak istemiştir. “1954 yazının o sıcak gününde, İsmet Paşayla Çankaya’daki Pembe Köşkün alt katında, taş koridora bakan baştaki odada ilk defa oturup yalnız konuştuğumuz gün, şimdi bana ne kadar uzak görünüyor” diyen Metin Toker, aslında İsmet Paşa’yla daha önce tanışma fırsatı elde ettiğini, kendisi ayrıntıları ile şu şekilde kaydeder:

“İsmet Paşa’yla oturup ilk defa baş başa konuşuyorduk ama bu benim kendisiyle ilk görüşmem değildi. Ben İsmet Paşa’yı ilk defa, henüz Milli Şef olarak adlandırıldığı 1945’te görmüştüm. O zaman 20 yaşlarında, çiçeği burnunda bir gazeteciydim. Cumhuriyet’te çalışıyordum ve bez fabrikasındaki bir tören için Kayseri’ye gönderilmiştim. İsmet Paşa’nın meşhur Beyaz Treniyle Kayseri’den geçeceği haber verildi. Tabii bütün işi gücü bırakıp istasyona koştuk. Tren beş, on dakika durdu. İsmet Paşa perona indi. Neşeli ve canlıydı. Bize takıldı, şakalar yaptı. Buna rağmen biz kendisine, aklımız sıra soğuk davrandık. Çünkü çıktığı yurt gezisine, yanına Falih Rıfki Atay’ı alarak çıkmıştı. O tarihte biz Babıâli’de, kendi aramızdaki ‘tek parti devrinin hegemonyası temsilcileri’ne karşı savaş açmıştık. Bu temsilcilerin İstanbul’da olanı Hakkı Tarık Us, Başkentlisi ise Falih Rıfki Atay’dı. Önce İstanbul’da başarı kazandık ve kırk yıllık Hakkı Tarık Us’u İstanbul Gazeteciler Cemiyetinin başından uzaklaştırdık. Yerine gençlerin adayı olan Sedat Simavi büyük oy farkla seçildi. Aynı durum Ankara’da, Türk Basın Birliği Başkanlığı seçimlerinde de yineleni. Bizim temsilcilerimiz orada da Falih Rıfki Atay’ı alaşağı ettiler. Fakat İsmet Paşa, bu hezimete uğramış Atay’ı, bize nispet yapar gibi ve bizi umursamıyormuşçasına yanına alıp yurt gezisine çıktı. Hepimiz bir güzel giyindik. Kayseri’de, İsmet Paşa karşımıza çıktığında kendisine karşı –farkında bile olmadığı– soğukluğumuzun nedeni buydu. İsmet Paşa’ya beni daha sonra, eski mecliste, iki iyi

⁴¹ Bilgehan, *Mevhibe-II*, s. 189,196-197; Ö. Toker, 29.4.2016 tarihli Görüşme

dostum tanıştırdı. Server Somuncuoğlu ve Faik Ahmet Barutçu. Yıl 1953 ve ben Zafer’de çalışıyordum. Zafer DP’nin organıydı. İsmet Paşa hiçbir yadırgama işareti göstermedi. Aksine benimle çok dostça konuştu. Sonradan yaşanan kimi olaylar, İsmet Paşanın aklında daha ziyade Server Somuncuoğlu tarafından kendisine tanıştırılmamın kaldığını göstermiştir”⁴².

1954 yazında, Pembe Köşk’te İsmet Paşayla ilk kez baş başa konuşmaya giden Metin Toker, çok heyecanlı olduğunu sözlerine ekler. İsmet Paşa Toker’i sol yanına oturtmuş ve *AKİS*’i sormuştur. Tirajı hakkında bilgi edindikten sonra derginin geleceğine ilişkin düşüncelerini de öğrenmiştir. Nitekim İsmet Paşa Metin Toker’den iki konuda teminat almak istemiştir. İlk olarak Paşa, kızıyla evlendiğinde nasıl geçineceklerini ve ne kadar maaş aldığı konusunda bilgi istemiş; ardından ikinci olarak “*Sana çok fenalık yapmaya çalışacaklardır. Bunlara dayanabilir misin?*” diye sormuştur. Birinci soruya Toker; ayda 1500 lira kazandığını söylemiş, Paşa hesap etmiş ve bununla kendilerine rahat, fakat mütevazı bir yaşam kurabileceklerini belirtmiş ve ardından, ailece kendilerinin de o tarz bir yaşam sürdürdüklerini dile getirmiştir. İkinci soruya şaşırın Toker’in cevabı şöyle olmuştur: “*Şimdi itiraf etmek isterim ki, ben o tarihte bu sözleri dudağımı içimden bükerek dinledim. Bana kim ne yapabilirdi ki? İsmet Paşa’nın uyarısını daha çok, bir kuruntu gibi değerlendirdim. Bunu tecrübelerinin sağladığı bir önsezi olarak görmedim. İsmet Paşa’ya ‘yok canım, niçin bir şey yapsınlar?’ diye yanıt verdim. İsmet Paşa elimi tutarak, ‘dayanabilir misin?’ sorusunu tekrarladı. Bu sırada gözlerimin içine bakıyordu. ‘Dayanabilirim, efendim.’ dedim. Sonradan fırtınalar geldiğinde, 1954 yazının o sıcak gününü hep hatırladım. Ama sanırım, o gün verdiğim sözü tuttum. İsmet Paşa haklı çıkmış, İsmet Paşa olayların gidişine doğru teşhis koymuş, kimsenin sezmediğini mükemmelen sezmişti. Bunun, İsmet Paşa’nın gerçek ve büyük kuvvetini teşkil ettiğini ben, zamanla anlamışımdır”⁴³.*

O tarihten sonra, kızını vereceği adam konusunda tatmin olan İsmet Paşa ile Metin Toker arasında çok özel bir bağ kurulmuş ve ölene kadar devam etmiştir.

⁴² Metin Toker, *DP Yokuş Aşağı (1954–1957)*, C. III, Ankara 1991, s. 15–17.

⁴³ Toker, *DP Yokuş Aşağı (1954–1957)*, 17–19; Bilgehan, *Mevhibe II*, s. 198.

1.4.3. Nişan ve Düğünleri

Metin Toker ve Özden İnönü'nün yüzükleri 16 Eylül 1954 tarihinde, İsmet Paşa'nın İstanbul Taşlık'taki evinde, bizzat Paşa tarafından takılmıştır. *“Bu iş biraz zor oldu”* diyen Bilgehan sözlerine *“çünkü gazeteci damat dergideki sorumluluklarını bir gün için bırakıp, Ankara'dan gelirken aceleyle parmağını trenin ağır kapısına sıkıştırmıştı. Parmak öyle şişmişti ki yüzük zor geçiyordu”* diye devam eder ve yüzüğün yıllarca aynı yerinden hiç çıkmadığını dile getirir⁴⁴.

İnönüler o yazın büyük bir kısmını İstanbul'da geçirirlerken, Toker Ankara'da dergisinin başındaydı. *“AKİS, Hamlet'in meşhur sorusunu hatırlatan bir ‘tutulmak mı, tutulmamak mı’ çabası içindeydi. Buna rağmen hafta sonlarında İstanbul'a gidiyordum ve her nişanlı gibi hemen bütün vaktimi İsmet Paşalarda geçiriyordum”* diyen Metin Toker, İsmet Paşa'yı daha yakından tanıma fırsatı elde ettiğini ve mükemmel bir aile babası olduğunu sözlerine ekler⁴⁵.

5 ay nişanlı kalan çift, 9 Şubat 1955 tarihinde evlenmiştir. Siyaset adamlarından kimlerin nikâha davet edileceği İsmet Paşa ile Toker arasında görüşme konusu olmuştur. İsmet Paşa'nın davetlileri arasında Nihat Erim yer almaktaydı. O zaman Erim ile AKİS arasında görüş ayrılığı vardı ve dergi paşanın eski başbakan yardımcısını şiddetle eleştiriyordu. Toker, Nihat Erim'in davet edilmesinde bir mahzur görmedi. Nitekim Metin Toker'in davet listesinde birçok DP'li bakan ve arkadaş yer alıyordu. Bunlardan Fethi Çelikbaş, Emin Kalafat, Hayrettin Erkmen ve Muammer Çavuşoğlu'nun davetleri sorun olmazken; Adnan Menderes ve Fatin Rüştü Zorlu'nun çağrılmasına İsmet Paşa itiraz etmiştir. Celal Bayar'ın davet edilmediği düğüne, Menderes'in kendi davetlisi olarak algılanacağını söyleyen İsmet Paşa, buna farklı manalar verileceği yolunda açıklama yapmıştır. Fakat Zorlu'ya kesin itiraz eden Paşa'nın tutumunu, Metin Toker bilmediğini dile getirir.

Nikâh Ankara'da, eskiden Halkevi olan binada kısılmıştır. Salon dış merdivenlere kadar dolmuştur. Davetli DP Bakanların çoğu düğüne gelmiş, gelemeyenler de telgrafla ve çiçekle tebrik etmişlerdir. Bu durum siyasette bir bahar

⁴⁴ Bilgehan, aynı görüşme.

⁴⁵ Toker, *DP Yokuş Aşağı (1954–1957)*, s. 40.

havası sayılmıştır⁴⁶. Özden İnönü'nün şahitliğini amcası Hasan Rıza Temelli yaparken, Metin Toker “pek çok kodaman arkadaşı bir kenara iterek” Galatasaray’dan yakın arkadaşı olan Muvaffak Akşit’i bu görev için seçmiştir. Birçok davetlinin nikâh şekerini bizzat İsmet Paşa kendi takdim etmiştir. Aynı günün akşamı Pembe Köşk’te, yeni evliler onuruna davet düzenlenmiş ve Amerikan, İngiliz, Fransız, Alman Büyükelçileri ile Nihat Erim dışındaki tüm eski Bakanlar kurulu ve aileleri hazır bulunmuşlardır. Davetten sonra çift balayı için Bursa’yı tercih etmiştir.

Düğünü izleyen gazeteci Yılmaz Çetinel, ertesi günkü gazetesinde izlenimlerini anlatırken, Metin Toker’in ne derece mesleğine bağlı olduğunu altını şu şekilde çizmiştir: “ *Nikâhtan yarım saat öncesine kadar matbaada AKİS’in yazılarını hazırlayan Metin Toker, davetlilerin ayrılmasından sonra kendi kendisine ancak altı günlük izin vererek, Özden Toker’i koluna aldı ve gece Bursa’ya hareket etti. Gazeteci arkadaşımızın eşyaları arasında emektar daktilo makinesi bilhassa göze çarpıyordu* ”⁴⁷.

Toker çifti balayı dönüşü, Ankara’da İzmir Caddesi’nde önceden hazırladıkları kiralık, küçük bir apartman dairesinde yaşamaya başlamışlardır. Bu binada genç çiftin evinden başka, diğer dairelerin hepsi işyeri olarak kullanılmaktaydı. Pembe Köşkten buraya gelin olarak gelen Özden Toker, Saat 5’ten sonra herkesin gittiği ve kaloriferlerin bile yanmadığı bina için “*hayatımın en mutlu yıllarının geçtiği yer*” demektedir⁴⁸.

1.5. Çocukları

Özden ve Metin Toker çiftinin, ikisi kız biri erkek olmak üzere üç tane evladı vardır. Metin Toker’in iki kızı da kendisi mahkum iken doğmuştur

11 Şubat 1957 Pazartesi günü Metin Toker, sabah erkenden Akis’e giderken, hamile eşi Özden Toker’de evde arkadaşı ile doğacak ilk bebeklerinin odasını hazırlamakla meşguldüler. Metin Toker’in o zaman Bakan Mükerrer Sarol ile bir

⁴⁶ Toker, *DP Yokuş Aşağı (1954–1957)*, s. 77-78.

⁴⁷ Bilgehan, *Mevhibe II*, s. 202-204.

⁴⁸ Özden Toker, aynı görüşme.

yıldır süren bir davası var idi[♦].Akşam da Toker çifti sözleşerek, bir dostlarına oturmaya gitmek için anlaşmışlardı. O günün hikâyesi Gülsün Hanım'ın kaleminden takip edildiğinde: “*Saat 18.00 sıralarında telefon çaldı. Özden açtı, kocasının sesini duydu. Metin:*

— *Otur! Dedi.*

— *Efendim?*

— *Bir koltuğa otur.*

Sonra sözcükleri birbiri ardına sıraladı.

— *Sarol davasında Yargıtay mahkûmiyet kararını onaylamış. Beni derhal hapisaneye götürüyorlar. Sana gerekli olanları yazarım. Bebek doğana kadar beni görmeye gelme.*

Özden anlamamıştı:

—*Eve gelmeyecek misin? Diye titreyerek sorabildi ama yanıt alamadan karşı taraf kapattı. On güne kadar doğum yapacaktı”*.⁴⁹

Dergiden apar topar cezaevine götürülen Metin Toker, yanına hiçbir eşyasını almadığı için lazım olan gereçleri ve eşyaları eşine bir liste halinde göndermiştir. Eşi Özden Hanım bu listeyi hazırlarken sandığından pembe saten bir yorgan çıkarmış ve üzerine “*beni unutmasın diye*” kendi parfüm şişesini boşaltmıştır. Bu anısını keyifli bir şekilde, tebessümler içinde anlatan Bayan Toker, “*sonradan Metin bana kızdı, herkes onla alay etmiş*” demektedir⁵⁰.

Nitekim iki hafta sonra Özden Hanım doğum yapmış ve Metin Toker ilk bebeğini göremeden baba olmuştur. 25 Şubat günü doğan kızı Gülsün'ün müjdesini Metin Toker'e bir gardiyan “*Abi, kusura bakma, bir kızın olmuş!*” sözleriyle haber vermiştir. Babası ilk çocuğunun özelliklerini gazetelerden okuyarak öğrenmiştir⁵¹:

“*İki gün önce dünyaya gelen Ayşe Toker'in sağlık durumu gayet iyidir. İstikbalde çok güzel bir hanım olacağını belirten işaretler ve mimiklere de sahiptir. Ayşe'yi annesinin kucağında, dedesi İsmet İnönü'nün sıcak bakışları içinde görüyorsunuz. Yanında babası yoktur. Zira Metin Toker cezaevindedir*”⁵²

♦ Davanın ayrıntısı AKİS dergisi konusunda ele alınacaktır.

⁴⁹ Bilgehan, *Mevhibe II*, s. 209-210.

⁵⁰ Özden Toker, aynı görüşme.

⁵¹ Bilgehan, *Mevhibe II*, s. 214.

⁵² *Milliyet*, 28 Şubat 1957, s.1.

“Göbek adı Ayşe olan 3 kg ağırlığında 50 cm boyundaki bebeğe asıl adının verilmesini İsmet İnönü damadına bırakmışsa da Metin Toker bu işin kayınpederine düştüğünü bildirmiştir”⁵³

Metin Toker’in 7 ay 23 gün süren ilk mahkûmiyeti 2 Ekim’de son bulmuştur. Hapishanede baba olan gazeteci Toker, mahkûmiyetini bitirip evine gidip evladını gördüğü anki duygularını kendi eserinde şu sözler ile anlatmıştır: *“Biraz oyalandım ama saat yediyi güç buldum. Nasıl bir gece aniden gelip aldılarsa, o sabahta aniden kapının önüne bıraktılar. Allahtan, birkaç gazeteci arkadaş erken davranmıştı. Arabaları da vardı. Beni aldılar, hiç bilmediğim yeni evime getirdiler. Kapıyı da hiç bilmediğim bir kadın açtı. ‘hanım yok mu’ dedim. ‘paşa hazretleriyle beraber Metin Bey’i almaya gittiler. Bey bugün çıkıyor da’ dedi. O beni tanı mıyordu, ben onu tanı mıyordum. ‘Metin Bey benim’ dedim. İçeri girdim. Küçük Gülsün henüz uyanıyordu. Sahiden gülen, güldüğü zaman da sol yanağının üstünde çukur beliren, tatlı bir kız olmuştu. Hala o çukur, Gülsün güldüğü zaman belirir. Kahvaltı sofrası hazırды. Aylar sonra beyaz örtülü bir masaya ilk defa oturuyordum. İlk defa bıçak ve tahta olmayan çatal kullanacaktım. Gülsün’ü kucağıma aldım, onunla birlikte çayımızı aynı bardaktan içtik. Babalığın keyfinin başka olduğunu o zaman anladım”⁵⁴.*

Kısa bir süre sonra sonbaharda Metin Toker’in yeniden bir hapis kararı onaylandı. Şöyle ki; Adnan Menderes’in “Kıbrıs ve dış politika danışmanı” haline gelen eski dost Nihat Erim, *AKİS*’in “şeref ve itibarını kırdığı” gerekçesi ile Metin Toker’i dava etmişti. Özden hanım ikinci çocuğuna hamileydi ve yine doğum yapmak üzereydi. Savcılık bu sefer cezanın bir ay ertelenmesine razı oldu. Bir hafta sonra ikinci kızını kucağına alan buruk baba Metin Toker, küçük kızı Nurperi’yi üç haftalıkken annesinin kucağına bırakarak yine “Ankara Hilton” adıyla meşhurlaşmış Ankara Ulucanlar cezaevine gönderilmiştir⁵⁵. 30 Kasım 1958’de girdiği hapishaneden tam bir yıl sonra çıkan Toker’in çıktığı gün, çocukları ile kavuşması kendi kaleminden takip edildiğinde:

⁵³ *Hürriyet*, 27 Şubat 1957, s.1.

⁵⁴ Toker, *DP Yokuş Aşağı (1954–1957)*, s. 256.

⁵⁵ Bilgehan, *Mevhibe II*, s. 220.

“O sabahı herhalde kolay kolay unutacak değilim. Eve geldiğimizde Gülsün uyuyordu. Öperek, kızımı ben uyandırdım. Başucunda beni görünce şaşırıldı. Rüya gördüğünü sanıyordu. Rüya olmadığını anladığı zaman çığlıklar atarak boynuma sarıldı. ‘Anneciğim, babamın işi bitmiş..’ diye bağıırıyordu. İşim olduğu için evden uzak olduğumu ona anlatmıştık. Bütün sabah elimi bırakmadı. Ona bakarak küçük kardeşi Nurperi de, ayakta zor durmasına rağmen – bir yaşıındaydı- eteğimden çekiştiriyordu. Öğleye doğru günlük gezinti saatleri geldiğinde Gülsün gayet ciddi ve sıkı şekilde tembih etti: ‘ben gelinceye kadar sakın bir yere gitme. Gidince çabuk gelmiyorsun..’ İlk defa gözlerimin yaşadığını o sırada hissettim”⁵⁶

Böylece İsmet Paşa’nın gazeteci damadı hayatı boyunca bir daha hapishaneye girmemiş, fakat evlatlarının en güzel zamanlarında onlardan uzak kalmıştır.

Özden ve Metin Toker çiftinin üçüncü evladı olan Güçlü, 17 Temmuz 1962 tarihinde doğmuştur. Özden Hanım “ilk defa hapishane korkusu üzerimizde olmadan” dediği oğlunun doğumunu, babası İsmet İnönü’nün başbakanlığı zamanında gerçekleştirdiği için mutluluğunu dile getirmiştir⁵⁷. Metin Toker ilk defa oğlunun gece ağlamalarını evinden duymuş ve zaman zaman “Menderes belki de bana iyilik etmek istemişti” diyerek espri yapmıştır.

Çocuklar İsmet İnönü’ye “dede paşa” diyorlardı. 1962 yılının sonbaharında da Tokerler ailece Pembe Köşke yerleşmişlerdir⁵⁸.

Toker çiftinin büyük kızı Gülsün, Paris Siyasal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümünü bitirmiştir. Daha sonra DP Maliye Eski Bakanı olan Cihat Bilgehan’ın oğlu Mustafa Bilgehan ile 23 Mayıs 1981’de nişanlanmış⁵⁹ ve 17 Ağustos 1981 tarihinde de evlenmiştir⁶⁰. Aynı zamanda babası gibi gazeteci- yazar olan Gülsün Bilgehan 22. dönemde CHP Ankara milletvekili seçilmiş ve halen TBMM’de bu görevini sürdürmektedir. Üç evlat sahibi olan Gülsün Bilgehan, İstanbul Birleşik Kadın Örgütleri “Yılın Kadın Yazarı” ve “Abdi İpekçi Ödülü”,

⁵⁶ Metin Toker, *Demokrasiden Darbeye (1957–1960)*, C. IV, Ankara 1992, s. 271–272.

⁵⁷ Özden Toker-Kurtul Altuğ, *Metin Toker’den Akisler*, Ankara 2007, s. 14.

⁵⁸ Bilgehan, *Mevhibe II*, s. 239.

⁵⁹ *Milliyet*, 24.5.1981, s.3.

⁶⁰ *Milliyet*, 18.8.1981, s.1.

Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi “*Üstün Hizmet Madalyası*”, Fransa Devleti tarafından verilen “*Onur Nişanı*” sahibidir⁶¹.

Nurperi Toker, Paris Üniversitesi yüksek matematik bölümünü bitirmiştir. Ardından İş Bankası Bilgi İşlem bölümünde çalışmış ve oradan emekli olmuştur⁶². 25 Ocak 1986 tarihinde, CHP eski Konya Senatörü Fakih Özlen’in makine mühendisi olan oğlu Sinan Özlen ile nişanlanmış ve 7 Mart 1986 tarihinde Pera Palas’ta, siyasi çevreden kalabalık bir kadronun yer aldığı görkemli bir düğünle evlenmiştir⁶³.

Güçlü Toker, Amerika’da Gıda Mühendisliği tahsili almıştır. Türkiye’ye döndükten sonra; kısa bir müddet “*Pınar*”da, sonra “*Maret*”te çalışmaya başlamıştır. Maret’in Urfa’daki çiftliğinde senelerce çalışan Güçlü Toker, daha sonra yeniden Amerika’ya giderek organik tarım üzerine eğitim almıştır. Tekrar Urfa’ya dönen Toker, burada domates yetiştiriciliği yapmaya başlamış ve 2005 yılında Tat Konserve Genel Müdürü olarak çok önemli işlere imza atmıştır. 2011 yılında Koç Holding gıda şirketi olan Tat Konserve’den ayrılan Güçlü Toker, şu anda kendi işini yapmaktadır. Evli ve iki çocuğu vardır⁶⁴.

1.6. Basın-Yayın Hayatı

1.6.1. Gazetecilik Mesleğine Başlaması

Metin Toker’in gazetecilik mesleğine adım atmasındaki en önemli etken, ilk çeviri eseri olan “*Vadim O Kadar Yeşildi Ki*” kitabıyla kazandığı başarı ve ündür. Hayatında çok farklı bir yeri olan bu çeviri eserinin başarısından sonra Toker, “*Benim kanıma mürekkep kokusu girdi. Matbaaların mürekkep kokusu... bu mürekkep kokusu koch basil gibi bir şeydir. Bir defa girdi mi, bir daha çıkmaz*” diyerek mesleğine artık karar verdiğini açıklar. Metin Toker, bu başarısının ardından, komşuları olan Akşam gazetesi muhabiri Faik Şenol’dan kendisine bir gazetede iş bulmasını istemiştir. Başlangıçta bu isteğine karşı çıkan Faik Şenol, çok nasihat

⁶¹ Tbm.gov.tr. milletvekilllerimiz; Gulsunbilgehan.com.tr özgeçmiş

⁶² Bilgehan, aynı görüşme.

⁶³ *Milliyet*, 26.1.1986, s.2; *Milliyet*, 8.3.1986, s.12.

⁶⁴ Özden Toker, aynı görüşme.

etmiş ve okulunu bitirmesi telkininde bulunmuştur. Fakat Metin Toker o kadar ısrar etmiştir ki, sonunda kabul eden Şenol, onu, zamanın meşhur gazetelerinden “*Son Telgraf*” ın yazı işleri müdürü Reşat (Şişman) Fevzi’ye götürmüştür. Reşat Fevzi de, şöyle bir baktıktan sonra, bir ay deneyeceklerini, bu sürede para vermeyeceklerini ve ayın sonunda da kararlarını bildireceklerini söylemiştir.

Bir ay süresince gazetenin muhabirleriyle dolaşan Metin Toker’in yazdığı yazılar ve haberler ya birkaç satırı geçmemiş ya da yayınlanmamıştır. Çünkü gönderdikleri olaylar hep önemsiz olduğu için dikkat çekmemiştir. Bir ayın sonunda Metin Toker, Reşat Fevzi’nin karşısına çıkmış ve şu cevabı almıştır: “*Bak, sen iyi bir aile çocuğusun. Galatasaray’dan mezun olmuşsun. Tıbbiyeye kaydolmuşsun. Bu gazetecilik senin yapacağın iş değil. Gazetecilik yırtıklık ister, girginlik ister. Kapıdan kovulsan bacadan gireceksin. Bunlar sana göre işler mi? Sen utanıp sıkılıyorsun. Dedim ya, iyi aile çocuğusun. Lisanda biliyorsun. Arada tercüme yap istersen, ama sen gazeteci olamazsın. Vazgeç bu hevesten...*”

“Başım eğik, gözlerim yaşlı, yüreğim dolu Reşat Fevzi’nin yanından ayrıldım” diyen Toker, daha sonraları Reşat Fevzi ile her karşılaştıklarında Reşat Fevzi’nin ona, “*ah çocuk, beni bir yanılttın ki sorma, rezil oldum rezil...*”⁶⁵ diye gülerek takıldığını dile getirir. Reşat Fevzi’nin dediği gibi gazetecilik hevesinden vazgeçmeyen Toker, bilakis daha da hırslanmıştır.

Metin Toker, gazeteciliğinin 40. yıl dönümünde *Milliyet* gazetesindeki köşesinde basın hayatını kısaca şöyle özetlemiştir:

“*Kırk senelik gazetecilik hayatımda benim 3 dönemim oldu. Cumhuriyet dönemi, AKİS dönemi ve serbest yazarlık dönemi... Bu son Dönem iki gazete arasında bölündü: Milliyet ve Hürriyet. Herhalde iş bitene kadar öyle gidecek. Başka yerlerde de yazdım ama onların meslek yaşamım üzerinde bir vurgusu olmadı. Çoğu vakit, mali zaruretlerin icabıydı*”⁶⁶. Gerçektende Metin Toker’in söylediği gerçek olmuş ve son nefesine kadar *Milliyet* gazetesinde yazmıştır.

⁶⁵Metin Toker, “Tıbbiye Bırakmasam...” *Milliyet*, 27.08.1983, s. 7.

⁶⁶ Metin Toker, “İlk Maaşım...” *Milliyet*, 29.08.1983, s.8.

1.6.2. Cumhuriyet Gazetesi Dönemi

İstiklal Harbi sona erdikten ve Türkiye Devleti cumhuriyet rejimi ilkelerine göre yönetilmeye başladıktan sonra gazete, Yunus Nadi tarafından 7 Mayıs 1924'te İstanbul'da, adını Mustafa Kemal'in önerdiği şekilde "*Cumhuriyet*" adıyla yayın hayatına başlamıştır. Gazetenin kurucusu Yunus Nadi, 28 Haziran 1945'te tedavi edilmekte olduğu Cenevre'de ölünce gazetenin yönetimi, eşi Nazime Nadi ve çocuklarına kalmıştır. Babalarının sağlığında yazı hayatına başlayan ve gazetecilikteki başarılarını kanıtlamış olan oğulları Nadir Nadi ve Doğan Nadi gazeteyi babalarının benimsediği ilkelerden ayırmadan yollarına devam etme kararı almışlardır⁶⁷.

Nadir Nadi, Metin Toker'in Galatasaray Lisesi'nden Sosyoloji hocasıydı. 1943 yılında –üniversite yıllarında- İstinye'de halasının yanında kalan Metin Toker, akşam vapurunda hocası Nadir Nadi ile karşılaşmış ve ona "*Son Telgraf Macerasını*" anlatmıştır. Bunun üzerine Nadir Nadi, "*Yaa demek gazeteci olmak istiyorsun? Reşat Fevzi'nin söylediğinin aksine, bizim senin gibilere ihtiyacımız var*" demiş ve ertesi gün saat 2'de kendisini gazetede ziyaret etmesini tembih etmiştir.

Ertesi gün saat 2'de gazeteye giden Metin Toker'i, kapıdaki görevli Tahsin Efendi "*Nadir Bey gelmedi*" diye içeri almamıştır. Akşam yine aynı vapurda, hocası ile karşılaşmış Nadir Nadi "*niye gelmedin?*" diye sormuş; Metin Toker durumu anlatmıştır. Bunun üzerine gülen Nadir Nadi, "*yarın gel ben kapıya tembih ederim*" diyerek yeniden çağırmıştır. Ertesi gün Metin Toker yeniden gitmiş ve Tahsin Efendi ile aynı hikâye tekrarlanmıştır. Akşam yine hocasıyla karşılaşan Toker, yeniden davet edilmiştir. "*Baktım olacak gibi değil, Tahsin Efendi kolay geçilmiyor*" diyen Metin Toker, bu sefer saat 1'de kapıya dayanmış ve 2'ye doğru gazeteye gelen Nadir Nadi ile *Cumhuriyet*'ten içeri adımını atmıştır. İlk duygularını "*Aslında bir gazeteden içeri girmiyordum, gazeteciliğe, o harikulade mesleğe giriyordum. Bir daha da çıkmadım. Çıkmaya da hiç niyetim yok*"⁶⁸ diyerek dile getiren Metin Toker, 1943 yılında, o gün itibarıyla başladığı gazeteciliğe 59 sene aralıksız devam edecektir.

⁶⁷ M. Nuri İnuğur, *Türk Basın Tarihi(1919–1989)*, İstanbul 1992, s. 64–184.

⁶⁸ Metin Toker, "Tıbbiyeyi Bırakmasam..." *Milliyet*, 27.08.1983, s. 7.

Metin Toker, *Cumhuriyet* gazetesinde 8 sene çalışmıştır. 1943–1950 yılları arasında Babıâli'deki binasında, 1951'e kadar da -Paris'te okurken- gazetenin Batı Avrupa Muhabiri olarak görev yapmıştır.

Cumhuriyet gazetesinde her işi yaptım diyen Toker'i, Nadir Bey öncelikle Yazı İşleri Müdürü Feridun Menteşeoğlu'na teslim etmiş, o da Metin Toker'i istihbarat şefi Fuat Duyar'a devretmiştir. O zaman istihbarat kadrosu “mahfil” denilen kesimlerden oluşmaktaydı. Örneğin; iktisat mahfili, polis mahfili, adliye, vilayet ve belediye, maarif mahfili vs. Bunlardan en önemlisi “*Beyoğlu Mahfili*” idi. Beyoğlu mahfilinin işi, ülkeye gelen giden yabancılar, büyükelçiler, siyaset adamları ve sanatkârlardı. Onlarla özel röportajlar yapılır, resim çekilirdi. Beyoğlu muhabirlerinin büyük gazetelerin lisan bilen, prezantabl, becerikli ve açıkgoz muhabirleri arasından seçildiğini dile getiren Toker, harp yıllarında bu mahfilin en önemli ve ilginç mahfil olduğunun altını çizer. Ayrıca Kral Abdullah'tan, Von Papen'e, Prenses Dürrüşehvar'dan, Marie Bell'e birçok ünlüyü o işi yaptığı 3–4 yıl içinde tanıdığını söyleyen Metin Toker, tanınmış bir Beyoğlu Muhabiri olduğunu da sözlerine ekler⁶⁹.

Metin Toker, Beyoğlu muhabirliğini sürdürürken bir yanda da tiyatro eleştirileri, o zaman ki ismiyle “*tiyatro kontrondü*”leri yazmaya başlamıştır. 1945'te Beyoğlu muhabirliğini ilk defa İstanbul dışında Antakya'da sürdürmüştür. “*General de Gaulle kuvvetlerinin Vichy kuvvetlerinden Suriye'yi devralmaları*”nı Hatay'dan takip etmiştir. Daha sonra “*büyük iç röportajlar*” yapmaya başlayan Toker; İstanbul Kumarhanelerini, sokak çocuklarını yazmış ve bir “*Türk Kuşu Filosu*” uçağı ile 1 ay boyunca Anadolu'yu dolaşarak, her pazar bir İstanbul köşesini manzara gibi resimlemiştir. Ardından dış görevler başlamış ve Yunanistan'daki iç savaşta harp muhabirliği yapmış, Suriye'de Hüsnü Zaim İhtilalini ve kuruluş yıllarında İsrail'i takip etmiştir.

Daha sonra Yazı İşleri Müdürü Cevat Fehmi'nin yardımcılığını yapmıştır. Ondan çok şey öğrendiğini belirten Toker bu görevinde, *Cumhuriyet*'in ikinci sayfasında en ünlü kimselere yazdırılan orta sütun makalelerinin yayına hazırlanması görevini üstlenmiştir. *Cumhuriyet*'in en zor işinin bu olduğunu ifade eden Metin

⁶⁹ Metin Toker, “Gazetecilikte Dost Kazığı...” *Milliyet*, 28.08.1983, s.7.

Toker, “*“çünkü ünlülerimiz Türkçe yazmasını bile bilmiyorlardı. Bunları düzeltmek hayli zamanımı alıyordu. Oturdum ve bunları kendim yeniden yazdım. Başta korktum kızacaklar diye. Bir tanesi ‘o benim yazdığım değil’ demedi. Telif ücretlerinin fişini ben yazıp imzalıydım*”⁷⁰ demektedir.

1945 yılına kadar pek adı gazetede çıkmayan Metin Toker’in adı, 1945 ile 1947 arasında boy göstermeye başlamıştır⁷¹. Öncelikle 1946 seçimlerini Ankara’dan takip etmiş ve ilk seçim gezisini Celal Bayar’la yapmıştır. O tarihten 1949’da askere gidinceye kadar ki süre boyunca da, pek çok DP ileri gelenleriyle dolaşmış⁷² ve belirli bir çevre edinmiştir. *Cumhuriyet*te esas yıldızının parlaması, 20 Temmuz 1947 ile 8 Ağustos 1947 arasında olmuştur. Bu tarih, Yunanistan’da savaş muhabirliği yaptığı dönem olmakla beraber, gazeteye her gün röportaj gönderdiği tarihtir. Artık ismi 1. sayfada büyük başlıklarla yazarken, bazen birkaç yerde adının geçtiği oluyordu. Metin Toker “*Yunanistan savaş muhabirliğimle meslekte köşeyi dönmüş oldum*” demektedir. 1948 yılına gelindiğinde Londra Olimpiyatlarını takip etmeye gönderilecek insanları seçmek için uluslar arası bir yarışma hazırlanmış, bu görevi de gazete adına Metin Toker takip etmiştir⁷³. Bir de 1948 yılında “*Anadolu’dan Notlar*” köşesi ile günlük olayların tenkidini yaptığı yazı dizisi yazmıştır⁷⁴.

Metin Toker 1949’un sonbaharında askere gitmiş, Ankara’da yedek subaylığını yaptığı ilk 6 ay boyunca gazete, maaşını ödemeye devam etmiştir. İstanbul’da subaylığını yaptığı dönemde ise, Metin Toker gazetede bedava çalışmıştır. Şöyle ki, asker olduğu için siyasi yazı yazamıyor, siyasi gezileri ve haberleri takip edemiyordu. 1950 yılı da çok partili hayatın ilk seçim yılı olduğu için çok önemliydi. Gazete Metin Toker’in çalışması için bir yol buldu. Gazetenin bütün tanınmış yazarları Anadolu’ya dağılarak seçim bölgeleri oluşturdular. Onların yazıları yazı işleri müdürlüğüne, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerden telefonla, diğerlerinden telgrafla gelmekteydi. Bu yazılar ile bir seçim sayfası oluşturulacaktı. Bu görevi Toker’e verdiler, böylece Toker gazetenin “*mutfağında*” önemli bir görev üstlenerek 1950 yılında seçim sayfası işini yürütmüştür.

⁷⁰ Metin Toker, “İlk Maaşım...” *Milliyet*, 29.08.1983, s. 8.

⁷¹ Metin Toker, “Yıldızım 1949’dan Sonra Parladi”, *Milliyet*, 30.08.1983, s. 8.

⁷² Metin Toker, “Eski Siyasilerin En Büyük Merakı Yazdıklarımızı önceden Görmekti”, *Milliyet*, 03.09.1983, s. 9.

⁷³ Metin Toker, “Yunanistan’daki Savaş Muhabirliğimle...” *Milliyet*, 05.09.1983, s. 10.

⁷⁴ Metin Toker, “Anadolu’ya Bir Amerikan Seyyahı Kadar Yabancıyız”, *Cumhuriyet*, 12 Kasım 1948.

Seçimler bitince gazete yine Metin Toker’e, asker olduğu için imzasının konulmasına gerek olmayan güzellik müsabakası i ini vermiştir. Fakat tek sorun Avrupa güzellik müsabakasının, İtalya San Marino Cumhuriyeti Rimini’de yapılacak olmasıydı. Asker olduğu için yurt dışına çıkamayan Toker’e bir çözüm yolu bulunmuştur. Gazetenin sahiplerinden Doğan Nadi, bakan arkadaşı Samet Ağaoğlu’ndan izin almış ve Metin Toker 10 günlüğüne Rimini’ye giderek jüri masasına oturmuştur. Döndüğünde de terhisine az bir zaman kalmı tı⁷⁵.

Metin Toker 1950–1953 yılları arasında Paris’e çeşitli gazetelerin Batı Avrupa muhabirliğini yapmak için gitmiştir. 1951 yılına kadar *Cumhuriyet* gazetesi adına da takip etmiş, ondan sonra ilişkileri kesilmiştir.

1943’ten 1951 yılına kadar *Cumhuriyet*’te geçen 8 yıl için “*hayatımda ağzına kadar dolu yıllar*” diyen Toker, istihbarattayken gazeteye sabah 10’da gelip görev defterini okuyup, görev yerlerine dağıldındığını; gündüzleri hem bu i leri yapıp hem de fakülteye gittiğini anlatmaktadır. Ayrıca bir de bu sırada “*Fakülte  ğrenci Derneği*”nin en buhranlı 1 yılında bu kurumun başkanlığını yürüttüğünden bahseder. Daha sonra istihbarat servisinde için gece 8’de bittiğini, ondan sonra da Babı lı geleneklerine uygun şekilde gezmelerini ayrıntılarıyla anlatır⁷⁶.

Cumhuriyet gazetesinin hayatında farklı bir yeri olduğunu sıklıkla dile getiren Metin Toker’in  u sözleri, *Cumhuriyet*’te geçirdiği 8 yılı özetler niteliktedir: “*1943’te Cumhuriyette i e başladığımda maa ım 75 liraydı. 1951’de ilişkilerimiz bittiğinde 200 lira olmuştu. O günler Cumhuriyet en büyük, en ciddi ve en güvenilir haberler yapan bir gazeteydi. ‘Cumhuriyet yazdıysa doğrudur’ inancı yerle ikti. Bu 8 yıl içinde bana Cumhuriyet’te aldığımdan iki hatta   misli maaş teklif edildi. Hiçbirine bakmadım. Çünkü o vakitler Cumhuriyet bir ekold . Orada  ğrendiklerim, bana bunların çok fazlasını sonradan  an,  eref, şöhret ve para olarak getirdi. Tavsiyem yalnız gazetecilere değil, her gence girdiği müesseseyi iyi seçmesi, ona bağlanıp kalması, adım adım orada yükselmesidir. Tabi bu biraz da şans i idir. Hayatımda şanslı olduğumu inkâr edecek değilimdir. Reşat Fevzi beni fazla aile çocuğu bulmasaydı veya Babı lı’de ihtiyacın iyi yeti mi lere olduğuna inanan Nadir Nadi beni hocalığından tanımasaydı her şey tıpatıp aynı mı geli irdi. Pek sanmıyorum*

⁷⁵ Metin Toker, “Güzellik Müsabakaları...” *Milliyet*, 06.09.1983, s. 10.

⁷⁶ Metin Toker, “İlk Maa ım...” *Milliyet*, 29.08.1983, s. 8.

ama gene de insanların yılmamak şartıyla, kaderlerine egemen olabileceklerine inancım sarsılmış değildir”⁷⁷.

1.6.3. Batı Avrupa Muhabirliği Yılları

Metin Toker 1950 yılının sonbaharında, üç yıllığına Paris’e; hem eğitimi tamamlamak hem de Batı Avrupa muhabirliği yapmak için gitmiştir.

O sırada *Cumhuriyet*’te çalışmaya devam eden Toker’e gazete, 200 lira verecekti. Fakat o sırada “*öğrenci dövizini bile 300 liraydı*” diyen Metin Toker, Ankara *Zafer* gazetesi ile de bir anlaşma yapmıştır. Onlara da yazılar yazıp gönderecek olan Toker, karşılığında 100 lira da *Zafer* gazetesinden alacaktı. Ayrıca bir de çeşitli dergiler vardı. Bunlar telifle röportajlar alacaklardı. Paris’te kaldığı sürece hakkıyla ve emeğiyle parasını kazanıp, orada rahat bir hayat yaşayan, aynı zamanda bir de tahsilini sürdürüp mesleği adına kendini geliştiren Metin Toker, mali geliri için şu sözleri sarfeder: “*Böylece gelirim başta o zamanki 60 bin eski frangı bulacaktı. 3 yıl boyunca mali kesimde değişiklikler oldu. Cumhuriyet devreden çıktı. Zafer’in ödediği bir misli arttı. Yeni İstanbul devreye girdi. Bir ara Zafer’le de ilişkim kesildi. Fakat 3 yılı kesintisiz tamamladım. Zaman zaman ayda kazandığım 100 bin eski frangı geçiyordu*”.

Paris’te şehrin sağ yakasında küçük bir stüdyo daire tutan Metin Toker, burada kaldığı süre içinde bütün Avrupa’yı dolaşmıştır. Paris Büyükelçisi Numan Menemencioğlu’nun diplomatlar arasında itibarı çok ve muhiti geniş olduğu için Toker, ona iki büyük gazetede birkaç ay staj yapmak istediğini söylemiş, o da *Le Figaro* ve *Le Monde* gazetelerini ayarlamıştır. “*O stajlarda gördüklerim öğrendiklerim meslekte bana yeni ufuklar açtı. Her şey başkaydı gazete anlayışı bile*” diyen Metin Toker, Avrupa’da hiç boş durmamış ve kendini geliştirmek için elinden geleni yapmıştır.

Daha sonra *Yeni İstanbul* adlı gazeteyle de bir anlaşma imzalamış ve onların da Batı Avrupa muhabirliğini yapmaya başlamıştır. Genellikle İsviçre’de yaşayan bir milyoner olan Habip Edip Törehan, *Yeni İstanbul* adında çıkarmış olduğu gazetesini

⁷⁷ Metin Toker, “İlk Maaşım...” *Milliyet*, 29.08.1983, s. 8.

hobi olarak yayınlamaktaydı. Babiâli'nin belki de bir profesyonel tarafından çıkarılmayan ilk gazetesiydi. Metin Toker'in, Törehan ile gazetesinde çalışmadan önce ahbaplığı vardı. Bu durumu Toker kendi şöyle dile getirir: *“Onun gazetesinde çalışmadan, Paris’e geldiğinde beni arar, kaldığı Plaza Athene otelinin alt katındaki barına çağırır. Şampanya ikram ederdi”*⁷⁸

Türkiye ve Yunanistan'ın 1952'de Lizbon'daki NATO'ya katılma törenlerini yerinde takip eden Metin Toker, ondan önce NATO başkentlerini dolaşmış ve Türkiye'nin NATO'ya katılması hakkında Dışişleri Bakanlarıyla mülakatlar yapmıştır.

Batı Avrupa muhabirleri gazetelerini ilgilendiren bütün konuları takip ettikleri için Metin Toker, Helsinki'deki *“Avrupa Güreş Şampiyonası”*nı da izleme fırsatı elde etmiştir. Yine sürekli takip ettiği toplantılardan biri de, Strasbourg'daki Avrupa Konseyi toplantılarıdır. Burada başta Churchill olmak üzere devrin ünlü simalarını tanıyan Metin Toker, 1980'lere gelindiğinde bu toplantıları bu sefer muhabir olarak değil, asil üye sıfatıyla temsil edecektir.

Başbakan Menderes'le yanındaki heyetin Londra ziyaretini takip eden Toker, burada yaptığı bir haberle *Zafer*'le ilişkilerini bir süre koparmıştır. Şöyle ki, bu durumu kendisi köşesinde şu şekilde anlatmıştır: *“Zafer DP'nin resmi organıydı. Menderes âdeti üzere kalabalık ve aç gözlü bir heyetle gelmişti. Dönüş akşamı havaalanındaydım. Uçak bir türlü kalkmıyordu. Öğrendim ki, bavulların gümrük muamelesi ve yükleme işi bitmiyordu. Bir İngiliz gümrükçü, hiç bu kadar çok bavullu resmi heyet görmedim. Galiba sizin Türkiye’de ne giyecek var, ne yiyecek diye güldü. Bizimkilerin bavulları 100’e yakındı. Uçak güç bela havalandı. Londra ziyaretini, hem Zafer hem Yeni İstanbul için takip ediyordum. Haberi Zafer’e versem yayınlamazdı. Ama Yeni İstanbul’a bildirmem, benim gazetecilik görevim değil miydi? Takkemi önüme koyup düşündüm: Haber sadece Yeni İstanbul’da çıksa, iyi bildiğim DP büyükleri küplere bineceklerdi. Belki de ilişkiyi keseceklerdi. Bütçem için bu gelir hayatiydi. Ne var ki hep rahatsız olacaktım. Haberi Yeni İstanbul’a yazdım, yayınladı. Zafer’den bir mektup geldi, görevime son vermişlerdi”*.

⁷⁸ Metin Toker, “Churchill Fransız Şampanyasını...” *Milliyet*, 07.09.1983, s. 7.

Batı Avrupa’da geçirdiği yılların hayatında ayrı bir yeri olduğunu söyleyen ve en keyifli dönemi olarak nitelendiren Metin Toker, bütün gazetecilik hayatı boyunca muhabirlik şevkini bir gün bile kaybetmemiştir. Batı Avrupa muhabirliği dönemi için Toker gazetecilere “*Bilesiniz ki gazeteciliğin en tatlı işi muhabirliktir ve aslında her iyi gazeteci muhabirliğini, onun şevkini hep sürdüren kimsedir*”⁷⁹ tavsiyesinde bulunur.

1.6.4. AKİS Dergisi

1.6.4.1. Dergi Fikrinin Doğuşu ve Kurucuları

1953 yılının kışında AKİS, Ankara’da, üç kişi arasında plânlanmıştır. Bunların biri ünlü bir gazeteci ve on yıllık meslek tecrübesi olan Metin Toker idi. İkincisi, işadamlığını mesleğine tercih eden bir avukat olan Metin Toker’in Galatasaray Lisesi’nden sınıf arkadaşı Oktay Türegün; üçüncüsü ise, “mecliste mütercim olarak çalışan, biraz parası, biraz tanıdığı bulunan genç ve güzel bir kız” olan Tülya Nemluk idi. Fikir Metin Toker’den çıkmış, öteki ikisi onu desteklemişlerdir.

O tarihte Paris’ten yeni dönen Metin Toker, Türkiye’de, Amerika’nın *Time* dergisi tertibinde, ciddi bir siyasî aktüalite dergisinin henüz olmadığı ve Türk basınında böyle bir yerin boş olduğu kanaatindeydi. Arkadaşları ile çıkaracakları derginin, tutarsa çok büyük rağbet göreceği inancındaydılar. Fakat esas mesele çıkacak olan derginin sermayesiydi. O zaman Metin Toker çalıştığı gazeteden 600 lira aylık alıyordu ve onunla geçiniyordu. Ortakları gerekli parayı bir araya getirecek halde değillerdi, ama tanıdıkları aracılığıyla bir banka kredisi sağlayacak durumdaydılar. Nitekim sermaye olarak, her biri tarafından 5 bin lirası tekeffül edilmiş bir banka kredisi, 1954 başında sağlanmıştı.

Bundan sonra Şubatta yayınlanacak olan derginin hazırlıkları hızla tamamlanmaya çalışılmış ve Metin Toker yazıların çoğunu kendisi yazmıştır. Yazamadıklarını ise bedelleri daha sonra ödenmek üzere dostlarından sağlamıştır⁸⁰.

⁷⁹ Metin Toker, “Churchill Fransız Şampanyasını...” *Milliyet*, 07.09.1983, s. 7.

⁸⁰ “Akis’in Hikâyesi 1954–1968” *AKİS*, 31 Aralık 1967, s. 16-17.

1954 seçimlerine hazırlanan Türkiye’de, *AKİS* “tarafsız bir aktüalite dergisi” olarak düşünülmüştü. Bu maksatla derginin ilk sayısı için, iki büyük parti liderinden, Adnan Menderes ve İsmet İnönü’den, yazı istenmiştir. O dönemde DP yayın organı olan *Zafer* gazetesinde çalışan Metin Toker, CHP Başkanı İsmet İnönü’den “*sorumlusunu tanımadığı, meşrebini bilmediği dergiye bir şey yazmayacağı*” cevabını alırken; Başbakan Adnan Menderes’ten, “*Metin, benim ağzımdan bir yazı yazsın. Görüp imzalayayım. Yayınlasınlar.*” karşılığını almıştır. Bunun üzerine, *Zafer* gazetesinin bir odasında Metin Toker ve gazetenin yazı işleri müdürü Fatin Fuat, kafa kafaya vererek Adnan Menderes imzasıyla bir yazı kaleme almışlardır. “*Seçimlere Giderken*” ki durumu anlatan yazı, Menderes tarafından görülüp imzalanmıştır.

Dergi için çok masraf yapılmıştı. Ortaklar derginin çıkmasını dört gözle beklemekteydiler. Fakat Metin Toker, dergiyi eline aldığı anda beğenmemiş ve Tülya Nemlük’ün evine giderek derginin bu haliyle piyasaya çıkarılamayacağını söylemiştir. Bu durum karşısında şaşırان ortaklar, “*bu sayıyı çıkarmak ve derginin iyileşmesine sonradan çalışmak*” tezlerini öne sürmüşlerse de, Metin Toker buna karşı çıkmıştır. Onun için “*AKİS ancak arzulanan dergi olarak çıktığında yaşama şansına malikti*”. Belki pahalı bir tecrübe olacaktı ama Metin Toker derginin çıkarılması için arkadaşlarından üç ay müsaade istemiştir. Ortaklar arasında derginin 14 Mayıs seçimlerine yetişmesi kararı alınmıştır.

Şubat'ta yayınlanamayan *AKİS*, 1954 Mayısının 15'inde çıkmıştır. Tam bir tarafsızlıkla yayınına koyulan *AKİS*'in, kapağında Celâl Bayar'ın bulunduğu ilk sayısı 6 bin basılmış ve yarısı satılmıştır. Onu, kapağında başbakanın bulunduğu ikinci sayı takip etmiş, birincisinden biraz daha az basılan ikinci sayı biraz daha fazla satılmıştır. Ankara'nın siyasî çevrelerinde ilgi uyandıran derginin, en fazla konuşulan tarafı, tarafsızlığıydı.

Metin Toker'in iki ortağı, gazetecilikle doğrudan bir ilgileri de olmadığından ve zaten bütün yük, sorumluluk ve yetki Toker'in üstünde olduğundan dolayı, ona bir teklifte bulunmuşlardır. Şöyle ki, kendi beşer bin liralık kredilerini de Toker üzerine aldığı takdirde hisselerini ona devredeceklerdi. Bu teklifi olumlu karşılayan

Metin Toker, böylece çıkışının daha ikinci ayında *AKİS*'i tam idaresi altına almış ve sonuna kadar da fiilen devam ettirmiştir⁸¹.

1.6.4.2. Derginin Genel Özellikleri, Amacı ve İçeriği

AKİS, ilk haftalık haber dergisi olarak kabul edilen, ünlü Amerikan dergisi “*Time*” örnek alınarak hazırlanmıştı ve *Time*'da olduğu gibi, iç politikanın yanı sıra geçmiş bir haftanın her alandaki belli başlı önemli olaylarına ayrıntıları ile yer veriliyordu. Ancak olayların yansıtılması, günlük gazetelerden farklı bir habercilik anlayışıyla yapılmış ve bu anlayışa “*Time formülü*” yöntemi ismi verilmiştir⁸².

AKİS kadrosu, ilk sayısında amacını ve hedef kitlesini kendisi şu şekilde açıklamıştır: “*Gayemiz nedir? Bir aktüalite mecmuası meydana getirmek. Bir aktüalite mecmuası ki onu okuyan münevver, kendisini alâkadar eden her mevzuu bulabilsin. Bir hafta içinde yurttan olup bitenleri toplu halde gözden geçirebilsin. Bizim ‘münevver’ den anladığımız, kuyusunun dibinde yaşayan âlim değildir. Çeşitli mevzularda derinliğinden ziyade genişliğine bir fikir sahibi bulunan, politikaya da meraklı, maça da giden, iktisadî meseleleri de takip eden, sinemayı da seven, kitap okuyan, hâdiseleri bilen bir insan... Siz, biz İşte!. Öğretmen, doktor, avukat, subay, üniversiteli, memur, asistan, profesör, ev kadını... Sayfaları açınız, iç politika da bulacaksınız, dış politika da, iktisadî ve mali kısımlar da, tıp da, askerlik de, kadın sayfası da, spor da, sanat da, sinema da, kitaplar da... AKİS bu, mevzularda en ciddi meseleleri en cazip tarzda kaleme alacak, hadiseleri gazetelerde okuduğunuz kuru şekillerinden kurtarmaya çalışacak, iç yüzleriyle ortaya koyacak, onları kendine has bir tarzda işleyecektir. Her bir sayfamız, o mevzuda en ziyade salahiyet sahibi bir arkadaş tarafından hazırlanmaktadır*”⁸³.

Renkli bir üslupla yazılan ve dikkatleri üzerine çeken *AKİS*, daha ilk yazında adı “*Türkiye’de belki de en fazla geçen dergi payesine yükseldi. Namı, tirajının çok üstündeydi.*” Özellikle siyasi çevrelerde herkes ondan bahsediyordu. Çünkü her partiden güçlü ve hatırı sayılır isimler *AKİS* sütunlarında imzalı makaleler yayınlamışlardı. Bunlar arasında; Fatin Rüştü Zorlu, Hikmet Bayur, Faik Ahmet

⁸¹ “Akis’in Hikâyesi 1954–1968” *AKİS*, 31 Aralık 1967, s. 17–18.

⁸² Muhsin Özcan, *Akis Örneği*, s. 136.

⁸³ “Kendi Aramızda”, *AKİS*, S.1, 15 Mayıs 1954, s. 3.

Barutçu, Mükerrerrem Sarol, Hayrettin Erkmen, Fethi Çelikbaş, Server Somuncuoğlu gibi politikacılar vardı⁸⁴.

Daha sonraları *AKİS*'in politika sayfaları yazılırken, iğneleyici ve alaycı bir dille tenkitler yapıldığı için, kısa sürede iç politikanın gündemine oturmuş ve siyasi mücadelelerin tam ortasında yerini almıştır. Böylece ardı ardına davalar süreci başlamıştır.

Bir döneme damgasını vuran *AKİS* dergisinin içeriğine bakıldığında; öncelikle Türk dergiciliğine “*kapak konusu*” uygulamasını⁸⁵ getirdiği söylenebilir. İlk sayılarda kapaktaki kişiler anlatılırken daha sonraları kişilerin yanında konulara da yer verilmeye başlanmıştır. İlk sayıda kapak konusu Celal Bayar’ken, 2. sayıda Başvekil Adnan Menderes olmuştur. Daha birçok ismi ve konuyu kapakta konu edinen dergi; 16 Şubat 1957 tarihli 145. sayısında “Basının Namusu Metin Toker” diyerek, onun tevkifi vesilesiyle hayatını anlatmıştır.

Yazıların çoğunun Metin Toker’in kaleminden çıktığı dergide, büyük bir yer kaplayan bölüm “*Yurtta Olup Bitenler*” kısmıydı. İç politikaya ait konuların anlatıldığı ve eleştirildiği bu bölümü bizzat Metin Toker kendi yazmaktaydı. Ayrıca dergide alanlarında uzman kişilerce hazırlanan; “*Dünyada Olup Bitenler*”, ekonomi, kültür, sanat, kitaplar, kadın-moda, çarşı-pazar, spor, tıp, sinema, fen vs. konularına da yer verilirken, derginin başyazılarını Metin Toker kaleme almıştır.

Metin Toker’in dergide başlattığı bir diğer bölüm de, yazı dizileri serisidir. Daha sonra bir kısmını kitap haline getiren Toker’in dergide yazdığı diziler şu şekildedir: Yassıada Duruşmalarının Anatomisi, Hitler ve Nazizm (Bir Diktatörün İktidar Yolu olarak kitaplaşmıştır), İsmet Paşa’nın hatıralarından yola çıkarak hazırlanan Venizelos dizisi, Dış Geziler dizisi (Vietnam, Çin, Tayland, İran, Almanya, İngiltere, Fransa, Japonya), İsmet Paşa’yla 10 Yıl (daha sonra genişletilerek Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları 1944–1973 olarak kitaplaşmıştır), Bilinmeyen Ülke Adım Adım Sovyet Rusya (Rus Geldi Aşka, Rus’un Aşkı Başka olarak kitaplaşmıştır), 1925 Kürt İsyanı ve Şeyh Sait (Şeyh Sait ve İsyanı olarak kitaplaşmıştır).

⁸⁴ “Akis’in Hikâyesi 1954–1968” *AKİS*, 31 Aralık 1967, s. 18.

⁸⁵ Muhsin Özcan, *Akis Örneği*, s.144.

AKİS 14 yıllık yayın hayatında, belki her sayısında Metin Toker'in damgasını taşımış, hatta Metin Toker'in hapishanede bulunduğu devrede bile, -zira o devrede de çok yazı onun kaleminden çıkıp gizlice dergiye ulaştırılmış- derginin politikasını gene o çizmiştir, ama daima bütün ekiplerin en kalitelisi tarafından, bir ortak emeğin mahsulü olarak çıkarılmıştır. Bu ekipte, bugün her biri birer şöhret olan kalemler çiraklık veya kalfalık yıllarını geçirmişlerdir. Bu isimlerden bazıları; Cüneyt Arcayürek, İlhami Soysal, Doğan Avcıoğlu, Güneri Cıvaoğlu, Mümtaz Soysal, Kurtul Altuğ, Turhan Selçuk'tur⁸⁶.

1.6.4.3. Yayın Faaliyetleri Sebebiyle Metin Toker'in Yargılanması

Akis dergisi, "sıkmayan ciddi bir aktüalite mecmuası" sloganıyla yayın hayatına başlamış, farklı üslubuyla dikkatleri üzerine çekmiş ve tarafsız olduğunu sıklıkla vurgulamıştır. Ancak Metin Toker'in, DP'nin yayın organı *Zafer* gazetesinde çalışması, DP vekillerinin çoğuyla ahabap olması ve DP'li vekillerin yazılarına dergide yer verilmesi, *AKİS*'i başlangıçta DP taraftarı olarak yansıtmıştı. Fakat araya çok zaman girmeden birkaç ay içerisinde, siyasetçilerin kişiliklerini ön plana çıkararak, iğneleyici ve alaycı tenkitlerde bulunulması iktidar çevrelerince hoş karşılanmamaya başlamıştır. İktidar partisi DP'nin, *AKİS*'e tavır almasındaki bir diğer neden ise, derginin sahibi Metin Toker'in 1955'te İsmet İnönü'nün kızıyla evlenmesidir. Bu durum derginin CHP yayın organı gibi algılanmasına sebep olmuştur.

AKİS'e olan eleştirilerin artmasının yanında dergiyi siyasi mücadeleye sokan olaylardan biri de, derginin Devlet Bakanı Mükerrerem Sarol ile ilgili başlattığı kampanyadır⁸⁷. Şöyle ki; Mükerrerem Sarol hem basınla ilgili devlet bakanı hem de "*Türk Sesi*" diye küçük bir gazetenin sahibiydi. *AKİS*, "*bir adamın hem basın işlerini yönlendiren devlet bakanı, hem de gazete sahibi olamayacağını*" yazmıştı. Çünkü devlet bakanı olduğu için kâğıt, mürekkep, çinko tahsisleri ve resmi ilanların hepsi onun elindeydi. Gazeteyi Ankara'daki ilkokullara kadar, birçok daireye abone ettirmişti. "*Bir ilkokulda Türk Sesi gazetesini kim okur? Bunlar, bantları dahi*

⁸⁶ "Akis'in Hikâyesi 1954–1968", *AKİS*, 31 Aralık 1967, s. 20.

⁸⁷ Muhsin Özcan, *Akis Örneği*, s. 154.

açılmadan bir köşeye atılıyordu. Sadece devlet bakanına haraç ödüyordu” diye davasının haklılığını dile getiren Toker ve foto muhabiri Hüseyin Ezer, olayın resimlerini çekerek dergide yayımlamış ve bir kampanya başlatmışlardır. “Dr. Sarol ya bakanlıktan istifa edecek ya da gazete sahipliğinden vazgeçecekti”

Bakan Sarol bu kampanya karşısında, gazeteyi Atıf Sakar adında bir gazeteciye devrettiğine dair bildiriye gazetesine koydurmuştur. İşin yakasını bırakmayan *AKİS*, bunun “danışıklı dövüş” olduğunu tespit ederek, Sarol’un gazeteyle maddi ilişkisinin halen devam ettiğini öğrenmiştir. Bu “devir işleminin göstermelik olduğu” dergide yazılınca, Dr. Sarol *AKİS* aleyhinde dava açmıştır.

Daha *AKİS*’in yayın hayatına başladığı 1954 senesinin sonbaharında – Metin Toker ve Özden İnönü’nün nişanlanmasından birkaç hafta sonra- açılan dava iki buçuk yıl sürmüş ve çeşitli aşamalardan geçmiştir. Bunun sebebi, birçok mahkeme heyeti ve Yargıtayda basın davalarına bakan ceza dairesi başkanının değiştirilmesidir. Kimi heyetler suç yok derken, kimi mahkûmiyet kararı vermiş, Yargıtay kararı bozmuştur. Mükerrerem Sarol’un Beşiktaş Noterliğinde yaptığı sözleşmeyi bulan Metin Toker, “danışıklı işi” kanıtlamış, Bakan Sarol’un hala hissesi olduğunu ortaya çıkarmıştı. Mahkeme beraat kararı vermişti. Fakat o dönemde “ispat hakkı” olmadığı için Yargıtay beraat kararını bozmuş ve Ankara Toplu Basın Mahkemesinde duruşma yeniden başlamıştır. 1957 yılının Şubat ayında mahkeme Metin Toker’i 7 ay, 23 gün hapis cezasına mahkûm etmiş ve 11 Şubat günü *AKİS*’te haftanın başyazısını yazdığı sırada tutuklamıştır⁸⁸.

Birçok basın mensubunun yattığı “*Ankara Hilton*” ismiyle meşhurlaşmış Ankara Cezaevi 10. koğuştaki kalan Toker’in tutuklandığını öğrenen kayınpederi İsmet Paşa, “şerefli bir mahkûmiyet” demekle yetinmiştir. Ertesi sabah saçları kesilen Metin Toker, kayınpederine özellikle “*kimseyle benimle alakalı bir kelime konuşmayın ve ne olur ne demarş yapın, ne kabul edin*” diye bir mektup yazmıştır. Gerçekten de ana muhalefet lideri İsmet İnönü hiçbir girişimde bulunmamıştır.

⁸⁸ Toker, *DP Yokuş Aşağı (1954–1957)*, s. 226–228.

Hapishane anılarını bir tek gün bile söz konusu yapmayan ve herkesi affeden Toker hapishanede, “*Allah’ım beni buruk adam yapma, çıktığım gün her şeyi unutayım, kalbimde kinin zerresi yer etmesin*” diye dua ettiğini kaydeder⁸⁹.

2 Ekim 1957 tarihinde sabah saatlerinde cezaevinden çıkan Metin Toker, öğlene kadar ailesiyle ve ilk defa gördüğü, hapisteyken doğan kızı Gülsün’le vakit geçirdikten sonra, *AKİS*’teki odasına gitmiş ve başyazısını yazarak kaldığı yerden hayatına devam etmiştir⁹⁰.

Metin Toker birinci mahkûmiyetini bitirip hürriyetine kavuştuğu sırada ülke, 27 Ekim 1957 seçimlerine gidiyordu. İktidar onunla uğraşmaya devam ediyordu. Bu sırada CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, Toker’e milletvekilliği teklif etmiştir, çünkü bu ona dokunulmazlık sağlayacaktı. İsmet İnönü’nün “*istediğini yapsın*” dediği Toker; “*Biliyor musunuz, Bülent Ecevit Amerika’dan geldi. O politikaya girmek istiyor. Mükemmel bir insandır. Bana ayırdığınız yeri ona veriniz. Pişman olmaz karlı çıkarsınız*” yanıtını vermiş, yerini yeni Amerika’dan dönen gazeteci arkadaşı Bülent Ecevit’e vererek onun siyasete girmesine sebep olmuştur. Nitekim Ecevit’i Ankara listesine almışlar ve Ankara’da CHP kazanmıştır⁹¹.

Metin Toker’in cezaevinden çıkmasından birkaç ay sonra, *AKİS*’te çıkan bir dış politika meselesinde DP hükümetinin takip ettiği Kıbrıs Politikası eleştirilirken, Nihat Erim’den* Menderes’in “ideal arkadaşları” olarak bahsedilmiştir. Ayrıca yazıda Nihat Erim’in, “dönüp dolaşıp en sonra Adnan Menderes’in Kıbrıs ve dış politika danışmanı kesilmesindeki garip durum” belirtiliyordu. Bu durumdan hoşlanmayan iktidar öncelikle, dergide imzasız olarak çıkan yazı için yazı işleri müdürünü savcılığa çağırarak yazıyı kimin yazdığını öğrenmeye çalışmıştır. Metin Toker, yazıda hiçbir sıkıntı olmadığından o kadar emindir ki, yazıyı kendisinin yazdığını söylemesini ister⁹². Bunun üzerine Nihat Erim “şeref, haysiyet ve itibarının kırıldığı” gerekçesiyle Toker’e dava açmıştır⁹³. Dava tam bir yıl sürmüş, fakat

⁸⁹ Bilgehan, aynı görüşme; Toker, *DP Yokuş Aşağı (1954–1957)*, s. 231.

⁹⁰ *AKİS*, 12 Ekim 1957, S. 179, s.3.

⁹¹ Toker, *DP Yokuş Aşağı (1954–1957)*, s. 258; Toker-Altuğ, “*Akis*”ler, s. 13.

* Nihat Erim CHP döneminde Bayındırlık Bakanlığı yaptıktan sonra, Günaltay Hükümetinin Başbakan Yardımcılığına getirilmişti. CHP muhalefete geçtikten sonra, *Ulus* gazetesi başyazarı olmuş, o kapatılınca da *Yeni Ulus* ve *Halkçı* gazetelerini çıkarmıştı. Daha sonra DP hükümetinin yanına geçmiş ve iktidarın Dış Politika danışmanlığını yapmıştır.

⁹² Metin Toker, *Demokrasiden Darbeye (1957-1960)*, s. 185; Toker-Altuğ, “*Akis*”ler, s. 13-14.

⁹³ Muhsin Özcan, *Akis Örneği*, s. 156.

kimsenin aklına bu davadan bir sonuç çıkacağı gelmemiştir. Nitekim 16 Ekim 1958 tarihinde mahkeme, Metin Toker'e bir yıl mahkûmiyet kararı vermiştir. Metin Toker hayatındaki tek pişmanlığı olan bu olayı, şu şekilde itiraf eder: *“Her şeye yeni baştan başlasam, yaptıklarımın içinden neyi tekrar yapar, neyi yapmazdım diye sorduğumda Nihat Erim'in yazısını benim yazdığımı söyletmezdim diyorum. Bu yapmayacağım tek şey olarak hatırıma geliyor. O bir yıl hapsi öylesine budalalık sonucu sayarım”*.

Mahkûmiyeti yine çocuğunun doğumuna denk geldiği için, bu sefer bir aylık bir ertelemeden sonra 30 Kasım 1958'de Toker, ikinci mahkûmiyeti için “Ankara Hilton”'a yeniden girer. Tam 365 gün sonra, 1959'un 30 Kasım'ında hürriyetine kavuşan Metin Toker, kurbanlarla karşılaşmış ve çıktıktan üç gün sonra da son nefesine kadar onu bekleyen babasını kaybetmiştir⁹⁴.

1.6.4.4. Derginin Kapanışı

1967 yılında derginin yazı işleri müdürü ve Metin Toker'in yakın arkadaşı olan Kurtul Altuğ, Toker için *“anlamını kavrayamadığım bir karar arifesinde olduğunu fark ediyordum”* demektedir. Nitekim Metin Toker, 1967'nin Aralık ayında Altuğ'u yanına çağırarak ve AKİS'i bu hafta kapatacaklarını bildirmiştir. Nedenini soran Kurtul Altuğ'a, Toker; *“AKİS ömrünü doldurdu. Bu yeni teknolojiyle baş edecek imkânımız yok”* cevabını vermiştir. *“Arkadaşlara söyleyim mi”* diyen Kurtul Altuğ, *“Elbette söyle. Her zamanki gibi iyi bir Akis çıkaracağız ve sonra...”* cevabını aldıktan sonra *“sonra ne olacak”* demiş, Metin Toker de net bir ifade ile; *“herkes kıdem tazminatını kuruluşuna kadar alacak”* demiştir. Bu konuşmadan sonra *“Mideme saplanan sağ böğrümde dayanılmaz bir acıdan cevap veremiyorum. Odadan dışarı çıkacağım ama acaba fikrini, kararını değiştirebilecek bir mucize olur mu diye beklemekteyim”* diyen Kurtul Altuğ'a, Metin Toker gülerek; *“becerebilirsen AKİS'in sigorta borçları için para bul ve sen çıkar!”* demiştir. Nitekim Kurtul Altuğ, *“Düşündüm, bu adam o koca İsmet Paşa'nın damadı ve sigorta borçlarını ödemek durumunda kimseye el açmamakta, o zengin çevresine derdine çare için*

⁹⁴ Toker, *Demokrasiden Darbeye*, s. 186-188, 271.

yaklaşmamakta bile...”⁹⁵ diye aklından geçirmiş ve yapacak bir şey kalmadığına ikna olmuştur.

Böylece 15 Mayıs 1954 tarihinde yayın hayatına başlayan ve 31 Aralık 1967’de veda eden *AKİS*, son sayısında derginin kapatılması ile ilgili şunları yazmıştır: “Demokrasi, *AKİS*’in uğrunda mücadele ettiği rejim, Türkiye’ye yerleşmişti ve iki bedbaht askeri darbe teşebbüsü göstermişti ki bunu sarsabilecek bir güç de artık yoktur. Yeni şartlar yeni cereyanlar doğurmuştu. Bunların en sağında şeriatçılık, en solunda komünizm yerlerini almıştı ve ikisi de, kanunların icabı, az veya çok maskeli çalışıyorlardı. *AKİS* bunların ikisine de karşı vaziyet takındı. Şimdi, eski DP - CHP çekişmesi kaybolmuştu. Batılı demokratik düzen ile bu düzenin sağdaki veya soldaki –düşmanlarının savaşı başlıyordu. Fakat bunun yanında, basın endüstrisinde de gelişmeler olmuştu. Dergicilik ofsete gidiyordu ve Türkiye’nin gösterdiği boşluk o baskıya sahip bir yeni siyasi aktüalite dergisinin boşluğuuydu. *AKİS* hâlâ, bütün kendi çeşidinin hem en çok satan, hem en çok ilgi uyandıran dergisiydi. Ama gerekli büyük hamleyi bir yeni derginin, 1968 Türkiye’sinin icabı olan bir derginin yapması gerekiyordu *AKİS*, yerini ona bırakmak üzere çekilmeyi, Türkiye’de basın tarihinin sayfaları içine girerek fonksiyonunu tamamlamış halde ve herhalde kolay unutulmayacak bir dergi olarak hafızalarda yaşamayı tercih etti”⁹⁶.

AKİS’in artık görevini tamamladığını düşünen Metin Toker, maddi sıkıntılar da baş gösterince kapatma kararı almıştır. Şöyle ki; “1960’ların sonlarında, basın sanayindeki gelişmeler, dergiciliğin ofset sistemine geçmesini zorunlu kılmıştı; dergiler artık ‘atölye ürünü’ olmaktan çıkıp ‘fabrika ürünü’ olmalıydı. Ancak bu büyük miktarda sermaye gerektiriyordu. Ayrıca 1970’lere kadar, baskı kalitelerinin iyi olmaması ve düşük tirajları nedeniyle, Türkiye’de dergilere reklâm verme alışkanlığı yoktu. Böyle bir ortamda, arkalarında büyük kurum ya da sermaye desteği olmayan ‘atölye ürünü’ dergilerin yaşama şansı yoktu. Nitekim 1967 yılı sonunda *AKİS*, bugün bile önemli miktarda sayılabilecek olan, sayı başına ortalama 18 bin net satış yapmasına rağmen zarar eden bir dergiydi”. Bu nedenle 31 Aralık 1967 tarihinde yayın hayatına veda etmiştir. Daha sonraları zaman zaman Metin Toker’e, *AKİS*’in yeniden çıkarılması yönünde öneriler yapılmış, Toker kararlı bir

⁹⁵ Toker-Altuğ, “*Akis*”ler, s. 408.

⁹⁶ “*Akis*’in Hikâyesi 1954–1968” *AKİS*, 31 Aralık 1967, s. 20.

tavırla hepsini reddetmiştir. Metin Toker'e göre *AKİS*; “ömrünü tamamlamış, kütüphanelerde ve ansiklopedilerde yerini almıştı. Onu tekrar çıkarmaya kalkmak bir anlamda mezarlıktaki adamın altın dişini sökmek” olacaktı. Toker'i ikna çabaları sonuçsuz kalınca, bazıları *AKİS*'i Metin Toker'siz çıkarmayı düşündüler. Böyle bir şeyin mümkün olmayacağını iyi bilen Metin Toker, bu yüzden hiçbir zaman *AKİS*'in imtiyazını almaya gerek duymamıştır. 1987 yılında Kurtul Altuğ, eski Akis kadrosundan oluşan bir ekiple “Metin Toker'siz *AKİS*” diye *AKİS*'i yayımlaya ve yeniden canlandırmaya çalıştıysa da, sonuç alamamış ve ancak 38 sayı çıkarabilmiştir⁹⁷.

1.6.5. Milliyet ve Hürriyet Gazeteleri Dönemi

Metin Toker'in son nefesine kadar yazdığı gazete olan *Milliyet* ile tanışması, 1967 yılının Haziran ayıdır. Bu tarihte daha *AKİS* dergisi devam etmekte idi.

08.06.1967 tarihinde gazetenin ana sayfasından “Metin Toker günlük fıkraları ile pazar gününden itibaren *Milliyet*'te” diye duyurulmuş ve 11 Haziran pazar gününden itibaren yazılarına başlamıştır. Köşesinin adı “Suya Sabuna Dokunarak” olan Toker'in yazıları, gazetenin ikinci sayfasında sağ üst köşede yer almaktaydı. 11 Haziran'da çıkan ilk yazısına “Fıkracınızı Size Takdim Ederim” başlığını atan Metin Toker; “Benim adım Metin Toker 43 yaşındayım. İstanbul'da Boğaziçi'nde doğdum Beykoz'da...” diye başladığı yazısında, samimi bir dille hayat hikâyesini kısaca özetlemiştir. Ayrıca gazetecilik mesleğinden ve İsmet Paşa ile olan alakasından da bahsetmiştir.

Gazetede haftanın her günü yazan Metin Toker; günlük olaylar, siyaset ve CHP üzerine yazılar kaleme almıştır. Bu şekilde 8 ay yazan Toker, 19 Şubat 1968 tarihinde son yazısını yazmış ve iki buçuk yıl yok olmuştur⁹⁸. Sonra 8 Eylül 1970 tarihinde yeniden *Milliyet* sayfalarında yazmaya başlamıştır. Bu seferki köşesinin adı “70'ler Dünyasından Çizgiler” olan Toker, karışıklık içinde olan Ortadoğu üzerine yazdığı yazıları ile dikkatleri üzerine çekmiş; ardından muhabir olarak Ortadoğu'ya

⁹⁷ Muhsin Özcan, *Akis Örneği*, s. 158.

⁹⁸ *Milliyet*, 8.6.1967–19.2.1968.

gidip, yerinde incelemeler yapmıştır. Ortadoğu'dan dönen Metin Toker, “*Nasır'sız Kalan Arap Âlemi*” adında bir yazı dizisi başlatmış ve orada kaldığı 15 günün hikâyesini ayrıntıları ile anlatarak Ortadoğu'nun tahlilini yapmıştır⁹⁹.

“*70'ler Türkiyesinden Çizgiler*” adında günlük yazılarına devam eden Toker; 1971 yılına gelindiğinde daha sonra kitap olarak da basılacak olan “*Türkiye Üzerinde 1945 Kâbusu*” adında bir ay sürecek olan bir yazı dizisine başlamıştır. Çok ses getiren bu yazı dizisini Metin Toker, Türk ve Amerikan Dışişleri Bakanlığı arşivlerinden ve şifreli vesikalardan faydalanarak incelemiştir¹⁰⁰. Araştırmaya gelen yoğun talepler üzerine, aynı yılın Nisan ayında Metin Toker; Ankara televizyonunda 3 hafta pazar günleri akşam 21.40'ta “*Türkiye Üzerinde 1945 Kâbusu*” adlı araştırmasını bizzat sunmuştur¹⁰¹.

1971'in Mayıs ayına gelindiğinde Toker, 84 gün süren yeni çalışmasını okuyucularına yine bir ay sürecek olan bir yazı dizisiyle sunmuştur. Türkiye'de “*aşırı sol*” ve “*aşırı sağ*”ın bir anatomisini yapan araştırma “*Solda ve Sağda Vuruşanlar*” ismiyle *Milliyet*'in sayfalarında yerini almıştır. Bu çalışması için “*1 çuval dolusu gazete, dergi, broşür ve bildiri okuyup inceleyen Metin Toker, akımları fikirleri ne yermiş ne savunmuştur. Hiçbir hükme varmamış, ne mevcutsa onu söylemiş ve ne söyleniyorsa söylenenlerin sesiyle dinletmiştir*”¹⁰². 9 Mayıs'ta okuyucuyla buluşan çalışma, ilk on beş gün sol cephenin “otopsi”sini yapmış; daha sonra sağ cepheyi inceleyerek 8.6.1971'de nihayet bulmuştur. Bu araştırma, aynı yılın Haziran ayının 27'sinde Ankara Tv'de, 4 hafta pazar günleri saat 21.00'da yayınlanmıştır.

Metin Toker, araştırma-inceleme yazılarının yanında çok önemli isimlerle de özel röportajlar yapmıştır. Örneğin; Yunan Başbakanı ile “*Türk-Yunan İşbirliği Üzerine*” görüşme¹⁰³ yapmış ve yine İran Şahıyla “*Anarşi ve Petrol Boru Hattı*”¹⁰⁴ üzerine özel bir görüşme yapmıştır.

⁹⁹ *Milliyet*, 8.10.1970–14.10.1970.

¹⁰⁰ *Milliyet*, 24.1.1971–23.2.1971.

¹⁰¹ *Milliyet*, 9.4.1971, s. 9.

¹⁰² *Milliyet*, 8.5.1971, s. 9.

¹⁰³ *Milliyet*, 29.5.1971, s.9, sü. 6.

¹⁰⁴ *Milliyet*, 19.8.1971, s. 1.

Anarşistler Karşısında Demokrasi (Kanada Denemesi)” adlı yeni bir araştırma ile okuyucusunun karşısına çıkan Toker¹⁰⁵, kurtuluş cephesinin hikâyesini yine bir ay sürecek olan bir yazı ile anlatmıştır. 6 Bölüm halinde gazetede yayınlanan çalışma, yine hem Ankara hem de İstanbul Televizyonunda iki bölüm halinde sunulmuştur.

29.8.1971 tarihinden itibaren Toker’in köşesinin adı değişmiş ve artık günlük değil, haftada bir kez –pazar günleri- yazmaya başlamıştır. *Milliyet*’te çok özel bir yeri olan “*Metin Toker’in Not Defterinden*” adlı yeni köşesi 2002’de vefatına kadar aynı isimle devam etmiştir. Köşesinde her hafta fikirlerini özgürce kaleme alan Toker, daha ziyade siyaset üzerine eleştiriler kaleme almıştır.

1973 yılı seçimlerinde yeni bir adet başlatan Toker, seçimden önceki son Pazar günü hangi partiye, neden oy vereceğini açıklamıştır¹⁰⁶. Daha sonra her seçim döneminde, bir gelenek haline gelen bu durum, aynı zamanda seçimin ve partilerin son bir analizini ayrıntısı ile içermekteydi. Bu durum bazı çevrelerce, insanların oyları üzerinde etki yapabileceği düşüncesi ile hoş karşılanmamış, hatta tepkilere sebep olmuştur. Fakat Metin Toker bu âdetinden vefatına kadar vazgeçmemiştir.

1975 yılı Mart ayına kadar “*Not Defterinden*” adlı köşesinde haftalık yazılarına devam eden Metin Toker’in son yazısı, 16.03.1975 tarihinde çıkmış ve bir müddet *Milliyet*’e ara vermiştir. Bu tarihten itibaren *Hürriyet* gazetesinde siyasileri eleştiren yazılarına devam eden Toker, 1980 yılına kadar *Hürriyet* gazetesinde köşe yazarlığı yapmıştır¹⁰⁷. 1977–1980 yılları arasında kontenjan senatörü olarak siyasete giren Toker, *Hürriyet* gazetesinde bir yandan yazılarını yazmaya devam etmiştir.

Metin Toker, 1981 yılı itibariyle yeniden *Milliyet*’te yazmaya başlamıştır. Toker’in *Milliyet* gazetesine dönüşünü, ölümünün 1. yılında Güneri Cıvaoglu şu şekilde kaleme almıştır: “1981 yılının başları... Ortaköy Ziya Restoran’da bir masaya çevredeki meraklı bakışlar odaklanmış. Masada *Milliyet*’in sahibi Aydın Doğan, Metin Toker ve *Milliyet*’in o zamanki ‘deli’ lakaplı Genel Yayın yönetmeni Turhan Aytul... Konuşmalarını Aydın Doğan’dan yansıtıyorum: Metin Bey ‘bir isteğim var’ dedi. Kontratın ilk maddesi ‘Metin Toker bağımsız gazetecidir’ olsun.

¹⁰⁵ *Milliyet*, 23.8.1971, s.2.

¹⁰⁶ Metin Toker, “Benim bir tek oyum hakkında”, *Milliyet*, 7.10.1973, s.2.

¹⁰⁷ Onur Çelebi, *Gazeteciliğe Adanmış Bir Ömür: Metin Toker*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2015, s.I.

‘Sonra ben istifa etmem. Ancak ya kovarsanız ya da yazılarıma karışılırsa ayrılırım’ dedi. İşte Metin Toker’in Not Defteri Köşesinin Milliyet’e geliş hikâyesi¹⁰⁸... Bu alıntıyı yapmamın sebebi, Metin Toker’in karakterinin tahlili ve mesleğinin gereklerini ne derece ilkeli ve gönülden yaptığına kanıt olması açısındanadır.

“Türkiye 1981’in Eşiğinde” adlı ilk yazısını 1.4.1981 tarihinde beş bölüm olarak yazan Toker, Türkiye’nin rejiminin, ekonomisinin ve dış ilişkilerinin 1981 yılına uzantılarını ele almıştır¹⁰⁹. Yine haftalık olarak yazılarına devam eden Metin Toker, yazılarını günlük olayların yanında daha ziyade siyaset, rejim, anayasa ve demokrasi üzerinde yoğunlaştırmıştır.

1983 yılına gelindiğinde, 14 Ağustos’ta yayınlanan *“Uygulanırsa Mutlaka Mutsuz Sonla Bitecek Bir Senaryo”* adlı Toker’in yazısı yüzünden *Milliyet* gazetesi; İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığının kararı ile 10 gün süreyle kapatılmıştır. Metin Toker’e *“MGK’nın kararlarına muhalefetten dolayı”* dava açılırken, gazetenin sorumlu yazı işleri müdürü Doğan Heper de, Toker’in yazısından dolayı yargılanmıştır. 12 Eylül günü Sıkıyönetim 1 Numaralı Askeri Mahkemede davaya başlanmış¹¹⁰ ve 16 Eylül günü karar çıkmıştır. Nihai karara göre; Metin Toker ve Doğan Heper üçer ay hapis cezasına mahkûm edilmişlerdir. Doğan Heper’in hapis cezası 9 bin lira para cezasına çevrilmişken¹¹¹; İstanbul Kartal Savcılığı Metin Toker’in cezasının infazı 4 ay erteleyerek, 5 Mart 1984 tarihinde uygulanmasına karar vermiştir¹¹². Toker ve Heper’in avukatları Milli Savunma Bakanlığı’na başvurarak kararın yazılı emirle bozulmasını istemiş; Milli Savunma Bakanlığı bu başvuruyu yerinde bularak Askeri Yargıtay Başsavcılığı aracılığıyla dosyanın Askeri Yargıtay’da incelenmesini uygun görmüştür. Başsavcılık mahkûmiyet kararının yerinde olmadığı gerekçesiyle dosyayı Askeri Yargıtay 3. Dairesine havale etmiştir. Askeri Yargıtay da *“Hükme konu olan yazının tümü değerlendirildiğinde Milli Güvenlik Konseyi’nin karar ve icraatının eleştirilmediği, böylece bir kastın mevcut olmadığı, yazının demokrasiye geçiş aşamasında, Türkiye’nin Avrupa Konseyi, NATO ve Ortak Pazar toplantılarında olumsuz tavırlarla karşılaşılması endişesiyle*

¹⁰⁸ Güneri Cıvaoğlu, *Milliyet*, 17.7.2003, s.14.

¹⁰⁹ *Milliyet*, 2.1.1981, s.1.

¹¹⁰ *Milliyet*, 13.9.1983, s.12.

¹¹¹ *Milliyet*, 16.9.1983, s. 6.

¹¹² *Milliyet*, 7.12.1984, s.1.

kaleme alındığı anlaşılmıştır” diyerek hapis ve para cezası kararını oy birliği ile bozmuştur¹¹³.

Metin Toker daha davası devam ederken bile, hiçbir şekilde çizgisini bozmadan yazılarına ara vermeden devam etmiştir. 1983 yılının Ekim ayında, *Milliyet* gazetesinin *Renk* adlı ekinde, 3 ay süren bir yazı dizisi başlatmıştır. Pazartesi ve çarşambaları *Renk*’te yer alan “1935–1945 Dünya Savaşırken Türkiye” adlı yazıda Toker, İkinci Dünya Savaşı’nın Türkiye üzerindeki etkilerini ayrıntıları ile kaleme almıştır¹¹⁴.

1984 yılının Ekim ayına gelindiğinde Metin Toker, tamamen farklı bir yazı dizisiyle okuyucusunun karşısına çıkmıştır. Şöyle ki; 1948 yılında *Cumhuriyet* gazetesinde genç bir muhabir olarak çalışırken “*Türk Kuşu*” adlı uçak ile bir ay sürecek olan bir Anadolu turu yapmıştır. Filo Ankara’dan hareketle Konya, Adana, İskenderun, Antakya, Gaziantep, Şanlıurfa, Elazığ, Malatya, Samsun ve Çorum’a gitmiş; tüm illerde üçer gün kalmış, gösteri yapmış ve Toker’de her ilden ayrı ayrı yazı yazarak gazeteye göndermişti. Bu kez ise Metin Toker kendi arabasıyla, *Milliyet* adına bir ay sürecek olan Anadolu turuna çıkacak ve 36 yıl sonra eski ve yeni Anadolu arasındaki farkı röportajlarla anlatacaktır. Bu sayede okuyucu, Cumhuriyetin 61.yılında Anadolu’daki değişimleri Toker imzasıyla görebilecektir¹¹⁵. Ekim’in 7’sinde ilk yazısını Adana’dan yazan Metin Toker, son yazısını Aralık’ın 24’ünde Çorum ile bitirmiştir. Yazar Konya’yı çok beğenmiş “sorunsuz şehir” olarak anlatmış ve yediği ekmekten, sulama sorununa kadar şehrin tüm ayrıntısını akıcı bir şekilde dile getirmiştir¹¹⁶.

1985 yılına gelindiğinde aynen siyasi yazı ve eleştirilerine haftalık yazıları ile devam eden Toker, arada bir gazetenin Futbol köşesinde sporla ilgili yorumlar kaleme almıştır. “*Metin Toker’in Futbol Defterinden*” adlı köşe yazılarının belirli bir günü olmamakla beraber ayda üç beş kez yayınlanmakta idi¹¹⁷. 1986 yılının yazında

¹¹³ *Milliyet*, 7.3.1984, s. 6.

¹¹⁴ *Renk*, 16.10.1983-31.1.1984, s.3.

¹¹⁵ *Milliyet*, 1.10.1984, s.2.

¹¹⁶ 1984 yılında Konya’nın her yönden betimlemesini ayrıntısı ile okumak isteyenler için M. Toker’in Konya’yı anlattığı 3 gün süren yazı dizisine bkz. *Milliyet*, 29.10.1984 – 31.10.1984, s.9.

¹¹⁷ “Metin Toker’in Futbol Defterinden”, *Milliyet*, 6.6.1985, s.13.

Çeşme'ye tatile giden Toker'in “*Metin Toker'in İzmir Not Defterinden*” adlı bir köşesi olmuş ve tatildeyken bile yazılarını kaleme alarak gazeteye göndermiştir¹¹⁸.

Metin Toker son nefesine kadar Milliyet gazetesinde yazmaya devam etmiş ve 1990'nın çalkantılı siyaset hayatı üzerine fikirlerini açıklıkla dile getirmiştir. Bunlar; Ermeni meselesi, PKK ile mücadele, Körfez krizi, 28 Şubat süreci, AKP'nin kuruluşu gibi önem arz eden meselelerdir.

1.7. Siyasi Faaliyetleri

14 Ekim 1977 tarihinde, süresi biten 5 kontenjan senatörünün yerine Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, Anayasanın 72. ve 73. maddeleri uyarınca 5 kişiyi seçmiştir¹¹⁹. Bu 5 kişinin içinde yer alan ve “*Kontenjan Senatörü*” görevini kabul eden Metin Toker, 25 Ekim 1977 tarihinde ant içerek göreve başlamış¹²⁰ ve 12 Eylül 1980 askeri darbesine kadar da Cumhuriyet Senatosu'nda bu görevini bilfiil yerine getirmiştir.

Cumhuriyet Senatosu'ndaki görevinin ilk yıllarında Metin Toker, Kontenjan Gurubunun Milli Savunma Komisyonu'nda üyelik ve sözcülük görevlerini yerine getirmiştir. Ondan sonraki iki yılda ise, yine aynı görevi, Dışişleri-Turizm ve Tanıtma Komisyonu'nda devam ettirmiştir. O dönemde aynı komisyon içerisinde yer alan Dışişleri ile Turizm ve Tanıtmanın, aynı bakanlıkta olamayacağı üzerine eleştirilerde bulunan Toker; Dışişlerinin bakanlık olarak kalmasını, turizm ve tanıtmanın ise “son derece önemli bir müsteşarlık olarak” başbakanlığa bağlanması gerektiği önerisinde bulunmuştur¹²¹. Fakat bu yapılması zaruri öneri hayata geçirilememiştir.

1974 yılından beri kurulan hükümetler ve koalisyonlar, istikrarlı bir yönetim kuramamış ve ülkedeki siyasal belirsizlik içinde, kutuplaşma eğilimlerinin artarak topluma yansımaları sonucu, şiddet ve terör eylemleri de had safhaya ulaşmıştır. Bu olaylar karşısında parlamento ve bürokrasinin tıkanarak işlevsiz hale gelmesi

¹¹⁸ “Metin Toker'in İzmir Not Defterinden”, *Milliyet*, 7.8.1986, s.9.

¹¹⁹ *Milliyet*, 23.10.1977, s.1.

¹²⁰ *Milliyet*, 26.10.1977, s.8.

¹²¹ Metin Toker, “Tanıtma”, *Milliyet*, 4.10.1981, s.8.

üzerine, 12 Eylül 1980 tarihinde ordu yönetime el koymuştur¹²². Askeri darbenin ardından hükümet görevden alınmış ve TBMM lağvedilmiştir. 1982 Anayasası ile de Cumhuriyet Senatosu kaldırılmıştır. Metin Toker Senatonun kaldırılması ile ilgili görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir: “*Meclisteki çoğunluğu kontrol etmesi için düşünülp kurulan Cumhuriyet Senatosu, teşkil tarzı dolayısıyla hiçbir rol oynayamadı. Senatoda partili olmayan iki grup vardı: Milli Birlik Grubu ve Kontenjan Grubu. Bunların anayasaya göre toplam sayısı 38 idi. Toplam sayıları 150 olan partili senatörler karşısında bir denge unsuru olabilirlerdi. Ancak Milli Birlik Grubu daha baştan AP ile bir kan ve hayat-memat davasına düştüğünden CHP’nin dümen suyuna girdi. Senatoda siyasi partiler karşısında tek bağımsız olan kontenjan grubudur. Son haliyle Cumhuriyet Senatosu kendisinden beklenen görevi yerine getiremedi*”.¹²³

12 Eylül 1980 darbesinden sonra, meclisin feshedilmesi ile hak ve hürriyetlerin askıya alınması üzerine, Avrupa Konseyi’nin Türkiye’yi üyelikten çıkarma ya da üyeliğini dondurma tehdidi ortaya çıkmıştı. Avrupa Konseyi ile ilişkilerinin devamını isteyen askeri yönetim, Metin Toker’in de aralarında olduğu birkaç kişiyi doğrudan görevlendirmiştir. Turan Güneş’in, Ocak 1981 tarihinde Avrupa Konseyi Siyasi Komisyonu’ndan istifası üzerine yerine seçilen Toker; bu tarihten itibaren Avrupa Konseyi toplantılarına siyasi komisyonun asil üyesi olarak katılmıştır. Türkiye’nin Konseyden çıkarılmaması için mücadele veren Toker’in görevi, 6 Kasım 1983 tarihinde yapılan genel seçimlerle birlikte Avrupa Konseyi Delegasyonunun görevinin bitmesi üzerine sonlanmıştır¹²⁴.

¹²² Tunca Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, Ankara 2012, s. 317.

¹²³ Metin Toker, “Sistemi Ne İflas Ettirdi”, *Milliyet*, 8.2.1982, s.8.

¹²⁴ Onur Çelebi, *Gazeteciliğe Adanmış Bir Ömür: Metin Toker*, s. 295–296.

1.8. Vefatı

Metin Toker 18 Temmuz 2002 Perşembe günü, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi İbni Sina Hastanesi'nde saat 15.55'de, vefat etmiştir¹²⁵. 9 yıldır prostat tedavisi gören Toker'in ölüm sebebi, akciğer yetmezliğidir¹²⁶.

59 yıllık gazeteci olan Toker, son yazısını 1 Haziran 2002 tarihinde yazabilmiştir¹²⁷. Son iki aydır daktilosuna geçerek, yazısını yazmaya takati olmayan Toker, yazı günü geldiğinde kızı Gülsün'ü yanına çağırarak kafasının içindekileri dikte ettirmekteydi. Ancak 2 Haziran'da yoğun bakıma alınmış ve bir daha çıkamamıştır. Kızı Gülsün Bilgehan 2 Haziranda, babasının “*Not Defterinden*” adlı köşesinde, babasını anlatan duygusal bir yazı kaleme alarak, içini şu sözlerle Toker'in sevenlerine dökmüştür:

“59 yıllık meslek hayatında ilk defa bugün, Metin Toker gazetede yazısını yazamadı. Onun vefalı, sevgili okuyucuları çok iyi bilirler ki, yıllar boyunca hiçbir hastalık, yurtiçi ve yurtdışı gezi, doğum, ölüm, hatta hapisanede bulunmak Metin Toker'in daktilosunun başına geçmesini engelleyememişti. Dün okuduğunuz makalesini bana, bir hastane odasında, kolunda serum, burnunda oksijen tüpü ile yazdırdı. Son iki aydır daktilosunun tuşlarına vuracak gücü kalmamıştı ama yazı günü geldi mi, beni çağırıyor, noktasına, virgülüne kadar kafasının içindekileri dikte ettiriyordu. O haliyle, ne uzun ama aynı zamanda anlamlı cümleler kuruyordu! Yüzüme baktı, fikirlerini sözlere dökmekte güçlük çekiyordu. Nasıl söyledim, bilemiyorum, ‘Babacığım, canını dişine tak!’ deyiverdim. Herhalde öyle yaptı, birden toparlandı ve hiç duraksamadan makalesini yazdırdı. Umarım haftaya yine alışıktı olduğunuz ‘gazeteci’yi sütununda bulursunuz. Ama şu anda yoğun bakımda...Metin Toker'in daha yapacak çok işi var. Anılarını bitirecek, onların basımını, 60. meslek yılını ve 80. yaş gününü birlikte kutlayacak. Sonra, torunlarının nikâh şahitliğini yapacak... Zaten çocuklar ona ‘büyükbaba’ diye sesleniyorlar. Ancak onların çocuklarının ‘dede’ demelerine izin verecekti”¹²⁸.

¹²⁵hurriyet.com.tr, 18.7.2002; yenisafak.com, 19 Temmuz 2002.

¹²⁶ Bilgehan, aynı röportaj.

¹²⁷Metin Toker, “Uzlaşma Olmasaydı, Birlikte Yaşam Olmazdı”, *Milliyet*, 1.6.2002, s. 23.

¹²⁸ Gülsün Toker Bilgehan, “Gazeteci Olan Adamın Hikayesi”, *Milliyet*, 2.6.2002, s.25.

Gazeteciliğin, severek ve adam gibi yapılması şartıyla, dünyanın en güzel mesleği olduğunu dile getiren Toker, vefat etmeden önce anılarını kaleme almaktaydı. İsmi “Gazeteci Olan Adamın Hikâyesi” olarak koyduğu çalışmada 200 sayfa kadarını yazan Toker, 1 yıl sonra, mesleğinin 60. yılında anılarını tamamlayarak bastırmayı planlamaktaydı. Ancak Toker’in ömrü bitirmeye yetmemiş ve kızı Gülsün’e, anılarını tamamlamasını vasiyet etmiştir. 2013’teki görüşmemizde tamamlayamamasının üzüntüsünü dile getiren Gülsün Hanım, mutlaka bu çalışmayı bitireceğini, kararlı bir şekilde sözlerine eklemiştir. Metin Toker’in ardında kalanlara bıraktığı mirası, maddi olarak 70 Liradır.

“*Son yazısını yazdığı ana kadar muhabirlik heyecanı ile mesleğini yaptığını*” dile getiren Gülsün Hanım, babasının her zaman tarafsız ve bağımsız bir gazeteci kalmak istediğini ve hiçbir zaman “*kimseye boyun eğmediğini*” ifade eder. Toker’in kariyerinde herkesi eleştiren çok cesur bir gazeteci olduğunun altını çizen Bilgehan, özetle “*çok maceralı ve güzel bir hayat yaşadığını ve hayatta geldiği noktadan bitirdiği noktaya kadar hep ileri gittiği*”ni belirterek sözlerine son noktayı koyar.¹²⁹

Toker’in son yazısını yine kızı Gülsün Bilgehan, 20 Temmuz’da Metin Toker’in “*Not Defterinden*” adlı köşesinde kaleme alarak, tüm okuyuculara babası adına veda etmiştir¹³⁰.

22 Temmuz Pazartesi günü son yolculuğuna uğurlanan Metin Toker için; önce yıllarca yazılarını kaleme aldığı Pembe Köşkte, ardından 10.30’da Ankara Gazeteciler Cemiyeti’nde meslektaşları tarafından yapılan anma programında ve en son eski senatör olması sebebiyle TBMM’de tören düzenlenmiştir. Toker’in cenazesi Kocatepe Camiinde, öğlen kılınan cenaze namazının ardından Cebeci Asri Mezarlığına defnedilmiştir. Cenaze törenine Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Başbakan Bülent Ecevit, Genelkurmay Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu ve Kuvvet Komutanlarının yanı sıra pek çok siyasi isim katılmıştır¹³¹.

¹²⁹ Bilgehan, aynı röportaj.

¹³⁰ Gülsün Toker Bilgehan, “Veda”, *Milliyet*, 20.7.2002, s.21.

¹³¹ *Milliyet*, 21.7.2002, s.20; “*Toker’e Son Görev*”, *Milliyet*, 23.7.2002, s.15.

İKİNCİ BÖLÜM

ESERLERİ

2.1. Tercüme Eserleri

Metin Toker'in çeviri olarak sadece bir eseri bulunmaktadır. Richard Llewellyn'in "*Vadim O Kadar Yeşildi ki*" adlı eseri, Toker'in liseden sonra 1942 senesinde Tıbbiye'ye kaydığını yaptırdığı dönemde ilgisini çekmiş ve tesadüfen edindiği bilgiyle, 1943 sezonunda filminin Türkiye'ye geleceğini öğrenmiştir. Bunun üzerine Toker, Tıbbiye'den kendisi gibi derslere ilgi duymayan arkadaşı Emir Kökmen ile kitabın Fransızcasını bulmaya ve onu tercüme etmeye karar vermiştir. Eseri bulup çeviriye başlayan iki arkadaş, işi yavaştan alırken filmin gösterim zamanı yaklaşmıştır.

Hayatının dönüm noktasını teşkil eden bu eserin, basım aşamasını ve yaşananları Metin Toker'in kaleminden takip etmek, heyecanını ve yazı yazma hevesini yansıtmak için faydalı olacağı için aynen alınmıştır: "*Kitap kalın bir şey. Biz onun üçte birine gelmişken, filmin gösterim zamanı yaklaştı. Elimizde ilk müsveddelerimiz, Babıâli kitapçılarını dolaşmaya çıktık. Kime teklifte bulunduksa hiçbirisi ilgi göstermedi. Biz o sıralar Cihangir'de oturuyoruz. Apartman komşularımızdan biri, Akşam gazetesinin ünlü foto muhabiri Faik Şenol. O Babıâli'yi iyi bildiğinden onun yardımını istedik. Bizi kitapçı Arif Bolat'a götürdü. Arif Bolat'da kitabı basmayı kabul etmedi, ama şöyle bir teklifte bulundu: 'Eğer biz romanı kendi paramızla bastırırsak o, bunun dağıtımını üstüne alacak, peşin ödemelerde yapacaktı'. Fakat kitap kalın, masraf ağır, bizde para yok. Hesaplar yaptık. Kitabı üç cilt halinde yayınlarsak hem biz, çeviriciler olarak o kadar sıkışmayacağız, hem de bu işe 900 lira yetecek. İlk kitaptan alacağımız peşin ödemelerle de işin sonunu getiririz. Ama o tarihlerde 900 lira da çok para. Neyse ki, Faik de ortak oldu ve 300'er lira bulduk. Faik ucuz matbaalar, borç kâğıt sağladı. I. Cildi çıkardık. Gazetelere ufak ilanlar verdik. Arif Bolat kitabı dağıttı. Üzerinde ismim yazılı kitabı, kitapçı vitrinlerinde ilk gördüğüm gün kalbim duracaktı. Birkaç gün sonra kalbinin durma sırası Arif Bolat'a geldi. Kitap daha çıkar çıkmaz kapışılmıştı. Kitabın ilk cildinin 2. baskısını yapmayı ve ötekilere devamı, kendisi*

üstlenmek istedi. Bu sefer biz reddettik. Ömrümüz artık matbaalarda geçiyordu. Tashihleri, sayfa şekillerini kendimiz yapıyor, her şeye biz nezaret ediyorduk. Filmin çıkışıyla kitabın yayını aynı zamana rastladığından ‘Vadim O Kadar Yeşildi ki’, Türkiye’nin ilk ‘best seller = en çok satan’ kitaplarından biri oldu. Her birimiz birkaç bin lira para kazandık. 1943’te, 19 yaşındaki bir çocuk için inanılmayacak servet. Asıl önemlisi, o karşı konulmaz mürekkep kokusu içime dolmuştu”¹³² diyen Metin Toker için artık hayatında yepyeni bir sayfa açılmış ve Tıbbiye’yi yarım bırakarak hayatının mesleğini seçmiştir.

Orijinal adı “How Green Was My Valley” olan eser, Richard Llewellyn tarafından 1939 yılında kaleme alınmıştır. Bir anda dünya çapında büyük bir üne kavuşan kitabın, çeşitli dillere çevirisi yapılmıştır. Türkiye’de ilk çevirisini Metin Toker ve arkadaşı Emir Kökmen yapmış, ardından başka Türk çevirmenler tarafından yeni baskıları yapılmıştır.

Galler bölgesindeki madencilerin yaşamını konu alan eser, yazar tarafından yerel madenci ailelerle yaptığı mülakatlar sonucu ortaya çıkmıştır. Satış rekorları kıran bu kitap, 1941 yılında ABD yapımı ile Yönetmen John Ford tarafından beyaz perdeye aktarılmış ve 5 dalda Oscar ödülü kazanmıştır¹³³.

2.2. Telif Eserleri

Metin Toker’in çoğu siyasi tarih olmak üzere çok sayıda eseri vardır. Bu eserlerin en önemli yanı, yazdığı tarihe yakinen tanık olan bir kişi tarafından bizzat kaleme alınmasıdır. Ayrıca gazete, belge ve dokümanlarla (yerli-yabancı) doğrudan tarih vererek ayrıntılara inmesidir. En kıymetli eseri İsmet Paşa’yı anlattığı yedi ciltlik seridir. Özellikle tarihçiler için önem arz eden bu eserde Toker, İsmet Paşa ve dönemin ileri gelen siyaset adamları ile bizzat görüşme imkânı bulmuş ve Paşanın kendi günlüklerinden de faydalanmıştır.

Araştırmanın bu bölümünde, Metin Toker’in eserleri ana hatları ile şu şekilde özetlenmiştir:

¹³² Metin Toker, *Milliyet*, 27.08.1983, s. 7.

¹³³ [https://www.turkcebilgi.com/vadim_o_kadar_yesildi_ki_\(roman\)](https://www.turkcebilgi.com/vadim_o_kadar_yesildi_ki_(roman)), <https://m.kitapyurdu.com/index.php?route=products/productdetail>.

2.2.1. Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944–1973)

Bu eser ilk defa 1965 yılında, AKİS dergisinde Metin Toker tarafından yazı dizisi olarak hazırlanmıştır. “İsmet Paşa’yla 10 Yıl” ismiyle yazılan seri, 1954–1964 yılları arasında İsmet Paşa’nın devletin ve demokrasinin devamı adına yaptığı faaliyetleri kapsamaktadır. Bu yazı dizisinin çok beğenilmesi üzerine toplanan yazılar, kitap haline getirilmiştir. Eserin I. Cildi olan “*Tek Partiden Çok Partiye (1944–1950)*” adlı kısmı ise önceden yayınlanmış tek bir kitap idi. Fakat bu kitapların hepsi artık tükenmiş veya ele geçirilenler artık “*antika kitap müzayedelerinde*” çok yüksek meblağlara satılmaktaydı. 3 Aralık 1989 Pazar günü İstanbul Etap Marmara Otelinde yapılan müzayedede “İsmet Paşa’yla 10 Yıl” 40 bin liraya satışa konmuş ve 80 bin liraya satılmıştır. Bunun üzerine Metin Toker, dizinin yeniden hazırlanmasına karar vermiş, “*demokrasimizin ne halde bulunduğunu iyi ve doğru değerlendirmek için, özellikle yeni kuşakların onun tarihini bilmelerinde yarar vardır*” felsefesiyle hazırlıklara başlamıştır¹³⁴. Zincirin eksik olan halkaları da tamamlanarak “*Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları (1944–1973)*” adı altında, 90’lı yıllarda genişletilerek 7 cilt halinde yeniden yayınlanmıştır.

2.2.1.1. Tek Partiden Çok Partiye (1944–1950)

Öncelikle bu eser Metin Toker’in, kitapta ismi geçen ve yaşayan insanların tamamıyla görüşüp, bilgileri kontrol ederek teyit etmesi açısından çok değerli ve kaynak bir kitaptır. Eser, Atatürk’ün 1. ölüm yıldönümünün ardından 6 Mart 1939’da Milli Şef’in cumhurbaşkanı olarak İstanbul Üniversitesi’nde yaptığı konuşma ile başlar. Yeni cumhurbaşkanı bu nutkunda demokratik rejime geçme niyetini duyurmuştur. Böylece yazarın deyimiyle “*üç kişinin Atatürk ile İsmet Paşa’nın bir de parti genel sekreterinin kapalı bir odada, milletvekili adaylarını ‘bu olur, bu olmaz’ diye seçtikleri devir artık geride*” kalacaktır.

¹³⁴ Metin Toker, *Tek Partiden Çok Partiye (1944–1950)*, Ankara 1990, s. 7.

Dünyada ve özellikle Avrupa'daki “karabulutlar” Eylülde “fırtınayı patlatmış”tır. Bunun üzerine Türkiye'nin devlet başkanının düşündüğü tek şey, memleketi savaşın dışında tutmaktır. Bunun yolu ise “maalesef demokratik idare tarzından geçmiyordu” diyen Metin Toker, Türkiye'nin 1944'lere kadar memleketin mukadderatını Milli Şef İsmet İnönü'nün eline bıraktığını yazar.

1944 yılına gelindiğinde II. Dünya Savaşı'nın galipleri belli olmuş, Almanya savaşı kaybetmişti. Türkiye İsmet Paşa'nın sayesinde ateşin dışında kalmayı başarmıştır. 1 Kasım 1945'te meclisin açılış konuşmasında Milli Şef yeni bir partiye yeşil ışık yakmıştır. Aynı yılın Mayıs ayında Toprak Kanunu mecliste görüşülürken, ortaya şiddetli bir muhalefet çıkmış ve bunun çekirdeğini de Celal Bayar ve Adnan Menderes oluşturmuştur. Fakat ilk muhalefet partisini Temmuz'da milyoner Nuri Demirağ kurmuştur. Her ne kadar adı Milli Kalkınma Partisiyse de, lideri gazetecilere sürekli kuzu ziyafetleri verdiği için daha ziyade “Kuzu Partisi” olarak ün salmıştır.

Mayıs'taki Toprak Kanunu görüşmelerinde “Fakir Fukara Partisi” lideri Adnan Menderes, kanunu engellemek için hayli gayret harcamıştır. Görüşmelerin ardından Celal Bayar ve arkadaşları CHP tüzüğünde bir takım değişiklikler ve bazı kanunların tadilini isteyen “Dörtlü Takrir” diye anılacak olan önergeyi sunmuşlardır. CHP'li vekiller, takririn sahiplerine geri aldırılması gerektiğini söylerken; İsmet İnönü bu muhalif tavırlarını parti içinde yapmayıp, ayrı bir parti olarak mücadele etmelerini salık vermiştir. Bu niyetini de Kazım Özalp'ten duyurmasını talep etmiştir. Nitekim parti İsmet Paşa'nın arzusu ve izniyle, 7 Ocak 1946 tarihinde resmen kurulmuştur. Metin Toker eserinde, Celal Bayar ve İsmet İnönü'nün partinin kurulmasından önce ve programın hazırlandığı sıralarda, sık sık görüşmelerinin ayrıntılarına da yer vermiştir.

Aradan kısa bir zaman geçtikten sonra, eski parti ile yeni parti arasındaki olumlu ilişkiler bitmiş, yerini karşılıklı şikâyetlere bırakmıştır. CHP'nin belediye seçimlerini, daha DP teşkilatlanmadan öne alması arayışını iyice bozmuş ve DP seçimlere katılmamama kararı alırken, MKP katılmayı kabul etmiştir. Ayrıca 21 Temmuz 1946'da milletvekilliği seçimleri olmuş, birçok ilde DP kazanmasına rağmen CHP mazbataları değiştirmiştir. Bu durum tüm yurttaki protesto mitinglerinin

tertiplenmesine sebep olmuştur. Kitapta Metin Toker DP'nin kuruluş ve teşkilatlanma yıllarında sık sık DP'yi desteklediğini dile getirir.

O dönemde CHP ve Başbakan Recep Peker ile meclise girebilen DP'liler arasında şiddetli tartışmalar çıkıyor; DP'liler meclisi terk ediyordu. Bunlardan bir tanesi 1946 yılının sonunda bütçe görüşmeleri sırasında yaşanmıştır. DP adına Adnan Menderes bütçeyi çok imalı bir şekilde eleştirmiş, Recep Peker de “Psikopat bir ruhun ifadeleri” şeklinde kızmıştır. Psikopatı anlamayan DP'li Emin Sazak “bize pis köpek dedi arkadaşlar, gidelim terk edelim” demiş ve meclisi terk etmişlerdir. Bu olayda cumhurbaşkanı olarak İsmet Paşa ilk arabuluculuk görevini üstlenmiştir.

1947 yılının Nisan ayında yapılacak olan ara seçimlere DP, seçim kanunu değişmediği sürece katılmayacağını açıklamıştır. Nitekim de öyle olmuş ve “CHP tek başına koştugu yarışı kazanmıştır.” Fakat seçime katılım oranı çok düşük olmuştur. İsmet Paşa'ya %60 denilmiş, esasında onun yarısı kadar ancak olmuştur. Aynı yılın Temmuz ayında İsmet Paşa, DP'nin istediği birçok teminatı kabul etmiş ve “*12 Temmuz Beyannamesi*” ismiyle meşhur olacak olan bildiriye yayınlamıştır. Bunun sonucunda Recep Peker Hükümeti istifa etmiş, yerine Hasan Saka başbakanlığında yeni hükümet kurulmuştur.

1948 yılında DP kendi içinde bir temizleme hareketine girişmiştir. Ayrılanlar 20 Temmuz 1948'de; Kenan Öner, Mareşal Fevzi Çakmak, Hikmet Bayur önderliğinde Millet Parti'sini kurmuşlardır. Böylece 1950 seçimlerine giderken, hem CHP hem de DP müfritlerinden arınmışlardır. Seçim günü yaklaşırken parti liderleri memleket gezilerine çıkmışlardır. Seçimden önce DP, koalisyon teklif etmişse de bir karara varılamamıştır.

2.2.1.2. DP'nin Altın Yılları (1950–1954)

14 Mayıs 1950 seçimleri sonucu CHP'nin muhalefete, DP'nin iktidara geçmesi ile başlayan eserde yazar; değişimin barış içerisinde gerçekleştiğini vurgulayarak, eski iktidarın görevini 22 Mayıs'a kadar devam ettirdiğini anlatır. Ayrıca kendisi o sırada asker olduğu için, DP'ye oyunu çok isteyip de veremediğinden bahseder.

Seçimlerin akabinde DP meclis toplantısı yapmış, cumhurbaşkanı ve meclis başkan adaylarını seçmiştir. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Meclis Başkanı Refik Koraltan ve Grup Başkanı Ekrem Hayri Üstündağ seçilmiştir. Ardından DP ilk kabinesi, başbakanı ve 14 bakanını açıklayarak 22 Mayıs'ta yeminle görevine başlamıştır.

DP'nin ilk icraatı, 1932'de Türkçeye çevrilen ezanı yeniden Arapça okutmak olmuştur(Haziran 1950). 25 Haziran 1950'de Kuzey Kore, Güney Kore'ye saldırmış ve bunun üzerine ABD Başkanı Truman, BM kararına uygun olarak bu saldırının durdurulması için gerekli desteği sağlamak için üye ülkeleri harekete geçmeye davet etmiştir. Türkiye bu davete, muhalefete ve meclise danışmadan olumlu cevap verdiği için çok eleştirilmiştir. Fakat bu durum memlekette çok güzel karşılanmıştır. Daha sonra, Toker'in eserinde yer ayırdığı Bulgaristan göçmenleri meselesi hükümetin başına büyük dert olmuştur.

MEB'de değişikliklere gidilmiş ve artan irtica hareketlerine karşı tedbirler alınmaya başlanmıştır. Ardından Halkevleri kapatılmıştır.

Kore Savaşı'ndaki kahramanlıktan sonra Türkiye'nin NATO'ya girmesi yolunda müzakereler başlamıştır. Nihayetinde 1952'de kabul gerçekleşmiş ve bu başarı DP'nin ilk dönemine damgasını vurmuştur. Bu arada iktidar ve muhalefetin birbirlerine karşı takındıkları olumsuz tutumlardan da sıklıkla bahsedilmiştir.

1950–1954 yılları arasında Türkiye “tam bir şantiye sahası haline geldi” diyen Metin Toker, çok başarılı projelere imza attıklarını dile getirir. Yine bu dönemde Türkiye'nin “Küçük Amerika” olacağı yönünde laflar çıkmıştır.

1954 seçimlerine yaklaşırken iktidar ve muhalefet arasında zaman zaman oluşan bahar havası bitmiş ve ortam yeniden gerginleşmiştir. Seçimlerde CHP ve MP'nin işbirliği yapacağı söylentileri dolaşmaktaydı. Seçimden önce MP'ne irticai faaliyetlerinden dolayı kapatma davası açılırken, CHP'nin de haksız kazançları için dava açılmıştır. CHP mallarını ele alan dava, malların hazineye aktarılması ile sonuçlanmıştır. Ayrıca CHP'nin yayın organı diye *Ulus* gazetesi de kapatılmıştı. Yerine *Yeni Ulus* çıkmış ve yönetimini de Nihat Erim almıştı.

DP-CHP-MP seçim meydanlarına çıkmışlar ve hararetle mitingler tertip etmekteydiler. Metin Toker serinin ikinci cildini burada noktalayarak, “seçimler 2 Mayıs 1954 günü gerçekleşecek” diyerek kitabı bitirir.

2.2.1.3. DP Yokuş Aşağı (1954–1957)

2 Mayıs 1954 seçimleri ile DP ikinci kez büyük bir zafer ile iktidarı kazanmıştır. Meclise daha çok milletvekili ile giren DP, Celal Bayar'ın tabiriyle “ince demokrasiye paydos” diyerek, bu dönemde baskıları artırmıştır. Öncelikle Kırşehir, Osman Bölükbaşı'na oy verdi diye ilçe haline getirilmiş, ardından basına şiddetli kısıtlamalar getirilmiştir.

Metin Toker eserinin bu cildinde İsmet Paşa ile tanışması, sözlenmesi, nişanlanması ve düğünlerini kendi anlatımıyla dile getirmiştir. Ayrıca *AKİS* davasında tevkif edilmesi ve hapisane günlerine dair de ayrıntılara yer vermiştir.

1955 yılına gelindiğinde, DP'nin kendi içerisinde anlaşmazlıklar patlak vermiştir. DP'nin içindeki muhalefetten 11 kişi, Nisanın son günü “*ispat hakkı*” için bir yasa önerisi vermişlerdir. Bu kanun, Devlet Bakanı olan Mükerrer Sarol için isteniyordu. Çünkü bakanın birtakım yolsuzluklara adı karışmış, fakat ispat hakkı olmadığı için açığa kavuşturulamıyordu. İspatçıların istedikleri, bakanlarında yargı denetimi altında olmalarını bilmek istemeleriydi. Başbakan Adnan Menderes, bu vekillerin tekliflerini geri almalarını istemiş; onlar da önerilerin de diretince partiden ihraç edilmişlerdir.

Yine 1955'in yaz aylarında, CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek tevkif edilmiş, CHP ile CMP işbirliğine girmiş ve 6–7 Eylül olayları patlak vermişti. DP zor bir yaz geçirmiştir. Ayrıca partiden ihraç edilen vekiller, “*Hürriyet Partisi*” adında bir parti kurmak için resmi başvurularını, aynı yazın sonunda vermişlerdir. Genel Başkanları Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu olmuştur. 1956 yılının sonlarına doğru da Fuat Köprülü, Nedim Ökmen, Muammer Çavuşoğlu gibi “kaliteli partililer” DP'den ayrılarak yaprak dökümünü başlatmışlardır.

1957 yılı başlarında muhalefet partileri (CHP-CMP-HP) birlikte hareket etmeye başlamış ve DP deliye dönmüştür. Basında bu durumun üzerine gidince, birbiri ardına tevkifler başlamıştır. Önce Metin Toker, Bakan Mükerrer Sarol davası sebebiyle, eşinin hamileliğinin son günlerinde, 7 ay 23 gün hapis cezasına mahkûm edilmiş, ardından Osman Bölükbaşı hapse atılmıştır. Üniversite hocaları hakkında soruşturmalar başlatılmıştır. Bu durum muhalefeti birbirine daha da yaklaştırmıştır.

Hükümet bu durum karşısında 1958 yılında yapılacak seçimleri 1 yıl öne almış ve 27 Ekimde yapılmasına karar vermiştir.

27 Ekim seçim günü, daha oy verme işlemi bitmeden DP, 14.30 itibariyle radyodan DP'nin kazandığı kesin illeri yazmıştır. Metin Toker serinin üçüncü cildini seçim sonuçlarını vererek sonlandırmıştır. DP 408, CHP 173, CMP 4, HP 4....

2.2.1.4. Demokrasiden Darbeye (1957–1960)

Türkiye’de ihtilalin, 27 Ekim 1957 ile başladığını söyleyerek eserine başlayan Toker, çünkü “27 Ekim’de her şey bitmiyor, her şey başlıyordu” demektedir. Bu seçimlerde DP için, aynı 1946 seçimlerinde CHP’nin yaptığı gibi seçimlere hile karıştırdığı iddia edilmiştir.

1957–1960 devresinde, DP dikta idaresine yöneldi ve baskılar arttı diyen Metin Toker, “bu gidişe üç kurum karşı koydu ve sapasağlam sonuna kadar direndi. Bunlar CHP, gençlik ve ordudur” der.

Yeni hükümet, meclis açıldıktan tam 25 gün sonra kurulabilmiştir. 25. gün bakanlıkları mecliste değil, radyoda ilan etmişlerdir. 1957’den 58’e geçilirken, yani Aralık ayının sonu ve Ocak ayının başında “9 Subay Hadisesi” adıyla anılacak olan olay patlak vermiştir. Samet Kuşçu adında bir binbaşı birtakım subayların adını vermiş ve bunların DP aleyhinde bir tertip hazırladıklarını bildirmiştir. Fakat Menderes Hükümeti, önce bu subayları tutuklamış, daha sonra da bunları serbest bırakarak, ihbarı yapan binbaşyı iftira atmak suçundan tutuklamıştır. O zaman bu olay iyi değerlendirilemediği için, ihtilale sebebiyet vermiştir.

1958 yılının ilk aylarında 9 subay hadisesinden başka iki olay daha olmuştur. Bunlardan biri DP’nin ABD’ye “muhalefetin gizli komünistlik yaptığı ve Türkiye’yi batıdan koparacağını” haber vermesidir. Ocak ayının 27’sinde Bağdat Paktı Ankara’da toplanacak ve ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles’ta katılacaktı. Bakanın gelmesi olay olmuştur. ABD Büyükelçiliğine bomba atılmış ve bakana heyecanlı bir piyes izletilmiştir. M. Toker’e göre; “ABD komünist ülkelere yardım yapıyordu. Türkiye’den emin olduğu için para vermiyordu. DP büyükleri -başta Fatin Rüştü Zorlu- bilerek bu durumu tertip etmişlerdir”.

1958 yılının başında yaşanan ikinci olay “*Kubalı Olayı*”dır. O tarihte DP gazetelerin her şeyi yazmalarını istemiyordu. Basın yasasını da değiştirmeyi göze alamıyordu. Ancak meclis iç tüzüğüne bununla ilgili bir madde belki konulabilirdi. Bu teşebbüs anayasa profesörleri arasında tartışılmaya başlandı. Bu arada Hüseyin Nail Kubalı da fikrini söyledi ve anayasaya aykırı buldu. Bu sebeple Nail Kubalı kürsüsünden uzaklaştırılmış, öğrenciler ve medeni cesareti olan hocalar derslere girmemiş ve İstanbul Üniversitesi hukuk fakültesi karışmıştır. Kubalı aylar sonra kürsüsüne dönebilmiş, fakat bu sefer de üniversiteye gittiği gün bir gazeteye verdiği demeç yüzünden rektör ve üniversite yönetim kurulundan tezkere almış ve savunması istenmiştir. Kubalı savunmasını vermeyince, 1 ay “*öğretimden men cezası*” almıştır. Bu bir ay boyunca her gün öğrenciler gösteri yapmıştır. Nihayet Kubalı göreve döndüğünde “kahraman gibi karşılanmış” ve üniversitedeki karışıklıklar son bulmuştur.

1958 Temmuzunda Irak’ta bir ayaklanma olmuş ve Kral Faysal, Abdullilah ve Nuri Sait Paşa katledilmiştir. “Bu idareci takımı DP’nin can dostuydu” ve ertesi gün Ankara’da Bağdat Paketi’nin toplantısı vardı. Bu durum Menderes’i derinden sarsmıştır.

1958’de iktidar-muhalefet arası daha gerginleşmiş ve İsmet Paşa ilk defa idam sehpasından bahsetmiştir. Buna karşılık DP’de çok sert yanıtlar verir hale gelmiştir. Bu sırada HP, CHP’ye katılmış ve partisini kapatmıştır. İsmet Paşa’nın Tokat gezisinde Zile de, olaylar çıkmış; polis, İsmet Paşa’yı karşılayan halka su ve gaz bombası sıkmış ve ateş açmakla tehdit etmiştir. Bu gezide kayınpederine eşlik Metin Toker; gezi dönüşü, kendi tabiriyle “eşğini dövemeyen gene semerini dövmek kararı vermişti” diyerek Nihat Erim’in Kıbrıs politikası üzerine yazdığı bir yazı üzerine 2. kez, hapse mahkûm edilmiştir. Metin Toker’in eşi yine hamileydi ve son günleriydi.

Muhalefete şiddetli tedbirlerin alındığı bu dönemde, Başbakan uçak kazası geçirdi. Kazadan kurtulan Başbakan, memlekete dönüşte “peygamber gibi” karşılanmış ve camilerde dualar okunup, kurbanlar kesilmiştir.

1959 baharında, İsmet Paşa Ege gezisine çıkmış ve bu gezisine “*Büyük Taarruz*” adını vermiştir. İktidar, “muhalefetin gittiği yerlerde düşmanlıkla tertipler yaptı” diyen yazar, Uşak’ta Paşanın kafasına taş atıldığını, İzmir’deki karışıklıkları

ve Topkapı yolunda pusu kurulduğunu ayrıntıları ile anlatır. Bu olaylara iktidar yayın yasağı koyduğu için Türkiye, BBC, Paris ve Kıbrıs radyolarından takip etmekteydi. Bu durum da “Türkiye olaylarını yabancı radyolardan dinleme” alışkanlığının başlangıcını oluşturmuştur.

Ocak 1960’da İsmet Paşa Bursa gezisinde, seçimlerin 1 yıl erkene alınarak 1960’ta yapılması fikrini ortaya atmış ve her gittiği yerde bunun propagandasını yaparak, iktidara yüklenmiştir. İktidar bu fikre, uzunca bir süre cevap vermemiştir. M. Toker’e göre; Başbakan Menderes, gidişatın iyi olmadığını farkındaydı ve olmazsa muhalefete geçmeyi aklından geçiriyordu. Fakat Celal Bayar ona, “sabık başbakan” olmaması yolunda telkinlerde bulunuyordu.

2 Nisan 1960 tarihinde İsmet Paşa’nın Kayseri’ye gezisi vardı. Fakat vali, Paşayı şehre sokmamış ve geri dönmesini istemiştir. İsmet İnönü direnerek, 3 saat orada, trende bekledikten sonra başka çare kalmayınca, şehre girişine izin verilmişti. İsmet Paşa’yı engellemekle görevlendirilen 3 subay istifalarını vermiş ve iktidar, onları tutuklamıştır. İktidar bu olayda da askerlerin yanında olmadığını anlamamıştı. Bu olay daha sonra Yassıda Davalarında görülecektir.

İsmet Paşa bu sıralarda hastalanmış ve Taşlık’taki evine 14 general ziyarete gelmiştir. Bu durum DP iktidarını deliye çevirmiş ve erken seçimin yapılmayacağını açıklamıştır. Daha sonra “Önce sahanın temizlenmesi” gerek demiş ve 18 Nisan 1960 günü meclise “*Tahkikat Komisyonu*” önergesi verilmiş ve hemen ertesi günü kabul edilmiştir. Bu komisyon “ülkeyi zora sokan basın ve muhalefet için” kurulmuştu. DP’nin muhaliflere karşı aldığı bir diğer tedbir de, ABD ile imzalamış olduğu ikili antlaşmadır. Bu antlaşma ile Türkiye, her an “karışmaya hazır bir ülke” olarak gösteriliyor ve ihtiyacı halinde ABD’nin müdahalesini istiyordu.

Tahkikat Komisyonu, ilk iş olarak İsmet Paşa’nın nutuklarına yayın yasağı koymuştur. Fakat İsmet Paşa’nın yasak bildirileri ve nutukları çoğaltılarak “el altından” dağıtılıyordu. Yazara göre; “*Menderes’e karşı koyma işini CHP organize etmiş, beslemiş, sloganları vermiştir. İsmet Paşa partisinin bu rolü oynadığından haberdardı, ama kendisi hiçbir zaman yeraltına geçmedi*” diyen yazar, “*daima açıkta kaldı, her sözünü açıktan söyledi ve bir tek kişiyle bir komploya girişmedi*”, diyerek sözlerine şöyle devam eder; “*buna karşılık ihtilale yeşil ışığı onun yaktığı bir gerçektir. Eğer İsmet Paşa’ya “DP diktası mı, ihtilal mi diye sorulacak olsaydı ve*

İsmet Paşa buna serbestçe yanıt verebilseydi ihtilal derdi” diyen yazar böylece spekülasyonlara da açıklık getirmiştir. Ayrıca kurulan Tahkikat Komisyonu Metin Toker’in, “*meclise gazeteci giriş kartı*”nı elinden almış ve ona meclis görüşmelerini yasak etmiştir. Buna da genel bir formül bulmuş ve “*sabıkâlılar meclise giremez*” demiştir.

1960 Nisanında Kore’deki diktatörlük devrilmiştir. İsmet Paşa bu konu ile ilgili “*Türk milletinin Kore milleti kadar haysiyet sahibi olduğunu*” söylemiş ve “*artık sizi ben bile kurtaramam*” demiştir. Bu konuşmanın sonucunda İnönü, 12 oturum meclisten çıkarılma cezasına çarptırılmıştır. 27 Nisan’da, DP vekilleri Tahkikat Komisyonuna özel bir yetki veren “*Salahiyet Kanunu*” kabul etmiştir. Böylece komisyon; savcı, sivil ve askeri yargıçların bütün yetkilerini eline alarak gazete toplattırabilecek ve matbaa kapatabilecekti. Ertesi gün Beyazıt Meydanında, bu durumu protesto eden gençler ile polis vuruşmuş ve öğrenci olayları patlak vermişti diyen yazar, “*biz bu sırada ne yazsak suç olacaktı, dikkat çekmemek için Benli Belkıs’ın maceralı aşk hayatını anlatacaktık. Yazı çok ince, dikkatli ve alaylı olacaktı*” der. Röportaj için İstanbul’a giden Metin Toker, Ankara’nın karışması üzerine görüşmeyi bir gün sonraya ertelemiştir. Bu sırada Ankara’dan Metin Bey’e haber gelmiş ve “*Tahkikat Komisyonu ilk tedhiş denemesini AKİS üzerinde yapmış, hem dergiyi hem de matbaayı kapatmıştı.*” Yazı işleri müdürü Kurtul Altuğ tutuklanmış ve sorguya çekilmiştir. Heyet hep Metin Toker’i sormuş “*AKİS’teki yazıları onun yazdığını söyle, seni serbest bırakalım*” demiş ve birazda tartaklamışlardır. Tahkikat Komisyonu, AKİS’in tüm üyelerini (Metin Toker hariç) sorguya çekmiş ve yazıların Metin Toker tarafından yazıldığını itiraf ettirmek istemiştir. Oysaki Metin Toker kitabında, bir gün önce tüm müsveddeleri kalorifer kazanında yaktığını ve böylece bir şey bulamadıklarını açıklar.

5 Mayıs’ta, saat 17.00’da Atatürk Bulvarı’nda bir kalabalık “*Yaşa İsmet Paşa*” diye bağırınca, polisler onları otobüslere doldurup götürmüşlerdir. 27 Nisan ile 27 Mayıs arasında İsmet Paşa Ankara’dan hiç ayrılmadı diyen yazar “*Ayten Sokaktaki ev bir bakıma karargâh halindeydi. İsmet Paşa’nın demeçleri, burada hazırlanıyor ve basına veriliyordu. Tabi basın bunları yayımlayamıyordu. Bunlar el altından dağıtılacaktı. Çoğaltma makinelerinin en eminleri genelkurmaydaydı. Bildirgeler orada basılıyor, oradan çıkarılıyor, gerekli yerlere sevk ediliyordu.*

İktidarın ihtilal bildirileri dediği şey, işte bu çoğaltılan İsmet Paşa'nın konuşmalarıdır”.

1960'ın bütün Mayıs ayı, Ankara'daki gençlerin eylemleriyle sürmüş ve 26 Mayıs sabahı gazetelerde Tahkikat Komisyonu'nun görevini tamamladığı haberi çıkmıştı. O gece İsmet Paşa'yla birlikte olan yazar, İsmet Paşa'nın asker tarafından yapılacak olan ihtilalden haberi olduğunu söylüyor; fakat 27 Mayıs gecesi böyle bir hareketin yapılacağından kesinlikle haberinin olmadığını vurgulayarak kitabını bitirir.

2.2.1.5. Yarı Silahlı, Yarı Külahlı Bir Ara Rejim (1960–1961)

Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları kitabının 5. cildi, 27 Mayıs İhtilalinin yapılmasıyla ve İsmet Paşa'nın gece yatağında haberi almasıyla başlar. Darbenin, Paşa'nın yaşadığı Ayten Sokak'ta, nasıl bayram coşkusuyla karşılandığını anlatan yazar, sonra Paşa'nın askerlerle temasa geçtiğinden bahseder. Daha sonra devlet erkânının tek tek yakalanıp Harp okuluna nasıl götürüldüğünü ayrıntısı ile anlatmaya başlar.

Eser Alparslan Türkeş'in nasıl bir numaralı adam haline geldiği ve kendine önemli görevleri, özellikle aldığı ile devam eder. Toker; ihtilalcilerin başta “*ayağımızın tozuyla geldik, ayağımızın tozuyla gideriz*” inancının zamanla “*mademki geldik, bu talihsiz milletin bir takım meselelerini halledelim, öyle gidelim*” inancına dönüştüğünü tespit eder. Bu inanç orduya hâkim olmaya başlayınca ihtilalciler; başta İsmet Paşa'ya “*emirleriniz bizim için peygamber buyruğu*” derken, iktidarın hırsıyla CHP'ye nasıl cephe almaya başladıklarını açıklar. Yazar özellikle Türkeş'in, komitede bir grup kurup, iktidarın bırakılmamasına nasıl çalıştığını ele alır.

1960 yazında MBK, memlekette “*Eminsu Meselesi*” diye anılacak olan bir hadiseyi başlatmıştır. Esası ordudaki bütün yüksek rütbeli generallerin tasfiyesine dayanan bir fikir hareketi olan olay için, Amerika'dan Dündar Seyhan adında bir şahıs getirilmiş ve hareketin felsefesini ortaya çıkarmıştır. Plana göre ordudaki tensikat bir gecede olacak ve emekliye sevk edilen komutan tebliğ zarfını eline aldığı anda, yeni komutan iş başına geçecekti. Plan bütün orduda, bir gecede aynen uygulanarak darbe şeklinde olmuş ve hiçbir mukavemet ile karşılaşılmamıştır. İlan

edilen ilk tensikatta, 235 general ve amiralin emekliliği söz konusu iken; 5000'e yakın da subay emekliye ayrılmıştır. Bu askerlerin büyük bir kısmı orduya tekrar dönebilmek için “*Eminsu*” adıyla teşkilatlanmışlar, mücadelede bulunmuşlar ve sonunda da AP'ye milletvekili olarak girmişlerdir.

İhtilalin ilk kabinesinin ömrü 3 ay sürmüştür. Komite üyelerinden bazıları kendilerini bakan yapmak istedikleri için, komitede gruplaşma olmuş ve bu durum da davaya zarar vermiştir. 21 Eylül'de Alparslan Türkeş, Başbakanlık Müsteşarlığı görevinden alınmıştır. Türkeş'in azli, MBK içindeki bir grubun öteki üzerindeki zaferini teşkil ettiği için, gruplar arası mücadele daha da şiddetlenmiştir.

MBK Ekim ayına gelindiğinde, ikinci tasfiye işlemini devreye sokarak ortalığı yeniden karıştırmıştır. Bu defa da çeşitli üniversitelerde görev yapan 147 hocayı görevden almıştır. Hocalara hiç savunma hakkının bile verilmemesi, üniversitelerde ciddi karışıklıklara sebep olurken, rektörler istifa etmiş ve öğrenciler sokağa dökülmüştür.

Üniversiteden sonra MBK, kendi içerisinde oluşan Gürsel ve Türkeş grubu adıyla anılan gruplaşmaya da yeni bir tasfiye işlemiyle son vermiştir. 12 Kasım'ı 13 Kasım'a bağlayan gece, MBK'dan 14 üye ya emekli edilmiş ya da yurt dışına belirli görevler için gönderilerek komiteden ihraç edilmiştir. “*14'ler*” diye anılan bu kişilerin tasfiyesini M. Toker ve İsmet Paşa memnuniyetle karşılamış ve Toker bu durum için “*13 Kasım günü 14'leri tasfiye edenler, sadece 27 Mayıs'ı değil aynı zamanda 14 kişinin ve kendilerinin kellelerini kurtarmışlardır*” diyerek gidişatın hiçte iyi olmadığını vurgulamıştır. Yine Kasım ayında İsmet Paşa ağır bir kalp krizi geçirmiş ve nekahat devresine girmiştir. Fakat çevreye o zaman ki koşullardan ötürü bronşit denmiştir.

14'lerin tasfiyesinin ardından, yeni anayasanın hazırlanması için CHP'lilerden oluşan Kurucu Meclis oluşturulmuştur. Böylece anayasa, ihtilal komitesinin elinden alınıp meclise geri verilmiştir.

Cemal Gürsel, 5 Ocak'ta yeni kabineyi ilan etmiş ve böylece rejimin ilk koalisyon hükümeti kurulmuştur. Fakat uzun ömürlü olamamıştır.

Şubat 1961'e gelindiğinde yeni partiler kurulmaya başlanmıştır. Bunların içinde önemlileri iki tanedir: biri Ragıp Gümüşpala'nın kurduğu Adalet Partisi (AP), diğeri ise Ekrem Alican'ın partisi Yeni Türkiye Partisi (YTP)dir. İhtilal idaresinden

bilhassa Cemal Gürsel takımından “YTP öz evlat, AP üvey evlat muamelesi” görmüştür.

Hazırlanan anayasa 9 Temmuz 1961’de referanduma sunulmuştur. Bütün partiler ve MBK “*evet*” derken; AP tek başına “*hayır*” demiştir. Referandumdan 6.5 milyon evet oyu çıkarken 4 milyon da hayır oyu çıkmıştır.

15 Eylül 1961’de, Yassıada’da uyku haplarını biriktiren Adnan Menderes, hapları içerek intihar etmiştir. Bu arada İsmet Paşa’nın tüm çabalarına rağmen, idam kararları onaylanmıştır. Nitekim intihar teşebbüsünden sonra acele iyileştirilen sabık Başbakan, 17 Eylül günü idam edilmiştir.

15 Ekim 1961 tarihinde ülke nihayet seçimlere gidebilmiştir. Halk yüksek bir iştirak oranıyla sandığa gitmiş ve MBK’ya gereken cevabı vermiştir. MBK ve TSK hayret ve şaşkınlık içinde kalmışlardır.

2.2.1.6. İnönü’nün Son Başbakanlığı (1961–1965)

1961 Anayasası Cumhuriyetinin ilk meclisi o yılın 25 Ekim’inde Ankara’da açılmıştır. Ertesi günü ihtilalin başı Cemal Gürsel cumhurbaşkanı seçilmiş, fakat başbakanı 10 Kasım’a kadar seçmemiştir. Çünkü İsmet İnönü’nün kendilerini egemenlikleri altına almasından korkmaktaydılar. Fakat “iyi saatte olsunlar” (1961 Türkiye’inde Silahlı Kuvvetler için söylenir), Çankaya’ya İsmet Paşa için baskı yapınca Gürsel, YTP-AP-CHP koalisyonu fikrinden vazgeçip İsmet İnönü’ye, Malatya vekili olarak hükümeti kurma görevini vermiştir.

İsmet Paşa başbakanlığında yeni hükümet AP ile koalisyona gitmiştir. AP’nin ilk icraatı ise DP için, af yasasını istemek olmuştur. Meclis 25 Ekim’de açılmış, fakat Türkiye TBMM’nin tam idaresi altına 22 Şubat’a kadar girememiştir. Bu tarihe kadar Türkiye iki hükümet gibi yönetilmiştir. Burada 2. hükümeti “*Albay Cuntası*” adı verilen örgüt oluşturmaktaydı.

Albaylar Cuntasının, bir askeri müdahale planlarından bahseden yazar; harekâtın başında Harp Okulu Komutanı Talat Aydemir’in bulunduğunu anlatır. Bu durumu haber alan Başbakan İnönü, cuntacıları dağıtma kararı almış ve hızla atama yapmıştır. Tayinleri öğrenen Talat Aydemir ve Dünder Seyhan; Genelkurmaylığa ultimatoom vermiş, tayinlerin durdurulmasını yoksa ihtilal yapacaklarını

bildirmişlerdir (1962). Bu ultiatoma Genelkurmay başkanı Cevdet Sunay hiç aldırış etmemiştir. Bunun üzerine düğmeye basan albaylar, 22 Şubat'ta tanklarla önemli noktaları zapt etmeye başlamışlardır. İsmet Paşa, asi albaylar için ateş emri verince albaylar nakil işlemlerini kabul edeceklerini bildirmişlerdir. Fakat iş bu noktaya geldikten sonra Başbakan İnönü, artık kendisinin kabul etmediğini açıklayarak, emekliye sevk edileceklerini bildirmiştir. Ayrıca Başbakan kan dökmezlerse Harp Divanına vermeyeceğini söylemiştir. Talat Aydemir, emekliliği kabul etmemiş, ama bir girişimde de bulunmamıştır. Bunun üzerine ortalık durulmuştur.

Bu olaydan sonra İsmet Paşa söz verdiği gibi, başta Talat Aydemir ve 21 subayın emeklilik işlemlerini onaylamış ve hiçbirini hakkında takibat yapmamıştır. Ardından aktif görevdeki subayların yerlerini değiştirip, pasif görevlere aktarmıştır. AP, "22 Şubatçılar"ın toleranslı olup affedildiklerini gündeme taşıyarak, Kayseri hapishanesindeki DP'lilerin de affedilmesi gerektiğini söylemiş ve "Ya hepsi, ya hiçbirini" diye direktmiştir.

Talat Aydemir, 21 Mayıs gecesi yine bir ihtilal girişiminde bulunmuş ve yine başarısız olmuştur. 1963 Mart'ında Celal Bayar, sağlık sıkıntıları sebep gösterilerek tahliye edilmiştir.

Bir buçuk aylık bir bunalımdan sonra 3. Koalisyon hükümeti kurulurken, Kıbrıs krizi patlak vermiştir. 1964 yılına gelindiğinde Makarios, Kıbrıs'ta katliama girişmiş; İsmet Paşa da adaya müdahale kararı almıştır. İsmet Paşa'nın tavrı üzerine, ABD Başkanı Johnson, Türkiye'ye tehditvari bir mektup göndermiş; bu olaydan sonra da Türkiye, Sovyetlerle yakınlaşmaya başlamıştır.

1964 yılında 40 yaşındaki Süleyman Demirel, AP genel başkanı olmuştur. İnönü hükümeti istifa etmiş, 1965 seçimlerine kadar Suat Hayri Ürgüplü geçiş dönemi başbakanlık görevini yapmıştır.

2.2.1.7. İsmet Paşa'nın Son Yılları (1965–1973)

Metin Toker serinin son kitabına "İsmet Paşa ilk hükümetini 30 Ekim 1923'te kurmuştu. Son hükümetinin istifasını ise, 13 Şubat 1965 cumartesi günü, Cemal Gürsel'e verdiğiinde 81 yaşındaydı" diyerek, başlar.

“*Rejim oturmuştur. Sükûnetle geldim, sükûnetle gidiyorum*” diyen İnönü’yü başbakanlıktan devirmek isteyen AP, YTP, CKMP ve MP “*mukaddes ittifak*” adı altında işbirliği yapmışlar ve başarı sağlayarak hükümeti düşürmüşlerdi. “*Bunu başardıklarında sonunu düşünmemişlerdi, daha başbakan adayları bile belli değildi*” diyen Toker, en çok oyu alan AP’nin Başkanı Demirel’in, o dönemde milletvekili olmadığından dolayı seçilemediğinden bahseder. Zaten Cumhurbaşkanı Gürsel’in de, başbakanın AP’li olmasını istemediğini belirten yazar, başbakanlık görevinin Kayseri Bağımsız Senatörü Suat Hayri Ürgüplü’ye verildiğini anlatır. Kurulan IV. Koalisyon hükümeti 21 bakandan oluşmaktaydı. Hükümette, AP’nin 10, diğer 3 partinin de 4’er bakanı bulunmaktaydı.

10 Ekim 1965 tarihinde, genel seçimler yapılmış ve AP tek başına iktidar olmuştur. 22 Ekim’de açılan mecliste, AP Genel Başkanı Süleyman Demirel 41 yaşında başbakan olmuştur. 1965 seçimlerini kaybeden İnönü, CHP Genel Başkanlığından istifa etmek istemiş, ancak kurul bunu kabul etmemiştir.

1966 yılının başında, 70 yaşındaki Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, “*sağ tarafında felç ve şeker*” teşhisiyle ABD’ye tedavi olmaya gitmiştir. Ancak yattığı hastanede komaya girince ve artık yapacak bir şey kalmayınca tekrar Türkiye’ye getirilmiştir. Gürsel’in iyileşme ümidinin olmaması gerekçesiyle, cumhurbaşkanlığının vekâleten yürütülemeyeceği anlaşılmış ve AP’nin desteği ile 28 Mart 1966 tarihinde Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay, Türkiye’nin 5. Cumhurbaşkanı olmuştur.

1965 seçimlerinden sonra, CHP içerisinde hızla yükselmeye başlayan Bülent Ecevit, CHP’nin 18. Kurultayında yenilikçilerin zaferi ile genel sekreter seçilmiş ve “*ortanın solu*” fikri bu kurultayın programında yerini almıştır. Bu olaydan sonra Turhan Feyzioğlu ve arkadaşları, B. Ecevit’in partiyi solcu yaptığı gerekçesiyle CHP’den ayrılarak, 12 Mayıs 1967 tarihinde “*Güven Partisi*”ni kurmuşlardır.

1968 yılına gelindiğinde, sağ-sol ayrımı giderek artmıştır. İsmet Paşa AP’yi irticacı diye suçlarken, Demirel ise CHP’ye komünist diye yüklenmekteydi. Bu sırada İsmet Paşa’ya, piyangodan 50 bin liranın çıktığını ve bunu kimseye duyurmadıklarını belirten yazar; milli piyango’nun Paşa’nın “*masum düşkünlüklerinden biri*” olduğunu dile getirir. 1968 yıllarında, “*masum öğrenci istekleri*” nin giderek siyasi bir hava kazandığının altını çizen Toker, gençlerin

ABD'ye “*GO HOME*” diye bağırdıklarını ve taksimde ABD bayrağı yaktıklarından bahseder. 1969 yılının başında, ODTÜ'ye gelen ABD Büyükelçisinin arabasının, solcu öğrenciler tarafından yakılması durumu daha da vahim hale getirmiştir. Bu sırada CHP ile AP'nin, birlikte anayasa değişikliği yapmaya hazırlanmaları ve eski DP'lilere siyasi haklarını geri vermek üzere anlaşma yapmaları üzerine; asker İsmet Paşa'ya tepkisini 19 Mayıs kutlamalarında arkasını dönerek göstermiştir.

Sağ-sol olaylarının şiddeti arasında, 1969 yılında Türkiye genel seçime gitmiştir. Seçime iştirak oranının %65'lerde, oldukça düşük olduğu bu seçimde, iktidarı yine AP almıştır. B. Ecevit ile şahlanan CHP ve Celal Bayar'ın aday olduğu YTP, başarı sağlayamamış ve Güven Partisi vekilleri yeniden CHP'ye dönmüşlerdir. Seçimden sonra olaylar, daha da şiddetlenmiştir. Üniversitelerde işgaller ve boykotlar, işyerlerinde grev ve yürüyüşler, gösteriler giderek artarken artık silahlar konuşmaya başlamıştır. AP iktidarı Toker'e göre; sağcılara müsamaha gösterirken, solcuları şiddetle bastırmaktaydı.

1970 yılının sonunda, Demirel'i istemeyen AP'liler, istifa ederek “*Demokratik Parti*” adında yeni bir parti kurmuşlardı. Bu oluşumun başını Saadettin Bilgiç ve Ferruh Bozbeyli çekmekteydi. Eski DP'lilerden çok rağbet gören bu partide; Celal Bayar'ın kızı, Menderes'in 2 oğlu ve Samet Ağaoğlu'nun eşi bulunmaktaydı.

1971 yılında Türkiye, “*Deniz Gezmiş eylemleri*” denilen olaylarla sarsılmıştır. Dev-Genç'ten olan Deniz Gezmiş ve 3 arkadaşı; silahlı banka soygunları, Amerikalı yetkilileri kaçırma gibi olaylar gerçekleştirmişlerdir. Hükümet bu olaylar karşısında ciddi tedbirler alamazken, D. Gezmiş ve arkadaşları “*Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu*” adı altında bir bildiri yayımlamışlardır. Devlete açıkça meydan okuyan bu çete yüzünden hükümetin karşısına; parlamenter rejimin devamını, yeni hükümetle isteyen 12 Martçılar ile parlamentonun feshini isteyen ve ordu yönetimini destekleyen 9 Martçılar çıkmıştır.

Tarafsız hükümetin kurulması için çalışmalar başlamış ve 19 Mart 1971 tarihinde Nihat Erim'in başbakan olmasıyla sonuçlanmıştır. Muhalif Nihat Erim'in seçilmesini kendisine yapılan bir darbe olarak değerlendiren Ecevit, görevinden istifa etmiştir. Yeni hükümet 26 Mart tarihinde kurulmuştu. Hükümette; 5 AP'li, 3 CHP'li, 1 Tabii Senatör ve 1 GP'li yer alırken, TBMM dışından da 14 kişi girmiştir.

Deniz Gezmiş tutuklanmış, ancak kendisine “*Halk Kurtuluş Ordusu*” adını veren örgüt; şimdi de zenginleri kaçırıyor ve fidye istiyordu. Banka soygunları da devam etmekteydi. Milliyet’e göre; şimdiye kadar 865 bin 290 lira ele geçirmişlerdi. Ülkede 10 ilde 1 ay sıkıyönetim ilan edilmiş ve Ankara’da gece sokağa çıkma yasağı getirilmiştir. Bu arada İsmet Paşa 87 yaşına gelmiş, kalp krizleri sıklaşmış ve gözleri görme yetilerini kısmen kaybetmişti. İsmet Paşa’nın Katarakt ameliyatından iki gün sonra, İsrail Başkonsolosu evinden kaçırılmıştır. 23 Mayıs’ta Konsolos, İstanbul Nişantaşı’nda bir apartman dairesinde ölü bulunmuştur.

1972 yılına gelindiğinde, CHP içerisindeki hizipleşme giderek artarken; sıkıyönetim mahkemesi de, Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan hakkında idam cezası vermiştir. Meclisin onayladığı bu idamlara, İsmet Paşa karşı çıkmış ve durdurmak için elinden geleni yapmıştır. Ancak muhalifleri tarafından tenkit edilen Paşaya, “*bizimkileri kurtarmadı, şimdi bu anarşistleri kurtarmaya çalışıyor*” propagandası yapılmış, “*3 onlardan, 3 bizden*” denmiştir(Menderes-Polatkan-Zorlu). Bu karışıklıklar üzerine Nihat Erim istifa etmiş, vekâleten başbakanlığa Ferit Melen geçmiştir. Daha sonra cumhurbaşkanı, yeni hükümeti kurma görevini eski Başbakan Suat Hayri Ürgüplü’ye vermiştir.

Mayısa doğru anarşistler, Ankara-İstanbul seferini yapan uçağı kaçırıp Sofya’ya indirmişler ve idam kararlarının geri alınmasını sağlamaya çalışmışlardır. Ömer İnönü’nün de tesadüf eseri bulunduğu uçağı, havaya uçurmakla tehdit eden anarşistlere karşı İsmet Paşa, oğlunun bulunduğu uçak için duygusal davranmayarak “*devlet taviz vermez*” demiştir. Nihayetinde anlaşma sağlanamayınca yolcular salıverilmiştir.

7 Mayıs 1972 tarihinde CHP 5. Olağanüstü Kurultayında, İsmet İnönü genel başkanlıktan istifa etmiş ve 1 hafta sonra CHP’nin 3. Genel Başkanı Bülent Ecevit olmuştur. İnönü, Malatya milletvekili olarak meclis toplantılarına devamlı katılmış; fakat CHP hükümetteki bakanlarını çekme kararı alınca, İsmet Paşa bu durumu “*sorumsuzluk*” olarak değerlendirerek 5 Kasım 1972’de partisinden istifa etmiştir. İnönü bundan sonraki siyasi hayatına, eski cumhurbaşkanları tabii senatör olurdu, o şekilde devam edecekti.

1973 yılında Cumhurbaşkanı Sunay’ın görev süresi bitmiş ve yerine Fahri Korutürk 6. Cumhurbaşkanı olmuştur. 14 Ekim 1973 tarihinde genel seçim yapılmış,

Ecevit'in CHP'si, en fazla milletvekili çıkarmasına rağmen iktidarı tek başına alamamış ve ülkede uzun zaman sürecek olan bunalımlı koalisyon hükümetleri dönemi başlamıştır.

17 Aralık 1973 tarihinde fenalaşan İsmet Paşa, hasta yatağında bile hükümetin kurulup kurulmadığını soruyordu diyen damadı Toker, İnönü'nün 28 Aralık Cuma günü vefat ettiğini ve naşının Anıtkabir'e konulduğunu belirtir.

Metin Toker serinin son kitabını "İsmet İnönü, vatan sana minnettardır" sözleri ile bitirir.

2.2.2. NATO 25. Yaşında Tamam mı Devam Mı?

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra, Komünist emperyalizmine karşı 13 devlet bir araya gelerek, 4 Nisan 1949 tarihinde NATO'yu kurmuşlardır. Böylelikle NATO ile ABD, kendi "atom şemsiyesi" sayesinde tüm Avrupa'yı korumayı garanti etmiştir.

1 Nisan 1974 tarihinde bu kuruluşun 25. yıl dönümü, Brüksel'deki NATO merkezinde kutlanmıştır. ABD ile Rusya 25 yıl barış içinde yaşamayı öğrenmişlerdi. Buna rağmen 25 yaşında bir iç kriz paktı sarsıyordu. ABD ile Avrupalı müttefikleri arasında, enerji buhranı yüzünden bir gerginlik yaşanıyordu.

NATO, ABD'nin o tarihe kadarki 3. tedbiriydi. Bunlardan birincisi 1947 Truman Doktrini, ikincisi 1948 Marshall Planı ve üçüncüsü 1949 yılında kurulan NATO paktıdır. Türkiye'nin ancak 1952 yılında dâhil olduğu bu organizasyon için yazar; *"NATO 25 yıl boyunca hiç harp açmamıştır. Bu yönüyle harpten caydırma paktıdır. Bunun için Avrupa, tarihinde hiç görülmemiş bir barış yaşamıştır"* demektedir.

25 sürekli barış yılı, Avrupa'nın sadece çehresini değil, kavramlarını da değiştirmiştir diyen Metin Toker'e göre; yeni bir kuşak, yeni fikirler, yeni anlayışlar ve yeni inançlar gelmiştir diyerek devam eder. Bunu şu şekilde açıklayan Toker; *"örneğin 20 yıl önce bir İngiliz, kolları yamalı ceketle dolaşır, nefis kumaşlarını harp zengini ABD'ye satar ve döviz açıklarını kapatırdı. Şimdi de ise genç İngiliz işçisi, manasız bir grevle memleketin ekonomisini alt üst etmekten çekinmiyor"* diyerek Avrupa'nın bir değerlendirmesini yapmıştır.

ABD Cumhurbaşkanı Nixon, 1970'lerin dünyasındaki beş süper gücü açıklamıştır. Bunlar; ABD, Avrupa, Japonya, Sovyetler Birliği ve Çin'dir. ABD'nin karşısında Avrupa-Japonya meselesi varken; Sovyetler Birliği'nin karşısında Çin vardır. Çin AB'nin ortak pazarını ve NATO'yu desteklemektedir. I. Dünya Savaşı'nda 10 milyon insan, II. Dünya Savaşı'nda 60 milyon insan kaybedilmiştir. III. Dünya savaşı çıkacak olur ise eğer, tüm insanlığı yok edecek silahlarla yapılacağı için herkes barış içinde yaşamayı istiyor diyerek yazar, önemli tespitlerde bulunmuştur.

ABD, Rusya'ya kredi vermiş; Rusya da bu paralarla silahlanmıştır. Bir nevi ABD, Sovyet ordusunun finansmanlığını üstlenmiştir. Bunun sebebi ABD'nin Avrupa'yı kendine bağlamak ve boyun eğdirmek istemesidir. Zira Avrupa'nın eski uslu çocukları ekonomik bakımdan kalkınarak bir birliğe doğru gitmektedirler. Çünkü artık Rusya tehlikesi bitmiştir diyerek, ABD, Avrupa ve Rusya hakkında çok önemli ayrıntılara yer veren Metin Toker, Avrupa ve ABD birbirlerine muhtaç oldukları için NATO'ya devam kararı almışlar ve bu çalkantılı dönem aşılmıştır diyerek kitabın 6. bölümüne son verir.

8 bölümden oluşan bu eserin, 7. bölümünde Türkiye'nin nasıl ABD-Avrupa-Japonya üçgeninde kaldığını ve Batıyı seçerek, tercihini ABD'den yana kullandığı anlatılırken; kitabın 8. bölümünde Atlantik İlişkileri Bildirisi yer almaktadır.

2.2.3. Avrupa “Bir Şeyler” Arıyor

Metin Toker'e göre; *“Bugün Avrupa’da iki sistem vardır. Bunlar kapitalizm ve komünizmdir. Fakat artık bu iki sistem genç nesli tatmin etmediği için, onlarda yeni arayışlara girmiştir”*. Bir aylık Avrupa gezisine çıkan Metin Toker bu eserinde gözlemlerini ayrıntıları ile kaydetmiştir.

Gezisine Doğu Avrupa'dan başlayan Metin Toker'in ilk durağı, Romanya Bükreş'tir. Buradaki ilk tahlili, halkının isteyerek komünistliği kabul etmediğidir. Devamında Metin Toker, biraz geriye giderek komünizmin tarihinden, nasıl yayıldığından ve nasıl işlediğinden söz etmiştir.

Ardından Macaristan Budapeşte'ye geçmiş ve burayı ayrıntılı tasvir ettikten sonra da komünizmin bu ülkede nelere sahne olduğunu anlatmıştır. Daha sonra

Budapeşte'nin çarşı-pazarını betimlemiş ve burada Türk hamam ve türbelerinin çokluğundan bahsetmiştir. Ayrıca burada devletin nüfusunu artırmak için kadına hamileyken maaş bağladığını ve bu maaşın doğumdan sonra da iki yıl devam ettiğini yazmıştır. Yine Metin Toker'i hayretler içinde bırakan bir uygulamada, Budapeşte sokaklarının her sabah kadınlar tarafından yıkanması ve pırıl pırıl olmasıdır.

Budapeşte'den sonra Çekoslovakya Prag'a geçen Toker, burada başkanın komünist düzende ıslahata gitmek isteyişini ve bunun karşılığında ülkenin yaşadığı müdahale hakkında tafsilat vermiştir.

Çekoslovakya başkentinden ayrılan yazar, Varşova'ya doğru yola çıkmış, Havalimanındaki tuhaf uygulamalardan bahsettikten sonra Polonya'ya geçmiştir. Burada Rus karşıtı bir piyesin oynatılması sonucu çıkan karışıklıkları anlatır. Polonya'da halkın %90'ı Katolik, komşusu Almanya Protestan ve diğer komşusu Rusya Ortodostur. İki komşusu arasında kalan Polonya; çok kötü günler yaşamış, 4 kez taksim olmuş ve yine de ayakta kalabilmiş bir ülkedir.

Polonya'dan ayrılıp Doğu Almanya'ya giden yazarın ilk intibai, Doğu Berlin ve Almanya'nın işgal altında bir memleket olduğudur. "*Almanya Cumhuriyeti, sosyalist ülkeler içinde Sovyetler Birliği'nden sonra ikinci sanayileşmiş ülkedir*" diyen yazara göre; Batı Berlin Doğu'ya göre çok daha modern ve farklıdır. Bu farkı Metin Toker şu sözlerle dile getirir. "*Âlemin en ürpertici şehri Doğu Berlin ve hemen ondan sonra cıvıldaayan Batı Berlin*".

Son bölümde Avrupa'daki solcu öğrenci hareketlerinden bahsederek, gençlerin artık "*demokratik komünizmin*" peşinde koştuklarını anlatarak kitabını noktalar.

2.2.4. Şeyh Sait ve İsyanı

İsmet Paşa 22 Kasım 1924'te, hastalık sebebiyle başbakanlıktan istifasını vermiş ve İstanbul Heybeliada'ya yerleşmişti. Gazi Mustafa Kemal, kendisini iki ay sonra aramış ve doğudan gelen kötü haber üzerine acele Ankara'ya çağırmıştır.

13 Şubat'ta Ergani'nin Piran köyünde Şeyh Sait adında bir eşkıya ile jandarma arasında çatışma çıkmış; eşkıya taifesi telefon ve telgraf tellerini keserek kaçmıştı. İçişleri Bakanlığı olayı basit bir eşkıyalık faaliyeti olarak gösterirken,

hükümet birden ciddi tedbirlere kalkışmış ve olay hakkında bir İngiliz parmağı lafı dönüp dolaşmaya başlamıştır. Gizlenen olay İsmet Paşa'nın Ankara'ya gelmesiyle ortaya çıkmıştır.

Bu sırada Şeyh Sait ve avanesi bir jandarma öldürmüş ve iki jandarmayı da yaralayıp “din adına savaş” bayrağı açmışlardır. Piran'dan Eğil bucağına geçip, bucak müdürü ve on jandarmanın silahlarını alarak esir etmiş ve tek tek doğu bucak ve vilayetlerinde ilerlemeye başlamışlardır. Hedefleri Diyarbakır olan eşkıyaların üzerlerine ordu sevk edilmiş fakat asiler, taarruza geçerek 14. alay ile topçu grubunun büyük bir kısmını esir almışlardır.

Hükümet Doğuda İngiliz teşvikiyle bir Kürt hareketinin hazırlandığından az çok haberdardı. Fakat Şeyh Sait, Kürtçülükten ziyade bir “karşı ihtilalin ilk darbecisi” gibi davranıyor ve hilafet bayrağı taşıyordu. Bu durum karşısında Başbakan Fethi Bey, olayı mahalli olarak görüyor ve basit bir isyan olarak nitelendiriyordu. Bu yüzden fazla bir tedbire gerek duymuyordu, ancak ordunun esir edilmesi sonucunda doğuda örfi idare ilan edilebilmiştir.

Şeyh Sait Elazığ'ın Palu ilçesinde doğmuş, Şeyh Mahmud'un oğludur. Medrese tahsili alan Nakşibendî Şeyhi Sait, geçimini koyunculukla sağlamakta idi. 13 Şubat günü bir evde sohbette iken, teğmen evin çevresini kuşatmış ve içlerinden 4 azılı katilin teslim edilmesini istemiştir. Şeyh Sait bu isteği kabul ederek, 4 katili evde bırakmış ve geri kalan cemaati göndermiştir. O gönderilen insanlar jandarmayı arkadan çevirmiş ve jandarmayı iki silah arasında bırakmıştır. 1 ölü ve 2 yaralı veren askerler kaçarak eşrafın evine sığınmışlardır. Bu olay birden cereyan edince, zaten bir yıldır din elden gidiyor propagandası yapan Sait “Emir'ül Mücahidin” sıfatıyla dini kurtarmak için cihat hareketini başlatmıştır.

Doğuda durum böyleyken sıkıyönetim ancak İsmet Paşa geldikten sonra, 22 Şubat'ta alınabilmiştir. Mecliste muhalefette beraber Fethi Bey gibi düşünüyor ve olayı “*mahalli bir ayaklanma*” olarak değerlendiriyordu. Daha sonra olayın mahiyetini anlayan Fethi Bey Genel Kurulda, Şeyh Sait'in iki oğlunun birini İstanbul'a, diğerini ise Halep'e göndererek bir takım temaslarda bulunduğunu ve hükümetin bunlardan haberdar olduğunu açıklamıştır. Başbakan Fethi Bey “*Kürtçülük*”ten bahsetmemekle beraber bunun bir irticai hareket olduğunu ifade etmekte idi. Genel Kurulda o gün, muhalefette hükümetin yanında yer alması ve “*Dini*

veya mukaddesatı diniyeyi siyasi gayelere esas veya alet eden ittihaz edenler”in vatan haini sayılacağı yönünde kanun teklifi verilmiştir. Kanun, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası da dahil olmak üzere oy birliği ile kabul edilmiştir.

Fethi Bey, meclisten arzuladığı kararları geçirdikten sonra Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası yetkililerini yanına çağırarak ve Karabekir Paşa’ya hitaben *“fırkanızı kendi kendinize dağıtmanızı tebliğe beni memur ettiler. Dağıtmazsanız istikbali çok karanlık görüyorum, mutlaka kan dökülecektir”* demiştir. Muhalefet partisinin liderleri bu sözlerden bir şey anlamamışlardır. Daha sonra Kazım Karabekir; *“doğudaki isyanı bastırmak için hükümetin isteyeceği her şeyi memnuniyetle yapacaklarını”* söylemiştir.

Doğuda olayların kızıştığı sıra 27 Kasım’da, Gazi Çankaya’da bir oyun daveti vermiştir. Tam da oyunun en heyecanlı yerinde doğudan şifreli önemli bir haber gelmiş, Gazi telgrafı okumuş ve yaveri ile Başbakana göndermiştir. Fethi Bey, şöyle bir göz attıktan sonra *“sonra bakarız”* demiştir. Mustafa Kemal aynı telgrafı bu sefer İsmet Paşa’ya göndermiş, Paşa telgrafa baktıktan sonra oyunu bırakarak bir kenara çekilmiş ve iyice inceledikten sonra müsaade isteyerek Çankaya’dan ayrılmıştır. Aradaki farkı arkadaşlarına açıklayan Gazi, İsmet Paşa’nın hükümete yeniden başkanlık etmesini istemiştir.

Bu sırada muhalefet fırkası kamuoyuna olayın basit bir “mahalli zabıta vakası” olduğunu söyleyerek, hükümetin hatalı davrandığını ecnebilerin ve şeriatın desteği olmadığını dile getiriyorlardı. Metin Toker’de bu “karşı ihtilalin” bizzat Vahdetin tarafından idare edildiğini iddia ederken, olayın Kürt Teali Cemiyeti ile olan bağlantısını açıklamaktadır. Polis Nizamettin’in kendini İngiliz gibi tanıtarak Kürt Teali Başkanı Seyit Abdülkadir (Ayan üyesi) ile görüşmesini tafsilatı ile anlatan yazar; Seyit Abdülkadir’in İngiliz yardımıyla doğuya gidip isyanın başına geçerek Kürdistan Emirliğini kurmak istediğini öğrenmiştir.

Gazi, Mart 1925’te hükümet değişikliğine gitmiş ve iyi niyetli davranan Fethi Bey’in yerine daha sert tedbirler alacak mizaçta olan İsmet Paşa’yı getirmiştir. İsmet Paşa bu görevi aralıksız 1937’ye kadar devam ettirecektir. Yeni hükümet göreve gelir gelmez, derhal *“Tahriri Sükûn Yasasını”* onaylamış ve 2 yıl yürürlükte kalacağını açıklamıştır. Tahriri Sükun kabul edilir edilmez İsmet Paşa; iki tane İstiklal Mahkemesi kurulmasını istemiştir. Bunlardan biri isyan mahalinde diğeri ise

Ankara’da olacaktı. Ayrıca Hükümet, “ölüm cezalarını, özelliği ve aceleliği bakımından” meclisçe tasdikini beklemeden infaz yetkisi istemiştir.. Meclis isyan mahali için bu yetkiyi verirken, Ankara için lüzum görmemiştir.

Olağanüstü yetkilerle donatılan Hükümet ilk iş olarak, 6 Mart’ta 5 gazeteyi süresiz kapatmıştır. Bu sırada 7 Mart’ta Diyarbakır’ı kuşatan Şeyh Sait, ertesi gün hilafeti geri getirmek için Malatya’ya doğru yola çıkmıştır.(24 Şubat’ta Elazığ fethedilmişti). Diyarbakır’da Türk ordusu çok başarılı bir savunma vermiş ve top kullanmıştır. Diyarbakır Harbini ayrıntısı ile anlatan Toker, isyancıların toplardan korkarak ağır bir hezimete uğrayıp kaçtıklarını söyler.

Diyarbakır’da kuvvetlenen ordu, Şeyh Sait’in aldığı yerleri tek tek geri almaya başlamıştır. Halk ve aşiret reisleri de hükümete bağlılıklarını dile getirmişlerdir. Varto’da Şeyh Sait’in oğullarından biri öldürülmüştür. Mart ayının sonlarında hükümet birlikleri çetin bir harekâta başlamış ve uçaklarla saldırıya geçmiştir. İyice panikleyen asiler dağlara doğru dağılmaya başlamışlardır. 14 Nisan gecesi Şeyh Sait, üzerinde yüklü bir miktar altın ile teslim olmuştur.

Doğuda kurulacak olan İstiklal Mahkemesi, Diyarbakır’da bir sinema salonunda kurulmuştur. Seyit Abdülkadir de Diyarbakır’a sevk edilip yargılanmış ve 27 Mayıs’ta infaz edilmiştir. Yazar duruşmaları tafsilatı ile kitabında anlatırken; Şeyh Sait de Kürdistan krallığı iddialarını reddederek yakınları ile idam edilmiştir.

2.2.5. Solda ve Sağda Vuruşanlar

Kitabı iki ana bölüme ayıran yazar, önce sol cepheyi anlatır. Esere giriş kısmı ile başlayan Toker, burada kitabı kaleme alış hikâyesini anlattıktan sonra “Sözlük” adlı kısımla eserine başlar. Bu bölümde komünizmin kendine özgü bir terminolojisi olduğundan bahisle; bu deyim ve kelimeleri, Alman bir gazetenin “işçinin sözlüğü” adındaki köşesinden faydalanarak hazırladığını dile getirir.

1970 Türkiye’sinin genel durumu hakkında bilgi veren yazar, ardından sol cenahın Türkiye’de gelişiminden söz eder. Önce I. Dünya Savaşı ve Bolşevik İhtilali üzerinde duran Toker, daha sonra Atatürk’ün yakın arkadaşlarına kurdurduğu “kukla, uydurma” bir parti olan Türkiye Komünist Fırkası ve ilk komünistler hakkında bilgi verir. Yeraltı ve yerüstündeki faaliyetlerini detaylarıyla ve isimlerle anlatan yazar,

olayları 1950 yılına kadar getirir. Ardından TİP üzerinde anlatacaklarına yoğunlaşır. Yön ve Devrim dergileri ile kurucularına yer veren yazar, 1970’lerde sol cephenin yayın organlarını teferruatı ile anlatır. Daha sonra Dev-Genç’in temel felsefesi üzerine bir mütalaa ile devam eder.

1965–70 gençliğinin neden sol eğilime yöneldiği üzerinde duran yazar, ardından özel eğitilen militanlardan bahisle; bunların iktidarı ele geçirme planlarından, sokak gerillacılığından, mühimmat ve saklanma yerleri ile para kaynakları hakkında da bilgi verir. Bunların işçi hareketi tarzı ayaklanmalarla iktidara oynadıklarını açıkça söyleyen yazar, bu anarşiden “Halk Devleti” çıkacağını umduklarını söyleyerek sol cepheyi bitirir ve sağ cephe ile eserine devam eder.

Sağ cepheye de yine 1970 Türkiye’sinin genel görünümü ile başlayan Metin Toker, bu cephenin asıl amacının şariat olduğunu, bunun için çalıştıklarını isim vererek anlatır. Atatürk için “Deccal ya da zamanın firavunu” İsmet İnönü için de “vezir-i hamanı” denildiğini belirterek beddua edildiğini söyler.

Solun ufak bir kıpırdanmasında bile hemen olayın mübalağa edilip, Bolşeviklik ve komünistlik olarak nitelendirildiğini belirten yazar; sağ cephede irticanın alıp yürüdüğünü açıkça cihada çağrı yapıldığını ve “sağda darbe hazırlığı”nın varlığını kimseye kabul ettirmenin mümkün olmadığını dile getirmiştir. Ardından “sağ cephenin müşterisinin” okuması yazması kıt kesim olduğunu vurgulayan Toker, bunların camide vaazda beyin yıkama muamelesine tabi tutulduğunu sözlerine ekler. Başka bir faaliyet alanının da Kuran kursları olduğunu sözlerine ekleyen yazar, bu cephenin ümmetçi ve milliyetçi kesim diye ikiye ayrıldığını izah eder. Ayrıntılı olarak “*Nur Cemaati*” ve Bediüzzamanın felsefesinden bahseder. Ardından “*Süleymancılık*” hakkında mütalaasını yaptıktan sonra bir diğer grup olan Ülkü ocaklarının komünist gençlere karşı kurulduğunu anlatır.

12 Mart işte bu şartlar altında Türkiye’de bomba gibi patladı diyen yazar, eserini sonlandırır. Sonuç kısmında kitabı değerlendirirken de bunların tek sebebinin Demirel iktidarı olduğunu vurgular.

2.2.6. Türkiye Üzerinde 1945 Kâbusu

Metin Toker'in bu eserinin esas konusunu, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin Sovyet Rusya ve ABD ile olan ilişkileri teşkil etmektedir. Türkiye'nin ABD ve Rusya dış politikası üzerine yapılan bu inceleme; Moskova Büyükelçisi Selim Sarper'in 19 Mart 1945 tarihinde, Rus Dışişleri Bakanı Molotof'un daveti ile Kremlin sarayında görüşmesi ile başlamaktadır.

II. Dünya Savaşı'nın bitmesine çok az zaman kalmış ve müttefiklerin galip taraf olduğu çoktan belli olmuştu ve Türkiye sembolikte olsa müttefiklerin yanında Nazi Almanya'sına karşı harbe girmişti. Bu sırada 17 Aralık 1925 tarihli "*Türk Sovyet Dostluk ve Bitaraflık Muahedesi*"nin yürürlük süresinin sonuna gelinmişti. Molotof bir resepsiyonda Sarper'e antlaşmanın yenilenmesi için Montrö'nün gözden geçirilmesi gerektiğini dile getirmişti. Ardından yine o günkü görüşmede 17 Aralık 1925 tarihli antlaşmayı fesih ettiklerini deklare etmiştir. 7 Mayıs'ta yenilenmesi gereken antlaşma için Sovyetlerin bu tutumu Ankara'yı hiç de şaşırtmamıştır. Bu olay üzerine Ankara Hükümetinin İngiltere ve Amerika ile nasıl temasa geçtiğini ayrıntılarıyla anlatan yazar, Türkiye'nin antlaşmanın gözden geçirilmesine karşı olmadığını, fakat Sovyet Rusya'nın görüşmeyi milletlerarası bir konferansta görüşmek yerine, ısrarla ikili görüşme talebinde bulunmalarına karşı olduklarını dile getirir.

7 Haziran 1945 tarihinde Moskova'da, Molotof ve Sarper görüşmesi gerçekleşmiş ve Rusya sınırlarda değişiklik talebini o gün açıklamıştır. Ardından Rusya; Boğazların statüsünde değişiklik, Sovyet Rusya'nın güvenliğini sağlayacak şekilde üs ve boğazlarda ortak savunma istemiştir. Bunları "*o zaman zayıftık, şimdi ise kuvvetliyiz*" şeklinde açıkça dile getirmişlerdir. Rus teklifleri anında önce büyükelçi, arkasından Ankara Hükümeti tarafından reddedilmiştir. Bundan sonra Türkiye'nin haklı mücadelesinde, İngiltere ve ABD'yi yanına alma girişimleri tafsilatlı bir biçimde anlatılmaktadır.

Boğazlar meselesi Postdam'da, 22 Temmuz 1945 Pazar günü olan konferansın 6. toplantısında ele alınmıştır. Amerika Heyetine Başkan Truman, İngiltere heyetine Başbakan Churchill ve Sovyet heyetine de Mareşal Stalin başkanlık etmekteydi. Büyükler meseleyi karara bağlayamayınca, ertesi gün

konferansın 7. toplantısında konu yeniden ele alınmıştır. Bu oturumda Stalin açık açık, nasıl ki Süveyş Kanalı'nın İngiltere tarafından korunduğu, Panama kanalının Amerika tarafından korunduğundan bahisle; Boğazların neden Sovyetler tarafından korunmayacağını ifade etmiştir. Toplantıda Rus isteklerine İngiltere ve Amerika çok yanaşmayınca konu ertelenmiştir.

Boğazlar konusundaki görüşmeler, 26 Temmuz'da Ankara'ya Başbakan Saraçoğlu'na bir memorandum ile sunulmuştur. İngiltere, Boğazlar meselesiyle yakından ilgilenmiş ve Rus isteklerine karşı çıkmıştır. Fakat ABD hiçbir şekilde bir açıklama yapmamıştır. Türkiye'yi tedirgin eden bu durum karşısında Ankara, 20 Ağustos'ta ABD'ye bir nota ve muhtıra vermiştir. Notada özetle ABD'ye; Postdam'da cereyan eden görüşmeler ışığında Türk-Sovyet ilişkileri ve Boğazlar meselesini nasıl gördüğü soruluyordu. Bu notaya ABD yine cevap vermeyince, 24 Ağustos'ta Washington Türk Büyükelçisi, State Department'in Yakınoğlu ve Afrika İşleri Dairesi Genel Müdürünü ziyaret etmiş ve 2 saat görüşmüştür. Yine bir netice elde edemeyen Türkiye, İngiltere'yi aracı yapmış ama istediği sonuca ulaşamamıştır. Nihayet 25 Eylül günü, Ankara'daki Amerikan Büyükelçisi Wilson Amerikan Dışişleri Bakanlığı'na bir rapor hazırlamış ve göndermiştir. Özetle raporda Büyükelçi; esas meselenin Boğazlar olmadığını *“Sovyetlerin Baltık'tan Karadeniz'e kadar kurdukları zincirde Türkiye'nin kendilerince 'dost-iktidar' tarafından yönetilmeyen tek iktidar olduğunu ve Rusların asıl amacının bunu değiştirmek olduğunu”* izahatı ile anlatmıştır. İktidarı yandaş siyasiler aracılığı ile ele geçirdikten sonra otomatik olarak boğazlara sahip olacak Sovyetler, Türkiye'nin *“Ortadoğu'daki liberal batılı tesirine”* son verecekti. Ardından Büyükelçi, Rusların Türkiye üzerinde yaptıkları baskı ve şantajı da ayrıntıları ile anlatmıştır. Bu raporu destekleyen bir telgraf da Amerika Moskova Maslahatgüzarı Rus İşleri Mütahassısı Kennan'dan gelmiştir. Sovyet tehlikesinin ciddiyetini ve ehemmiyetini anlayan Dış İşleri Bakan Vekili Dean Acheson'un çabaları sonucu Amerika, 2 Kasım'da ancak Türkiye'ye cevap verebilmiştir: *“Beynelmilelleştirme yoktu, boğazların bekçisi yine Türkiye'ydi”* ve en önemli nokta harp zamanında Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin harp gemileri boğazlardan transit geçebilecekti. Rusya, ABD'nin bu notasına şiddetle karşı çıkmış ve güvenliği için üs talebinde ısrar etmiştir.

1925 Dostluk antlaşması 7 Kasım itibariyle resmen sona ermiş ve Türkiye ile Rusya arasında ne saldırmazlık ne de dostluk antlaşması kalmıştı. Rusya Ankara'daki Bulgar Büyükelçisi Antonof ile Karadeniz Paktı lafını ortaya atmış fakat çok rağbet görmeyince yine Antonof vasıtasıyla Saraçoğlu hükümetinin değişmesi talebinde bulunmuştur.

Bu sırada Türkiye'de, çok partili hayata geçilmiş ve ardından da Amerika, Japonya'yı teslim aldığı savaş gemisi olan Missouri ile İstanbul'a gelmişti. Missouri savaş gemisinin İstanbul'a gelişinin resmi sebebi; Washington Türk Büyükelçisi Mehmet Münir Ertegün Bey'in cenazesini getirmek iken, asıl maksat Türkiye'ye dostluk gösterisi, Sovyetlere ise gözdağı vermek idi. Ruslar bunun üzerine Türkiye'yi ekonomik olarak çökertmek istemiş, yine Amerika'nın kredi yardımları imdada yetişmişti. Ardından onu Truman, Marshall ve NATO takip etmiş, böylece o dönemde ABD ile sıcak ilişkiler devam etmiştir.

2.2.7. Rus Geldi Aşka Rus'un Aşkı Başka

Metin Toker bu eserinde, Gazeteciler Cemiyeti'nin daveti üzerine eşiyile birlikte gittiği Sovyetler Birliği gezisini anlatmaktadır. On beş günlüğüne gittiği bu seyahatte Sovyetler Birliği'nin merak edilen yönlerini ayrıntısı ile tasvir etmektedir.

Toker çiftinin perşembe günü Sovyet havaalanına inmesiyle başlayan eserde yazar, şaşkınlığını gizleyemez ve çok fazla havaalanı bulunan Sovyetler için; *“uçak yolculuğunun müptezelleştiği ve uçakların 15 liralık İstanbul-Ankara otobüslerine döndürüldüğü yer”* açıklamasında bulunur. *“20. asırda devletlerin çalımalarını hava kapılarında satmaya başladığını”* sözlerine ekleyen Metin Toker, Birleşik Amerika'nın havaalanının daha heybetli olduğunu söyler.

“Sovyetler başlı başına bir kıtadır” diyen yazar, çok fazla saat farkı olduğunu izah eder. Şöyle ki memleketin en doğusunda sabah saat 5 iken, Moskova ve Avrupa Rusya'sında akşam yedidir. *“Sovyetlerin hudutlarının uzunluğu 60 bin km olup, ekvatorun uzunluğunun bir buçuk mislidir”* diyen yazar, *“yüzölçümünün ise 22,4 milyon km kare ile dünyanın altıda biridir”* şeklinde açıklama yaparak hayretini gizleyemez. 15 Cumhuriyetten oluşan bir federasyon olan Sovyetler Birliği; *Federatif Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya, Özbekistan, Kazakistan, Gürcistan,*

Azerbaycan, Litvanya, Moldova, Letonya, Kırgızistan, Tacikistan, Ermenistan, Türkmenistan ve Estonya cumhuriyetlerinden müteşekkil olup, Kremlin’de bu devletlerin her birinin arması ve bayrağı temsil edilmektedir.

Sovyetler Birliği’nin betimlemesinden sonra Toker, taksilerin çok hor kullanıldığını söyler ve kaldığı oteli tasvir eder. Cuma günü sabah erken uyanan Toker çifti Kremlin’e giderler. Kremlin’i tarihinden başlayarak anlatan yazar, buranın Sovyet Hükümetinin tören merkezi olduğundan bahisle, gösterişinden söz eder. Kremlin Sarayı’nda kalan Lenin’in odasının duvarında kocaman bir Türkiye haritası bulunduğuna dikkat çeken yazar, sarayın arkasındaki Kızıl Meydan’da Lenin’in anıtkabirinin yer aldığını ifade eder. İhtilalin başının siyahlar giyinmiş şekilde tahnit edilmiş vücudu, cam mahfaza içinde yer almakta ve kızıl askerler başında nöbet tutmaktadır diyen Toker, sınıfsız bir toplumun mezarlarının resmen sınıflı olduğunu sert bir dille eleştirir. Ayrıca Kremlin’in duvarındaki deliklerde bazılarının cesedinin küllerinin cam mahfazada yer aldığını söyler. Kremlin’den ayrılan Toker çifti, Lomonosof Üniversitesini de ziyaret eder ve ardından akşam opera dinlemeye giderler. Sovyetler Birliği’nde hayatın erken başlayıp akşam erken saatlerde bittiğinden bahseden yazar ve eşi otellerine dönerler.

Cumartesi sabahı Metin Toker, Komünist Partinin yayın organı olan *Pravda* gazetesini ziyarete gider. Sovyetlerde ilk sekiz yıllık öğrenimin mecburi olduğunu ve tüm masrafları devletin sağladığı açıklayan yazar, okuma yazma oranının çok yüksek olduğundan bahisle, gazetelerin “ciklet gibi” satıldığını söyler. Ardından petrol dairesine giden yazar; Rusya’daki petrol meselesini ve durumunu öğrenmek istemiş ve Petrol Komitesi I. Muavininden önemli bilgiler öğrenmiştir.

Pazar günü yine Moskova’da gezen çift, akşam uçakla Bakü’ye giderler. Uçakları İstanbul dolmuşlarına benzeten yazar; uçakların yan yana dizili olduğunu nereye gideceklerini sorduklarını, pilot yardımcısı ve hosteslerin koltuklarda uyuduklarını, yolcuların yiyecek içecek getirip yediklerini ve ıslak çamaşırlarını kuruttuklarını hayretler içerisinde anlatır. Bakü’ye inen Toker, buranın Hazar Denizi üzerinde petrol kokan bir şehir olduğundan bahisle, şehirde Azerbaycan’ı komünist yapan Kirof’un heykelinin yer aldığını söyler. Ertesi gün Sovyetlerin Azerbaycan’da kurdukları şehir olan Sumgait’i gezerler ve Metin Toker “*neft*” adıyla bilinen petroleri ayrıntılı bir şekilde anlattıktan sonra petrol taşlarını görmeye gider.

Daha sonra bir Karadeniz şehri olan Soçi teferruatıyla gezilir. Buradaki çay tarlalarından ve Karadeniz plajlarından bahseden yazar, Türkiye Ermenilerinin bu şehirde çok olduğundan söz eder. Ardından Gürcistan'a geçip Kafkas dağlarına çıkarlar. Buradan eski adı Petrograd ve Sen Petersburg olan “Çarların şehri ve tarih kokan” Leningrad’a geçerler. Leningrad’dan Sibirya’nın doğusunda yer alan İrkutsk’a giden yazar, uçakla 13 saat 15 dakika süre ile hayatının en uzun uçak yolcuğunu yaptığını söyler. Burada Baykal Gölü’nün haşmetinden bahseden yazar daha sonra, dev bir endüstri şehri olan Bratsk’a gider.

Yeniden Moskova’ya döndüğünde Metin Toker’i çok heyecanlandıran bir olay olur ve dönüşünü erteler. Toker önceden büyükelçiye, dışişleri bakanı ve başbakan ile görüşmek istediğini söylemişti ve şimdi bu talebine olumlu yanıt almıştı. Öncelikle Sovyet Dışişleri Bakanı Gromiko ile 50 dakika süren bir görüşme yapmış ardından Başbakan Kosigin’den bir randevu almıştı. Sovyet liderleri o güne kadar hiçbir gazeteci ile tek başlarına görüşmedikleri için bu durum çok büyük yankı uyandırmıştır. Çünkü bu Sovyet Başbakanının dünyada bir gazeteciye verdiği ilk özel mülakattı. Bu görüşmede Kosigin, özetle harp istemediklerini ve Türkiye ile dost ilişkiler kurmak istediklerini belirtmiştir.

Sovyetlerde son gece Toker çifti için, ev sahipliği yapan Gazeteciler Birliği’nde bir veda ziyafeti verilir ve sabah erkenden çift Moskova’dan ayrılır.

2.2.8. Bir Diktatörün İktidar Yolu

Eser 31 Temmuz 1919’da Alman Cumhuriyeti Anayasasının Weimar Meclisi tarafından kabul edilmesiyle başlar. Weimar Anayasasında; egemenlik ulusun, siyasi kudret halkındır. Ayrıca Anayasada kanun önünde eşitlik ve fikir özgürlüğü vs maddelerinde dünyadaki en doğru ve en iyi niyetli fikirlerini benimsemişlerdir.

1919’dan itibaren yeni hükümetin bütçeyi denkleştirme gayretleri başarı kazanamamış Temmuz 1922 ile Haziran 1923 arasında Almanya’da görülmemiş bir “enfasyon afeti” yaşanmıştır. Fiyatların saatten saate değiştiği ülkede, lokantalar faturaları yemekten önce ödetmeye başlamışlardı. Zengin çok zengin ve fakir çok fakir hale gelmişti. Komünist tehlikesi bu dönemde yeniden baş göstermişti. Toker’in deyimiyle “işte Adolf Hitler adındaki adam böyle bir Almanya’da siyasi

hayata giren ‘küçük, manasız, kudretsiz ve gülünç Alman İşçi Partisi’nden siyasete” girmiştir.

Adolf Hitler, Avusturyalı küçük bir gümrük memurunun 3. evliliğinden olan 3. çocuğudur. Gümrük memuru Alois, 3. kez Clara Poelzl ile evlenmiş ve Hitlerden önce 2 kez daha çocuk sahibi olmuşlar fakat onlar yaşamamıştır. 20 Nisan 1889’da Adolf doğmuş, Adolf’tan sonra bir erkek bir kız kardeşi daha olmuş ve onlarda çok yaşamamış ölmüşlerdir. 6 yaşında okula başlayan Adolf, daha ziyade sanatla ilgilenmeye başlamış ve şan dersi almıştır. Ressam olmak isteyen Adolf, 13 yaşında babasını kaybetmiş ve daha sonra kendisi de ciğerlerinden çok kötü hastalanarak okulu bırakmak zorunda kalmıştır.

1906’da Viyana’da kalan Hitler, kitap okumaya başlamış ve tam bir “kitap faresi” olmuştu. Almanya tarihi ve mitolojisini çok seven Adolf, 1908’de de annesini kanserden kaybetmiştir. Böylece 19 yaşında hem annesiz hem de babasız kalan Hitler, aynı zamanda işsiz ve parasızdı. Annesinin ölümünü takip eden 4 sene “unutulmaz sefalet ve ıstırap yılları” olmuştur. Bu zaman içinde hamallık, ayakkabı boyacılığı ve halı çırpın Hitler, yarı aç yarı tok bir halde yaşamıştır. Ama kitap okumaktan vazgeçmemiştir. Bu sırada Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ölümüne doğru giderken, devlette milli hisler ön plana çıkmaktaydı. Viyana’da Pancermenist Partiye ilgi duyan Hitler, 200 bin Yahudi nüfuslu bu şehirde Yahudilerden nefret etmiştir.

1913 ilkbaharında “Viyana serserisi, kitap okumuş bir eksantrik” olarak Münih’e yerleşti. Burada da yine ayak işleri yapan Hitler, 1918-19 kışında Avusturya hududu yakınında harp esirleri kampında gardiyanlık işi bulmuştur. Daha sonra Hitler’e; Alman ordusu bölge komutanlığı siyasi, basın ve haberler bürosunda bir görev verilmiştir. Bir konferansta konuşmacının Yahudiler lehine konuşması, Hitler’i çıldırtmış ve ayağa kalkıp aksine bir konuşma yapmıştır. Bu durum orada bulunan subayların pek hoşuna gitmiş ve Hitler’e, Münih’te bir alaya subay yetiştiriciliği görevi verilmiştir. Burada barış, sosyalizm ve demokrasi ile mücadele edecektir. Ordunun içinde iki kez yaralanan ve kahramanlığından dolayı madalya alan Hitler, 1918’de savaş bitince yine işsiz kalmıştır.

Münih’te Alman İşçi Partisi’nin bir konferansında, dikkatleri üzerine çekmiş ve yöneticiler tarafından üyeliğe davet edilmiştir. Böylece siyasete adım atan Hitler;

kendisi bir parti kurmak istediği için üyelikten çıkmak istemiş, fakat gittiği görüşmeden idare heyetinin 7. üyesi olarak ayrılmıştır. Genç hatip bu partide çok çalışmış, zengin bir çevre ve ahbablar edinmiştir. Hitler siyasi bir nutkunda, Alman İşçi Partisinin programı olarak 25 madde sıralamış ve 1 Nisan 1920’de partinin adını “*Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi*” şeklinde resmen ilan etmiştir.

O dönemde partiler birbirlerinin teşkilatlarını basar, güç gösterisinde bulunurlardı. Hitler de parti bünyesinde “*jimnastik ve spor kolu*” adı altında bir grup organize etmiş ve bu gruba eski asker, maceracı, külhanbeylerini toplamıştır. Bu grubun başına bir sabıkahıy getiren Hitler, bunları karşı tarafın kuvvetleriyle dövüştürüyor ve sesini çıkaranları susturuyordu. Sonra bu maskeyi atıp, meşhur “*Sturm Abteilung=Fırtına Birlikleri*” adını vermiştir. S.A. adıyla bilinen bu gruba “bir takım katiller, hırsızlar, ahlaksızlar, dağıtılmış olan milis kuvvetlerinin artıkları, ellerinden adam öldürmekten başka iş gelmeyen genç muharıpler” katılmıştır. Hitler daha sonra Alman kütlelerinin bayrağa, sembole ve marşlara olan hayranlığını, bunların onlar üzerindeki cazibesini bildiği için partisine bir de bayrak seçti. İnsanlık tarihi kadar eski olan gamalı haçı işaret olarak alan Hitler, renk olarak da eski Alman imparatorluğunun kırmızı, beyaz ve siyah renklerini aynen almıştır. Hitlerin dinamizmiyle partiye para akmaya başlamış ve 1923’te Yahudi aleyhtarı bir gazete satın alınarak partinin yayın organı haline getirilmiştir.

Hitler, 1923 yılında Almanya’nın içinde bulunduğu durumdan dolayı iktidarı darbe yoluyla ele geçirmek için planlar yapar. 8 Kasım 1923’te Bavyera’da, birahane toplantısını silahlı güçleriyle basıp ihtilale kalkışmıştır. Ertesi gün 3000 kişilik bir kuvvetle Almanya üzerine yürümüş, fakat polis mukavemeti sonucu kaçmış, ancak 2 gün sonra yakalanarak tutuklanmıştır. Böylece darbe başarısız olurken, Nasyonal Sosyalist Parti de feshedilmiştir.

5 yıl hapse mahkûm edilen Hitler, burada misafir muamelesi görmüş ve “*Milli Kahraman*” olmuştu. Bu ilgi ve alaka üzerine cezasının sadece 9 ayını yatmış ve çıkmıştır. Hapishanede kaldığı sırada, iktidarı ele geçirmeden yıllar önce yapacağı her şeyi anlattığı eser olan “*Kavgam*”ı yazmıştır.

Hapisten çıkan Hitler, partisini yeniden teşkilatlandırmak için hiç vakit kaybetmeden kolları sıvamıştır. Önce gençlik ve kadın kollarını kuran lider, ardından bütün meslekleri kendi locaları içinde geliştirmiştir (avukatlar-doktorlar-öğretmenler

vs). 1928 yılı Hitler için, partide yerini yeniden ele geçirmek için verdiği uğraşlarla geçmiştir. 1929 yılına gelindiğinde, Dünya Ekonomik Krizi Almanya piyasalarını alt üst etmiş ve Almanya bu krizden en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Bu kriz Hitler'i iktidara yokuşuna çıkarmıştır. Şöyle ki 1930 seçimlerinde Naziler, 1928'deki 810 bin oyunu 6 milyona çıkararak parlamentodaki 12 temsilcisini 107'ye çıkararak ikinci parti haline gelmiştir. 1932 seçimlerinde ise, 13 milyon oy ile parlamento 230 temsilci katarak 1. parti haline gelmiş, fakat 608 kişilik parlamentoda çoğunluğu alamamışlardır. Bu seçimden sonra Naziler darbeyi düşünmeye başlamış, fakat Hitler iktidara bu kadar az kalmışken bu fikre şiddetle karşı çıkmış ve demokratik yollarla iş başına geçeceklerini söylemiştir. Ardı ardına çıkan Almanya meclisindeki krizler neticesinde, bir senede 4 seçim olmuş ve Naziler 2 milyon oy ve 34 temsilci kaybetmişlerdir. Bu seçimden sonra entrika ile mücadele yürüten Naziler, nihayetinde 30 Ocak 1933 tarihinde cumhurbaşkanına Hitler'i başbakan ilan ettirmişlerdir. Bir nevi Hitler *"iktidarda, muhalefette olduğundan daha az tehlikeli olur"* düşüncesi ile başbakanlığa getirilmiştir.

27 Şubatta mecliste bir yangın çıkar ve Hitler bunu komünistlerin yaptığı iddia ederek, bütün komünist lider ve yazarları tutuklatmıştır. Bu olay üzerine Hitler, komünistlere karşı tedbir almak için, meclisten tam yetki istemiştir. Bu yetkinin meclisin ve cumhurbaşkanının kudretini asla zayıflatmayacağı yönünde etkili bir nutuk atan Hitler, buna karşılık 441 oyla yetkiyi meclisten almıştır. İlk iş olarak Komünist Partiyi kanun dışı ilan eden Hitler, ardından komünist sendikaları basıp bütün evraklarına el koydurmuştur. Komünist partiden kurtulduktan sonra, sıra Sosyal Demokratlara gelmiş ve onlar da aynı akıbete uğrayarak meclisten çıkarılmışlardır. Böylelikle 14 Temmuz gelindiğinde Nasyonal Sosyalist Almanya İşçi Partisi Almanya'nın tek partisi ilan edilmiş ve Federal Almanya devleti ortadan kaldırılarak tarihte ilk defa bütün Almanya tek bir hükümet altında birleştirilmiştir. Ardından 2 Ağustos 1934'te "kenara itilen sembolik cumhurbaşkanı" vefat edince, Hitler 3 saat sonra bir tebliğle cumhurbaşkanlığı ve başbakanlığı bünyesinde topladığını ilan etmiştir.

Kitabın son bölümüne *"ibret dersi"* diye bir başlık atan Metin Toker; koca Almanya'nın hangi şartlar altında, nasıl bir adamın peşine takılıp gittiğinin tahlillerini yapar ve eserini sonlandırır.

2.2.9. Not Defterinden (1973 Seçimlerinden 12 Eylül'e)

Metin Toker'in bu eseri; 1973 seçimlerinin yapıldığı 14 Ekim'in bir hafta öncesinden başlayıp, 14 Eylül 1980 tarihine kadar yayınlanmış dört yüze yakın "*Metin Toker'in Not Defterinden*" adlı köşe yazılarından derlenmiştir. Eser 7 Ekim yani seçimden bir önceki pazar, Metin Toker'in âdeti haline gelecek olan oyunu açıkladığı "*Benim Bir Tek Oyum Hakkında*" yazısı ile başlar. Yazılar *Milliyet* ve *Hürriyet* gazetelerinden aynen alınmıştır.

Yazılarının 1980 darbesinden önceki dönemi gözler önüne sermek için yayınlanması gerektiğini düşünen yazar; olayın "mukadder akıbet" olmadığını, tam aksine nereye çıkacağı belli olan yolda ısrar edildiğinden kaynaklandığını ve bu noktaya vardığını açıklamaktadır. 7 yıl boyunca yazıları ile başta kendi olmak üzere, birçok kişinin "basit gerçeği hulûs ile hatırlatmak görevini" yerine getirdiklerini sözlerine ekleyen Toker; bu kitabın amacının "ben demedim miydi" olmadığını belirtir. Toker, yazılarını yeniden yayınlama gereği duymasını "*hafıza-i beşer nisyan ile maluldür, deyimi ile küçük bir hatırlatmadan ibaret olduğu*" şeklinde açıklamıştır.

Darbeden sonra eser yazarın, 14 Eylül tarihli "*Koca İsmet Paşa'nın 3 Basit Önerisi*" adlı yazısı ile son bulur.

2.2.10. Orak ile Çekiç Arasında Kalanlar

Yeryüzünde 3 milyar insanın yaşadığını belirten Toker; 1 milyar 191 milyon insanın komünist rejim altında yaşadığından bahisle, insanlığın 3'te birinin orak ile çekiç arasında yaşamasının azımsanmayacak bir çoğunluk olduğunu ifade eder. 1 milyar 190 milyon insanın resmi idare sistemi olan komünist rejimin "*nasıl geldikleri bilinmeden, nasıl gelecekleri bilinmez*" diyen Metin Toker, bu eserini, Türkiye'de komünist rejimi getirmeye çalışanlara ve önlemeye çalışanlara ithaf eder.

Komünist rejimi Toker, "*proletarya diktatörlüğünü temsil eden Marksist partinin idarede bulunması*" şeklinde tanımlar. Eserin birinci bölümüne komünist

rejimin nasıl ortaya çıktığını anlatarak başlayan Toker; Komünist devlet, teorisyen “*Karl Marx’ın ölümünden 34 yıl sonra 1917’de Rusya’da kurulmuştur*” demektedir.

Komünist rejimin kurucusu Lenin, asıl adıyla Vladimir İliç Ulianof, eğitilmiş bir ailede ve müreffeh bir ortamda büyümüştür. 6 çocuklu ailenin ikinci büyük evladı olan Vladimir, 15 yaşında babasını kaybetmiştir. 1880’lerde, Çarlık Rusya’sının mutlakiyetçi ve baskıcı yönetimine karşı abisi Alexander isyan etmiş ve Çar III. Alexander’a suikast girişiminde bulunmuştur. Bunun üzerine idam edilen abisinin intikamını almaya yemin eden 17 yaşındaki Vladimir, üniversite yıllarında ihtilalci örgütlere girmiştir. Hukuk Fakültesini bitirerek “*Halkın İradesi*” hareketine girip toplantılar düzenleyen Vladimir, burada hayatının aşkı olacak olan Nadya isimli bir kızı sekreter olarak yanına alır.

İhtilalci gruplar İsviçre’de bulunan Marksist Plekhanof’un yayınlarını okumaktaydılar. Rus Marksistleri bu yayınları dikkatle okuyarak fikirlerini geliştirirlerken, büyük bir ayaklanma için yüzyüze görüşmenin faydalı olacağı inancı ile genç avukat Vladimir İliç’i İsviçre’ye gönderme kararı alırlar. Lenin 25 Nisan 1895 tarihinde Cenevre’ye giderek Plekhanof ile tanışmış ve birbirlerine yakınlık duymuşlardır. Bu iki adamın ortak görüşü, yıllardır Rus çarlarına ve saraya yapılan suikastların hiçbir netice vermeyeceği, yerine hep yenilerin geleceğidir. Bu yüzden yapılması gereken proletaryayı ayaklandırmaktır. Yurda pek çok yasak yayınla dönen Lenin, ilk iş olarak yazıların tamamını kendisinin yazdığı, yasak bir gazetenin yayınına başlamıştır. Ardından aynı yıl arkadaşları ile “*Çalışma Hayatı Hürriyeti için Mücadele Birliği*” adı altında bir parti kurmuşlardır. Polis, partinin bir toplantısını basarak Vladimir İliç’i 14 ay tevkif eder ve 3 yıl Sibiry’a sürgüne gönderir. Ekmek ve sütle yazılar yazarak, hapisneden Nadya’ya mektuplar gönderen Lenin’in yazılarını Nadya çaya batırarak okuyabiliyordu. Nihayetinde Nadya’da yakalanarak sürgüne gönderilmiştir. Sürgünde iki yoldaş 10 Temmuz 1898 tarihinde evlenmişlerdir. Sürgünden dönen Lenin, polis baskısından çalışamadığı için Temmuz 1900’de, İsviçre’ye Plekhanof’un yanına gitmeye karar vermiştir.

1900’lerde Dünya, Fransız İhtilalinden sonra bir başka çağı yaşarken, Rus Çarları bambaşka bir çağda kalmışlardı. 1901’de “*İhtilalci Sosyalist Parti*” adı altında, devam niteliğinde yeni bir Marksist parti kurulur. Bu parti içindeki ihtilalciler arasında ihtilaflar çıkar ve parti kendi içinde gruplaşmalara gider.

Çoğunluk manasına gelen Bolşevikler ve azınlık manasında Menşevik olarak ikiye ayrılan bu kutuplar arasındaki ayrışma, 1917 ihtilaline kadar birbirlerinden uzaklaşarak devam eder.

1905'te Rusya'nın Japonlara yenilmesi hükümeti iyice zayıflatmıştır. Bunun üzerine bir rahip öncülüğünde halk saraya, Çar ile barışçı yollardan konuşmak için yürümüş, ancak polis ve asker halka ateş açmıştır. Çok sayıda ölü ve yaralının bulunduğu bu olay, Rus ihtilaline kadar "*Kanlı Pazar*" vakası olarak tarihe geçmiştir. Maksim Gorki'nin de içinde bulunduğu bu ilk ihtilal, olayın gecesi patlak vermiş, fakat kısa sürede bastırılmıştır. Bundan sonraki isyanlar şahıs değil, kütle hareketi şeklinde ortaya çıkacaktır.

"*Kanlı Pazar*" katliamından sonra, akil insanlar araya girerek Çar Nikola'yı düşünmek manasına gelen "*Duma*" adlı meclisi kurdurmaya ikna etmişler, ancak kargaşa bitmediği gibi daha da artarak devam etmiştir. Rusya'da 1905 yılının bilânçosu "*15 bin ölü, 18 bin yaralı ve 79 bin mevkuttur.*" Bu dönemin en büyük yeniliği, Rusçada "*Sovyet*" manasına gelen çeşitli şehirlerde oluşturulan kurullardır.

1 Ağustos 1914 tarihinde Almanya'nın Rusya'ya savaş ilan etmesiyle, Rusya, Çarın hiç istememesine rağmen I. Dünya Savaşı'na dahil olmuştur. Rusya'da savaş çok zor şartlar altında yapılmaya başlanmış, askeri sefalet içindeki ülkede, rejim anlamında huzursuzluk giderek artmıştır. 1917 yılına gelindiğinde açlık ve sefaletin etkisiyle "*kahrolsun harp*" diyen işçiler sokağa dökülmüş ve "*bir yüzyıldır geliyorum diyen ihtilal bu yıl bir anda geliver*"miştir.

1917'nin 8 Martı ihtilalin başladığı gündür ve çarlık rejimine karşı birleşme, istenildiği üzere sokakta gerçekleşmiştir. Binlerce halk artık sokaklara dökülmüş, tramvaylar çalışmıyor ve fabrikalar kapanmıştı. Askerde bu defa işçilerle birleşmişti. 12 Martta burjuvada sokak hareketine katılınca, 15 Martta Çar Nikola, tahtından feragat ederek yerini kardeşine bırakmıştır. Onunda tahta çıkmasına izin vermeyen meclis, çarlığı kaldırmıştır. Bu ani haberi Avrupa'da alan Lenin, Plekhanof, Troçki ve Sibiry'a'daki Stalin, hemen Rusya'ya dönme arzusu içine girmişlerdir. Onların tertibi dışında patlak veren bu ihtilalde, çarlığın mirasını burjuvaya kaptırmama amacını güden Lenin ve arkadaşlarının esas hedefi, Bolşevik diktatörlüğünü kurmaktır.

I. Dünya Savaşı'nın devam ettiği ve cepheden kaçanların önüne geçilemediği sırada, işçiler ve halk artık savaşmak istemiyordu. Rus Marksizminin iki önemli adamı Lenin ve Plekhanof, Rusya'ya geçmek istemiş ancak müttefikler Lenin'e izin vermemiştir. Çünkü Lenin Rusya'ya gidip ihtilalin başına geçtiği vakit, ilk iş olarak savaştan ayrılacaktır. Bunun üzerine daha ılımlı olan, Menşevik Plekhanof'u Petrograd'a geçiren müttefikler, harbe devam propagandasını yapması karşılığında ülkeye dönmesine izin vermişlerdir. Barış isteyen halk, Plekhanof'un fikirlerine önem vermemiştir. Bu arada Rusya'ya dönmesine izin verilmeyen Lenin, *“Uzaktan Mektuplar”* adlı yazıları ile derhal barış yapılması gerekliliği üzerinde durmaktaydı. Plekhanof karşısında, gücüne güç katan Lenin'in programı şu şekildedir: *“Çar tarafından akdedilmiş antlaşmaları tanımamak, bunlardan gizli olanları açıklamak ve Sovyet'in barış şartlarını ilan etmek”* tir. Bu fikirlerin sahibi Lenin için Churchill; *“bu veba mikrobunu Rusya'ya yollatmamalıyız”* demiştir. Bunun üzerine Almanya ile anlaşılan Lenin, Petrograd'a gizlice geçmiştir.

Rusya'ya dönen Lenin, ilk iş olarak tamamı ile Bolşevik Partisine bağlı, proleterlerden oluşan milis bir teşkilat kurmuş ve adını da *“Kızıl Muhafızlar”* koymuştur. Bir sınıfın özel ordusu olan bu teşkilatın görevi, *“o sınıf adına silahlı bir ayaklanmayı hazırlamak ve yapmaktır”*. Lenin ve Bolşeviklerin isteği *“ekmek, toprak ve barış”* tı. Lenin Rusya'ya bağlı yabancı toprakların bağımsızlıklarını ilan etmelerine yardım etti. Bunlar; Ukrayna, Finlandiya, Kırım ve Litvanya idi. Bu yapılanlara, Çarlığın kaldırılmasından sonra kurulan geçici hükümet karşı koyamıyordu.

Lenin ve Bolşevikler, geçici hükümetten ihtilalle iktidarı devralmak için 7 Kasım 1917 tarihini seçmişlerdir. Ancak 6 Kasım'da Başbakan Kerenski karşı tedbirlere girişince, Bolşevikler mukavemete geçmişlerdir. Bu şekilde başlayan Bolşevik ihtilali, şehirde iç savaş halini almıştır. Geçici Hükümetin kuvvetleri bu sefer, karşı tarafa katılınca hükümet yalnız kalmıştır. Böylece Bolşevikler, hükümetin bulunduğu saray hariç kansız bir şekilde ihtilali gerçekleştirmişlerdir. Ancak müthiş muhafaza altındaki hükümetin bulunduğu çarın eski sarayı, bir türlü düşmüyordu. Nihayetinde saray gece saat 2'de, Kızıl muhafızlarla junkerlerin kıran kırana mücadelesi sonucunda Bolşevikler tarafından alınmıştır. Ertesi gün Bolşevikler iktidara geçmiştir. Yeni hükümet üyeleri bakan değil, *“Halk Komiseri”*

adını almıştır. Halk komiserlerinin başı Lenin, ilk icraat olarak iki teklif vermiştir: birincisi hemen savaştan çekilerek barış yapmak, diğeri ise büyük toprak sahiplerinin mülkiyet hakkını kaldırarak toprakları köylülere dağıtmaktı. Bu tekliflerden ilki kabul edilirken, diğeri büyük tartışmalara yol açmıştır.

Metin Toker, eserinin birinci bölümünü Bolşeviklerin iktidarı devralması ile sonlandırmış ve ikinci bölümde zorla komünistleştirilen ülkelere yer vermiştir. Eserin ikinci bölümü, Avrupa'nın II. Dünya Savaşı'na gebe olan 1935–36 yılları ile başlar. Toker; bu dönemde hiçbir milletin komünist çatısı altına sokulamadığından bahisle, ikinci dalganın 1945–48 yılları arası Stalin dönemini kapsadığını ve bu 3 yılda, 8 milletin komünist rejime katıldığını kaydeder. Bunlar; *Polonya, Doğu Almanya, Macarlar, Çekoslovaklar, Romenler, Yugoslavlar, Bulgar ve Arnavutlardır.*

Bu ülkelerin nasıl komünistleştirildikleri hakkında isim vererek, ayrıntılı bilgilere giren Toker; harp yıllarında komünist Rusya'nın Polonyalıları katlettiğini, İngiltere ve Amerika'nın ise savaşın sonucuna odaklandıkları için, Rusya ile patırtı çıkmasın diye bu konu üzerinde durmadıklarından yakınır. Rusya, II. Dünya Savaşı yıllarında başka ülkeleri komünistleştirme niyeti taşımadığına Avrupa'nın büyük güçlerini inandırmıştır. Fakat Rusya bu dönemde al altından hazırlık yapmaktaydı. Komünist Rusya, göz koyduğu ülkeler için günü geldiğinde iktidara el koyacak liderleri itina ile eğitiyor ve yetiştiriyordu. Ayrıca Rusya, işgal ettiği ülkelerde aydınları katlederek yok etme politikası da uygulamıştır.

Rusya Doğu Avrupa'da komünistleştirme metodu olarak, plan gereğince kendileri için kilit noktaları ele geçirip hükümeti devirmek için uğraşmıştır. Kilit noktalardan kasıt; hükümet içine sızarak İçişleri Bakanlığı, Gizli Polis Teşkilatı, Adalet Bakanlığı ve kabil olursa Savunma Bakanlığını ele geçirmektir. Ardından kendi komünist partilerinin hâkimiyetini ilan eden Ruslar, proletarya diktatörlüğünü herkese kabul ettirmişlerdir. Sırayla ismi geçen 8 ülkenin, orak ve çekiç arasına girişini anlatan Toker, komünistleştirme faaliyetinden kurtulan ülkeler olarak Avusturya ve Finlandiya'dan da bahseder.

Toker, eserinin son kısmını “komünistlere karşı komünist darbeler” adlı bölüme ayırarak, kendi görüşlerine taraftar olmayan komünist liderleri “saray darbesi” operasyonları ile nasıl devirdiklerinden bahseder. Şöyle ki Rusların, “sapına

kadar komünist üst düzey yöneticiler”i, “emperyalist ajanı, Amerikan casusu” olarak suçlayarak görevden aldıklarını ve acı sonlarını tafsilatı ile anlatan Toker, Yugoslavya örneğini vererek kitabına son noktayı koyar.

2.2.11. Ortak Pazar mı, Ortak Tuzak mı?

1970 yılında basılan ve hacim olarak hafif olan bu kısa eseri Metin Toker, Türkiye’nin 1963 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğuna üye olmasından sonra, ülkede bitip tükenmek bitmeyen eleştiriler üzerine kaleme almıştır. Toker’in amacı bu eserde; Avrupa Ekonomik Topluluğun esasında ne olduğunu Türk halkına anlatmak, konu hakkında bilgisi olmayan insanların yalan yanlış bilgilerini düzeltmek ve Türkiye’deki siyasi kesimlerin propagandalarına bir son vermektir.

“*Ortak Pazar*” diye bilinen Avrupa Ekonomik Topluluğunun merkezinin, Belçika’nın başkenti Brüksel’deki “*Bairlemont*” olduğunu belirterek eserine başlayan Toker; Türkiye’nin henüz yeni ilişkilerinin başladığı bu topluluk için “ahir zaman sömürücüsü” olarak propaganda yapıldığını anlatır. Öncelikle Türkiye’de bulunan aşırı sağ ve aşırı sol grupların ikisinin de, bu topluluğa karşı çıkarak ortak bir noktada buluştuklarını belirtir. Ardından bu kesimlerin karşı çıkma sebeplerinin izahına giren Toker; sol kesimin fikirlerinin “*ortak pazara girme çabaları Türkiye için, bir avuç vurguncu zümrenin çıkarları uğruna alınmış bir intihar kararıdır*” düşüncesi etrafı toplandığından bahseder. Sağ kesimin fikirlerinin ise, “*Türkiye’yi ebediyen Avrupa’ya bağlayan bir anlaşmaya imza attığı için iftihar eden İnönü’nün 50 sene evvel İstiklal Harbine girmemize muhalefet edip, Amerikan mandası istemesi hatırlardadır. Demek ki Paşa, elli sene önce saplandığı fikri nihayet, 1963’te gerçekleştirmeye muvaffak olmuştur*” olduğunu belirtmiştir.

Avrupa Ekonomik Topluluğunun esasında bu kesimlerin anlattığı gibi bir şey olmadığını açıklayan Toker, bu konudaki fikirlerini şu şekilde izah eder: öncelikle adı geçen topluluğun ebediyet arz etmediğinin altını çizen Toker, “*buradan çıkış yok*” diyenlere seslenerek ortakların gönül rızası ile bu topluluğa girdiklerini ve aynı şekilde çıkabileceklerini anlatır. Ardından Ortak Pazar için “*iştahası doymak bilmez öğütücü dev*” diyenlere, oradaki kimselerin “*şu Türkiye’yi nasıl soyuveririz*” diye oturup düşünmediklerini belirten Toker, topluluğun büyüklüğünü rakamlarla

açıkladıktan sonra Türkiye'nin buradaki yerinin 0,5 olduğunu söyler ve sonra “*neyimizi soyacaklar*” diye sorar. Sağ ve sol kesimin öne sürdüğü tezleri bu şekilde çürüten Toker, “*ahkâm keser gibi konuşmayı bir kenara itip*” tarafsız bir şekilde Avrupa Ekonomik Teşkilatının ne olduğunu incelemeye karar verir. Toker, bu tartışmanın “*kör dövüşü*” olmaktan çıkması için ortak pazarın temeldeki hedefinin bilinmesinin şart olduğunu açıklar.

Avrupa Ekonomik Topluluğunun asıl hedefinin siyasi olduğunu belirten Metin Toker; dünyanın iki dev arasında kaldığından bahisle, Avrupa'nın bu iki kıta devletin karşısında birleşerek daha güçlü ve bağımsız olduğunu ispatlama gayretinden ibaret olduğunu anlatır. Özetle Amerika ve Sovyetler Birliği karşısında güçlü bir “*Ekonomik Avrupa*” fikrinden doğan bu topluluk, “*birleşirlerse sermayelerini ve teknolojilerini bir araya getirebilirlerse*” şanslarının daha yüksek olduğu inancını taşımaktadırlar.

10 yıl içinde çok büyük başarılar sağlayan ve müthiş rakamlara ulaşan bu topluluğun, zayıf ekonomisiyle Türkiye'yi neden kabul ettiğini anlamaya çalışan Toker; yönünü tamamen batıya dönen Türkiye'nin esasında “*zenginler kulübünün uzaktan fakir akrabası*” olduğunu altını çizer. Toker'e göre; ülkede birbirine düşman aşırı uç grupların, ortak pazara karşı çıkmalarının temelinde bu batı meselesinin büyük payı vardır.

Türkiye'nin ortak pazara üye olma süreci hakkında bilgi veren Toker, üyelik işlemlerinin henüz tamamlanmadığını vurgular. Türkiye ile Ortak Pazar arasında 1963 yılında imzalanan ve 1 Aralık 1964'te yürürlüğe giren Ankara antlaşmasına göre, üyelik için üç dönem konulmuştur. Bunlardan ilki 1964 yılında başlayıp, asgari beş yılda bitecek olan “*Hazırlık Dönemi*”dir. Bu dönemde Ortak Pazar Türkiye'ye hiçbir şey istemeden kredi vermiştir. 1969 yılında Türkiye'nin ikinci döneme geçip geçemeyeceği, oturulup görüşülmüş ve yapılması gerekenlere karar verilmiştir. İkinci dönem olan “*Geçiş Dönemi*”nde Türkiye'nin mükellefiyetlerinin başlayacağını açıklayan Toker; bu dönemin 22 yıl süreceğini, karşılıklı ve devamlı görüşmelerin bu aşamada önemli olduğunu altını çizer. Geçiş dönemini başarıyla geçerse Türkiye, son olarak “*Tam Üyelik Dönemi*”ne geçilecektir. Hemen başlatırlarsa 1992 yılına denk gelecek olan bu son dönemin süresi belirtilmemiş ve Türkiye'nin göstereceği başarıya bağlanmıştır. Bu dönemden sonra Türkiye tam üye olarak ilan edileceğini

belirten Toker, şu anda yapılan bu tartişmaları yersiz bulmakta ve yıllar sonrasının meseleleri olarak görmektedir.

Eserine son verirken Toker; Türkiye'nin ortak pazara girme sürecinde şu anda geçiş döneminde bulunduğunu belirtir ve ülkenin çetin bir mücadele vererek kolları sıvaması gerektiğinin altını çizer. Burada başta hükümete, özel sektörün yöneticilerine ve sektör mensuplarına büyük görevler düştüğünü anlatan Toker'e göre; Ortak Pazar özel olarak incelenmesi gereken bir disiplindir, bu yüzden bir kurul oluşturulması gerekmektedir. Bunun yetkili ve iyi kimseler tarafından yapılması ülkeye büyük fayda sağlayacaktır. Kurulun görevi, ortak pazarın Türkiye'nin şartlarına uyarlanabilmesi ve gelişmelerin ayrıntılı tespiti esası üzerine olmalıdır. Ayrıca, özel sektöre ışık tutacak olan bu kurulun; konferanslar, seminerler, kurslar tertipleyerek modern çalışma metotları üzerine bilgi vermesi tavsiyesinde bulunan Toker, bunları yaparsak ortak pazarın üyesi oluruz demektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN TOKER'İN AKİSTEKİ YAZILARI DOĞRULTUSUNDA TÜRKİYE'NİN İÇ VE DIŞ POLİTİKASINA BAKIŞI (1954–1968)

3.1. İÇ POLİTİKA

3.1.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye’de Çok Partili Hayata Yeniden Dönüş ve DP İktidarı

1939 yılında Almanya’nın Polonya’ya saldırması ile başlayan II. Dünya Savaşı, Avrupa ve Asya kıtasında hızla yayılırken, Türkiye stratejik konumunun önemi dolayısıyla, gerek müttefiklerin gerekse mihrer devletlerinin yoğun baskısı altında kalmıştır. Savaşan tarafların bu faaliyetleri karşısında Türkiye’nin tutumu, savaşın dışında kalmak ve memleketi bu yıkıntıdan korumak olmuştur. Başta İsmet İnönü olmak üzere Türkiye’nin idarecileri, bu politikayı başarı ile gerçekleştirmişlerdir¹³⁵.

Savaşın kazananlarının belli olduğu ve yenedünya düzeni kurmak için müttefiklerin toplandığı “4–11 Şubat 1945 Yalta Konferansı”nda Türkiye, ciddi bir tehditle karşı karşıya bırakılmıştır. Konferans sırasında Sovyet lider Stalin, “*Montrö Boğazlar Sözleşmesi*”nin artık geçerliliğini kaybettiğini ve yenilenmesi gerektiğini gündeme taşımıştır. ABD başkanı Roosevelt, Rusya’nın bu teklifini tasdik ederken; İngiltere yeni durumun Türkiye’nin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne zarar getirmeyecek şekilde düzenlenmesini faydalı bulmuştur¹³⁶. Yine konferansın önemli konularından biri, Mart ayına kadar Almanya ve Japonya’ya savaş ilan etmeyen devletlerin “*Birleşmiş Milletler*” üyesi olamayacakları yönündeki maddedir. Bu iki ülkeye 1 Mart tarihine kadar savaş ilan eden devletler, 25 Nisan’da toplanacak olan “*San Francisco Konferansı*”na davet edilerek, bu konferansta kurulması tasarlanan

¹³⁵ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, C. I, Ankara 1991, s. 407.

¹³⁶ Sabit Dokuyan, “İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Sovyetler Birliği’nin Türkiye’den istekleri” *CTAD*, S. 18, s. 120-121.

BM'nin kurucu üyesi olabileceklerdir¹³⁷. Nihayetinde Türkiye, 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilan ederek 27 Şubat 1945'te, “*Birleşmiş Milletler Bildirisi*”ni imzalamıştır. Böylece Türkiye, 5 Mart'ta tüm formaliteleri yerine getirerek “*savaş sonrası yeniden dünya düzenini kuracak olan San Francisco Konferansına*” davet edilerek, Birleşmiş Milletlerin kurucu üyeleri arasında yerini almıştır¹³⁸.

San Francisco konferansından sonra Sovyetler Birliği, Türkiye üzerindeki tarihi emellerini açık ederek ilan etmiştir. Şöyle ki, Sovyetler öncelikle 1925'te imzalanan “*Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması*”nın uzatılması talebini reddetmiştir. Ardından da Sovyet yöneticileri Türkiye'ye, antlaşmanın günün şartları göz önünde bulundurularak yeniden masaya yatırılmasının gerekliliğini dile getirirken, boğazda ortak üs ve doğu sınırında toprak talebiyle asıl amaçlarını duyurmuşlardır. Bu beklenmedik arzular karşısında zor durumda kalan Türkiye, Sovyetler Birliği'nin bu taleplerine tek başına karşı koyamayacağını anlamıştır. Bu durumda Türkiye'nin yapacağı tek şey, dünyanın yeni güç merkezi haline gelen ABD ile yakınlaşmak olmuştur¹³⁹.

İkinci Dünya Savaşı, her ne kadar Avrupa'nın büyük devletlerinde meydana gelen ekonomik, sosyal ve siyasi sıkıntıların sonucu ortaya çıkmışsa da, savaşın seyri gün geçtikçe ideolojik bir manzaraya dönüşmüştür. İngiltere, Fransa ve Amerika demokrasi cephesinin; Almanya, İtalya ve Japonya nasyonal sosyalist ve faşist ideallerin, Rusya ise Komünizm cephesinin temsilcisi durumuna gelmiştir¹⁴⁰. Savaş demokrasi cephesinin kazanması ve otoriter ülkelerin yenilmesi demokrasiyi yükselen bir değer haline getirmiştir¹⁴¹. Bu nedenle ABD'ye sığınmaktan başka çaresi olmayan Türkiye'nin savaş sonrasında, bu cephenin desteğini alabilmesi için rejimini dönüştürmesi gerekmektedir. Nitekim San Francisco Konferansından sonra rejim konusu tartışmaları başlamış, özellikle basın ve milletvekilleri arasında bahis konusu yapılmıştır. Daha 20 Nisan 1945 tarihinde *Vatan* gazetesinde bu konu ile

¹³⁷ Cemil Koçak, “San Francisco Konferansı ‘Demokrasi’ye Geçişimizin Nedeni Değildir!”, *Star*, 3 Ocak 2015, s.4.

¹³⁸ Mustafa Balcıoğlu, “İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C. II, Ankara 2005, s.459.

¹³⁹ Davut Dursun, *Ertesi Gün*, Ankara 2000, s. 16.

¹⁴⁰ Enver Ziya Karal, *27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve Oluşu*, İstanbul 1960, s. 4.

¹⁴¹ Davut Dursun, *27 Mayıs Darbesi*, İstanbul 2001, s.13.

alakalı bir yazı kaleme alan Ahmet Emin Yalman “*Memleketimizin San Francisco Konferansı’nda hürriyeti isteyenlerin ve kabul edenlerin tarafında yer alacağı(ndan) şüphe edilemez. Fakat hürriyet mefhumunun sözde kalmamasına, geniş bir ruhla tatbik edilmesine ihtiyaç vardır*” diyerek rejim konusunda acele edilmesi hususunda fikirlerini paylaşmıştır¹⁴². Yine meclis görüşmeleri sırasında Adnan Menderes, “*Birleşmiş Milletler Anayasasının kabulü ile Türk hükümetinin girmiş olduğu taahhütlerin yerine getirilmesi için hürriyeti kısıtlayan tedbirlerin ortadan kaldırılması gerektiği*”¹⁴³ yönünde yöneticilere çağrı yapmıştır.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, çok partili sürecin başlangıcında yaptığı değerlendirmede; cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yapılan uygulamalar için partisini ve şahsını savunmuştur. Bugüne kadar yapılan her işte meclisin kontrolünün bulunduğu dikkat çeken İnönü, sistemin tek eksiğinin muhalefet partisi olduğu üzerinde durmuştur¹⁴⁴. Metin Toker de İsmet Paşa’nın gerçekten bir muhalefet partisini çok arzuladığını şu sözlerle açıklar: “*Kim zannederse ki eski İktidarın başına gelip "Siz ne yapıyorsunuz Paşam, bu memlekette Demokrasi olur mu? Maazallah, sizi de asarlar, bizi de.. Vazgeçin böyle sevdalardan. Millet vaziyetinden pek âlâ memnun. Türkiye’de isyan da olmaz. Aksaklıkları ıslah edersiniz. Gül gibi geçinip gideriz" dememişlerdir, o fena halde yanılmaktadır. Eski İktidarın başına gelip, böyle demişlerdir. Eski İktidarın başı kendisine güveni olan, idealist ve dâvaya inanmış bir kültürlü insandır. Aynı zamanda, tahmin edilemeyecek kadar naziktir de.. Son derece sükûnetle Atatürk inkılâplarının sonuncusunun Demokrasi olduğunu, Türk milletinin buna çoktan liyakat kesbettiğini, Demokrasiyi mutlaka kuracağını, yirminci asırda yaşayıp da yirminci asrın dışında yaşanamayacağını, üstelik hiç kimsenin kendi kılına dahi dokunamayacağını muhataplarına izah etmiştir. Memleketin batmayacağı hususunda da teminat vermiştir. İktidardan düşmenin ölüm olmadığını anlatmıştır*”¹⁴⁵.

1 Kasım 1945 tarihinde meclisin açılış konuşmasında İnönü: “*bizim tek eksiğimiz hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır*” diyerek

¹⁴² C. Koçak, “San Francisco Konferansı”, *Star*, 3 Ocak 2015, s.4.

¹⁴³ Haydar Tunçkanat, *27 Mayıs 1960 Devrimi*, İstanbul 1996, s. 14.

¹⁴⁴ Cezmi Eraslan, “Atatürk’ten Sonra Türkiye’nin İç Politikası”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C.II, s. 535.

¹⁴⁵ Metin Toker, “Demokrasinin Yeminli Düşmanları”, *AKİS*, 29 Mart 1958, s. 5.

cesaretlendirici konuşmalar yapmış ve muhalif grupları açıkça parti kurmaya davet etmiştir. Esasında bu konuşmanın yapıldığı tarihte ilk muhalefet partisi olan “*Milli Kalkınma Partisi*” çoktan kurulmuştu, fakat İsmet Paşa’nın burada gönderme yaptığı grup 12 Haziran’da meclise “*Dörtlü Takrir*” adıyla bilinen önergeyi veren Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuad Köprülü ve Refik Koraltan’dır.

Takrir sahibi muhalifler, Refik Koraltan aracılığı ile partilerinin program tüzüğünü 7 Ocak 1946’da, saat 16.30’da içişleri bakanlığına vermiş ve aynı gün mesai bitmeden, hükümet tarafından Demokrat Parti’nin kurulmasına izin verilmiştir¹⁴⁶. Celal Bayar da aynı gün DP’nin Genel Başkanlığına seçilmiştir¹⁴⁷.

Böylece Türkiye zor bir dönemden geçerek, cumhuriyetin en önemli amillerinden biri olan demokratik rejime adım atmıştır. Demokrasi; 1945 yılı Temmuz itibariyle sözde başlamış olsa da, esasında DP’nin kurulması ile fiilen hayata geçmiştir. Türkiye’de başlayan bu yeni rejimin tarifini Metin Toker şu şekilde izah etmektedir: “*Demokrasi, çok partinin siyasî hayata hâkim bulunduğu rejimdir. Partilerden hangisi kuvvetliyse, İktidarı o alır. Partiler ise kuvvetlerini mensuplarından temin ederler. Bu bakımdan her siyasi teşekkül memleketin kalburüstü kıymetlerini kendi tarafına çekmeye çalışır, öteki siyasî teşekküllerin gayretlerini baltalar. Büyük partileri büyük isimler meydana getirir. Bilhassa geniş kitleler üzerinde nüfuz sahibi, onların kalplerini kazanmış şahsiyetler partilerin 1 numaralı hedefidir. Bu gibilerin cezbedilmesi için gayret sarf edilir, politikaya, atılmak niyetleri sezilirse seferber olunur. Hele böyle kimselerin karşı tarafa kaptırılmamasına bilhassa dikkat edilir*”¹⁴⁸.

TBMM, 24 Mart 1950 tarihinde genel seçimlerin yenilenmesine karar vermiş ve gün olarak da 14 Mayısı tespit etmiştir¹⁴⁹. 14 Mayıs 1950 tarihi, Türkiye için bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. Nitekim 27 yıllık tek parti idaresi yerini yeni kurulan muhalif bir partiye bırakmıştır. Seçim %90 yüksek bir iştirak oranıyla

¹⁴⁶ Tunçkanat, *1960 Devrimi*, s.16–17.

¹⁴⁷ Erkan Şenşekerci, *Türk Devriminde Celal Bayar*, İstanbul 2000, s.194.

¹⁴⁸ Metin Toker, “Zorla Takviye”, *AKİS*, 11 Ocak 1958, s.5.

¹⁴⁹ Rıfık Salim Burçak, *On Yılın Anıları (1950–1960)*, Ankara 1998, s.40.

yapılmış ve sanılanın aksine hürriyet ve emniyet içerisinde gerçekleşmiştir¹⁵⁰. Seçim sonunda DP %53.3 oy oranıyla, 46 ilde tamamen 10 ilde ise kısmen kazanmıştır¹⁵¹.

22 Mayıs'ta Türkiye Cumhuriyeti yeni hükümetinin Cumhurbaşkanı Celal Bayar seçilirken, başbakanlık görevine Adnan Menderes getirilmiştir.

3.1.2. 1954–1957 DÖNEMİ

3.1.2.1. 2 Mayıs 1954 Genel Seçimleri

DP'nin iktidara geldiği tarihten, genel seçimlere kadar geçen dört yıllık süre içerisinde Menderes ve İnönü, sağlıklı bir demokratik hayatın gereklerine uygun iktidar ve muhalefet ilişkileri kuramamıştır. Bu tartışma ve gerginliğin temelinde yatan sebep, iktidarın tek parti dönemi kalıntılarını ortadan kaldırması ve buna mukabil sinirlenen muhalefetin “çok sert ve tahrik edici” bir siyaset yürütmesidir. Bunlar dışında DP iktidarı, bu dört sene içinde başarılı bir siyaset ile halkın gönlünü kazanmıştır. DP meclis grubu 11 Şubat 1954 tarihinde olağanüstü toplantı yaparak, genel seçimlerin 2 Mayıs'ta yenilenmesi kararını almış, Başbakan Menderes, muhalefetin “isnat ve iftiralarına” mukabil seçimlerin dürüst, adil ve ihtilaflardan uzak olması için bilhassa dikkatli ve titiz davranmıştır. 2 Mayıs 1954 Pazar günü yapılan seçimler, hürriyet ve emniyet içinde gerçekleşirken kayıtlara geçen hiçbir hadise yaşanmamıştır¹⁵².

Seçim sonuçlarını Metin Toker şu şekilde açıklamıştır: “1954 genel seçimlerinin neticeleri, rakamlar halinde efkâr-ı umumiyeye açıklanmış bulunuyor. Bu rakamların katıyetle bilinmesinde fayda vardır. Şimdi anlaşılıyor ki iktidar, tamamının %58,42'sine tekabül eden 5.313.659; muhalefet % 35,11 olan 3.193.471 rey almışlardır. Cumhuriyetçi Millet Partisi ise, %5,28'i teşkil eden 480.249 reyle sırada üçüncüdür”¹⁵³.

¹⁵⁰ Ali Fuad Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, İstanbul 1966, s. 68.

¹⁵¹ Burçak, *On Yıl*, s. 49.

¹⁵² Şerif Demir, *Düello Menderes ve İnönü*, İstanbul 2011, s. 91–92, 96.

¹⁵³ Metin Toker, “Milyonlarla Reyin Manası” *AKİS*, 29 Mayıs 1954, s. 5.

Seçime katılım %88.63 oranıyla yüksek bir seviyede olmuştur. CHP yalnız Malatya, Kars ve Sinop illerinde; CMP Kırşehir’de kazanırken, geriye kalan tüm illerde seçimi DP kazanmıştır¹⁵⁴. CHP iktidarının seçim sistemi olan çoğunluk usulüne göre yapılan seçimlerde; sistemin katkısıyla DP, oy oranının çok üstünde milletvekili çıkararak meclisin % 93’ünü oluşturmuştur. Buna mukabil CHP %35 oy oranıyla sadece 31 milletvekili çıkarabilmiştir. Eğer seçimlerde “*Nispi Temsil Sistemi*”¹⁵⁵ esas olsaydı, mecliste DP’nin 281, CHP’nin 211, CMP’nin 32, TKP’nin 18 milletvekili yer alacaktı¹⁵⁶.

Her ne kadar seçim sonuçlarını sistem etkilemişse de bariz bir şekilde DP’nin oy oranını 1950’ye oranla arttırdığı görülmektedir. Menderes iktidarının “tarihi zaferi” halkın dört yıllık DP idaresinden memnuniyetini göstermektedir. İktidarın halkın desteğini almasındaki en önemli başarısı, köklü iktisadi ve siyasi dönüşümlerin neticesidir¹⁵⁶.

Her seçimden sonra olduğu gibi, iktidar ve muhalefet çevrelerinde halkın yanıldığı, kandırıldığı yönünde açıklamalar yapılırken, Metin Toker *AKİS*’teki makalesinde son derece adil bir yazıyla bu tartışmaya son noktayı koymuştur. Şöyle ki; “*Muhalefete göre 5.313.659 rey kandırılmış veya iğfal edilmiş, içinde yaşadıkları feci hayat şartlarından habersiz 5.313.619 vatandaşın reyidir. İktidar çevreleri ise 3 193.471 kişinin ‘tezvir ve iftira’lara kapılarak, yanıltılarak, gözleri bağlanarak sandık başına gittiği ve aslında topyekûn milletin muhalefeti mahkûm ettiği kanaatindedir. Bu, yanlış ve aynı zamanda partiler için, bilhassa istikbal bakımından son derece tehlikeli bir telâkki tarzıdır. Gerçi karşı tarafa rey verenler hakkında ‘onlar kandırıldılar’ deyip geçivermek ne fikrî, ne bedenî bir zahmete ihtiyaç gösterir. Kolay şeydir. İnsanı yormaz. Fakat makbul bir usul değildir. Demokrasiyle idare edilen memleketlerde, seçim demek sadece bir iktidarı tayin eden ameliye demek değildir. Seçimler, bir ayna gibi, memleketin siyasî kanaat ve temayül bakımından manzarasını aksettirir. İş başına gelenlerin ve onları kontrol ile vazifelendirilenlerin bu manzarayı çok iyi bilmeleri kendi menfaatleri icabıdır. Bir memlekette 10.262.063 seçmenden, 9.095.617’si sandık başına giderse, iştirak nisbeti*

¹⁵⁴Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, C.III, İstanbul 1975, s. 141.

♦ Her partinin seçmenlerden aldığı oy oranında milletvekili çıkardığı seçim sistemidir.

¹⁵⁵ Onur Çelebi, *Gazeteciliğe Adanmış Bir Ömür: Metin Toker*, s. 141.

¹⁵⁶ Şerif Demir, *Düello*, s.97.

% 88,63 gibi çok yüksek bir seviyeye ulaşırsa, o milletin bir kısmını 'iğfal' edilmiş saymak ve her hak ve her hakikatin kendi tarafında bulunduğuna iman edip karşıya giden reylerin hakikî manasını incelememek ancak deve kuşlarına yakışan bir hareket tarzı olur. Türkiye'mizde, 1954 genel seçimlerinde, bilerek ve istenilerek 5 313.659 rey Demokrat Partiye, 3.193.471 rey Cumhuriyet Halk Partisine verilmiştir" diyen Toker, sözlerine partileri uyarmakla devam etmiş ve öngörüsünü gözler önüne şu sözlerle sermiştir: "Partiler şu önümüzdeki dört senelik tutumlarında bu reylerin delalet ettiği manayı realist bir şekilde göz önünde bulundurmaz, kendi zaaf ve kuvvetlerini o neticelerin terazisinde tartmazlar, bir 'Seçim Coğrafyası'nın, iptidai de olsa temellerini, hiç olmazsa kendi erkânı harbiyeleri içinde atmazlarsa dört senenin sonunda akla gelmedik sürprizlerle karşılaşabilirler"¹⁵⁷.

3.1.2.2. Seçimlerden Sonra DP'nin Yönetim Anlayışı

Seçimden sonraki yeni dönemde, önemli bir değişiklik olmamıştır. Refik Koraltan yine Meclis Başkanı ve Adnan Menderes de Başbakan olmuştur. Menderes yeni hükümette yedi bakanı değiştirmiştir¹⁵⁸.

Menderes bu dönemde "gücünün zirvesine" çıkmıştır. Halk, onun dört yıllık yönetiminden duyduğu memnuniyeti sandıkta göstermiş ve siyasetteki gücü artık tartışılmaz bir konuma gelmiştir. Seçimden sonra yeni hükümette Menderes, parti grubunu pek dikkate almamaya ve milletvekili sayısının artmasıyla birlikte "fikir ve eylem birliğini" sağlamada sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. Bu hareketler durumu olumsuz hale getirmiştir¹⁵⁹.

1954 seçimlerinden sonra farklı bir dönem başlamıştır. Bu dönem baskı unsurlarının arttığı, idarecilerin tahammüllerinin en aza indiği ve yönetimde sertleşmenin başladığı bir devir olarak tarihe geçmiştir. Toker'e göre bu dönem, rejim bakımından da dönüm noktasını teşkil etmektedir. Durumu " *bilhassa 2 Mayıs'tan bu yana mevcut hürriyetleri bile, üstelik fena tatbik edilen kanunlarla kısmış olan iktidarın 'kuvvetli adamı' Adnan Menderes Türkiye Büyük Millet Meclisi*

¹⁵⁷ Metin Toker, "Milyonlarla Rey", *AKİS*, s. 5.

¹⁵⁸ C. Eraslan, "Atatürk'ten Sonra", s. 560.

¹⁵⁹ Şerif Demir, *Düello*, s.97; C. Eraslan, "Atatürk'ten Sonra", s. 560.

kürsüsünden, millete daha fazla hürriyet verilmeyeceğini bildirmiş, 'hürriyet isteyenler evvela buna layık olmalıdırlar' diyerek bizzat kendisinin 1950'ye kadar olan güzel, azimli ve cesur mücadelesini topyekûn inkâr yoluna sapmıştır" şeklinde özetleyen Metin Toker, bu politikanın Amerika, İngiltere, Fransa ve İsviçre'yi de rahatsız ettiğinden bahisle, basınlarında hükümet aleyhine kampanya başlattıklarını açıklar¹⁶⁰.

İktidar idaresinin sert politikaya başvurmasının temelinde yatan asıl sebep; DP'nin yorgunluğu, ağırlaşan ekonomik sorunlar ve bunların neticesi olarak gerilen siyasi tansiyondur. Çeşitli iç ve dış etkenlerin katkısıyla Menderes, bu sorunları halletmekte zorlanmış, DP içerisinden ve muhalefetten gelen önerileri de göz ardı ederek, bütün muhaliflere karşı "katı ve otoriter bir tutum" içine girmiştir¹⁶¹.

1954 seçimlerinde CHP ve CMP Genel Başkanları, yüksek oy oranıyla çoğunluk sisteminin de katkısıyla kendi memleketlerindeki milletvekillerini almışlardı. Bu durumu sindiremeyen DP, meclisin 14 Haziran 1954'deki oturumunda, öncelikle İsmet İnönü'nün memleketi olan Malatya vilayetini ikiye bölerek, kazası olan Adıyaman'ı il konumuna getirmiştir. Aynı gün kabul edilen kanunla, Malatya'nın ilçeleri olan Kâhta, Besni ve Gerger de Adıyaman'a kaza olarak verilmiş, böylece Malatya küçültülmüştür¹⁶². Ardından sıra CMP başkanı Osman Bölükbaşı'nın memleketi olan Kırşehir'e gelmiştir. 30 Haziran'da kabul edilen kanunla; Kırşehir vilayeti kaldırılmış, Niğde vilayetine bağlı Nevşehir kazası merkez il olmuş ve Kırşehir, Nevşehir'in küçük bir ilçesi haline getirilmiştir. Osman Bölükbaşı üzüntüsünü "*müsaade ediniz de katledilen bir vilayetin evladı olarak mersiyemizi ve Fatihamızı okuyalım*" sözleriyle dile getirmiştir¹⁶³.

Bütün kesimleri kontrolü altına almaya yönelik bir yola giren Menderes'in, bu yöndeki icraatlarından bir diğeri, seçim kanununda yapılan değişikliktir. 30 Haziran'da meclis, seçimde aday olacak memurlar için 6 ay önceden istifa şartı getirmiş ve seçimler arasında saf değiştirmeyi engellemek için de, bir partinin reddettiği bir adayın bir sonraki seçimde aday olamayacağı şeklinde karar almıştır.

¹⁶⁰ Metin Toker, "CHP'den Beklenen", *AKİS*, 12 Mart 1955, s. 6.

¹⁶¹ Şerif Demir, *Düello*, s.115-116.

¹⁶² TBMM Zabıt Ceridesi, X. Devre, C. I, 14.VI.1954, s. 174; 22 Haziran 1954 *Resmi Gazete*, No:8735.

¹⁶³ TBMM ZC, 30.6.1954, s. 343,345; 7 Temmuz 1954 *Resmi Gazete*, S. 8748, s. 9835.

Muhalefet partilerinin seçimde işbirliğine gitmemesi için de gerekli kanuni tedbirler alınmıştır¹⁶⁴. Ardından muhalefet tarafından “*Tasfiye Kanunu*” olarak adlandırılan; Yargıtay, Danıştay, Sayıştay ve öğretim üyelerinin 60 yaş ve 25 yıllık hizmetlerini tamamlamış olmaları durumunda emekliye sevk edilmeleri yönünde bir yasa kabul edilmiştir¹⁶⁵. Bunlara ek olarak 5 Temmuz 1954’te, 6435 sayılı kanunla öğretim üyelerinin Milli Eğitim Bakanlığının emrine alınması mümkün hale getirilmiştir¹⁶⁶. DP iktidarı bu şekilde devletin temel güçlerini kontrolü altına aldığını düşünüp rahatlasa da, esasında bu organların karşısına kuvvetli bir muhalefet olarak çıkacağını hesaba katmamıştır.

3.1.2.3. DP ve Basın

DP’nin iktidar olmasında büyük payı ve katkısı olan basına Menderes, iktidarının ilk yıllarında çıkardığı yeni basın kanunuyla borcunu ödemiştir. Büyük bir basın affı ve geniş özgürlüklerin verildiği kanun, çok uzun süreli olmamıştır.

Zamanla “iktidar yorgunluğu” ve ekonomik sorunların baş göstermesi üzerine basın, iktidarı sert bir şekilde eleştirmeye başlar. Bunun üzerine Menderes, 1953’te yeni kanunla basını kontrol altına almaya çalışmış; 1954’te yapılan düzenleme ile de gazetecileri tutuklama yoluna gitmiştir¹⁶⁷.

Toker’e göre; iktidarı belli bir noktada durdurmaya yarayan kuvvetli güçler vardır. Bunlar; adalet, üniversite, basın ve cemiyetin çeşitli organlarıdır. Bu organlar içinde en fazla alenen sesini çıkaran basındır. Bu organlar da şahıslardan oluştuğu için, basın demek aslında gazeteci demektir. “*Gazetecinin namusu, gazetecinin dürüstlüğü, gazetecinin medenî cesareti iş başındakilerin diktatör haline gelmesini önleyen en esaslı amil*” dir diyen Toker, iktidarın basını parayla, menfaatle satın alamayacağını, gözdağı vermekle, tevkif ettirmekle korkutamayacağını ve yolundan çeviremeyeceğini sözlerine ekler. Bunu gören ve inanan iktidarın ise gazeteciye hürmet duyacağını söyler. Ayrıca meslektaşlarına da “*iktidara doğru yolu göstermek*

¹⁶⁴ C. Eraslan, “Atatürk’ten Sonra”, s. 560–561.

¹⁶⁵ Emel Aslan, *Türkiye’nin İç Siyasetinde DP(1950–1960)*, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir 2014, s. 68.

¹⁶⁶ Ümit Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, İstanbul 1997, s. 60.

¹⁶⁷ Şerif Demir, *Düello*, s. 121.

sevdasında bulunan bir basın evvelâ bizzat doğru yolu, her ne pahasına olursa olsun tutması ve ondan asla ayrılmaması lâzımdır” diyerek dürüst bir gazeteci profili çizmektedir¹⁶⁸. Bu doğrultuda çok yüksek tirajlara sahip olan *AKİS* dergisinde, doğru bildiklerinden asla taviz vermeyen yazılar kaleme alan Metin Toker de, bu dönemde -hayatı kısmında bahsedildiği üzere- tevkif edilmekten kurtulamamıştır.

Eleştiriye açık olmayan iktidar partisi 6 Haziran 1956’da, basının sesini daha da azaltmak için kısıtlayıcı kanuni tedbirleri arttırmıştır. “*Neşir yoluyla veya radyo ile işlenecek bazı cürümler hakkındaki 6334 sayılı kanun*”la değişikliğe gidilmiştir. Öncelikle Basın kanununun 5. ve 13. maddelerinde yapılan değişiklikle, gazete ve dergilerin “*mesul müdür ile muhabir ve muhabirlerin lise mezunu olmaları*” ve bazı suçlardan mahkûmiyetleri bulunmaması şartı getirilmiştir. Ardından gazete sahibinin, aynı zamanda gazetenin sorumlu müdürü olabilmesi yönünde tedbirler alınmıştır. Aynı kanuna bir de yeni madde ilave edilerek “*Namus, şeref, itibar veya haysiyete tecavüz veya hakarete bulunulması; itibar kıracak veya şöhret, meslek veya servete zarar verebilecek bir hususun isnad edilmesi*” durumunda 1 seneden 3 seneye kadar hapis ve 3000 liradan 10 000 liraya kadar ağır para cezası getirilmiştir¹⁶⁹.

Muhalefet ve basın tarafından çok sert eleştiri alan bu kanun üzerine Toker; kanunun yürürlüğe girmesi ile Türkiye’de acayip bir gazete çeşidi oluştuğunu dile getirir. Artık “baş makalesiz” çıkan neşriyatlara “fıkirsiz gazete” demektedir. “*Baş makale bir başmuharririn kelime canbazlığı, üslup oyunları yaptığı yazı şekli olmaktan da çoktan çıkmıştır*” diyen Toker; vazifesini yapamayan gazeteciye, cephede bulunup da silahını kullanamayan askerden farksızdır demektedir. Basının ilk vazifesinin haber vermek olduğunu söyleyen Metin Toker, sonra ikinci ve en önemli görevinin “*umumi efkârı doğru bildiği istikamete yöneltmektir*” diyerek bu yüzden demokrasilerde dördüncü kuvvet olduğunu vurgular. Türk basınının, basın kanunundan sonra bu vazifesini yerine getiremediğini dile getiren Toker, başmakalenin kalkmasıyla bütün gazetelerin en alt seviyede bulunduğunu söylemektedir¹⁷⁰. 1956’da DP İktidarı zannediyor veya zanneder görünüyordu ki eğer basın yazmazsa, muhalif hatipler millete anlatmazsa, hükümet de bir takım jandarma

¹⁶⁸ Metin Toker, “Churchill’in Talihi” *AKİS*, 11 Aralık 1954, s.4.

¹⁶⁹ TBMM ZC, X. Devre, Cilt 12, 6.6.1956, s. 99, 205.

¹⁷⁰ Metin Toker, “Başmakalesiz Gazeteler”, *AKİS*, 12 Ocak 1957, s. 19.

tedbirleri alırsa memlekette sıkıntı da kalmaz, yokluk da, hayat pahalılığı da diyerek çıkan kanunları eleştiren Metin Toker, iktidara basını yanından kovmanın kendisine fayda mı yoksa zarar mı verdiğini ciddiyle düşünmesi tavsiyesinde bulunur¹⁷¹.

3.1.2.4. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun

DP iktidarı, muhalefetin yurdun her yerinde sürekli toplantılar düzenlediği ve bu durumun ülkede “demokrasi, huzur ve sükûnu” bozduğu gerekçesiyle, 27 Haziran 1956’da TBMM Genel Kuruluna, Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun Layihası getirmiştir¹⁷².

Mecliste muhalefet tarafından çok sert bir şekilde eleştirilen kanun tasarısı, aynı gün kabul edilmiş ve siyasal partilerin seçim dışında açık hava toplantıları yapmaları yasaklanmıştır. Kapalı toplantılar, mahallin en büyük mülkiye amirinin iznine bağlanmıştır. Kanunun 12. maddesine göre, “*her nerede olursa olsun tezahürat veya gösteri veya protesto maksadıyla yahut maksadı mahsusa müstenit olarak toplanılması veya böyle bir toplantıya bilerek sebebiyet verilmesi*” suç sayılmıştır. Ayrıca 13. maddede suç kabul edilen bu toplantıların dağıtılması için güvenlik güçlerine ateş açma yetkisi verilmiştir. Bu kanun üzerine muhalefet meclisi terk etmiştir¹⁷³.

Menderes’in bu tutum ve davranışlarını, gazeteci Taha Akyol merkez-kenar çatışması bağlamında ele almıştır. Şöyle ki; “*merkez yani devlet, yani CHP + ordu + bürokrasi ve tek parti dönemi eğitimiyle yetişmiş üniversite ile aydınlar*”, bunun karşısında “*kenar*”ı oluşturan “*halk yani DP*” yer almaktadır. Akyol’a göre; merkezin temsilcisi olan kudretli İnönü, muhalefeti merkezin tüm güçlerini kullanarak “*gittikçe artan dozda*” yapmaktadır. Menderes ise bu kuvvetin karşısında “*merkezin darbe yapacağı endişesi*” ile önceleri vehim, sonra endişe ve korku ile hareket etmektedir¹⁷⁴.

¹⁷¹ M. Toker, “Basın Hür Olursa”, *AKİS*, 17 Mayıs 1958, s. 5.

¹⁷² Şerif Demir, *Düello*, s. 124.

¹⁷³ Cem Eroğul, *Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara 1998, s. 191.

¹⁷⁴ Aydın Menderes-Taha Akyol, *Demokrasiden Darbeye Babam Adnan Menderes*, İstanbul 2011, s. 14–15.

3.1.3. 1957–1960 DÖNEMİ

3.1.3.1. 1957 Genel Seçimleri

1954–1957 yılları iktidar açısından zor bir dönem olmuştur. Menderes sandıktan aldığı güçle “uzlaşmaz, katı ve hoşgörüsüz” bir yönetim idaresi kurmuştu. Buna mukabil muhalefet cephesi ile de dil ve üslubun ağır, karşılıklı iletişimin zayıf ve kavga ortamının hâkim olduğu bir siyasi atmosfer mevcuttu. İktidarın tavırları karşısında gittikçe genişleyen İnönü’nün yürüttüğü muhalefet, güç bakımından durmadan kazanıyordu. Şöyle ki, Menderes karşısında zor durumda kalan güçler bir muhalefet safına geçerken, bürokrasi ve basın gibi kurumlarda bu ittifakın gücüne güç katmıştır. Bu güçlü ittifak karşısında, her geçen gün gücünü kaybettiğini anlayan iktidar, iç politikada da ekonomik sıkıntıların olduğu gergin ve siyasi bir çıkmaza girdiğini anlayınca halka yönelmeye karar vermiştir¹⁷⁵.

1957 baharında erken seçim sinyalleri vermeye başlayan Menderes, Mayıs ayında “*seçimler yakındır, kimin haklı olduğu anlaşılacak*” diye açıklama yapmıştır¹⁷⁶. Erken seçim tarihi olarak 27 Ekim günü belirlenmiştir.

Seçim kampanyası her iki parti içinde hayli sert olmuştur. Nihayetinde 27 Ekim Pazar günü seçmen sandık başına gitmiştir. Yurdun çeşitli illerinde bir takım hadiseler yaşanırken, bunlar içinde en önemli olayların yaşandığı kent Gaziantep olmuştur. Bu şehirde DP taraftarları ile CHP taraftarları birbirlerine saldırmış ve arbedede yaralananlar olmuş ve halkçılar resmi binalara hücum etmişlerdi. Olay askeri kuvvetlerin müdahalesiyle bastırılmıştır¹⁷⁷.

¹⁷⁵ Ş. Demir, *Düello*, s. 141.

¹⁷⁶ *Milliyet*, 26.05.1957, s.1.

¹⁷⁷ Başgil, *27 Mayıs İhtilali*, s. 108.

Resmî seçim sonuçları şu şekildedir♦:

Parti adı	Alınan oy	Oranı
DP	4.372.621	47,88
CHP	3.753.136	41,09
CMP	652.064	7,14
HP	350.597	3,84
BAĞIMSIZ	4.994	0,05

Seçime iştirak oranı 75,8 olurken, siyasi partilerin çıkardıkları milletvekili sayıları şu şekildedir: DP 424, CHP 178, CMP 4, HP 4¹⁷⁸. DP dört yıllık icraatları neticesinde %50'nin altında oy alarak büyük bir şok yaşamış ve Başbakan Menderes seçim gecesinin yarattığı korku ile “*Allah bir daha, 27 Ekim gecesinin tekrarını göstermesin!*” demiştir¹⁷⁹.

Toker'e göre, 12 yıldır “çok partili sistemin tadını almış” Türk seçmeni artık reyine sahip çıkmakta ve sandık başına şuurla gitmektedir. Seçmen 1946'dan bu yana büyük bir ilerleme kaydettiğini göstererek, Türkiye’de artık demokrasinin başarı sağladığını ispat etmiştir. Fakat oylarının karşılığında “*adil esas dâhilinde sandalye istemektedir*” diyen Toker, seçim sistemini eleştirmektedir. Nispi temsil sisteminin ülkemizde olması gerektiğini düşünen yazar, bu seçim sonucunun daha farklı olacağını izah eder. Toker'e göre, Nispi temsil sistemine göre seçim yapılmış olsaydı %5'in altında alan HP milletvekili çıkaramayacaktı ve CMP fazla bir varlık olamayacaktı. Bizdeki sisteme göre demokratik rejim, iki partili sisteme doğru gitmektedir diyen Metin Toker, muhalefetin milletvekili sayısını artırarak “*arkalarında millet ekseriyetinin reylerini hissettiklerinden dolayı son derece kuvvetli ve kudretli*” olduklarını vurgulamaktadır.

Toker'e göre; 1957 seçimlerinin neticesi Türk milletine şeref ve itibar sağlayacaktır. Çünkü demokratik rejim bu ülkede benimsenmiş ve millet yapması gerekeni öğrenmiştir. Nitekim seçimde işareti veren millet, “*iktidara takip etmesi gereken yolu*” göstermiştir. 1954–57 metotlarının iktidarı ne kadar zayıflatıldığını dile

♦ Seçim sonuçları kaynak eserlerde farklılıklar göstermektedir. Bu sebeple TBMM resmi sitesinden alınmıştır.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_secimler.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1957

¹⁷⁸ <https://www.yenisafak.com/secim-1957/secim-sonuclari>

¹⁷⁹ Şevket Süreyya, *İkinci Adam*, s. 294.

getiren Toker, bu teşebbüslerin “seçmenin şamarıyla” yere yıkıldığını ifade eder. İş başındakilerin halkın sesini dinlerlerse hem kendilerinin hem de memleketin kazanacağını söyleyen Toker, bu manalı reylerin taksimini anlamamış olmalarının imkânsız olduğunu belirtmektedir¹⁸⁰.

3.1.3.2. Muhalefete Karşı Alınan Tedbirler; Meclis İç Tüzük Değişikliği ve Kubalı Meselesi

Seçimden sonra iktidarın oy oranını düşürmesi ve muhalefetin sandıktan güçlenerek çıkması, iktidar ve muhalefet ilişkilerini daha da sertleştirmiştir. Mecliste, milletvekilleri birbirlerine son derece ağır hakaretler etmeye ve siyasi üsluba yakışmayan davranışlar sergileme başlamıştır. Bunun üzerine hükümet, bir takım tedbir ve önlem alma gereği hissetmiş ve 27 Aralık 1957 tarihinde TBMM iç tüzüğünü değiştirmiştir.

Tüzük değişikliğiyle milletvekillerinin denetim görevleri zorlaştırılmış ve muhalefetin etkinliği önemli ölçüde azaltılmıştır. Mecliste, 15 milletvekilinden az üyesi olan partilerin grup kuramayacakları hükmü, CMP ve HP’yi ortadan kaldırmaktaydı. Bu durumun anayasaya aykırı olduğunu iddia eden muhalefet, tasarı mecliste görüşülürken salonu terk etmiş ve güçlenen muhalefetin etkinliğinin sınırlandırılmak istendiği görüşünü savunmuştur. Ayrıca bu değişiklik; milletvekilleri hükümete sadece Cuma günleri, en fazla 1 saat sözlü soru sorabilecek ve bakanlar isterlerse kamu güvenliği sebebi ile cevap vermeyebileceklerdi. Mecliste yapılan konuşmalarda, konuşmacının sözleri, gerekli görüldüğünde zabıtlardan çıkarılabilecek ve basın yasağı getirilebilecekti. Dokunulmazlıkların kaldırılması da kolaylaştırılmıştı.

Tüzük değişikliğine muhalefet çevrelerinden tepki yağmıştır. İstanbul Üniversitesi Anayasa Hukuku Profesörü Hüseyin Nail Kubalı, meclis iç tüzük değişikliğinin anayasaya aykırı olduğuna dair; son derece sert bir dille, eleştirel bir

¹⁸⁰ Metin Toker, “Mahkûm Edilen Sistem”, *AKİS*, 2 Kasım 1957, s. 5.

yazı kaleme almış ve bizzat Menderes'in isteğiyle, MEB tarafından bakanlık emrine alınmış ve kürsüsünden uzaklaştırılmıştır¹⁸¹.

Profesör Kubalı'ya CHP ve öğrencileri çok büyük destek olmuştur. Metin Toker de *AKİS*'te, Kubalı'ya yapılan haksızlığı eleştiren çok sert yazılar kaleme almıştır. “*Bir Hüseyin Nail Kubalı'ya musallat olmak DP'ye ne kazandırır, Allah lillah aşkına biri çıkar da anlatır mı?*” diye iktidara yüklenen Toker, ardından Profesör Kubalı'nın “*kürsüden uzaklaştırılınca sineceğini, susacağını sanmak imkansızdır, Hüseyin Nail Kubalı'nın gençlik üzerindeki tesiri bakanlık emrine alınca azalacak mıdır? On misli, yüz misli, bin misli artacaktır. Bundan sonra söyleyecekleri, şimdiye kadar söylediklerine nispetle muazzam tesir kazanacaktır*” demektedir. Ayrıca Toker, DP'nin ilim adamlarına böyle davranarak karşısına aldığını, onları siyasi hayata ve özellikle de CHP saflarına ittiğini ve bundan daha da fazla zarar göreceğini çok net bir şekilde dile getirir. Anayasa Profesörüne yapılan bu muamele karşısında tüm memleket, “değerli hocaya” sahip çıkmış ve posta idaresinin hocaya mektup ve telgraf taşımaktan ayaklarına karasular inmiştir diyen Toker; memleketin topyekûn gösterdiği hassasiyeti, DP'ye karşı yapılan cesur bir mücadele olarak değerlendirmektedir¹⁸².

3.1.3.3. Metin Toker'e Göre DP'nin Hataları ve Yapılması Gerekenler

1954 seçimlerinden bu yana DP parti içinde büyük bir huzursuzluk vardır. Bu yüzden o tarihten beri parti içindeki tüm huzursuzluklar milletin hayatına şiddetle tesir etmektedir. İktidara göre, hükümete rahat çalışma imkânı verilmemektedir. “*Son üç buçuk sene boyunca o istikamette atılan adımları ibretle seyrettik*” diyen Toker, bu huzursuzluğun ve rahatsızlığın sebebi olarak gösterilen muhalefet, basın, memurlar, hâkimler ve karaborsacılar için tedbirlerin alındığını, ancak bunun da yetmediğini ve daha rahat çalışabilmek için erken seçime gidildiğini izah eder. Fakat seçimden sonra şikâyetleri son bulmamış ve bir kat daha artmıştır. Yeni tedbir peşinde olan iktidarı eleştiren Toker, iş başındakilerin rahatsızlıklarının geçmeyeceği

¹⁸¹ Ş. Demir, *Düello*, s. 157–160; E. Aslan, *Türkiye'nin İç Siyasetinde...* s. 92–95.

¹⁸² Metin Toker, “Zorla Takviye” *AKİS*, 11 Ocak 1958, s.5; Toker, “Şimdi?...” *AKİS*, 8 Şubat 1958, s.5.

kanısındadır. Çünkü DP'yi rahatsız eden esas durumun “murakabe” olduğu teşhisinde bulunan Toker, iktidarın hiç kimseye hesap vermeden tam bir serbestlik içinde faaliyet göstermek istediğini, itiraz sesinin yükselmesini istemediklerini dile getirir. “Derdin başı işte budur” diyen Metin Toker, demokrasi sisteminde olması gerekenin kontrol olduğunu, demokratik rejimde iş başındakilerin ellerini kollarını serbest hissetme arzusunun “anakronizm” olduğunu açıklamaktadır. Sözlerine “*Anakronizm, bir demokraside totalitarizmin büyüklere sağladığı rahatlığı aramaktır*” diye devam eden Toker, iktidarın tüm rahatsızlığı bundan kaynaklıdır demektedir¹⁸³.

İktidarın her şeyden önce kendini bu huzursuzluktan kurtarabilmesi için sakin düşünebilmesi gerektiğini söyleyen Toker, iktidarın şu anda en çok muhtaç bulunduğu şeyin bu olduğunu anlatır. Sertliğe gitmenin ve sindirme politikalarının hiç bir işe yaramadığını açıklar. “*Huzurun haksızlıktan geçilerek*” elde edilemeyeceğini, iktidarın önce bu insanların zihinlerindeki haksızlık algısını temizlemesini gerektiğini ve “*bu haksızlıkların derhal süratle bertaraf*” edilmesinin aciliyetini anlatmaktadır. Ardından Toker, Başbakanı “*mesai arkadaşlarını seçerken kendisinin belki sevdiği ama milletçe sevilmedikleri aşikâr tipleri mutlaka mesuliyet mevkilerinden*” uzaklaştırması uyarısında bulunur. Ortam huzura müsait hale getirilince bundan sonra her şeyi yapmak daha kolay olacaktır¹⁸⁴.

1958 yılına gelindiğinde, Metin Toker artık DP için yapılacak pek bir şey kalmadığını söyler. “*DP'yi düşmekten kurtaracak bir çare mevcut değildir*” diyen Toker'e göre, “*ecele nasıl çare bulunmamışsa, bu düşüşün da devası yoktur*”. Adnan Menderes'in “*ben kendime sabık başbakan dedirtmeyeceğim*” sözlerini eleştiren Toker, “*sabık başbakanlar şerefleriyle yaşarlar Adnan Menderes niçin ürküyor*” demektedir. Toker; “*Her İktidar, bir gün mutlaka düşecektir. Mesele, toprağı paraşütlü veya paraşütsüz bulmaktadır. Zamanında paraşütü açtın mı, kendini rüzgâra bırakır, kazasız belâsız inersin. Paraşütünü toplarsın, sararsın, biraz dinlenirsin, sonra yeniden uçarsın. Gökler seni beklemektedir. Ama 'ben hiç düşmem' zehabına kapılıp kendilerini paraşütsüz yerde bulanlar arasında şimdiye kadar bırakınız tekrar uçmayı, kemikleri hurdahaş olmamış tek kimse mevcut değildi. Her*

¹⁸³ Metin Toker, “Derdin Başı”, *AKİS*, 16 Kasım 1957, s.5.

¹⁸⁴ Metin Toker, “Huzura Götüren Tek Yol”, *AKİS*, 9 Kasım 1957, s.5.

şey gösteriyor ki D. P. için paraşüt açma zamanı gelmiştir” sözleri ile DP’nin artık çekilme zamanının geldiğini ima etmektedir. Toker, DP’nin iktidarda kalmaya çalışmasını eleştirir ve düşüşü hafifletme tedbirleri alması önerisinde bulunur. Toker’e göre; Adnan Menderes iktidardan çekildiği takdirde *“tarih onu daima belki hatalı ama bu topraklar üzerinde yaşayanları daha mesut, daha müreffeh kılmak için yüreği titreyen bir devlet adamı olarak tescil edecektir”*¹⁸⁵.

3.1.3.4. Metin Toker’in Ekonomi Üzerine Eleştiri ve Önerileri

DP iktidarının ilk yıllarındaki ekonomi politikası liberalizm üzerine kurulmuştur. Menderes hükümeti, ekonomide liberalizmi sağlamak için başta ABD olmak üzere, Batılı devletlerle sıkı bir işbirliğine gideceğini açıklayarak “girişimci sınıfın” doğmasını hedeflemiştir. Çünkü iktidar, kalkınmanın sadece yerli girişimcilerle olmayacağını farkındaydı. Bunun için DP, yabancı sermayenin Türkiye’ye girişini kolaylaştırmak için *“Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu”*’nu kabul etmiş ve Türk ekonomisi canlandırılmaya çalışılmıştır. Hükümetin bu politikası Türkiye’yi dışa bağımlı bir duruma getirirken, tarımdaki makineleşmenin sağladığı olumlu etkiyle birlikte, ülke yılda %13’lük bir ekonomik büyüme sağlamıştır. Fakat bu büyüme büyük oranda tarıma dayandığı için, kötü hava şartlarının etkisiyle uzun süreli olamamıştır.

1954 yılından sonra DP iktidarı, ekonomide istediği hedefe ulaşamamış aksine kötüye gitmeye başlamıştır. Bu tarihten itibaren “döviz darboğazı” yüzünden, DP uyguladığı liberalizm politikasından ödün vermek zorunda kalmış ve sanayi alanında devlet eliyle fabrikalar kurmaya çalışmıştır. Ekonomideki bu kötü gidişat, siyasal ve sosyal yaşamı etkilemeye başlayınca hükümet, bir takım sert tedbirler almaya başlamıştır. Bunlar arasında en önemlisi *“Milli Korunma Kanunu”*’dur. 6 Haziran 1956 tarihinde kabul edilen bu yasa, piyasaları daha iyi denetleyebilmek ve karaborsacıları ve stokçuları şiddetle cezalandırmak amacıyla çıkarılmıştır¹⁸⁶.

¹⁸⁵ Metin Toker, “Paraşüt Açma Zamanı” *AKİS*, 13 Eylül 1958, s.5; M. Toker, “Sabık Başbakanlar Şerefleriyle Yaşarlar” *AKİS*, 19 Ekim 1957, s.5.

¹⁸⁶ Yaşar Baytal, “Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950–1957)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 40, Kasım 2007, s. 552–557.

Metin Toker'e göre iktidarın bu şekilde "polis tedbirleri" almasına lüzum yoktur. Yapacakları iş iyi bir ekonomi politikası benimseyip "ciddiyetle tatbik etmektir" diyen Toker, öncelikle bütçenin açık vermeden, bir fazlasıyla kapanması gerektiğini dile getirir. Fakat bütçeyi kapatmak için maaşlardan ya da ücretlerden asla tasarruf yapılmaması gerektiği üzerinde duran Toker, iktidarın askeri masrafları azaltması ve yatırımlarını tekrar gözden geçirmesi önerisinde bulunur. Yatırımlardaki israfa dikkat çeken Toker, "*Türkiye'nin 1 numaralı meselesi budur*" demektedir. Daha sonra enflasyona karşı tedbir alınması gerektiğini dile getiren gazeteci, tedbir alınmazsa pahalılığın önüne geçilemeyeceğinin altını çizerek, Enflasyonla mücadele için şart olan zamların; vatandaşa iyice anlatılması, izahının yapılması ve ikna edilmesi gerektiğini söyleyen Toker, çünkü milletin "*zamlardan fena halde canı yanmış*" demektedir.

Ekonomide çıkar yol olarak yeni ve adil vergiler konulması gerektiğini anlatan Toker, vergilerin ülkeye hükümet etmenin icabı olduğunu vurgular. Hatta Toker, ithalattan hazine hissesi alınması ve zirai gelirlerin vergiye tabi tutulması yönünde önerilerde bulunurken, bunların yanında "*para politikasının yeniden gözden geçirilmesi, kredi hacminin tespiti, iktisadi devlet teşekküllerinin borçlanması ve primlere de el atmaları*" gerektiğinin üzerinde durur¹⁸⁷.

1958 yılı Temmuz ayına gelindiğinde Metin Toker, artık iktidara öneride bulunmaktan ve yol göstermekten vazgeçerek sert eleştirilerde bulunur. "*Artık hiçbir hayale yer kalmamış bulunuyor. DP'nin iktisat tecrübesi iflas etmiştir*" diyen Toker, iktidarın artık fren yaparak durması gerektiğini söyler. Hayat pahalılığı ve darlığın milleti perişan ettiğini dile getiren gazeteci, 1953'ten beri "*gelecek sene, Türkiye'de bolluk ve refah senesi olacaktır*" sözünün artık bütün inandırıcılığını kaybettiğini, DP'nin el yordamı ile iktisat yaptığını, deneme yanılma yoluyla ülkeyi yönettiğini iddia eder ve DP'nin kalkınmayı otoriter yollardan sağlamaya çalışmasını eleştirir. Toker, bu ekiple ekonominin düzelmeyeceğini de sözlerine ekler¹⁸⁸.

Menderes Hükümeti de Metin Toker'in dediği gibi, ekonomideki bu kötü gidişi tek başlarına durduramayacaklarını anlamış ve Avrupa İktisadî İşbirliği

¹⁸⁷ Metin Toker, "Polis Tedbirleri" *AKİS*, 23 Kasım 1957, s.5; M. Toker, "Zam" *AKİS*, 14 Haziran 1958, s.5.

¹⁸⁸ Metin Toker, "Stabilizasyon", *AKİS*, 5 Temmuz 1958, s.5; M. Toker, "El Yordamı Siyaset" *AKİS*, 20 Eylül 1958, s.5.

Teşkilatı'ndan (OECE) kendilerine yol göstermelerini, teknik ve mali yardımda bulunmalarını istemiştir. Örgüt Türkiye için bir istikrar paketi hazırlamıştır. Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı, Türkiye'nin bu paketi yürürlüğe koyması karşılığında 400 milyon dolarlık Türkiye'nin borcunu ertelemiş; 359 milyon dolar yeni kredi vermiştir. Böylelikle 1958 yılında Türkiye, Batılı dostlarının yardımıyla ekonomik sıkıntılarını çözebilmek için önemli bir adım atmıştır¹⁸⁹.

Ülkeyi yönetirken iki politikada hata yapıldığında “kısa vade içinde insan bir fiyaskoyla karşı karşıya kalır” diyen Toker, bunların dış politika ile iktisadi politika olduğunu dile getirir. Metin Toker, DP'nin bu politikaların ikisinde de hata ettiklerini açıkça söylemektedir. Ardından ekonomiyi içinde bunaldığı sıkıntılardan kurtarmak için “*milletçe yeni bir borca girmiş*” olduğumuzu belirten yazar; iktidarın, memleketin kurtulması için OECE'nin uzattığı “cankurtaran simidi”ni çaresizlik içinde tuttuğunu, bunu yapmakla da doğru bir karar verdiğini açıklar. Fakat bu karar verilirken, iktidarın başlarının takındıkları tavır ve söyledikleri sözler, Toker'de bu manevranın çok da başarı sağlayamayacağı hissini uyandırmıştır¹⁹⁰.

3.1.3.5. Vatan Cephesi ve Radyo'nun İktidar Tarafından Kullanılması

1954 seçimlerinden sonra, Başbakan Menderes “muhafefti yok sayan bir siyaset tarzı” ile idareyi ele almıştı. Bu durum karşısında muhalefet partileri ortak hareket etme kararı almışlardır. Mart 1956'dan itibaren, İsmet Paşa'nın başkanlığında görüşmelere başlayan muhalif partiler; 1958 yılında bu ortaklığı daha da geliştirerek “*birliktelik ve güç birliği*” konusunda anlaşarak, DP'nin karşına güçlü bir “*muhalefet cephesi*” olarak çıkmışlardır. Siyasetin fiilen ikiye bölündüğü¹⁹¹ böyle bir ortamda, Başbakan Menderes muhalefetin karşısında daha sağlam durmak için, halka dayanmak gerektiği fikrini bulmuş ve ortaya garip bir işbirliği çıkmıştır. Halkla yapılan bu ittifakın adına “*vatan cephesi*” denmiş ve her isteyen -devlet memuru olsa dahi- üye olmasına olanak sağlanmıştır. Vatan cephesine giren iktidar

¹⁸⁹ Y. Baytal, a.g.m. s.557-558.

¹⁹⁰ M. Toker, “Biraz İktisattan Konuşalım” *AKİS*, 9 Ağustos 1958, s. 5.

¹⁹¹ Ş. Demir, *Düello*, s.164-165.

yandaşları; büyük küçük, ölmüş demeden tek tek devlet radyosunda okunacak ve bizzat Başbakan tarafından isim isim teşekkür edilecekti¹⁹².

Bu durumu “tuhaf bir hadise” olarak nitelendiren Toker, DP’nin bir şeylerin yanlış gittiğini anladığını, 1946 yılındaki DP olmaktan çok uzaklaştığını ve 46 ruhunu yeniden canlandırmak için devlet radyolarının “DP borazanı” haline getirildiğini söyleyerek bu durumu şiddetle eleştirmektedir. Toker yazısında yapılanları şu şekilde anlatmıştır: *“Bir spiker, Ahmet, Mehmet, Hasanın; Emine, Zeynep ve Ayşeyle birlikte ‘Adnan Menderesin bütün fitnelere rağmen bu memleket uğrunda geceli gündüzlü çalışması’ karşısında vecde gelerek ‘DP’nin topraklarımızı süslediği muazzam kalkınma eserlerini nihayet gördüklerini, bu yüzden de ‘meşum maksatlarına daha fazla âlet olmak istemedikleri’ partilerinden istifa ederek İktidarın ‘nurlu safları’na katıldıklarını bildiriyor. Sonra Ahmet, Mehmet, Hasanın; Emine, Zeynep ve Ayşeyle birlikte bu güzel havadisi müjdelemek üzere Sayın Başbakana çektikleri bir telgraf kelimelerin üzerine basıla basıla okunuyor. Ertesi gün İktidarın gazeteleri, bazen sekiz sütunluk başlıklarla, D.P. ye 1946 ruhunun avdet ettiğini açıklıyor ve memleketin her tarafından kütle halinde akınların vuku bulunduğunu yazıyor. Belirtildiğine göre Ahmet, Mehmet, Hasan ile Emine, Zeynep ve Ayşe halis süt Demokratlardır, fakat ‘koyunun renginin belli olmadığı bir alaca karanlıkta’ gaflete düşerek sürüden ayrılmışlardır, şimdi ise DP Genel Başkanının tamirde kollarını açması üzerine bu ‘müsrif çocuk’lar yuvaya dönmektedirler.”* Metin Toker, “akıl, mantık ve izan ile böylesine alay” edilmesini kabul edilemez büyük bir hata olarak görmektedir¹⁹³.

3.1.3.6. Gerilen İktidar Muhalefet İlişkileri ve İnönü’nün Yurt Gezileri

Ülkede siyasi ortamın muhalefet cephesi ve vatan cephesi adı altında ikiye bölünmesi üzerine TBMM’nin toplantı ve çalışmalarında istikrar kalmamıştı. Bu sebeple artık meclis düzenli toplanamadığı gibi, toplandığında da oturumlar ya çok kısa sürüyor ya da iktidar ve muhalefet arasında şiddetli kavgalar çıkıyordu¹⁹⁴.

¹⁹² Ş. Süreyya, *İkinci Adam*, s. 378-379.

¹⁹³ M. Toker, “Kaplama Demokratlar”, *AKİS*, 4 Ekim 1958, s.5.

¹⁹⁴ Emel Aslan, *DP(1950–1960)*, YL tezi, s. 98–99.

Mecliste cereyan eden bu olaylara, bütün milletin üzüldüğünü dile getiren Toker, *“milletin tecelligahı olması gereken o çatının altına milletvekillerimiz birbirleri ile dövüşmeleri için değil, memleket meselelerini sükûnetle görüşmeleri için gönderilmişlerdir”* hatırlatmasında bulunur. Ayrıca, vazifelerinin yumruk sallamak olmadığını ve görevlerini layıkıyla yapmaları gerektiği uyarısını, her iki tarafa da söylemektedir. Şu anda ülkenin en ihtiyacı olan şeyin milli menfaat ve milli birlik olduğunu vurgulayan Toker, politikacıların gaflete düşmemesi gerektiğini anlatır¹⁹⁵.

İktidar muhalefet ilişkilerini farklı bir boyuta taşıyan bir diğer olay 1958 yılında yaşanan Irak İhtilalidir. *“ülkedeki kavga ortamını derinleştirerek, hali hazırda var olan kamplaşma ve bölünmenin”* dozunu daha da artırmıştır. Şöyle ki Irak Devrimi Türk siyasetinde sıklıkla dile getirilen ihtilal tartışmalarının olabilirliğini kuvvetlendirmiş ve gündemin esas konusunu teşkil etmiştir¹⁹⁶. Ülkede çok büyük ses getiren Irak İhtilali, basın ve siyasette en çok konuşulan konu haline gelmiştir. Bu konuyu *AKİS*'teki haftalık köşesinde değerlendiren Metin Toker, Başbakan Menderes'in Irak hadiselerinden bahsedilmesini sevmediğini, muhalefetin bu hadiselerin tekrarını, Türkiye'de teşvik etmek için uğraştığını düşündüğünü söyler. Bunların Menderes'in iddialarından ibaret kaldığını dile getiren gazeteci; Irak hadiselerinin DP saflarında *“uyandırıcı tesirler”* bıraktığını anlatır. Ayrıca, *“Nuri Said idaresinin düşüşü, hiç düşmeyeceğini sanan, hiç düşmemek için bütün tedbirleri aldığına inanan, bu yüzden paraşüt açmaya tenezzül etmeyen bir iktidarın hiç beklemediği anda binlerce metreden yere düşüp hurdahaş olmasıdır”* diyen Toker, bu durumun politikacılar için ibret levhası olduğunu ve DP'nin kendi bekası için, bu olaylara cesaretle, olduğu gibi bakmaları gerektiğini sözlerine ekler¹⁹⁷.

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, 1958 yılı Ekim ayında Orta Karadeniz'e bir Anadolu gezisi yapmak istemişti. Paşa önce Sivas'a gidecek, il kongresinde bir konuşma yapacak, ertesi gün ise Tokat ve Amasya'ya geçip oralarda da konuşacak ve Başkente dönecekti. 16 Ekim günü Sivas'a ulaşan İnönü, Sivas İl Kongresine katılmış ve yaptığı konuşmada *“memleket Nuri Sait idaresine girmeyecek...”* demiş, buna mukabil Başbakan Menderes'te Isparta'dan *“muhalefetin Irak hadiselerine*

¹⁹⁵ Metin Toker, “Sağırılar Diyalogu” *AKİS*, 1 Mart 1958, s.5; M. Toker, “Milli Birlik” *AKİS*, 28 Haziran 1958, s.5.

¹⁹⁶ Ş. Demir, *Düello*, s. 167.

¹⁹⁷ Metin Toker, “Paraşüt Açma Zamanı”, s. 5.

imrenecek kadar kötü yolda olduğunu” iddia etmişti. Sivas ve Tokat’ta herhangi bir sorunla karşılaşmayan muhalefet lideri, Amasya’ya giderken; 1957 seçimlerinde CHP’yi destekleyen Zile’ye uğramaya karar vermiştir. Bu niyetlerini Zile Kaymakamlığına bildiren CHP heyeti, 17 Ekim günü Zile’ye 16.30 sularında varmış ve CHP ilçe binasının önünde durmuştur¹⁹⁸. CHP heyetinin içinde bulunan Metin Toker, güvenlik güçlerinin halkın toplanmasını engellemek için gaz bombası attıklarını, masum insanların üzerlerine su sıktıklarını ve kaymakamın “kasabayı işgal altında bir şehre çevirmiş olduğunu” kaydeder. Bu olayın çarpıtılarak İçişleri Bakanı ve Başbakanı yanlış aksettirildiğini savunan Toker, Zile’de bulunan herkesin mi yalan söylediğinden serzenişte bulunur. Devlet adamlarında bulunması gereken hakiki basireti, etraflarını seçerken göstermeleri gerektiğini dile getiren Toker, Başbakanı; “Eğer Sayın Adnan Menderes gözlerine iğneler batırıldığını bizzat hissetseydi ve kapılarında jandarmalar bekletilen dükkânlara, kahvelere insanların koyunlar gibi kapatıldığını, hürriyetlerinden alıkonduğunu görseydi, nihayet CHP’lilerin yanında bulunsaydı da her şeyin nasıl masumane şekilde cereyan ettiğini, Sayın İnönü’nün Zile’ye on dakika kalıp vatandaşlarını selamlamak için gittiğini bilseydi, çok partili hayatımızın bir lekesini ebediyen teşkil edecek Zile faciasının müdafii rolüne çıkmazdı” sözleri ile seslenir¹⁹⁹.

Siyasetteki gerginliğin ve tıkanıklığın aşılammaması üzerine, 1959 yılı içerisinde erken seçimden söz edilmeye başlanmıştır. Açıklanmış herhangi bir resmi ilan ve kanuni hazırlık olmamasına rağmen iktidar ve muhalefet çevreleri kendi aralarında ciddi bir yarışa girmişlerdi. Muhalefet lideri İnönü; DP’ye göre daha etkin bir siyaset izleyerek kalabalık bir grupla, milli mücadele döneminde Batı Cephesi komutanı olarak savaştığı yerleri kapsayan Ege Bölgesi’nde “Bahar Taarruzu” ismini verdikleri bir geziye çıkacaktı. Gezi için “anlamlı ve bilinçli” bir güzergâh seçilmişti. Yunan Başkomutanı Trikopis’in İnönü tarafından esir alındığı yer olan Uşak’tan başlayan gezi²⁰⁰; DP’liler tarafından engellenmeye çalışılmış ve zaman zaman fiziksel şiddet boyutuna kadar ulaşmıştır. Uşak’ta önce başına bardak atılan

¹⁹⁸ Fatih Tuğluoğlu, “Demokrat Partinin Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ve Zile Hadisesi (17 Ekim 1958)”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2016, Sayı: 15, s. 169-170.

¹⁹⁹ Metin Toker, “Vehim!”, *AKİS*, 25 Ekim 1958, s.5.

²⁰⁰ Ş. Demir, *Düello*, s.179-186.

bir gazeteci hafifçe yaralanmış, daha sonra şehirden ayrılırken İnönü'nün kafasına taş atılmıştır. İstanbul'a dönüşte İnönü daha da tehlikeli bir facia geçirmiş; havaalanında bindiği otomobil Topkapı'da şehre girerken “azgın bir grup” tarafından taşlanmış, camları kırılmış ve kapıları zorlanmıştı. İnönü'nün bizzat canına kasteden bu olay, o bölgeye yakın bir grup asker tarafından engellenmiştir²⁰¹.

1959 yılı Eylül ayına gelindiğinde, CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek ve partiden arkadaşları; Çanakkale'nin Geyikli ilçesinde DP'liler tarafından saldırıya uğramışlardı. Ardından 1960 yılı Nisan ayında İsmet Paşa Kayseri Yeşilhisar'a gitmek istemiş, fakat vali tarafından şehre sokulmak istenmemiş ve yolda durdurulmuştur. Önlerine askerlerden barikat kurulmuş, ancak askerler Paşa'ya saygı göstererek yolu açmışlardı. Askerlerin hükümeti dinlememesi, DP iktidarının çok canını sıkmış ve bir hayli de endişelendirmiştir²⁰².

3.1.3.7. 1960 Yılı: Tahkikat Komisyonu ve Akabinde Yaşanan Gelişmeler

İktidar ve muhalefet arasındaki gerginliği zirveye çıkaran Yeşilhisar hadisesinden sonra, kamuoyunda CHP'ye karşı sempati oluşmaya başlamıştı. Halkın desteğini de arkasına alan muhalefet, DP'ye karşı adeta savaş açmıştı. CHP bir yandan, DP idarecileri ile hükümetin çıkardığı kanun ve nizam dışı hareketler için meclise tahkikat önergesi veriyor, bir yandan da kendi basın kuruluşlarında çok ağır eleştirilerde bulunuyordu. Gelişen olaylar karşısında DP iktidarı, muhalefeti kısıtlayıcı bir takım önlemler alma yoluna gitmiştir²⁰³.

DP Meclis Grubu; muhalefeti, “halkı ve askeri ayaklanma için kışkırtmakla, yıkıcı ve bölücü grupları cesaretlendirmekle” suçlamış ve 18 Nisan 1960 tarihinde, bu faaliyetleri soruşturmak maksadıyla 15 kişiden oluşan bir “*Tahkikat Encümeni*” kurmuştur. Muhalefet ve basına isnat edilen suçların soruşturmasını yapacak olan bu komisyon; ilk iş olarak soruşturmaların sonuçlanmasına kadar her türlü siyasi toplantının durdurulmasına karar verirken, meclis görüşmeleri ve önergelere de basın yasağı koymuştur. Komisyonu eleştirenlerden İsmet İnönü ve Fethi Çelikbaş 12

²⁰¹ Şevket Süreyya, *İkinci Adam*, s. 390-392.

²⁰² O. Çelebi, *Gazeteciliğe Adanmış Bir Ömür: Metin Toker*, s. 199-200.

²⁰³ Sedef Bulut, “Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı(1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu”, *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi*, C. II, S. 4, Yıl 2009, s. 136-137.

oturum, Osman Bölükbaşı ise 6 oturum meclisten men edilmiştir. 27 Nisan'da komisyonun yetkilerinin artırılması sonucunda, *AKİS* dergisi de bundan nasibini alarak aynı gün kapatılmış ve “kapatma kararının duyurulması” bile yasaklanmıştır. 300. sayısında kapatılarak baskı altına alınan *AKİS*, 30 Mayıs 1960 tarihinde 301. sayısı ile yayın hayatına dönmüştür.

Basın ve muhalefetin açıkça susturulması için oluşturulan bu komisyonu, önce Ankara'daki üniversite öğrencileri protesto etmek istemiş ve polis müdahalesiyle engellenmişlerdir. Ardından 28 Nisan'da İstanbul Üniversitesi öğrencileri, daha şiddetli bir gösteri tertip etmişler ve kendilerini engellemek isteyen polisle arbedeye girmişlerdir. 2 öğrencinin hayatını kaybettiği ve çok sayıda yaralının olduğu gösteri sonrasında Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan edilerek adı geçen üniversiteler 1 ay süreyle tatil edilmiştir. Hadiselerin yatışmaması üzerine, sıkıyönetim idaresi emri dinlemeyenlere karşı silah kullanacağını tebliğ etmiş; fakat bu baskı ve şiddet de olayları durdurmamış, aksine daha da artırmıştır. Mayıs ayına gelindiğinde Kızılay'da ayın 5'inde (555 K♦) yine Hükümet aleyhinde eylem olurken²⁰⁴; 21 Mayıs'ta Harp Okulu öğrencileri sessiz bir yürüyüş gerçekleştirerek, askerin de muhalif taraf da yer aldığını açıkça gösteriyordu.

25 Mayıs'ta toplanan DP meclis grubu, ülkedeki siyasi istikrarsızlığın sebeplerini görüşmüş, başbakan kürsüye çıkarak tahkikat komisyonunun görev süresini tamamladığını belirtmiş, fakat DP grubunun taşkın tavırları karşısında ne yapacağını şaşırان Menderes, kürsüyü terk etmiş ve meclis 1 aylık tatile girmiştir. Ankara'dan uzaklaşmak isteyen Başbakan, Anadolu'da halkla buluşmak için gezilere ve mitinglere başlamıştır. Gezinin ilk durağı olan Eskişehir'de halka hitap eden Başbakan, seçim yapacaklarını açıklamışken, bu sancılı dönem 27 Mayıs sabahı 4.30'da, Kurmay Albay Alparslan Türkeş'in “*TSK'nın yönetime el koyduğunu*” bildiren radyo konuşması ile sona ermiştir²⁰⁵.

10 yıl, 13 gün iktidarda kalan DP'nin faaliyetleri, 27 Mayıs 1960 müdahalesi ile birlikte durdurulmuş; 29 Eylül 1960 tarihinde bütün yöneticilerinin tutuklu

♦ Kızılay'da 5. Ayın 5'inde saat 5'te anlamında kullanılan kısaltma.

²⁰⁴ C. Eraslan, “Atatürk'ten Sonra İç Politika” s. 574–575; S. Bulut, a.g.m. s. 139–140, Meltem Önder, “1960 Darbesi Sürecinde Akis Dergisi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIV/28 (2014-Bahar) s. 262-263.

²⁰⁵ Ş. Demir, *Düello*, s. 220-221; C. Eraslan, “Atatürk'ten Sonra İç Politika” s. 576.

bulunduğu sırada, partiden bir üyenin açtığı dava sonucu “kongresini zamanında yapmadığı için, dağılmış olduğu” gerekçesiyle hukuki varlığı sona erdirilmiş ve malları hazineye devredilmiştir²⁰⁶.

3.1.3.8. Metin Toker’e Göre; 27 Mayıs Darbesi ve Sonrası Gelişmeleri

Metin Toker darbeden sonraki ilk yazısında, öncelikle 27 Mayıs hareketine isim koyar. “27 Mayıs Hareketi bir askeri ihtilaldır” diyen Toker, hareketin tanımını şu şekilde yapmaktadır: “Meşru şekilde iş başına gelen, fakat vatana hıyanete kadar alçalan ve gayrimeşru hale düşen bir iktidara karşı, milletin namına Türk Ordusunun, meşru bir fiili idare kurması hareketidir”. Daha sonra ihtilale konulacak teşhiste hataya düşmemek için, açıklamalarda bulunan Toker; hareketin basit bir ihtilal olmadığını, Atatürk cumhuriyetinin devamı sağlamak için birleşen ileri zümrelerin geniş çapta başlattıkları bir zafer olduğunun altını çizer. İhtilalin “Namuslu aydın hareketi” olduğunu vurgulayan Toker, sivilıyla askeriyle bütün namuslu aydınların verdiği mücadele sonunda başarı kazandıklarını açıklar.

27 Mayıs Hareketi, ilk günden itibaren Metin Toker tarafından olumlu karşılanmış ve “Türk Ordusunun, Türk milleti tarafından arzulanan bir ideali tahakkuk ettirmesi” olarak görülmüştür. Toker’e göre, Türk ordusu tam zamanında müdahalede bulunarak, memleketi bir felaketin eşiğinden geri çevirmiştir. İhtilalin hiç kan dökülmeden, “mükemmellik ve sükûnet” içinde gerçekleştirildiğini dile getiren Toker, hadisenin olduğu gün Türkiye’nin her yerinde, sevinç içinde sokaklarda bayram yapıldığını iddia eder.

Bugüne kadar kışlalarından çıkmayan, Türk Devleti’nin sadık ve itaatli askerleri olan TSK’nin 27 Mayıs sabahı, halkın fiilen başlattığı ayaklanmaya son darbeyi vurduklarını ifade eden Toker; hareketin saat 3 ile 6 arasında gerçekleştiğini, ihtilali hedefe başarı ile ulaştırdıklarını, ihtilalin planlanmasının ve tatbik edilmesinin ayrı bir mesleki şaheser olduğunun altını çizer. Metin Toker; Türk gençliğinin kan akıtarak açtığı kurtuluş hareketinin sonunu, Türk ordusunun kati zafere ulaştırması karşısında TSK’ye şükranlarını bildirdikten sonra, askerlerin yapması gerekenler

²⁰⁶ ; S. Bulut, a.g.m. s. 142-143.

hakkında bir yol haritası çizer. Öncelikle askeri ihtilallerin hep iyi niyetlerle başlayıp, daha sonra koltuk sevdasına dönüştüğünü kaydeden Toker, Türkiye’de bu durumun düşük bir ihtimal olduğunu dile getirir. Bunun sebebi olarak da; hareketin başındakinin “imtihanını vermiş bir vatansever olduğu” ve hareketin subaylarının iyi muhitlerde yetişmiş milletin evlatları olduğunu söyler. Ayrıca “İnönü faktörü” ve demokrasiye âşık Türk milletini de bunu engelleyecek sebepler arasında gösterir. Ardından hareketi yapanların, geçici bir sistem kurdukları ve bir an önce seçimlere gideceğine olan itimadının tam olduğunu açıklayan Toker, Cemal Gürsel ve arkadaşlarının seçimleri en kısa zamanda ve tam bir tarafsızlık içinde, eşit şartlar altında yaptırdıktan sonra kışlarına çekileceklerine inanmaktadır. Toker, askerlerin politikaya karışmayarak, Atatürk’ün yolunu takip etmeleri gerektiğini, “vatanperver bir sivil hükümete sadık ve itaatkâr yardımlarda” bulunarak, memlekete hizmette bulunacaklarını ve ordunun şeref sözünü tutarak idareden çekilmeleri temennisinde bulunur.

Yeni idare için yapılacak olan ilk seçimlerde, memleketteki çok partili hayatın sekteye uğramaması için Metin Toker, DP’nin kapatılmaması gerektiği görüşünü savunur. Demokratik sistemlerde, idarecilerin yaptıkları hatalardan dolayı siyasi bir partinin yaşama hakkını kaybetmesinin büyük haksızlık olduğunu düşünen Toker; DP’nin seçimlere katılabilmesi için bir ameliyat geçirmesi gerektiğini söyledikten sonra, DP’ye hayat hakkı vermenin çok partili sistemin samimi taraftarları için bir vazife olduğunu dile getirir²⁰⁷.

3.1.4. 1960–1961 GEÇİCİ ANAYASA VE MBK DÖNEMİ

27 Mayıs 1960 tarihinde, meşru bir seçimle iş başına gelen ve on yıldır iktidar olan DP’yi, yönetimden askeri bir darbe ile indiren cuntacılar; ilk yayımlanan bildirilerde “*Silahlı Kuvvetler*” ismini kullanırken, aynı gün yayımlanmaya devam eden diğer bildirilerde “*Milli Birlik Komitesi*” ismini kullanmaya başlamışlardır. İlk etapta kimlerden oluştuğu bilinmeyen bu komitenin başına Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel getirilmiştir.

²⁰⁷ Metin Toker, “Bugünkü Vazifemiz” *AKİS*, 30 Mayıs 1960, s.5; M. Toker, “DP Kalmalıdır”, *AKİS*, 5 Haziran 1960, s. 5; M. Toker, “Hatalı Teşhisten Sakıalım” *AKİS*, 9 Haziran 1960, s.5; M. Toker, “Bizim İhtilalcilerimiz”, *AKİS*, 29 Mayıs 1961, s. 7.

MBK, ilk iş olarak geçici bir anayasa hazırlamak amacıyla bir profesörler grubunu Ankara'ya davet etmiştir²⁰⁸. İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıdık Sami Onar başkanlığında oluşturulan anayasa komisyonu 28 Mayıs'ta darbenin neden yapıldığına dair, kamuoyu için bilimsel bir rapor hazırlamış, ve “darbeyi devrime dönüştürme” yönünde orduya yeni bir hedef göstererek “meşru bir motivasyon” sağlamıştır²⁰⁹.

30 Mayıs'ta MBK Başkanı sıfatı ile Cemal Gürsel, hükümet başkanlığı ve Milli Savunma Bakanlığını üzerine aldığı 24. cumhuriyet hükümetini kurmuştur. Partiler üstü olan yeni hükümetin kabinesi, 4 subay, 3 hukukçu, 3 profesör, 6 idareci ve 3 teknisyenden oluşmaktaydı²¹⁰.

12 Haziran'da Anayasa Komisyonu, MBK'nın yetkilerini tanımlayan Geçici Anayasayı kamuoyuna açıklamış ve anayasa iki gün sonra yürürlüğe girmiştir. Bu belgeye göre, genel seçimlerin yapılmasına ve yeni anayasanın yürürlüğe girip TBMM'nin yeniden yönetimi devralmasına kadarki geçen süre içinde MBK, Türk milleti adına egemenlik haklarını kullanacaktı. MBK; yasama yetkisini doğrudan, yürütme yetkisini devlet başkanının atadığı ve MBK'nın onayladığı bakanlar aracılığıyla, yargı yetkisini ise idam cezalarını onaylama ve veto etme yetkisine sahip olarak bağımsız bırakmıştı.

Geçici Anayasanın imzalanmasına kadar kimlerden oluştuğu bilinmeyen MBK'nın, bir devlet başkanı ve isimleri kamuoyuna tek tek açıklanan, 37 üyeden müteşekkil olduğu ilan edilmiştir. Rütbelerine bakılmaksızın bütün üyelerin eşit olduğu MBK, toplantılarını gizli yapacak ve yaşanan tartışmalar ile kararları kamuoyuna açıklamayacaktı²¹¹.

Geçici Anayasanın kabulünden sonraki yazısında Metin Toker, İnönü ve CHP'nin on senelik muhalefet devrinden sonra, ülkenin mukadderatını yeniden ele alacağının anlaşıldığını açıklamıştır. Memlekette istikrarın sağlanması, normal bir

²⁰⁸ Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, Ankara 2013, s. 87.

♦ Komisyonunda yer alan diğer öğretim üyeleri şu şekildedir: Naci Şensoy, Hüseyin Nail Kubalı, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Ragıp Sarıca, Tarık Zafer Tunaya, İsmet Giritli ve Muammer Raşit Sevig.

²⁰⁹ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945–1980)*, İstanbul 2010, s. 209.

²¹⁰ C. Eraslan, “Atatürk'ten Sonra İç Politika” s. 576. Ayrıca 24. hükümetin kabine üyeleri hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşmak için;

https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Global/_Government/pg_Cabinets.aspx

²¹¹ Ahmad, a.g.e. s. 211–212.

devrin açılması için İnönü gibi bir devlet adamına ihtiyaç olduğunun altını çizen Toker, yabancı basında da bu durumun alkışlarla karşılanacağını ve tek imkân olarak gösterildiğini belirtmiştir. Toker, Türk milletinin ve geçici idarecilerinin de nazarlarını, Türkiye'nin 1 numaralı adamına çevirdiklerini, onun prestijini, engin tecrübelerini ve son on sene de daha iyi ortaya çıkan kabiliyetlerini ikinci cumhuriyetin temeli yapmak arzusunda olduklarını bildirir. Sayın İnönü ve CHP'nin, büyük ferahlık ve sükûnet içinde, mesuliyet duygusu ile kendilerini yarınki vazifelerine hazırlamakta olduklarını anlatır. Bu çetin hedefte, millete yetişmek zorunda olan İnönü'nün öncelikle politikayı çirkin politikacılardan temizlemesi boynunun borcudur²¹² diyen Toker, bu yazısı ile adeta İnönü'yü milletin kurtuluşunda yegâne kişi göstermiştir. Kalemindeki ustalığı ile bilinen Metin Toker, gazetecilerin millete ve siyasete nasıl yön verebileceğinin çok farkında olması sebebi ile bu yazısında, İnönü ve CHP'yi överek ön plana çıkarmıştır.

MBK başkanı Cemal Gürsel'in darbenin ertesi günü, İsmet Paşa'yı arayıp bağlılık arz etmesi ve İnönü'nün de hareketi desteklediğini açıklaması CHP'lileri umutlandırmıştı. Halk Partililerin iktidar propagandası yapmaları ve bu beklentilerini artık yüksek sesle söylemeleri üzerine; Haziran ayı ortalarında, MBK Başkanı Cemal Gürsel *“milli inkılâp hareketi hiçbir şahıs ve zümrenin lehine yapılmamıştır”* şeklinde uyarı demeci vermek zorunda kalmıştır²¹³.

27 Mayıs hareketinin lideri Cemal Gürsel askeri iktidarın tutumunu, Ağustos ayında Türk milletine açıklamıştır. İstikametini nereye doğru gittiğine dair, kamuoyuna bilgi veren Gürsel'in bu açıklaması Toker tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Siyaset hayatına daha 3 ay önce giren, yeni devlet başkanının konuşmasını, bir askerin tok sözlülüğü olarak değerlendiren Toker, Cemal Gürsel'den yılların Devlet adamları gibi konuşmasının beklenmesini haksızlık olarak görür ve bu gözle bakılmasını rica eder. Gürsel ikinci cumhuriyetin temellerini attıkları devir için, çok sabırsız davranılmaması gerektiğini, seçimler için 29 Ekim 1961'in makul bir tarih olduğunu, bir buçuk yıllık bir intikal devresi için kolları sıvadıklarından bahisle; omuzlarında ağır bir yük olduğunu ve önceliklerinin “Yassıada cenazesini” kaldırmak olduğunu açıklar. Tek amaçlarının bunlardan ibaret

²¹² Metin Toker, “CHP Hakkında” *AKİS*, 16 Haziran 1960, s.5.

²¹³ C. Eraslan, “Atatürk'ten Sonra İç Politika” s. 577.

olduğunun altını çizen Gürsel, cumhuriyeti demokratik temeller üzerine inşa edeceklerini belirtir²¹⁴.

Darbeden sonra politika hayatında tüm siyasi partiler, siyasi faaliyetten men edilmiştir. Eylül ayına gelindiğinde, DP'nin mallarına haciz konmuş ve mahkeme kararıyla her türlü faaliyette bulunmaktan men edilmiştir. DP'nin kapatılması için çok sayıda müracaat olduğunu belirten Toker, darbeden sonraki haftada yaptığı uyarıyı tekrar dile getirerek bunun çok yanlış bir sona varacağını açıklar. Şöyle ki, DP'nin fonksiyonunu tamamladığını ve lüzumsuz bir konuma düştüğüne gönülden katılan Toker, DP zor kullanılarak kapatılırsa, “*kalplerdeki mevkiini muhafaza edecek*” ve intikamcı bütün güçleri bünyesinde barındıracaktır. Oysaki kendi kendine bırakılırsa ölümü kendiliğinden olacak ve “*üzerindeki kanlı elbisesiyle*” tarihe gömülecektir²¹⁵, şeklinde son uyarısında bulunan Toker'in bu tespiti göz ardı edilmiş ve DP'ye son verilmiştir.

3.1.4.1. Orduda ve Üniversitede Yapılan Tasfiyeler

MBK'nın 1960 senesinde aldığı iki karar büyük yankı uyandırmıştır. Bunlardan birincisi, 3 Ağustosta açıklanan 235 generalin birden emekliye sevk ve ertesi günü 5000 subayın daha ordudan uzaklaştırılarak emekli edilmesi olayıdır. Ordudan kitle halinde general ve subayların tasfiye edilmesi, yaşanan sıkıntının ne derece büyük olduğunu ortaya çıkarmış ve herkeste şaşkınlık yaratmıştır.

MBK, emekli edilen askerlerin maddi anlamda mağduriyet yaşamamaları için, NATO Kuvvetleri Kumandanından yardım istemiş, o da Amerika'dan 12.000.000 dolarlık bir kaynak sağlamıştır. Böylelikle ordudan tasfiye işlemi başarılı bir şekilde sonuçlandırılmıştır. Bu olay uzun yıllar sürecektir bir tartışmayı başlatmıştır. Emekli askerler “*Eminsu*” adında bir dernek kurarak mücadelelerini sürdürmüşler, fakat bir netice alamamışlardır²¹⁶.

Ordudaki tasfiye olayı Metin Toker tarafından, mazinin temizlenmesi ve Türk ordusunun gençleştirilmesi olarak yorumlanmıştır. Toker, büyük bir inkılâp hareketi

²¹⁴ M. Toker, “İhtilalin Lideri Konuştu”, *AKİS*, 31 Ağustos 1960, s. 7.

²¹⁵ M. Toker, “Son Bir İkaz Fırsatı”, *AKİS*, 7 Eylül 1960, s.5.

²¹⁶ Ahmad, a.g.e. s.215; Çavdar, a.g.e. s.92; Şevket Süreyya, *İkinci Adam*, s. 499–500.

ile iş başına gelen silahlı kuvvetler mensuplarının, ellerinde imkân olmasına rağmen, terfilerini ve maaşlarına zammı düşünmeyip, ilk icraat olarak meslektaşları içindeki zafiyete eğilmelerini takdir eder. Toker bu asil hareketi, Türk ordusunun manevi olarak sahip olduğu “şövalye ruhu” ile açıklar²¹⁷.

MBK’nın ikinci büyük tepki toplayan kararı, 28 Ekim’de Resmi Gazetede yayınlanan 147 öğretim üyesinin üniversitelerinden uzaklaştırıldıklarını ilan etmesidir. Bomba etkisi yapan bu kararın alınma sebebi olarak, MBK bu ilim adamlarının tembel, yeteneksiz ve reform düşmanı olduklarını iddia etmiştir. Kamuoyu ve üniversiteler çok sert tepki göstermiş, İstanbul ve Ankara Üniversitelerinin Rektörleri bu kararı protesto için görevlerinden istifa etmişlerdir²¹⁸. Bugüne kadar MBK hakkında kötü hiçbir eleştiri yapmayan Metin Toker de, durumun ciddiyeti karşısında tavrını koymuş ve sert bir üslup ile darbecileri eleştirmiştir. Şöyle ki yazısında, komitenin sık sık gidici olduğunu vurgulayan Toker, memlekette hâlihazırda şu an üç zümre bulunduğunu belirtir: Bunların DP’nin kuyrukları, Halkçılar ve tarafsızlardan oluştuğunu belirttikten sonra tarafsızların, ihtilalin ilk gününden itibaren bütün güçleriyle, bütün samimiyetleriyle, önemsiz aksaklıkları göz ardı ederek yardımlarına koşmuş olduklarını hatırlatır. *“Memleketin bu gerçek kuvveti bütün müesseseleriyle ihtilâli benimsemiştir. Gençliğiyle, üniversitesiyle, basınıyla, ordusuyla.. İhtilâle kendi çocuğu gözüyle bakmıştır”* diyen Toker, MBK’yı “düşüklerin kuyruklarına, hatta halkçıların azgınlıklarına karşı himaye kanadı altına almıştır, sevgi ve şefkat göstermiştir ”demektedir. Tarafsızların “ihtilalin emrine verdikleri kuvvetlerin” aksaklıkları olduğunu kabul eden Toker, yapılan bu hareketin doğru olmadığını *“yaparım olur, kudret benim elimde”* düşüncesinin terk edilmesi gerektiğini anlatır. Bir milletin müesseselerine karşı savaş açılarak idare olunmayacağı uyarısında bulunan Toker, ihtilalin destekten mahrum kaldığında nasıl ayakta kalabileceğini sormaktadır. Özellikle de, “Evde bir cenazenin hâlâ yatmakta olduğu sırada” ve memleketin bütün kuvvetlerinin bir araya getirilerek bu cenazenin kaldırılması için uğraşmakta olduğu zamanda, ihtilalcilerin neden yeni zorluklar ve meseleler çıkardığını anlamayan Toker, ellerinde kuvvet

²¹⁷ Metin Toker, “Şövalye Ruhu”, *AKİS*, 10 Ağustos 1960, s.7.

²¹⁸ C. Eraslan, “Atatürk’ten Sonra İç Politika” s. 578; Çavdar, a.g.e. s. 92.

tutan güçleri kaba kuvvet kullanmamaları hususunda dikkat etmeye davet eder²¹⁹. “Memleketi bugün idare edenler ve yarın idare edecekler kafalarının bir kenarına koymalıdır ki, bu millet fütursuz tasarrufları asla kabul etmemektedir” diyen Toker, “yaptık bitti”, “ben ne yaparsam iyi yaparım” “millet anlamaz” “bu millet böyle idare edilir” “biz oy peşinde değiliz, istediğimizi yaparız” mantığıyla hareket etmenin gülünç olduğunu belirtir. Hatadan dönmenin çok faziletleri olduğunu söyleyen usta gazeteci; Milli Birlik idaresini, etrafını sarmış kötü teşvikçilerden kurtulması yönünde uyarırken, işleyiş tarzını süratle değiştirmesi gerektiği konusunda da gerçekleri görmeye davet eder²²⁰.

3.1.4.2. Metin Toker’in MBK’ ya Tavsiyeleri

Cemal Gürsel, Ekim ayında cumhurbaşkanlığı için adaylığını koyma niyetini açıklamıştır. Bu durum üzerine Metin Toker; ihtilalin başının cumhurbaşkanlığına talip olmasına “milletim arzu ederse” şartını bağladığını, bunun edebi bir formül olduğunu ve bu arzuların sadece seçimle gösterilebileceğini ifade eder. Siyaset hayatında memlekete hizmetin ayrı bir şeref olduğunun izahını yapan Toker, Gürsel’in liyakatini ispat ettiğini fakat “Gürsel’in hizmetlerinden faydalanabilmek için istisnai usullere” lüzum olmadığı görüşünü savunur.

Gürsel’in “olağanüstü cumhurbaşkanı” modeline göre; “cumhurbaşkanı milletin tek dereceli oyuyla seçilecek, kurulacak sistem belirli bir süre onun vesayeti altında işleyecek ve hizmet süresini tamamladığında, halefi, anayasada gösterilen şekilde seçilecek, başkanlık sistemi yerini parlamenter sisteme terk edecektir.” Düşünülen bu sistemin demokrasi olmayacağının altını çizen Toker, ihtilalin emniyetinin sağlanması için, düzenin bozulmasına karşı olduğunu belirtir. Toker’e göre; TSK’nin siyaset hayatından çekilirken, hareketin sembolü olan zâtı devlet başkanlığında bırakması hem kolay olmayacak hem de 27 Mayıs’ı haksız gölgeleyecektir²²¹.

²¹⁹ M. Toker, “Karar verdik, İcra ettik, Bitti!..”, *AKİS*, 31 Ekim 1960, s.5.

²²⁰ M. Toker, “Ders”, *AKİS*, 4 Kasım 1960, s5.

²²¹ M. Toker, “Ben Olsaydım..”, *AKİS*, 21 Ekim 1960, s.21.

İnkılâbı şahsında temsil eden devlet, hükümet ve MBK Başkanı Cemal Gürsel; 3 ay içinde seçimlere gidileceğini ilan etmiştir. İlk günlerin heyecanı ile söylenen bu sözlerin gerçeği ifade etmediğini anlatan Toker, memlekete uygun bir anayasanın ne kadar sürede hazırlanacağı ve onu takiben demokratik bir seçim kanununun kaç ayda yürürlüğe gireceği bilinmeden, geçici idarenin bir seçim tarihi bildirmesinin mümkün olmadığını açıklar. MBK idaresinin işinin bitmesi için konulacak makul bir müddet, hoşgörü ile karşılanacaktır diyen Toker, üç ay içinde seçime gidilemezse inkılâbın temelini manen zedelenmeyeceğini izah eder. Fakat askeri idarenin, seçim tarihini belirlerken ilim adamlarının fikirlerini almalarının gerekliliği üzerinde duran Toker, zira ilim heyetlerinin çalışmalarının seçim tarihi ile doğru orantılı olduğunu söyler.

Geçici idarenin, geçici olduğunu bir an olsun aklından çıkarmaması gerektiği üzerinde duran Toker, MBK’ da kalıcı olma heveslilerinin var olduğundan bahisle; bu yönde giderlerse “bunca iyi niyete rağmen, tenkitlere kalkışılması” sinirleri yıpratacağından dolayı, balayının kisası makbuldür demektir²²². Gerçekten 27 Mayıs Hareketinin ilk gününden itibaren ihtilal komitesine karşı çok iyi niyetli ve hoşgörülü davranan Metin Toker, böyle bir politika takip etmesindeki amacını, şu şekilde ifade eder: *“ihtilalin ilk haftalarında ben dâhil, Akis’in tüm yazarları aman MBK yıpranmasın diye çok çırpınmışızdır. Kollarını koltuklarına alarak bir askeri hükümet darbesi yapan asil vatan evlatlarının tarihte, bütün nesillere şan ve şeref sağlayacak bir mevki almalarının tek yolu buydu*²²³.” Fakat esas mesele darbeden sonra kurulacak olan düzenin tanzimidir. İhtilalcilerin büyüklüğü, *“kılıç bele asılıp kalem ele alındığında belli olur”* diyen Toker, yeni düzenin kurulmasını, tüpün içinden fırlamış diş macununu tekrar yerine sokmaya benzetir. İhtilalcilerin içinde bulundukları durumun çok zor olduğunu dile getiren Toker, onların hata yapmalarının bahis konusu bile olmayacağını, hatalı atılan adımın, önce ihtilalcilerin kendilerini ezeceğini anlatır²²⁴.

Türkiye’de on yıl süren bir gerici devreden sonra yeniden bir ilerici devrenin başladığını iddia eden Toker’e göre, memleketin sağlam kuvvetlerine büyük vazife

²²² M. Toker, “Balayının İyisi”, *AKİS*, 6 Temmuz 1960, s. 11.

²²³ M. Toker, “23 Altın Heykel”, *AKİS*, 6 Mart 1961, s.5.

²²⁴ Toker, “Diş Macunu ve İhtilal” *AKİS*, 20 Mart 1961, s. 7.

düşmektedir. Bu kuvvetler; 27 Mayıs sabahı olduğu gibi el ele olan halk, ordu, gençlik ve milli basındır. Şu an için bu güçleri yanına alan idarecilerin ilk tarihi ve şanlı vazifesi olan hedefi, seçimlere bir an önce ulaşmasıdır diyen Toker; kötüyü yıkma konusunda pek çok şey yapıldığını ama iyiyi yapma konusunda bilânçonun aktif hanesine kaydedilmiş hiçbir adımın olmamasından yakını²²⁵. Ayrıca Metin Toker, MBK'nın basına karşı getirmiş olduğu bir takım kısıtlayıcı önlemler için de eleştiri ve önerilerde bulunur. Gazete kapatma ve neşir yasağı koymanın, meşru sebeplerle bile olsa, DP döneminden kalma sevimsiz ve damgalı vaziyetler olduğunu akıllarından çıkarmamaları gerektiğini düşünen Toker, bu hareketlerin milli menfaati tahrip edeceğini ifade eder. Toker'e göre; hükümet etmenin tek basiretli yolunun, haklı bile olsa sinirlenildiğinde, hemen harekete geçilmemesi ve düşünceyle fiil arasında zaman bırakılmasıdır. O zaman insanların hiddetlerine hâkim olacağı görüşünü savunan Toker, sükûnet ve sabrın muhafaza edildiği takdirde, iktidarların hata paylarını düşüreceğini izah eder. “Bir koca iktidarı tek fiskede toz eden bir hareketin, sünepe teşebbüsleri bertaraf, edemeyeceği hatıra dahi getirilemez. Başları armut devşirir gibi devşirenlerin, kuyrukların üzerine çizmeyle basıvermeleri işten bile değildir” diyen Toker, fakat tedbir alınırken, bu tedbirlerin geçmiş DP devrinden, itibarlarını kaybetmiş olanlardan seçilmemesi gerektiği uyarısında bulunur²²⁶.

M. Toker son olarak MBK'ya, kamuoyunda sıklıkla tartışılan ciddi bir mesele olan, meclis hakkında tavsiyelerde bulunur. Memlekette seçim ile demokratik düzenin yeniden kurulmasına kadar, devlet idaresinde bir meclisin kurulmasını faydalı bulan Toker, MBK'nın ihtilalin tabiatı icabı, ortada tam yetkiyle kalmasını, bunun yanında danışma meclisi şeklinde bir meclisin bulunarak “*intikal devrinin sarsıntısız ve tehlikesiz*” geçirilmesi için katkıda bulunacağı önerisinde bulunur. Anayasanın ve seçim kanunun böyle bir heyet tarafından, milletin gözünün önünde yapılmasının tarifsiz fayda sağlayacağını düşünen Toker; MBK Danışma Meclisi'nin kişilerden değil, teşekkül temsilcilerinden oluşması gerektiği fikrini savunur. Toker'e göre; Danışma Meclisi bu hüviyetiyle hem MBK'ya yardımcı olacak hem de

²²⁵ Metin Toker, “En Hakiki Mürşit”, *AKİS*, 27 Temmuz 1960, s. 7; M. Toker, “Manzara” *AKİS*, 27 Şubat 1961, s.9;

²²⁶ Metin Toker, “Sevimsiz Kelimeler”, *AKİS*, 19 Aralık 1960, s. 5.

MBK'nın iktidarı millet tarafından seçilecek yeni idareye gönül rahatlığı ile teslimini kolaylaştıracaktır ²²⁷.

3.1.4.3. Yassıada Yargılamaları

27 Mayıs'ta gerçekleştirilen darbe ile cumhurbaşkanı, başbakan, DP'li yönetici ve milletvekilleri tutuklanmış ve yargılanmak üzere Haziran ayı ortalarında, İstanbul açıklarında bulunan Yassıada'ya sevk edilmişlerdi. MBK'nın uygulamaya koyduğu geçici anayasaya göre Yassıada tutuklularını, Yüksek Adalet Divanı adında yeni kurulan özel bir mahkeme yargılayacaktı.

14 Ekim 1960 tarihinde başlayan Yassıada yargılamalarının temelini, “Anayasa ihlali” davası teşkil etse de; yargılamanın ilk günlerinde, temel dava konusu ile yargılamaya başlanmamış, DP'li yöneticileri halkın gözünden düşürmek ve itibarlarını zedelemek için trajikomik konularla uğraşılmıştır. “Bebek, köpek ve Barbara davası” gibi ciddiyeti olmayan konular, mahkemenin hedeften şaşmasına sebep olmuştur²²⁸.

Yassıada davalarının başından sonuna kadar, duruşma salonunda kendisine ayrılan B/168 numaralı, radyoya ait kapalı mahalden yargılamaları dikkatle takip eden Metin Toker; hayatının en ibret verici levhalarından birini seyrettiğini belirtir. Senelerce yanlarına yaklaşılmayan o gururlu insanların, şimdi ayaklarının dibinde, tahta katı sıralar üzerinde oturduklarını anlatan Toker; Menderes'in kendisini hapisaneye kapattığı yılları anımsayarak, bu insanlara karşı kalbinde kin ve hıncın zerresinin bulunmadığını, fakat merhamet ve mağfiretin de olmadığını dürüstlükle açıklar²²⁹. Küçük çapta insanların en azgın hale geldikleri ve kudretlerinin zirvesine çıktıkları vakit, kendilerini nasıl her şeye muktedir gördüklerini anlatan Toker, şimdi o kanlı günlerin hesabını verirlerken ne kadar perişan, korkak ve aciz olduklarının altını çizer.

“Demokrat avı” dediği Yassıada davalarında, yargılamaların en çok kızıştığı dava dosyasının, 28 Nisan ile 27 Mayıs arasındaki hadiselerin görüşüldüğü hafta

²²⁷ M. Toker, “Bu Rejim İçinde Bir Meclis”, *AKİS*, 26 Eylül 1960, s.5.

²²⁸ O. Çelebi, *Gazeteciliğe Adanmış Bir Ömür: Metin Toker*, s. 212.

²²⁹ M. Toker, “Seyrederken”, *AKİS*, 17 Ekim 1960, s.5.

olduğunu anlatan Toker,²³⁰ Bayar ve Menderes'in bu noktaya gelmesindeki asıl hatanın, kendilerini iktidara getirenlere yanlış teşhis koymaları olduğunu söyler. Şöyle ki, 1945'e kadar "su altında kalan gerici kuvvetlerin" 14 Mayıs zaferinde rolü olduğuna inanan Bayar ve Menderes'in, sırtlarını onlara dayamaları sonucu battıklarını anlatır. 14 Mayıs'ta gerici kuvvetlerinde elbette ki etkisi olduğunu düşünen yazar, esas "motör" görevinde bulunan kişilerin Atatürkçü, Batıcı ve Demokratik görüşlü aydınlar olduğunu belirtir. Türk milletinin hayatiyetini, 27 Mayıs'ta ispat eden memleketin hakiki gücü aydınlar sınıfını, "yanlarından uzaklaştırıp karşılarına aldıkları gün Bayar - Menderes kendi ölüm fermanlarını zaten imzalamışlardı" diyen Toker; 14 Mayıs hedefinden şaştığı ve yaratıcılarından ayrıldığı için, 27 Mayıs'ın olduğunu anlatır²³¹. Ne var ki "*şimdi, altüst edilmiş kıymet hükümlerini yeniden düzenleme devrindeyiz*" diyen Toker, hiçbir fenalığın cezasız kalmayacağı ve yanına bırakılmayacağı kaidesi yerine geldi, demektedir²³².

Davaların bitmesine yakın eleştirinin dozunu daha da artıran Toker, yazılarında sıklıkla idam mevzusuna yer vermiş ve bu konu hakkında öncelikle, idam kararı verilirse, bunun infazının mı yoksa müebbet, sürgün veya hapse çevrilmesinin mi, milli menfaatlerimize uygun olduğunu, memleketin o andaki mevcut şartlarının belirleyeceği değerlendirmesinde bulunur. Ancak, "Yassıada Divanı gibi adilliği, bizzat sanıklar tarafından teslim edilmiş bir makamın ölüm cezasına layık bulacağı kimseler hakkındaki bu cezanın infazının memlekette kıl kıpırdatmayacağı bilinmelidir" diyen Toker, ardından olası tepkilere karşı "Türkiye'deki kuvvet muvazenesi, bir ufak dalgalanmayı bile imkânsız kılacak mahiyettedir" şeklinde gözdağı vermeyi ihmal etmez. Özellikle Anglo-Saksonların, ihtilalin kansız kalmasını istediklerini belirten Toker, bu durumun bizim iç meselemiz olduğundan bahisle; idam kararının sanılanın aksine kısa vadede ülkeye huzur getireceği görüşünü savunur. Toker'e göre; "bazı azgınlıklar son bulacak, cüretkârlığın sarhoşu haline gelen birtakım şirretler, sokak veya sütun külhanbeyleri süt dökmüş kediye döneceklerdir". Fakat idam kararının infazı yoluna gidilmediğinde, ülkede "bir demagoji ve küstahlık, farfara, tafrafuruşluk dalgasının, ikinci cumhuriyetimizin

²³⁰ M. Toker, "Fareli Köyün Kavalcılar", *AKİS*, 6 Şubat 1961, s. 5.

²³¹ Toker, "DP'yi Devirenler, DP'yi Getirenlerdir" *AKİS*, 24 Ağustos 1960, s. 7.

²³² Toker, "Karakter İmtihani", *AKİS*, 30 Haziran 1960, s. 7

emekleme adımlarını kösteklemesini göze almak şarttır” şeklinde fikir beyanında bulunur. Buna mukabil, ölüm cezasının infazı durumunda, uzun vadede memleketin siyasi hayatına “tedavi kabul etmez bir huzursuzluk tohumu mutlaka ekilmiş olacak” diyen Toker, istikbal hakkında yerinde ve isabetli bir yorumda bulunarak, idam meselesinin basite alınmamasını ve her şeyin inceden inceye hesaplanması gerektiği önerisinde bulunur²³³.

Toker yine idam üzerine başka bir yazısında, eski başbakanı acımasız bir şekilde kaleme almış ve hakaret boyutuna varan ifadelerle yer vermiştir: “Adnan Menderes adında bir adamın, Türk milleti tarafından aranılabileceğini sanmak için, bu topraklar üzerinde yaşayan insanları hiç tanımamak lazımdır. Adnan Menderes adında bir adam şeriatın kestiği parmak gibi bir ipin ucunda sallandırılırsa, bu topraklar üzerinde yaşayan tek ferдин kılı kıpırdamaz. Zira Adnan Menderes adındaki adam, ne mazisi ne de istikbali bulunan bir gölgeden başka şey değildir. Zaten, üzerindeki kudret hırkası çıkarıldıktan bu yana, davranışlarıyla, çapının bundan başka bir şeye müsait bulunmadığını da göstermiştir” diyen Toker yazısında, artık “bu millet Menderes gibi bir zibidinin peşinde gitmez” şeklinde ifadelerle yer vermiştir²³⁴.

Nihayetinde Yüksek Adalet Divanı, Yassıada yargılamalarını 11 ayda tamamlayarak, 15 Eylül 1961’de davaları sonuçlandırmıştır. Davanın son günü, bütün sanıklar -23 grup halinde- mahkeme salonuna getirilmiş ve kararlar kendilerine bildirilmiştir. Sanıklardan 15’i idama, 31’i müebbet hapse, 418’i muhtelif hapis cezalarına çarptırılmışken; 123 sanık beraat etmiş ve 5 sanık hakkındaki dava da düşmüştür. İdamlar için elinde veto yetkisi bulunan MBK, 15 idamdan 12’sini hapse çevirmiş, Menderes, Zorlu ve Polatkan’ın ölüm cezalarını onaylamıştır²³⁵.

Yassıada’nın son gününü de tarihi kayıtlara geçen Metin Toker “önünde oturan suçlu grubu”nun; günah paylarına düşen cezayı alarak, çok dramatik şartlarda adadan ayrıldıklarını anlatır. Toker Yassıada’nın bir daha tekrar etmemesi için, yeni yöneticilere bir de kurtuluş yolu göstermiş ve “lider sapıtığında” diğer idarecilerin

²³³ M. Toker, “İdam Kararı Verilirse..”, *AKİS*, 26 Haziran 1961, s. 5.

²³⁴ M.Toker, “Asıl İfrit”, *AKİS*, 3 Temmuz 1961.

²³⁵ *Milliyet*, 16.9.1961, s.5.

hiç tereddüt etmeden şoförü arabadan iterek, doğru adamı derhal bulmaları tavsiyesinde bulunmuştur²³⁶.

3.1.4.4. MBK'nin Kendi İçinde Parçalanması: 14'ler Olayı

Çeşitli eğilim ve düşüncelere sahip üyelerden oluşan MBK da, çalışmalar ilerledikçe iki ayrı grubun oluşmaya başladığı açıkça görülmekteydi. Daha sonra radikaller ismi verilecek olan birinci grubun eğilimi; ülkede temel reformları ve değişimleri tamamlayıncaya kadar, belirsiz süre iktidarda kalmaktı. İlimli denilen Cemal Gürsel'in de aralarında olduğu ikinci grubun niyeti, ülkeyi geçici bir dönem idare ederek, kurucu meclisin anayasayı hazırlamasından sonra, iktidarı seçimle sivillere bırakmaktı. Alparslan Türkeş'in başını temsil ettiği radikaller grubunun, 147'ler olayında da etken olduğu iddia edilmiştir.

MBK içindeki ilişkilerin kötüleşmeye başladığı dönemde, hizipler arasındaki mücadelenin fark edilmesi üzerine, basın çok eleştirel davranmış ve bölünmeyi sürekli tema olarak işlemiştir. MBK'daki sorun, radikallerin Kurucu Meclis'in oluşturulmasına izin vermeyecekleri şekline getirildiğinde, Cemal Gürsel duruma el atarak; 3 Kasım'da, Kurucu Meclis için bir yasa taslağı hazırlaması için Turhan Feyzioğlu'nu davet etmiştir. Bu olaydan iki gün sonra 5 Kasım'da, devlet düzeninde yeni bir teşkilatlanma şekli düşündüğü iddia edilen Alparslan Türkeş; Maltepe Ticaret Öğretmen Okulu salonunda uzun ve hazırlıklı bir konuşma yaparak “*Ülkü ve Kültür Birliği*” adını verdiği yeni teşkilat şeklinden bahsetmiştir. Bu fikirlerin yasa tasarısı olarak MBK'ya sunulması ve basın tarafından açıklanması üzerine, “kıyamet kopmuş”ve “devlet içinde devlet yaratma” çabası şeklinde çok sert eleştirilere maruz kalmıştır.

MBK'daki ihtilaflar için, Türkeş etrafındaki küçük bir grubun ilimlileri devirmeyi tasarladığı şeklinde söylentiler çıkmaya başlamıştır. Radikallerin darbe yapma araçlarına sahip olmadığını düşünen, hareketin liderlerinden Cemal Madanoğlu; radikallerden Orhan Erkanlı'nın 11 Kasım'da istifa ederek İstanbul'a gitmesi üzerine kuşkulandırılmıştır. İşlerini tesadüfe bırakmayan generaller, komiteyi

²³⁶ M. Toker, “İbret Levhası”, *AKİS*, 18 Eylül 1961, s. 5.

radikallerden temizleme kararı almışlardır. 13 Kasım sabahı MBK Başkanı Cemal Gürsel, eski komitenin dağıtıldığını ve 23 üyeli yeni bir komitenin teşkil edildiğini ilan etmiştir. Bu 14 komite üyesi♦de, emekliliğe sevk edildiği ve verilecek yurt dışı görevini beklemelerine dair tebligat almışlardır²³⁷.

Bu durum, iktidarın bir an önce sivil idareye bırakılması gerektiği fikrini savunan Metin Toker tarafından çok olumlu karşılanmıştır. Tasfiyeyi yapanlara övgü dolu sözlerle şükranlarını bildiren Toker; kalan 23 ihtilalci için, feragatla ve fedakârlıkla hizmetlerinden dolayı, heykellerinin parlamentonun önüne dikileceğini ve onlarında gururla dolaşacağını dile getirir. Toker, MBK'nın bu 23 üyesi için; gerçek tarihi misyonları olan, diktatörlük teşebbüsünü boğup, cemiyeti demokratik düzene tekrar kavuşturup bıraktıklarında, Türk büyükleri arasında yer alacaklarını açıklar²³⁸.

14'ler üzerine de açıklamalarda bulunan Metin Toker, “bundan sadece altı ay evvel ihtilâllerin en asilini ve lüzumlusunu, en temizini ve faydalısını yapmak için ortaya atılan iyi niyet sahibi bir takım insanın, bu kadar kısa zaman içinde nasıl olup ta kendilerini sapık düşüncelere kaptırdıklarını” bir türlü anlayamadığını anlatır. Şu anda vatanlarını terk etmiş, bu eski on dört askerin büyük kısmını tanıma fırsatı bulan Toker, bir ikisi dışında diğerlerinin akıllı, zeki, idealist, kültürlü ve görgülü subaylar olduğunu, onları tanıdıktan sonra memleket namına ne kadar sevinmiş olduğu zamanları anlatır. Fakat şimdi ilk hedeflerinden sapmış olan bu grup, davaya ihanet ederek, rejim işinin bir an önce çözülmesi ve demokratik düzenin bütün güvenliğiyle işlemesine mani olacak tavırlar sergilemişlerdir. Toker, “şimdi onlar, ikamete memur edildikleri uzak diyarlarda hadiselerin ve gerçeklerin üzerinde daha sakin, yeni muhitlerinde edinecekleri dünya görüşü ile” yaptıklarını daha dikkatli mütalaa etme fırsatı bulacaklardır, demektir²³⁹.

♦ Alparslan Türkeş, Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Numan Esin, Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal, Fazıl Akkoyunlu, Ahmet Er, Dündar Taşer, Mustafa Kaplan, İrfan Solmazer, Şefik Soyyüce, Muzaffer Karan ve Münir Köseoğlu.

²³⁷ Çavdar, a.g.e. s. 93–95; Şevket Süreyya, a.g.e. s. 515; Ahmad, a.g.e. s. 215–216.

²³⁸ M. Toker, “23 Altın Heykel”, *AKİS*, 6 Mart 1961, s.5.

²³⁹ M. Toker, “Atlar ve Araba”, *AKİS*, 25 Kasım 1960, s.5.

3.1.4.5. Metin Toker'e göre MBK'nin Ekonomi Politikası

İçinde yaşadığımız yüzyılda, iktisat ve siyasetin ayrılmaz bir bütün olduğunu belirten Toker, artık memleketlerin başarı ile idare edilmelerinin altında, ekonomik idare kabiliyeti olduğunu ifade eder. İktidar çevreleri için yapılan işlerde, istikamet gözetilmesi ve belirli bir ekonomik politikanın şart olması gerektiğini vurgulayan Toker'e göre; MBK son günlerde plansız bir ekonomi politikası takip etmektedir. Maaşlara zam yapılırken, şeker fiyatlarını indirmenin, yeni vergilere ve vergi artırımlarına gidilirken, tekel mamullerini ucuzlatma hevesine gidilmesinin başka bir açıklamasının olmadığını belirten Toker, iktisadi alanda herkese mavi boncuk dağıtmanın, maliyeyi tedavi kabul etmez bir hale getireceğinin izahını yapar.

Toker'e göre; Türkiye iktisadi sahada, DP'den kalma çok ağır bir mirasa, ister istemez varis olmuş ve bu durumu düzeltmek çok kolay bir iş değildir. Hele bunu ihtilal sonrası şartlarında düzeltebilmek büsbütün zordur. Ancak ekonominin ayakta kalabilmesi için Toker, MBK'ya birkaç öneride bulunur. “*Kazanca göre mükellefiyet*” usulüyle adil vergiler konması gerektiğini belirten Toker, büyük kazançlardan daha fazla vergi alınması gerekliliği üzerinde durur. Bu şekilde alınan vergilerle, cemiyetin iki büyük zümresi arasındaki uçurumun kapanacağını söyleyen Toker, böylece sosyal adalet anlayışının gerçekleşeceğini ifade eder. Ayrıca, bir plan ve program dâhilinde, ekonomik yatırımlar yapmak gerçek kalkınmanın tek yoludur diyen Toker, yatırımlar 1961 Türkiye'sinin başlıca ihtiyacını teşkil eder demektedir²⁴⁰.

3.1.4.6. Kurucu Meclisin Teşkili, 1961 Anayasasının Kabulü ve Referandum

14'lerin tasfiyesinden sonra yenilenen ikinci MBK, 13 Aralık 1960'da Kurucu Meclis Yasasını kabul etmiştir. Yasanın birinci maddesinde meclisin tanımı şu şekilde yapılmıştır: “Kurucu Meclis... MBK ile Demokratik Hukuk Devleti'nin kurulması yolunda ve mevcut şartlara uygun olarak milletin en geniş manası ile

²⁴⁰ Metin Toker, “En Tehlikeli Yol”, *AKİS*, 9 Ocak 1961, s. 5; M. Toker, “Versin Kereta”, *AKİS*, 30 Ocak 1961, s.5.

temsil gayesini gözeten ve bu kanun hükümlerine göre kurulacak olan Temsilciler Meclisi'nden teşekkül eder.” Temsilcilerin seçimi de aynı gün, Resmi Gazete’de yayımlanan 158 sayılı yasaya göre düzenlenmiştir. Toplamda 256 kişi ve meslek gruplarından oluşacak olan meclisin dağılımı yasa ile şu şekilde belirlenmiştir: *Devlet başkanı ve MBK 28 kişi, il temsilcileri 75, parti temsilcilerinden; CHP 49 ve CKMP 25, üniversite temsilcisi 12, baro temsilcisi 6, Basın temsilcisi 12, öğretmen temsilcisi 6, yargı organları temsilcisi 12, eski muharip 2, esnaf temsilcisi 6, gençlik temsilcisi 1, işçi sendikaları temsilcisi 6, oda temsilcisi 10, tarım teşekkülleri temsilcisi 6* ²⁴¹.

Metin Toker, “*Kurucu Meclis Yasası*”nın kabulünü memnuniyetle karşılamış ve artık hikâyenin sonuna yaklaşmaya başladıklarını ifade etmiştir. Konu ile alakalı öncelikle niçin konulduğunu anlamadığı, siyasi partilerin yasağının kalkması gerektiğini açıklayan Toker, parti mensuplarının memleket hizmetinde çalışmalarına bir mani olmadığını dile getirir. Kurucu Meclis ile dünya da eşi görülmemiş bir devrin açılacağı tezini savunan yazar, hükümetin partilere ayırmış olduğu kontenjanda neden kısıntı yaptığını anlamadığını belirtir. Yeni meclise başlıca 2 vazife verildiği üzerinde duran Toker, bunların anayasayı ve seçim kanunu hazırlamak olduğunu izah eder. Bu görevi yerine getirecek olan mecliste, çalışmalara katkı sağlaması için tecrübeli siyaset adamlarının bulunması gerekliliği üzerinde duran Toker; kapalı kapılar ardında hazırlanan metnin, ancak siyasetçilerle istişare sonunda memleket realitelerine uygun hale getirileceği ve fayda sağlayacağını dile getirir²⁴². Bu teşekkülün çalışmasının her şeyden önce onu teşkil edecek şahıslara bağlı olduğunu dile getiren Toker, bundan sonra işin heyete temsilci göndereceği müesseselere düştüğünü belirtir. Kurucu meclise girmek için başlayan kulis çalışmalarının, nasıl mide bulandırdığından ve menfaat sağlamak isteyen insanların neleri göze alabilecekleri konusu üzerinde duran Toker, şu anda herkeste “*al, işte! Daha pasta tepsisi ortaya gelmeden kavga başladı, bu adamlar dünyada değişmezler*” lafının ağızdan ağza dolaştığını iddia eder. Bunları sistemin icabı sayarak fazla umursamamak gerektiğini söyleyen Metin Toker, Kurucu Meclis’e gönderilecek temsilcilerin seçimini, ikinci cumhuriyette, Türk milletinin ilk imtihanı

²⁴¹ Çavdar, a.g.e. s. 98-99; Şevket Süreyya, a.g.e. s. 530.

²⁴² Metin Toker, “Bir Meclis Kuruluyor”, *AKİS*, 2 Aralık 1960, s. 5.

olarak görür. Toker son söz olarak bundan sonrası için, bir an önce işlerin bitirilip, geçici devreyi sonlandırarak, devamlı devreyi açma yolunda adımlar atılması gerektiği tavsiyesinde bulunur²⁴³.

Kurucu Meclis, 6 Ocak 1961’de yeni meclis binasında açılmıştır. Hükümetin 12 Ocak’ta siyasi partilerin faaliyetlerine izin vermesi üzerine, Şubat ayı içerisinde yeni partiler bir bir kurulmaya başlamıştır. İlk olarak 11 Şubat’ta, Ragıp Gümüşpala başkanlığında Türkiye Adalet Partisi(TAP), 13 Şubat’ta Ekrem Alican başkanlığında Yeni Türkiye Partisi(YTP), son olarak yine 13 Şubat 1961’de Kemal Türkler ve Rıza Kuas önderliğinde Türkiye İşçi Partisi (TİP) kurulmuştur. Nisan ayı başında MBK, partilerin il ve ilçe toplantıları ile kongrelerini yapmalarına izin vermiştir²⁴⁴.

Mart ayına gelindiğinde, hazırlanan Anayasa tasarısı Temsilciler Meclisi’nde, görüşülmeye başlanmıştır. Tasarıyı dikkatle okuyan Metin Toker, öncelikle metnin müzakeresi boyunca, kamuoyunun dikkatini üzerine çekeceğini, bunda lüzum ve faydanın olduğunu belirtir. Kurucu Meclis’ten sonra halk oylamasına sunulacak olan Anayasa tasarısının hakkında, herkesin bir fikir sahibi olmasının şart olduğunu anlatır. Yeni cumhuriyetin temel kanunu hakkında siyasi partiler, lehte veya aleyhte bir görüş bildirecek ve referandum vesilesiyle taraftarlarına, o yönde oy kullanmayı tavsiye edeceklerdir diyen Toker, bu yüzden seçmenin, anayasa tasarısı Temsilciler Meclisinde müzakere edilirken, Anayasa ile yakından ilgilenmesi gerekli demektedir.

Anayasa’yı inceleyen Metin Toker, siyasi hayatın müessese ve kuvvetlerinin tanzimini incelemiş ve şu şekilde yorumlamıştır: *“İcra organı gerekli hareket imkânına malik olmakla beraber ciddî bir murakabeden de kurtulmuş değildir. Teşrii organ, 1924 Anayasasına göre malik bulunduğu haklardan kısmen feragat etmekle beraber gene millî iradenin tecelli ettiği müessese olarak kalmaktadır. Kaza kuvveti daha müstakil hale getirilmektedir. Yeni kurulan başlıca iki organın, Cumhuriyet Meclisinin ve Anayasa Mahkemesinin rolleri ne küçümsenmiş, ne de mübalâğa edilmiştir. Zaten tasarı kuvvetlerin toplanması yerine kuvvetlerin muvazeneli bir şekilde dağıtılması ana fikrine dayandığından, mekanizma olarak gıcirtısız işleyebilecek çarklar yaratmıştır. Sistemin işleyişinde, şüphesiz düzeltilecek pürüzler*

²⁴³ Metin Toker, “Demokrasi ve çirkinlikleri”, *AKİS*, 21 Kasım 1960, s. 5; M. Toker, “Sayın Kurucular”, *AKİS*, 12 Aralık 1960, s. 5.

²⁴⁴ C. Eraslan, “Atatürk’ten Sonra”, s. 579.

mevcuttur. Bu pürüzlerin bir kısmı âdetâ bilerek, daha büyük mahzurların önlenebilmesi için tasarıda bırakılmıştır. Ama bunlara daha talihli formüller bulmak pek âlâ kabildir. Yoksa Meclislerin ve Anayasa Mahkemesinin teşekkül tarzı, Cumhurbaşkanının seçimi, Başbakanın Meclis üyesi olma mecburiyeti, buna mukabil Bakanların dışardan tayin edilebilme serbestisi, denetleme usulleri, iki Meclis arasındaki münasebetler, MBK üyelerinin statüsü, bugünün bir takım kritik meselelerinin istikbal düşünülerek ustaca ele alınma şekli hep övülecek başarılarıdır”²⁴⁵.

Yeni anayasa Kurucu Meclis tarafından 27 Mayıs darbesinin yıl dönümünde kabul edilmiştir. Böylece Türk İnkılâp Hareketi, esas iki hedefinden birincisine başarı ile ulaşmıştır diyen Toker, demokratik cumhuriyetin sağlam temellerinin, iki 27 Mayıs’ı birbirine bağlayan süre içinde dikkatle ve itina ile hazırlandığını kaydeder. Toker’e göre; yeni Anayasa inkılâp hareketinin yıl dönümünde, Türk milletine çok kıymetli bir bayram hediyesi olmuştur. Sunulan sistem aksaklıklarını ve eksikliklerini kısa süre içinde belli edecektir diyen Toker, bunların iyi niyet sayesinde düzeltilebileceğini ve şu anda esas meselenin demokrasinin ruhunu zedeleyecek bir durumun ortaya çıkarılmaması olduğunu altını çizerek. Bundan dolayı Türk Milletinin, 23 iyi kalpli evladına şükran borçlu olduğunu söyleyen Toker, 27 Mayıs 1961’in, 1960’a göre daha kıymetli ve şerefli olduğunu ifade eder²⁴⁶.

Anayasanın meclis tarafından kabulünden sonra, referanduma gidilen süreçle alakalı yazısında Toker, siyasi hareketin serbest bırakılmasından dolayı bazı partilerin Anayasayı kötüleme cesaretinde bulunamamaları hakkında “*eşğini dövmeyen semerini döver*” atasözünün duruma uygun olduğunu yazar. Anayasayı kötüleme cesaretini kendinde bulamayan zihniyetin, referandumu kendilerine hedef seçtiğini söyleyen Toker; maksatlarının anayasanın tasdiki usulünü itibardan düşürerek, anayasayı zayıflatmak ve referanduma iştirak oranını azaltmak olduğu fikrini savunur. Böylece anayasa metninin, zayıf bir seçmen kütlesinin oyuyla yürürlüğe girmesi sağlanacak ve ikinci cumhuriyetin anayasası ömrü boyunca bu

²⁴⁵ M. Toker, “Cumhuriyetimizin Anayasası”, *AKİS*, 27 Mart 1961, s. 7.

²⁴⁶ M. Toker, “Bizim İhtilalcilerimiz”, *AKİS*, 29 Mayıs 1961, s. 7.

zafiyeti taşıyacaktır diyen Toker, buna izin verilmemesi gerektiğini ve herkesin ortak amacının referanduma iştirak oranını artırmak olduğunu söylemiştir²⁴⁷.

Toker'e göre; 9 Temmuz 1961 tarihinde, Siyasi Partilerin “*uygun kuvvetler*” ve “*aykırı kuvvetler*” olarak ikiye ayrıldığı bir siyasi atmosfer içinde yapılan halk oylaması, tam bir seçim havası içerisinde gerçekleştirilmiştir. O gün, Anayasanın bir kenara bırakılarak, referandum sandıkları başında “kelle mücadelesi” yapıldığını ifade eden Toker, “Başı koparılmış eski DP teşkilâtının, sandıklara kırmızı oy girmesini sağlamak için canını dişine takarak ve bütün imkânlarını kullanarak çalışmış olduğu”nu dile getirir. Fakat Toker, 9 Temmuz günü “aykırı kuvvetlerin” tam bir hezimete uğradığını dile getirir²⁴⁸.

Esasında seçim sonuçları incelendiğinde ortada, Toker'in dediği gibi bir hezimetin olmadığı ortaya çıkacaktır. Referandumda seçmenlerin %83'ü oy kullanmış ve yeni anayasa %39,6 hayır oyuna karşı, 60,4 oy oranı ile kabul edilmiştir²⁴⁹. Hayır oyunun oranı, hiçte küçümsenmeyecek bir muhalefetin ilk sinyallerini vermiştir.

3.1.4.7. Metin Toker'in Siyasi Partilere Yaklaşımı

1961 genel seçimlerinde Demokrat vatandaşların, Türk siyasi hayatındaki yerlerini hangi istikamette alacakları meselesi, şu an memleketin en büyük davası halinde karşımızda duruyor diyen Toker; Menderes'in peşinden gitmiş olan geniş bir kütlenin, düşük başbakanın hangi kıratta adam olduğunu Yassıada'da gördükten sonra ayılmış olduklarını iddia eder. Bu yüzden, Demokrat Parti'nin oy avcıları hüsrana uğrayacak demektir. Fakat bir de ayılmamış, son dakikaya kadar “Menderes'in teknesini terk etmemiş” olanlar vardır ki, bunlar bizzat suç işlememişlerdir, ancak onun partisinde veya hizmetinde faal rol almış ve “arabalarını düşük başbakanın yıldızına bağlamışlardır.” Bu demokrat vatandaşların Türkiye hudutlarının dışına götürüp bırakamayacağımıza göre diyen Toker, bunların Türk

²⁴⁷ M. Toker, “Referanduma Doğru”, *AKİS*, 5 Haziran 1961, s. 13.

²⁴⁸ M. Toker, “Canı Dişe Takarak”, *AKİS*, 17 Temmuz 1961, s. 5.

²⁴⁹ C. Eraslan, “Atatürk'ten Sonra”, s. 579.

siyaset hayatındaki yerlerini, ülkenin menfaatlerine uygun şekilde ayarlamamız gerekiyor şeklinde kayıtlara geçer²⁵⁰.

Demokrat oylara göz diken partiler içinde, öncelikle canlarını dışlerine takarak çalışan CKMP partisi üzerinde duran Toker; partinin lideri Sayın Osman Bölükbaşı'nın yandaş gazetelerinde, Menderes'e "düşük" değil "sanık" dendiğini ve gerici oyları almak için çaba harcadığını iddia eder. CKMP' yi bir hüsranın beklediğini açıkça söyleyen Toker, sebep olarak DP'nin hakiki varisinin CKMP olmadığını ifade eder. Ardından dört buçuk milyon oyun peşinde olan diğer partiler için Toker, YTP ve TAP'nin de "şanslarını kuyruklara ve düşüklere şirin görünmede gördüklerinden, Zümrüdü Anka kuşunda Osman Bölükbaşı'na ciddi rakip" kesildiklerini anlatır. Yeni partilerin, muallâktaki DP oylarını kapabilmek için karagöz oyunu oynadıklarını iddia eden Toker, "hani şemsiye içinde iskambilin karasını bulana para veren üçkâğıtçılar vardır. Tıpkı onlar gibi, DP oyu avcıları kaşla, gözle, işaretle, cinasla bir dertlerini anlatmaya çalışıyorlar: asıl sizinkiler, bizleriz! Sakın yanılp ötekileri sizinkiler sanmayınız" şeklinde oy toparlanabiliyor mu seçimde öğreneceğiz demektir.

1960'da seçim yapılsaydı, bu oyların büyük bir kısmı CHP'ye geçecekti diyen Toker, yeni partilerin kimseyi ürkütmemesi gerektiğini ve onların DP türkülerini söyleyerek büyük hezimet yaşayacakları fikrini savunur. Ayrıca bir bardakta fırtına koparan yeni partilerin karşısında, memleketin idarecilerin soğukkanlı olmaları gerektiği tavsiyesinde bulunur.

DP'nin oylarının tehlikeli ellere giderek kaybolmasını istemeyen Metin Toker, tek çare olarak gördüğü; 1946 yılında DP'nin ilk kurulduğunda yanlarında bulunan, daha sonra Menderes yoldan çıktığında ondan uzaklaşan iyi niyetli, dürüst ve ideal sahibi olan devlet adamlarına seslenir. Bu devlet adamlarından bazılarının HP'yi kurarak siyasete devam ettiklerini, bazılarının ise evlerine çekilerek siyasi havanın düzelmesini beklediğini iddia eden Toker, DP'nin gerçek varislerinin onlar olduğunu, vatanın kendilerine ihtiyacı olduğunu ve bir an önce teşkilatlanarak tek çare olarak bir araya gelmeleri gerektiğini salık verir²⁵¹.

²⁵⁰ Metin Toker, "Demokratlar", *AKİS*, 20 Şubat 1961, s. 5.

²⁵¹ Metin Toker, "Demokrat Oylar", *AKİS*, 28 Kasım 1960, s. 19; M. Toker, "Bağdat'tan Dönecek Hesap", *AKİS*, 13 Mart 1961, s. 7; M. Toker, "Karagöz Oyunu", *AKİS*, 2 Ekim 1961, s.17.

Siyasi partilerin, iktidar yarışına girdikleri şu günlerde, ihtilal yüzünden Türkiye'nin hususiyetleri olduğunu belirten Toker, ülkenin bugün için bir kardeşlik havasına muhtaç olduğunu anlatır. Memleketin intikal devresinde siyasi partilerin “*meşru iktidar kavgasında*” aşırılıklara kaçmaması tavsiyesinde bulunan Toker, idarecileri, basını ve kamuoyunu uyanık olması konusunda vazifelendirir ve yoksa tehdit ve tahditle, geri tepen silahlar döneme zarar verecektir, uyarısında bulunur²⁵².

Seçim gününe 12 hafta kala Metin Toker, MBK'nın, siyasi partilerin seçim hazırlıklarına koyduğu ambargonun, hazırlıkları yeraltına itmekten başka fayda sağlamayacağı görüşünü savunur. Yeraltı faaliyetlerinin tehlikesinden bahseden Toker, referandumda hayır oylarının şaşırtıcı sonucunun, yeraltında hazırlanmış olduğu fikrini ileri sürer. Tamamı ile açık, hiçbir sınırlaması olmayan, seçmenin sağduyusuna bırakılan bir seçim kampanyasının sağlayacağı sonucun çok da sürpriz olmayacağı görüşünü savunan Toker, parti liderlerinin taraftarları üzerinde sükûnet verici tesirlerde bulunmalarını temenni eder. Fakat tahrik yarışında en hasta olanların parti genel başkanları –İnönü dışında- ve sözcüleri olduğunu üzüntü ile açıklamaktadır²⁵³. İnönü başkanlığındaki tarihi parti olan CHP'nin, 15 Ekim seçimlerinde, seçmen tarafından vazifeye çağrılacağına altına çizen Toker, Bugünkü şartlar altında CHP'nin, seçmenlerin sağduyusunu tatmin edecek tek siyasi teşekkül olduğunu ve bir yandan güveni, diğer yandan istikrarı temsil etmesi bakımından iktidar şansını teşkil ettiğini açıklamıştır. Darbenin ilk gününden beri yönetimin, İsmet Paşa önderliğinde CHP'ye geçmesi gerektiğini savunan Toker; 27 Mayıs'tan bu yana CHP'nin, elinde olmayan sebeplerden dolayı, her ne kadar prestij kaybı yaşamış olsa da, seçmen ekseriyetinin milli menfaate uygun en iyi iktidarın CHP de olduğunu sezdiğini iddia eder²⁵⁴.

Ağustos ayında ihtilalciler, siyasi parti yöneticileri ile cumhurbaşkanlığı köşkünde “*yuvarlak masa*” toplantıları yapmış ve partilerden bir takım teminatlar almışlardır. 5 Eylül'de MBK'nın istediği vaatleri kabul eden parti yöneticileri, ortak bir bildirge yayımlamışlar ve aldıkları kararları şu şekilde ilan etmişlerdir: “*27 Mayıs devrimi siyasete alet edilmeyecek, Atatürk reformları korunacak, din siyasi*

²⁵²Metin Toker, “Şu, ‘Siyasi Faaliyet’ Dediğimiz...”, *AKİS*, 3 Nisan 1961, s.5.

²⁵³Metin Toker, “15 Ekim’i Beklerken”, *AKİS*, 24 Temmuz 1961, s. 5.

²⁵⁴Metin Toker, “Halkın CHP’den Beklediği” *AKİS*, 21 Ağustos 1961, s.5.

*amaçlarla istismar edilmeyecek ve yassıada yargılamalarının kararları siyasete konu olmayacak*²⁵⁵. MBK, yuvarlak masa toplantıları ile siyasete bir sınır koymuş ve özgür seçim vaatlerini bir nevi engellemiştir. Bu durumu Metin Toker, haftalık yazısında şu şekilde yorumlamıştır: *“ihtilalin genç kurmaylarını anlamak o kadar kolay ki... Geldiler ve gidiyorlar. İstiyorlar ki hadise Türk tarihinde bir daha tekerrür etmesin... Seçim arifesinin çalkantıları kendilerini üzüyor. Memleketin bütün kuvvetlerinin aynı istikamette niçin birleşmediğini, ayırıcı cereyanların neden hüküm sürdüğünü anlamıyorlar... Birbirlerine reva gördükleri muameleler, üzerinde anlaşabilecekleri ‘asgari şartlar’ varken bunlara sırt çevirmeleri hoşlarına gitmiyor. Bir başka havanın seçimden önce ve sonra esmesini istiyorlar. Yuvarlak masa, bunu temin için genç ihtilalcilerin buldukları çaredir.”* Parti liderlerinin millete karşı bir takım açık taahhütte bulunmaları demek olan bu toplantılar için Toker, bu vaatlerin onları bugün de yanında bağlayacak bir kayıt olduğunu ifade eder. Ayrıca Toker, bir prestij kaybı göze alınıp, o taahhüdün dışına çıkıldı mı, millet elini kaldırır ve hani taahhüdün diye karşısında vaziyet alır, demektedir. Ancak yine de Metin Toker’e göre; karşı gruptaki partiler *“Milli Antlaşma”*’yı imzalamalarına rağmen, boş durmayacaklar ve referandumda el altından hayırı tavsiye ettikleri gibi, yine kendi taraftarlarına esas fikirlerini duyurmada hiçbir gayretten geri kalmayacaklardır²⁵⁶.

3.1.4.8.15 Ekim 1961 Genel Seçimleri

Demokratik düzene geçişteki en önemli adım olan seçimler 15 Ekim 1961’de yapılmış ve seçime başlıca dört parti katılmıştır. Seçime iştirak oranı 81,4 ile yüksek oranda olmuştur. 1961 Genel Seçim sonuçları, şu şekildedir:

²⁵⁵ Ahmad, a.g.e. s. 220; C. Eraslan, “Atatürk’ten Sonra”, s. 579-580.

²⁵⁶ Metin Toker, “Giderken...”, *AKİS*, 28 Ağustos 1961, s.5; M. Toker, “Siyaset Hayatımız”, *AKİS*, 11 Eylül 1961, s.5.

Milletvekili Seçimi Sonuçları

CHP %36,7 ile 173
 AP %34,8 ile 158
 CKMP % 14 ile 54
 YTP %13,7 ile 65

Senato Seçimi Sonuçları

AP 71
 CHP 36
 YTP 27
 CKMP 16 senatör

çıkarmıştır.

CHP'nin kesin gözüyle kazanacağına inanılan Seçim sonuçları şaşkınlıkla karşılanmıştır. Seçimi DP'nin mirasını paylaşan partilerin kazanması, 27 Mayıs hareketinin savunucuları ve askeri çevrelerde büyük huzursuzluk yaratmıştır. Bu sonuçlar 27 Mayıs Darbesinin, halk nezdinde onaylanmadığının en açık deliliydi²⁵⁷.

1961 seçim sonucunun tahmininde yanılan Metin Toker, öncelikle askeri idarenin, milleti sükûnet ve vakar içinde seçim sandığına götürmesinden dolayı ve en ufak bir müdahalede dahi bulunmaksızın milletin iradesinin tecelli etmesini sağladığı için şükranlarını sunar. 15 Ekim'in, eşsiz bir vatanseverlik örneği olarak kalplerde yaşayacağından ve onun kahramanlarının bu milletin hayranlığını ebediyete kadar alacak olmasından bahisle Toker; seçim sonuçları ile alakalı "15 Ekim günü büyük bir fırsatın kaçırılmış olduğu" yorumunda bulunur. Bu fırsatın mevcudiyetinin öneminin, büyük bir kütle tarafından anlaşılamaması karşısında Toker, "esef etmeme imkânı yoktur" demektedir. Arzulanan seçim sonuçlarının sandıktan çıkmaması üzerine ortaya garip bir durumun çıktığı ifade eden Toker, bu garip durumun ortaya çıkardığı çeşitli unsurları şu şekilde sıralamıştır: "*Kendini güvende hissetmeyen bir ihtilal, ihtilale karşı çıkmış kuvvetlerden oluşan 3'lü bir iktidar ekibi, kifayetsiz ve tehlikeli bir kadro ile gerici cereyanların su yüzüne çıkmış simaları...*" Metin Toker seçimden sonra ortaya çıkan durum için, seçim kampanyasının iki cephede cereyan ettiğini bir tarafta CHP'nin tek başına savaştığını ve diğer tarafta karşı kuvvetlerin üçlü bir ekip olarak mücadele verdiğini anlatır. Bunların neticesi olarak CHP'nin parlamentoya en güçlü parti olarak girdiğini, ancak devleti kurma ve hükümet etme imkânını kazananların üçlü ekip olduğunu belirtir²⁵⁸. Bu durumda başarıyı sağlama konusunda iki tarafında kazanamamış olduğunun altını çizen Toker, oy kaygısı

²⁵⁷ Çavdar, a.g.e. s. 114–115; Ahmad, a.g.e. s. 222.

²⁵⁸ Metin Toker, "Şükranımız Ebedidir", *AKİS*, 16 Ekim 1961, s. 5; M. Toker, "Milli İrade Önünde", *AKİS*, 23 Ekim 1961, s.7.

taşımadıklarını sıklıkla dillendiren ihtilalcilerin de, icraatlarının emniyeti için oya en çok muhtaç oldukları zamanda, kaybettikleri yorumunda bulunur.

Kazanması kesin gözüyle bakılan CHP hakkında yorumlarına devam eden Toker, 1957’de DP’ye karşı CHP’yi tutan seçmenin, 1961 yılında siyasi dengeyi bozan, karşı kuvvetlerin kucağına düştüğünü iddia eder. Bu durumun, 27 Mayıs’ı reddettiği manası taşımadığının izahını yapan Toker, o şekilde tasarrufta bulunanları basiretli olmaları konusunda uyarmış ve kendi istikballeri, memleketin kaderi ile milletin mutluluğu için çalışmaları gerektiği ve hayallere kapılanların Yassıada’ya sürüldüğü hatırlatmasında bulunmuştur. 1950’den beri iktidara gelemeyen CHP’nin mücadelesini, Şarlo’nun filmlerine benzeten Toker; Şarlo’nun taş dolu arabayı, ite kaka yokuşun başına kadar çıkarıp tam vardım dediği sırada kaydığı filmini anımsayarak, CHP’nin de 1957–60 döneminde elini uzatsa degecek kadar iktidara yaklaştığı sırada, yaşadığı talihsizliğe acıdığını belirtir. Toker, özellikle de devlet gemisinin başına geçip yapacakları hizmetleri düşündüğünde, üzüntüsünün bir kat daha da derinleştiğini ifade eder. CHP’nin seçimlerdeki başarısızlığı, partinin içindeki zümreleri üzmemekte ve görüş ayrılıklarına sebep olmaktadır diyen Toker; partinin içinde seçimleri kazanmak için değişmesini tavsiye eden bir takım zümrelerin çıktığını ifade eder. Bu gruba karşı, o zaman partinin CHP olmaktan çıkacağını hatırlatan Toker, iktidara gelme pahasına olursa olsun, başka bir CHP’ye gönül razı olmaz şeklinde tepkisini koymuştur. Toker’e göre; Seviyesizliğin ve şirretliğin diz boyu olduğu seçim kampanyasında bir an bile küçülmeyi kabul etmemiş CHP’den, istenmemesi gereken şey usullerini ve fikirlerini değiştirmesidir. Bu hüviyetiyle kalan CHP’nin önünde, rakip partilerin eğileceği kanısında olan Toker, dün de bugün de CHP budur ve Türk siyaset hayatında ölümsüzdür²⁵⁹ diyerek seçimden sonra, CHP’yi yerlere ve göklere sığdıramaz.

Türk siyasi hayatında aldığı neticeye rağmen, daima şerefle anılacak olan 15 Ekim 1961 seçimlerinden idareci takımın alacağı önemli bir dersin olduğunu düşünen Metin Toker’e göre; millete iyi bir idare sağlanmadığında, desteğe en muhtaç olduğu zamanda dahi halkın desteğini esirgemekten çekinmediği kulaklara küpe olmalıdır. 15 Ekim gerçeğinin bu olduğunu vurgulayan Toker; “*demek ki millet*

²⁵⁹ Metin Toker, “Eğer İbret Alınsaydı...”, *AKİS*, 30 Ekim 1961, s. 5; M. Toker, “Başka Bir CHP’ne Gönül Razi Olamaz!”, *AKİS*, 6 Kasım 1961;

huzursuzluğunu, dolgunluğunu, memnunsuzluğunu, şikâyetlerini içinde saklıyor, fakat eline geçen ilk fırsatta bunları çırılçıplak ortaya çıkarıveriyor. O halde halk tabakalarını bir hayati unsur olarak daima kaale almak, onun temayülleri kollamak şart” demektedir. Şu anda Türkiye ‘yi tarifsiz huzursuzlukların beklediğini ileri süren Toker, memleketin uçurumun kenarında olduğunu ve düşmekten kurtaracak dal aradığını anlatmaktadır. Şu anda ülkenin acil meselesinin bu olduğunu belirten Toker, bu dar geçitten Türkiye’yi kurtaracak olan tek şahısın İsmet İnönü olduğunu vurguladıktan sonra, ülkenin bu fırsatı da heba etmemesi gerekir, demektedir²⁶⁰.

3.1.5. KOALİSYON HÜKÜMETLERİ DÖNEMİ (1961–1965)

26 Ekim 1961 tarihinde TBMM, en yaşlı üye olan İsmet İnönü tarafından açılmıştır. Meclis; eski MBK başkanı Orgeneral Cemal Gürsel’i, Millet Meclisi ve Senatonun müşterek toplantısında, 607 oydan 403’ü ile cumhurbaşkanlığına seçmiştir. Ardından Meclis başkanlığına CHP’den Fuat Sirmen ve Senato Başkanlığına da, AP listesinden giren Suat Hayri Ürgüplü getirilmiştir²⁶¹.

Koalisyon Hükümetlerin ilk üçünü İsmet İnönü, dördüncüyü ise Suat Hayri Ürgüplü kurmuştur.

3.1.5.1. I. Koalisyon Hükümeti

Cumhurbaşkanı Gürsel 10 Kasım’da hükümeti kurma görevini, en çok oyu alan partinin başkanı sıfatıyla İsmet İnönü’ye vermiştir. İnönü kısa sürede, ikinci en çok oyu olan AP ile anlaşmaya varır ve Türk Parlamento Tarihinin ilk koalisyon hükümetini, 20 Kasım 1961’de kurar²⁶².

CHP ve AP ortaklığı ile oluşturulan I. Koalisyon hükümeti için Metin Toker; İnönü kabinesi Türkiye’de rejim bakımından son şansı teşkil etmektedir, ancak demokratik rejim iki farklı kutupta cephenin yan yana getirilmesiyle kurtarılmaz, değerlendirmesinde bulunmuştur. Toker, İki zıt kuvvetin çektiği arabanın ileri gidip

²⁶⁰ Metin Toker, “Tümen Tümen Ders”, *AKİS*, 20 Kasım 1961, s. 5; M. Toker, “Bir Çılgınlığın İçindeyiz”, *AKİS*, 13 Kasım 1961, s.5.

²⁶¹ C. Eraslan, “Atatürk’ten Sonra”, s.581.

²⁶² Aydemir, *İkinci Adam*, s. 556-557.

gitmeyeceği hakkında tereddütlerin bulunduğunu ifade eder. Ancak, memleketin içinde bulunduğu şartlar icabı, CHP ve AP'nin koalisyona gitmelerini buzları eritme ve düşmanlığın eften püften şeyler olduğunu halka göstermeleri açısından takdire şayan bulan Metin Toker, bu kıymetli durumun iki paşanın – İsmet İnönü ve Ragıp Gümüşpala- zaferi olduğunu açıklar. Türkiye'nin şu an içinde bulunduğu durumu, İstiklal Savaşı'nın sonundaki manzaraya benzeten Toker, cumhuriyetin ve rejimin ilk dar geçitten geçmiş bulunmasına rağmen halen şiddetle tehdit altında olduğunu iddia eder. *“Politikacılarımız demokratik rejimimizin itibarını süratle iade edemedikleri takdirde, Türkiye'nin meselelerini başka yollardan halledebileceklerine kani kuvvetler mutlaka harekete geçeceklerdir”* uyarısında bulunur. İki partinin politikacılarını, bütün hissi aykırılıkları ve küçük hesapları bir tarafa bırakarak çalışmaya başlamalarını ümit verici bulan Toker, bunun, memleketteki siyasi havayı bir anda nasıl düzelttiğine değinir. *“Doğrudan doğruya rejimi ve Cumhuriyeti tehdit eden bir tehlikeyi, tıpkı İstiklâl Savaşı içinde olduğu gibi, ancak el ele kalmakla, basit tertiplere girmemekle, gündelik endişelerin üstüne çıkmakla ve birbirimize karşı açık, samimi davranmakla yenebileceğimiz hatırdan uzak tutulmazsa barometrenin ibresi alçalmaz, yükselir”* şeklinde ortaklığın önemi üzerinde duran Toker; Memleketin, İstiklâl Savaşından sonraki durumunu andıran halinin ekonomik ve sosyal alandaki eksikleri olduğu değerlendirmesinde bulunur. Bu yüzden, Türkiye'nin öncelikle 20. yy.ın gerektirdiği zihniyet ve usullerle, ekonomik ve sosyal meselelerini halletmesi gerektiğini düşünen Toker, ülkenin bu bünyevi arızalarını düzeltmediği sürece, felaketin eşiğinden uzaklaşamayacağı uyarısında bulunur. Hükümetin kurulması üzerinden bir ay geçtiğini ve bu konuda onlardan mucize beklemediğinin altını çizen Toker, şu ana kadar İnönü Hükümetinin hiçbir şey yapmadığını, kısır bir af konusu etrafında dönüp dolaştıkları eleştirisinde bulunur. DP'lilerin affı konusunda artık tavrını koyması gereken Başbakanı uyaran Toker; Başbakana, af konusunun günün meselesi olmadığını ve zamanı geldiğinde müspet şekilde karara bağlamayacaklarını bu inatçı kafalara sokmak için harekete geçmesini tavsiye eder ve İnönü'nün ağzına bakan memleketin sağlam kuvvetlerinin bunu beklediğini dile getirir. Her şeyin İsmet Paşa'nın üzerine aldığı *“tarihi misyonu*

telakki tarzına bağlı” olduğunu düşünen Toker, onun yüksek, kudretli ve itibarlı şahsiyetinden beklenilenin, partilere hâkim olması gerektiği fikri üzerinde durur²⁶³.

Türkiye’nin çalkantılı siyasi hayatını fırsat bilen sosyalist fikirler, bu dönemde teşkilatlanmış ve harekete geçmiştir. 27 Mayıs’tan sonra beliren sol temayüller, Türkiye’yi kuzey rüzgârlarının hâkimiyeti altına sokma çabasına girişmişlerdir diyen Toker, MBK devrinde kapalı kapılar ardında faaliyet gösteren bu fikirlerin, koalisyon döneminde, su yüzüne çıkarak harekete geçtiklerini ifade eder. “Türkiye’de Demokrasi yürümez!” edebiyatı altında ortaya çıkan sol eğilimlerin, haftalık *Yön* gazetesinin etrafında toplanarak görüşlerinin savunmasını yapmaya başladıklarını belirttikten sonra Toker, yakında sosyalist bir parti kurarak siyasete atılacakları tahmininde bulunur. Sol eğilimli fikirlerin, memleketin dertlerinin tedavi vasıtası olmayacağı görüşünü savunan Toker, sosyalizm ile komünizm arasındaki farkı şu şekilde anlatır: “*Bizde sosyalizm ile komünizm arasındaki esaslı bir fark birinin fikir, ötekinin taktik olmasıdır. Sosyalizm devlet nizamını yıkmadan sol fikirleri iktidara getirme arzusudur. Komünizm önce devlet nizamını yıkmak, ondan sonra bir proletarya diktatoryası kurarak başka bir rejimi gerçekleştirmek çabasıdır*”. Bu grubun karşısına sağcıların çıktığını belirten Toker, onların da 27 Mayıs’ın intikamını almaya çalışan DP militanları olduğunu ifade ettikten sonra, bu dönemde ortaya çıkan cereyanlar için, TSK’nin bu çeşit hevesler karşısında bulunduğunu ve gerektiğinde müdahalede bulunacaklarını hatırlatır²⁶⁴.

Bu dönemin en önemli olaylarından biri, mevcut duruma karşı ordunun içindeki bir grup radikal subayın, 22 Şubat 1962’de bir ihtilal girişiminde bulunmalarıdır. Ankara Harp Okulu Komutanı Albay Talat Aydemir önderliğinde girişilen bu kalkışma hareketinde, ordu hükümete bağlı kalmış ve karargâh kurularak, Aydemir’e karşı harekât yönetilmiştir. 22 Şubat gecesi yaşanan kalkışmanın bastırılmasında İsmet İnönü’nün büyük katkısı vardır. Duruma egemen olan İnönü, asilere “*emekli edilmek suretiyle af edileceklerini*” söylemiş ve sabaha kadar yapılan pazarlıklardan sonra, Talat Aydemir ve arkadaşları başarısız

²⁶³ Metin Toker, “İki Paşanın Zaferi”, *AKİS*, 4 Aralık 1961, s.5; M. Toker, “Türkiye’nin Meselesi”, *AKİS*, 11 Aralık 1961, s. 19; M. Toker, “Tarihi Misyon” *AKİS*, 27 Kasım 1961, s. 5; M. Toker, “Bu Çemberi Kırmadıkça”, *AKİS*, 25 Aralık 1961, s.5.

²⁶⁴ Metin Toker, “İki Ucun Ortasında Memleket Var!”, *AKİS*, 15 Ocak 1962, s.5; M. Toker, “Sosyalist Fikirleri Konuşalım!”, *AKİS*, 22 Ocak 1962, s. 5; M. Toker, “Sayın Bayanın Derdi”, *AKİS*, 15 Ekim 1962, s. 5.

olduklarını ve direnmenin fayda sağlamayacağını anladıklarında İsmet Paşa'nın teklifini kabul etmişlerdir. Bu olay ile prestijini daha da artıran Başbakan İnönü, 23 Şubat'ta TBMM'de alkışlarla karşılanmıştır²⁶⁵.

22 Şubat hareketini yapanların hiçbir ideale bağlı olmadığını savunan Metin Toker'e göre; yaşanan olay, bir "*Sen kalk, ben oturayım*" oyunudur ve şahsi ihtirasların, tahakküm ve mevki kapma hırslarının basit bir tezahüründen ibarettir. Bir başka deyişle 22 Şubat hadiseleri, bazı sergüzeştçilerin Türk Silahlı Kuvvetlerini iğfal etmek suretiyle kendi şahsi maksatlarına âlet etme sevdalarıdır. Eğer teşebbüs başarı kazansaydı Türkiye, tarihinin en koyu karanlıklarından biri içine yuvarlanacaktı diyen Toker, 22 Şubat akşamı memleketin sağlam kuvvetlerinden bir kısmı, aldatılarak dahi olsa, ihtilâlden beri yüreğini yakan o "Bu dertler nasıl halledilecek?" sorusuna bir cevap bulabileceği ümidiyle silâhını kapmış ve sokağa fırlamıştır. Toker'e göre; 22 Şubat gecesi harekete geçmek isteyenler, İktidarın 27 Mayıs revizyonu talebi karşısında müsamahakâr olduğunu ileri sürmüşler, bir takım politika ve koalisyon zaruretleri yüzünden intikamcı ve 27 Mayısı kötüleyici gayretlerin desteklendiğini bildirmişler, Türk Silâhlı Kuvvetlerini tehlikenin kapıda bulunduğu inandırmaya çalışmışlardır. Bu tür hadiselerin tekrar olabileceğini düşünen Toker, Türkiye'nin temelindeki rahatsızlık –sosyal ve ekonomik– halledilemediği müddetçe bu çeşit fevranlar toplum hayatımızda eksik olmayacaktır, değerlendirmesinde bulunur.

Parlamentoda grupların iktidar ve muhalefet diye ayrıldığını belirten Toker, koalisyon hükümetinin iktidar, diğerlerinin muhalefet olması gerektiğini ifade eder. Ancak gerçekte TBMM'de iki grubun olduğunu, bunların ihtilali tanıyanlar ve tanımayanlar olarak gruplandırılabilceğini açıklayan Toker, tanıyanın CHP ve tanımayanların fikren ve ruhen DP'nin devamı olan AP'nin etrafında toplanan partiler olduğunu savunur. Metin Toker'e göre; bu zihniyette mücadele eden iki grup, Türkiye'de bir koalisyon sistemin mevcudiyetini dahi unutmuştur²⁶⁶. Nitekim 22 Şubat subaylarının affının görüşüldüğü sırada AP lideri, Kayseri suçlularının da affı işinin görüşülmesini gürültüyle işlemiştir diyen Toker'e göre, "*22 Şubat gecesi, bir disiplinsizlik hareketi memleketi ve rejimi tehdit etmiştir. Kayseri suçluları ise,*

²⁶⁵ C. Eraslan, "Atatürk'ten Sonra", s.582; Çavdar, a.g.e. s. 121.

Anayasayı fiilen ihlâl ettiklerinden dolayı hüküm giymişlerdir. Mesele, hukuk bakımından tamamen iki ayrı bahistir” değerlendirmesinde bulunur²⁶⁷. Nihayetinde halledilemeyen af meselesi 30 Mayıs 1962 tarihinde I. Koalisyonun sonunu getirmiş ve İnönü kabinesi istifa etmiştir.

3.1.5.2. II. Koalisyon Hükümeti

İkinci koalisyona ilk başta CHP katılmayınca, mecliste yeterli çoğunluk sağlanamamış ve yeni hükümet ancak 26 gün sonra, 25 Haziran 1962 tarihinde kurulabilmiştir. Yeniden İnönü başkanlığında kurulan ikinci koalisyonda CHP’ye, YTP, CKMP ve bağımsızlar iştirak etmiştir²⁶⁸.

“Millet iradesi, CHP’siz bir iktidarın kurulmasına imkân bırakmayan bir meclis seçmiştir” diyen Toker, yeni bir başbakanın arandığı zorlu süreçte Gürsel’in, parlamentoda ikinci çok temsilciye sahip AP başkanına niçin şans tanımadığını sorusunun dillerde dolaştığını ifade ettikten sonra, Gürsel’in böyle bir yolu deneme imkânını kendinde bulamadığından bahseder. Gürsel’in memleketin realitelerini düşünerek, temkin ve basiretle hareket ettiğini ve matematik zaruret olarak İnönü’den başka kimsenin hükümeti kuramayacağını anladığını belirtir. Ayrıca memleketin sağlam kuvvetleri de, Gürsel’in başka yola sapmasına mani olmuştur diyen Toker, AP’nin “saatin ibrelerini geri döndürme zihniyeti” taşıdığından dolayı Gürsel’in AP başkanına kapıyı dahi aralayamadığını iddia eder²⁶⁹.

Ülkeyi 6 ay yöneten I. Koalisyon Hükümetinin, şimdilerde küçümsendiğini dile getiren Toker; “Birinci Koalisyon, parlamenter sistemi, fevri bir kılıç darbesiyle can vermekten kurtaran formül olmuştur” diyerek savunmuştur. Birinci Koalisyonun sisteme kazandırdığı bu altı ayın kıymeti yarın, bugüne nazaran çok daha iyi anlaşılacaktır. Ancak, bir sistemin kurtarılması başka şeydir, o sistemin işletilmesi başka şey diyen Toker’e göre altı ay içinde, CHP dışındaki üç siyasi partideki zararlı unsurlar, bünyeyi zehirlemişler ve her türlü hükümet etme imkânını parlamentodan

²⁶⁷ Metin Toker, “Herkes Safını Alsın” *AKİS*, 26 Şubat 1962, s.5; M. Toker, “Temeldeki Rahatsızlık” *AKİS*, 5 Mart 1962, s.7; M. Toker, “Hatalı Teşhisten Sakınmalı”, *AKİS*, 9 Nisan 1962, s.15.

²⁶⁸ Aydemir, *İkinci Adam*, s. 578.

²⁶⁹ Metin Toker, “Sorunun Cevabı”, *AKİS*, 25 Haziran 1962, s. 5.

almışlardır²⁷⁰. Şimdi memleketin idaresini eline alan İkinci Koalisyon için; ateşli, canlı, iman ve şevk dolu bir havanın memlekete hâkim kılınması gerektiği tavsiyesinde bulunan Toker'e göre; Birinci Koalisyon böyle bir hava estiremediği ve Bizans usulü çekişmelerle uğraştığı için iflas etmiştir. Bu durumda kaybedenin sadece İsmet Paşa olmadığı, tüm memleket olduğunun altını çizen Toker, iyi niyetlilerin karşı tarafın pusuda olduğunu bildiklerinden dolayı İkinci Koalisyonu desteklediklerini ifade eder. İnönü ve hükümetinin, kendilerinin dahi bilmedikleri bir kudretin sahibi olduğu fikrini savunan Toker'e göre; millet ve memleketin sağlam kuvvetlerinin hepsi tüm ümitlerini İnönü'ye bağlamıştır. İnönü'nün ayağına çelme takmak isteyenleri bir kenara itmesi gerektiğini söyleyen Toker; bu dönemde iktisadi ve sosyal meseleleri öne alarak vaat edilen tüm icraatları yapması tavsiyesinde bulunur²⁷¹. Çünkü artık aydınların CHP'ye karşı buruk olduğunun altını çizen Toker, bunun sebebi olarak vaat edilen reformların yapılmamasını ve CHP'nin devrimlerden taviz vererek "oy kaygısı"na düştüğünü göstermektedir. Harekete geçmeyerek, koalisyonu mana eden CHP'lilere de Toker, CHP'nin mücadele yıllarındaki hiçbir hedefini gerçekleştirmediklerini ve bunun için çaba harcamadıklarını belirterek laf ebeliğini bırakmaları ve lüzumsuz işlerle uğraşmamaları şeklinde sert ikazlarda bulunur²⁷².

Koalisyon döneminde iyice su yüzüne çıkan ülkedeki grupların, sağ ve sol olarak ikiye bölündüğünü ve birbirleriyle işbirliği yaptıklarını ve gayelerinin hükümeti devirmek olduğunu iddia eden Toker'e göre; arkasında 50 yıllık bir tecrübesi olan İsmet Paşa başbakanlığa pamuk tarlasından gelmemiştir. Toker, bu yüzden hükümetin her türlü teşebbüsü bastırmak için yeterince gücü olduğu tehdidinde bulunur²⁷³.

1963 yılı Şubat ayında, kısmi af kanunu tartışmalar içerisinde meclisten geçirilmiştir. Af konusunu haftalık yazısında işleyen Metin Toker'e göre; yeni anayasa ile açılmış olan devrin hükümetleri siyasi af ile ilgili taahhütlerini yerine getirmiş bulunuyor. "birinci derecedeki sorumluların" dışındaki, politikacı veya

²⁷⁰ Metin Toker, "Realist Olma Zamanı", *AKİS*, 11 Haziran 1962, s.11.

²⁷¹ Metin Toker, "Türkiye, 1962", *AKİS*, 2 Temmuz 1962, s.6; M. Toker, "Bataklık Çiçekleri", *AKİS*, 9 Temmuz 1962, s.5

²⁷² Metin Toker, "Ya Bunlar Neden Yapılmaz?", *AKİS*, 9 Şubat 1963, s.9.

²⁷³ Metin Toker, "Demokrasinin Silahları", *AKİS*, 24 Eylül 1962, s.5.

memur bütün suçlular affedilmiştir. Böylece “parmak kaldırdıklarından” ve “emir kulu” olduklarından dolayı, demir parmaklıkların arkasında olanlar serbest bırakılmıştır. Bu suretle Türkiye’de siyasi af konusunun kapandığını belirten Toker, artık İsmet İnönü’nün af konusunu bir daha açtırmayacağını, kabul etmeyeceğini ve o kabul etse de bunu kendisine bağlı kuvvetlere kabul ettiremeyeceği görüşünü savunur²⁷⁴.

Kısmi aftan çok kısa bir süre sonra, 22 Martta Celal Bayar, sağlık sorunları sebebiyle bir müddet tahliye edilmiş ve tedavisinin evinde yapılması amacıyla serbest bırakılmıştır. Ancak serbest bırakılan eski cumhurbaşkanını siyasi partilerin karşılaması ve Bayar’ın basına demeç vermesi üzerine tahliye kararı kısa bir süre sonra kaldırılmıştır. Siyasi affın çıkmasına karşı olan Toker, bu durumu şöyle izah etmiştir: böylelikle “*siyasi affın memlekete huzur mu, yoksa huzursuzluk mu getireceği tartışması neticeye bağlanmış bulunuyor.*” Affı sağlamanın yarışı içine giren AP ve YTP’nin, memleketin işlerini bile yapmayı güçleştirdiğinden bahisle; Toker, şimdi olanların yaptığı şeyi milletin eliyle tutup, gözüyle görmesinde yarar vardı, demiştir. Siyasi affın memlekete huzur getirmesinin bir şarta bağlı olduğunu dile getiren Toker, bunun köşelerine çekilip oturmaları ve kendilerine yapılanın haksızlık olduğu yönünde faaliyete girişmemeleri olduğunu ifade eder. Ancak Celal Bayar’ın bu durumu millete gösterdiğini belirten Toker, olanları şu şekilde anlatır: “*Tahliyeyi hükümete karşı kazanılmış zafer olarak gören güçlere inanan Bayar, hareketin bayraktarlığını yaptı. İçerde tutulmasına imkân kalmadığından dolayı çıkarıldığını bildirdi. Kendisini ve beton duvarların gerisindeki ideal arkadaşlarını memlekete büyük hizmetler etmiş kimseler olarak ilân etti. Hakkındaki hükmü veren mahkemeyi şen’i bir müessese diye karaladı. Milletin sevgisinin kendisiyle olduğunu göstermeye kalkıştı. Gasp edilen hakkını tekrar elde etmek için hangi kuvvetlere dayanmak niyetinde olduğunun iki açık delilini verdi. Başına sarık bağlayıp üzerine maşallah geçiren bir tarikat şeyhinin sakalını öptü, onunla resim çekti. Üniformalı bir erle yanak yanağa gazete fotoğrafçılarına poz verdi. Adalet Partisi, idarecileriyle ve teşkilâtıyla Eski Reisicumhurumuzun emrine girdi. Bir kısım Yeni Türkiye Partisi mensupları, yarışta geri kalmamak için hizmet arzına koştular. Zafer*

²⁷⁴ Metin Toker, “Buyur, Atla Aslanım!”, *AKİS*, 2 Mart 1963, s.7.

alayları teşkil edilip şehirlere girildi. Gazeteleri, destanlar kaleme aldılar. Halkın, Mehmetçiğin Bayar'a nasıl aşık olduğunu, ona ne sıcak, candan gösteriler yaptığıı yazdılar. Adeta Napolyon Elbe adasından dönüp Fransa'ya ayak basmıştı"²⁷⁵. Bu durumdan tedirgin olan İhtilalciler ve yandaşları 3 Nisan 1963 tarihinde, 27 Mayıs'ı "Hürriyet ve Anayasa Bayramı" olarak ilan ederek garantiye almış ve 1982 Anayasasının yürürlüğe girmesine kadar, Türkiye'nin resmi bayramlarından biri olarak kutlamıştır.

Talat Aydemir ve arkadaşları 21 Mayıs 1963 tarihinde, yine bir başarısız darbe girişimde bulunmuş, fakat bu sefer sonuç ağır olmuş; asilerin hepsi tutuklanırken, Talat Aydemir ve Fethi Gürcan idam cezasına çarptırılmıştır²⁷⁶. Toker'e göre aklını şaşırmış bir avuç sergüzeştçinin yaşadığı bu macera; Türk toplumunun demokrasiden başka bir sistem içinde yaşayamayacağını, ordunun, demokratik rejimin savunucusu ve koruma gücüne sahip olduğunu göstermiştir²⁷⁷.

17 Kasım 1963'teki yerel seçimlerde AP kesin bir zafer kazanmış ve oy oranlarını düşüren YTP ile CKMP koalisyonundan ayrılmak istemişlerdir. Bu partiler, seçim yenilgilerini CHP ile Koalisyon yapmalarına bağlayarak, bakanlarını kabineden çekmiş ve İnönü'nün istifa etmekten başka seçeneği kalmamıştır. Nitekim Başbakan İnönü, ABD Başkanı Kennedy'nin Washington'daki cenaze töreninden döndükten sonra 2 Aralık 1963 tarihinde istifa etmiş ve II. Koalisyon Hükümeti bu şekilde sona ermiştir²⁷⁸.

3.1.5.3. III. ve IV. Koalisyon Hükümetleri

İnönü Hükümetinin istifasının ardından, yeni hükümeti kurma çalışmaları başlamıştır. 21 Mayıs başarısız kalkışmasından sonra, tüm bunalımlara rağmen demokrasinin güvende olduğunu hisseden Cumhurbaşkanı Gürsel öncelikle, hükümeti kurma konusunda AP Başkanı Ragıp Gümüşpala'ya teklif götürmüştür. Yerel seçimleri kazanmanın verdiği özgüven ile Gümüşpala, erken seçim yapılmasını

²⁷⁵ Metin Toker, "Durum", *AKİS*, 30 Mart 1963, s.7

²⁷⁶ Çavdar, a.g.e. s. 121.

²⁷⁷ Metin Toker, "Ordu, İtibarının Zirvesindeyken...", *AKİS*, 3 Haziran 1963, s.7; M. Toker, "Kim Demiş Kolay Diye", *AKİS*, 22 Haziran 1963, s. 7.

²⁷⁸ Çavdar, a.g.e., s. 274; Tunca Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, s. 139.

isteyerek bu teklifi reddetmiştir. Bunun üzerine Gürsel, hükümeti kurma görevini İnönü'ye vermiş ve o da kabul etmiştir. İnönü Hükümeti kurmak için öncelikle YTP ve CKMP'den destek aramış, ancak olumsuz sonuç alınca meclisteki 33 bağımsız milletvekiliyle kabine kuracağını ilan etmiştir. Ancak CHP ve Bağımsızlar 208 milletvekiline sahiptirler ve çoğunluğun sağlanabilmesi için 18 milletvekili eksiktir. Bu arada ülkenin hükümeteşsiz olduğu sırada Kıbrıs olayları, ortaya çıkmış ve İsmet İnönü hemen kabineyi ilan etmiştir.

III. Koalisyon Hükümeti İnönü Başkanlığında, 25 Aralık 1963 tarihinde CHP ve Bağımsızlardan oluşan bir azınlık hükümeti olarak kurulmuştur. Başbakan kabineyi kurduktan sonra güvenoyu almak için hükümet programını meclise sunduğunda, Kıbrıs krizine ek başka bir kriz daha çıkmasın diye YTP hükümeti destekleme kararı almıştır. Böylece III. Koalisyon 175'e karşı, 225 oy oranıyla kurulmuştur²⁷⁹.

Metin Toker'e göre; yeni hükümetin karşısındaki muhalefet partileri, bugüne kadar çok partili hayatın hiçbir devrinde olmadığı kadar kalitesizdir. Bugünkü muhalefeti teşkil eden kuvvetler, Türkiye 'de küçük parmakları dahi kaldırtacak ne bir prestije ne bir otoriteye sahiptirler. Özellikle AP'nin durumunun çok daha vahim olduğunu belirten Toker, bu partinin bir gecekondu ekiple idare edildiğini iddia eder. Toker eleştirinin dozunu daha da kaçırarak AP'yi kast ettiğı şu sözleri dile getirir: "Mecliste DP gibi bir partinin hem iktidarda hem de muhalefette yeri yoktur. DP gibi bir partiye bu memleketin sağlam kuvvetleri, demokratik sistemi yerleştirme arzusuyla, muhalefette bir süre İsmet Paşa'nın yüzü suyu hürmetine tahammül edebilirler"²⁸⁰.

1964 yılının en önemli hadisesi, Dış Politika bölümünde ele alınacak olan Kıbrıs bunalımıdır. Bunun dışında şubat ayında İnönü'ye bir suikast tertip edilmiş²⁸¹ ve 6 Haziran'da da AP genel Başkanı Orgeneral Ragıp Gümüşpala geçirdiğı kalp krizi sebebiyle vefat etmiştir²⁸². AP'nin yeni Genel Başkanlığına Süleyman Demirel seçilmiştir. Demirel'in başkanlığa seçilmesi üzerine Toker, bu partinin liberal

²⁷⁹ T. Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, s. 139-140.

²⁸⁰ Metin Toker, "DP Gibi Bir Parti", *AKİS*, 28 Mart 1964, s.7; M. Toker, "Tın-tın Bir Muhalefet", *AKİS*, 11 Eylül 1964, s.7.

²⁸¹ Ayrıntılı bilgi için Metin Toker, "Memleketin Hayrı", *AKİS*, 24 Şubat 1964, s.5.

²⁸² *Hürriyet*, 7 Haziran 1964, s.1.

ekonominin şampiyonu bir siyasi teşekkül hüviyetini tamamladığını dile getirmiştir. Ayrıca Toker'e göre; "Demirel gibi bir aday belirlince hemen görülmüştür ki, tıpkı Amerika'daki Cumhuriyetçi Parti gibi AP'nin de, yakın bağları Türkiye'deki büyük iş çevreleri, zengin basın, devlet müdahalesinden azade ticaret hayatı taraftarları ve iman ile paranın kimde olduğu bilinmez prensibinin salıkları iledir²⁸³."

40 yaşındaki Süleyman Demirel'in AP'nin başına geçmesiyle, daha teşkilatlanmış ve organize olan bu parti; İnönü hükümetinin 1965 bütçe görüşmelerinde, ciddi bir mücadele yapma imkânı bulmuş ve bütçe görüşmesini adeta güven oylamasına çevirmiştir. 13 Şubat 1965'te oylanmış bütçe, mecliste çoğunluğu alamadığı için İnönü istifa etmiştir²⁸⁴.

Cumhurbaşkanı Gürsel, bu defa CHP muhalefette kalmak üzere dört partili bir koalisyon önermiştir. Hükümeti kurma görevini genç yaşta olan AP genel başkanına vermek istemeyen Gürsel, AP listesinden seçilen Kayseri Bağımsız Senatör Suat Hayri Ürgüplü'den kabineyi kurmasını istemiştir. Böylece IV. Koalisyon Hükümeti 26 Şubat 1965 tarihinde, dört partinin –AP, YTP, CKMP, MP♦- anlaşması ile kurulmuştur²⁸⁵.

İsmet Paşayı güvensizlik oyuyla karşı karşıya bırakanlara kızan Toker, sonra İsmet Paşa'nın programıyla memleketin karşısına çıktıklarını, meclisten güvenoyunu o programla isteyen İktidarın samimi olup olmamasının sorgulanması gerektiğini düşünür. "İsmet Paşasız Hükümet" isteyenlere seslenen Toker'e göre; bundan, şahsen İsmet Paşa'nın veya partisinin katılmadığı bir hükümet kast ediliyorsa arzulanan gerçekleşmiştir. Ancak, gerçekleşmesi imkânsız olan şey, İsmet Paşa'nın temsil ettiği fikirlerin memleketin idaresine hâkim olmamasıdır. Bu manasıyla İsmet Paşa Türkiye'de şu anda belki de her zamankinden fazla iktidardadır. Sadece hükümet programına bir göz atmak bunun doğruluğunu göstermeye yetecektir²⁸⁶.

Yeni hükümet kurulurken, Türkiye'de bir takım oyunlar oynandığını iddia eden Toker, hükümetin sadizm unsurlarıyla devrildiğini, İnönü kompleksi yaşadıklarını, bu yüzden "partiler sistemi" olan parlamenter demokraside muallâkta

²⁸³ Metin Toker, "Oyunun Böylesine Can Kurban", *AKİS*, 4 Aralık 1964, s. 5.

²⁸⁴ T. Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, s. 145-146.

♦ CKMP'nin ikiye bölünmesiyle Osman Bölükbaşı, bu partiden ayrılarak Millet Partisi'ni ikinci defa kurmuştur. (13 Haziran 1962).

²⁸⁵ Ahmad, a.g.e. s. 280-281.

²⁸⁶ Metin Toker, "Akımı Durdurmaya Güç yetmeyecektir", *AKİS*, 26 Şubat 1965, 5.

bir başbakanı seçtiklerini ve amaçlarının DP oylarını iktidara getirmek olduğunu belirtmiştir. DP oylarının Türkiye’de iktidara geçirilmesinin hiç tepki yaratmayacağını sanmak, iki gözü kör bir politikacı için bile kabil değildir diyen Toker’e göre; burada asıl mesele, İnönü’yü düşürenlerin, karşılarında bulacakları kuvvetleri zapturapt altında tutabilmek için gerekli hazırlığa ve tabii güce sahip olup olmamalarıdır²⁸⁷.

Dörtlü Koalisyonu kurulduğu günden beri, desteklemeyen ve sürekli eleştiren Toker, bu hükümetin dünya siyasetine yeni bir prensip hediye ettiğini ve bunun da hükümet etme sanatının esasının, mesele yaratmak olduğunu ifade eder. Toker’ göre; kurulduğu günden beri Ürgüplü Hükümeti işlere, hadiseler hâkim olamamanın eksikliğini çekmektedir. Ne yapacağını bilememenin neticesi, bir o yana bir bu yana yalpalamak şeklinde tecelli etmektedir. Hele bir takım sorumsuz şahsiyetlerin ipe sapa gelmez laflarla ortaya çıkıvermeleri zihinleri ve durumu büsbütün karıştırmaktadır²⁸⁸.

Bu dönemde yurda dönen 14’lerden Alparslan Türkeş, Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal Ahmet Er ve Dündar Taşer CKMP’ ye üye olmuşlardır. 30–31 Temmuz 1965 tarihinde de, yapılan kongrede Alparslan Türkeş partinin genel başkanı seçilmiştir²⁸⁹.

3.1.5.4. 10 Ekim 1965 Genel Seçimleri

Metin Toker’in seçimler yaklaşırken yaptığı değerlendirmeler, partiler hakkındaki düşünceleri ve kamuoyunu etkileme çabasını vermeden 1965 seçimlerine başlamanın, incelemeyi eksik bırakacağı düşüncesi ile seçim öncesinin tahlil ve analizinin yapılması uygun görülmüştür.

Toker’e göre; 1965 seçimlerinde Türkiye’de ilk defa siyasi partiler, bir sosyal ve ekonomik görüşün temsilcisi sıfatıyla kamuoyu önüne çıkmışlardır. Bu görüşlerin ortanın solu, ortanın sağ, aşırı sol, aşırı sağ olduğunu ifade eden Toker, seçimlerin bu platformda yapılacağı üzerinde durur. Toker’e göre; Türk siyasetinde bu görüşleri

²⁸⁷ Metin Toker, “DP Oyları İktidarda”, *AKİS*, 19 Şubat 1965, s.5.

²⁸⁸ Metin Toker, “Patrikhane, Kızıl Çin Vesaire Hakkında”, *AKİS*, 24 Nisan 1965, s. 5.

²⁸⁹ Adnan Ferruh Pancaroğlu, *Yakın Tarihimizde Millet Partisi Olgusu (1948–1977)*, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, GTT Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2006, s.74-75.

temsilde bir mana ifade eden üç parti vardır. Bunlar; ortanın biraz solundaki CHP, ortanın hayli sağındaki AP ve aşırı sol uçtaki TİP'dir. Alparslan Türkeş'in fiilen başında olduğu CKMP için Toker, klasik faşist bir parti olma yolunda ilerleğini ifade eder. YTP ve MP için ise Toker şu ifadeleri kullanır: *“Biri bir kazıp şöhretin, öteki laf ebesinin elinde, onların hüviyetleriyle damgalanmış, adeta birer aile şirketirdirler ve herhalde siyaset hayatından hukuken dahi tasfiyeleri fazla zaman almayacaktır”*²⁹⁰.

Toker'e göre; CHP'nin kendini “ortanın solunda” tabir etmesinden sonra, rakipleri CHP'yi solculuktan başlayıp Moskofluğa kadar uzayan fikirlerle itham etmektedirler. İnönü'nün “ortanın solu”nu bir tabir olarak kullandığını belirten Toker, CHP'yi solcu ya da sosyalist olarak nitelemenin demagojiden başka bir manası yok demektedir. Türkiye'nin sağ ve sol olarak ikiye bölündüğü siyasi ortamda, CHP bir an önce, kendini izah etmezse seçimde rakibiyle başa çıkamayacaktır diyen Toker, bunun için partinin görüşlerini, programını tasavvurlarını millete bildirmek için artık harekete geçmesini tavsiye eder²⁹¹. Bu arada artan sokak kavgaları ve sağ sol olayları Toker'e göre; tertipli ve planlı bir tedhiş arzusu olarak kendini hissettirmektedir

AP'nin seçim kampanyasında DP'nin kırat amblemini seçmesi, bazı kesimleri kızdırırken, rakiplerini de tedirgin etmiştir. AP'nin seçimlere AP olarak değil de, tüm yönleri ile DP olarak girdiğini belirten Toker, AP'ye “birinci demirkıratı yere seren kuvvetler, görülecektir ki ikinci demirkıratın burnuna dizgini takmakta hiçbir müşkülât çekmeyeceklerdir” tehdidinde bulunur. AP'nin ortaya tekrar kıratı çıkarmasını, 1960 öncesinin şartlarını geri getirme siyaseti olarak gören Toker, “DP kapanmış bir devirdir. O devir gibi o insanları da artık hiç açılmayacak, açılması ancak uğursuzluk getirecek firavun mumyasıdır” demektedir. Kırat sembolünün maharetli bir seçim olduğunu kabul eden Toker, *“Yok at Türklerin milli hayvanıymış da, yok Türklerin namusu atlarıyla avratlarıymış da, yok Türkler atı çok severlermiş de AP bu amblemi ondan almış”* gibi sebeplerle karşı tarafı saf sandıklarından dem vurur. Kırat sembolü, seçmenin nazarında DP ile AP arasında daha fazla bağlantı

²⁹⁰ Metin Toker, “Cepheler Alınırken”, *AKİS*, 12 Haziran 1965, s.5.

²⁹¹ Metin Toker, “Şu ‘Ortanın Solu’ Hikâyesi”, *AKİS*, 14 Ağustos 1965, s.5; M. Toker, “Tedhiş ile İnfiat”, *AKİS*, 24 Temmuz 1965, s.5.

kurulabilsin diye seçilmiştir diyen Toker, özellikle okuyup yazma bilmeyen vatandaşlar için demirkıratlı listelerin öneminden bahseder.²⁹²

Seçim kampanyasında siyasetçiler, partilerinin programları hakkında kamuoyuna bilgi vermişlerdir. Metin Toker ön planda olan CHP ve AP'nin vaatlerinin ve savundukları görüşlerin tahlilini şu şekilde yapmaktadır: CHP'nin Batılı sosyalizmin esaslarına –sosyalist olmamakla- sahip olduğunu, tıpkı batı sosyalizminin belirttiği ve tatbik ettiği şekilde demokratik bir nizam içinde ve karma ekonomiyle Türkiye'nin ekonomik ve sosyal meselelerini halledebileceği görüşünü savunduklarını belirtir. CHP'nin seçim beyannamesinde; petrolün millileştirilmesi ve devletleştirilmesinin bugünün meselesi olmadığı, özel sektöre ve yabancı sermayeye daima güven ve hayat hakkı tanınacağı, Türkiye'nin kaynaklarının ve servetlerinin önce Türkiye'nin elinde kalmasını ve Türkiye'ye yaramasını istedikleridir. Ayrıca toprak reformu, sosyal adalet, işçi ve köylü hakları devletin himayesinde gerçekleşecektir. Toker'e göre CHP; gerçek manasıyla bir plan ve program dahilinde, sosyalizmin tesirini batılı memleketlerde olduğu kadar hissettirecek tarzda, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal hayatını tanzim edecektir. Dış politika da ise CHP, Toker'e göre; muhafazakâr İngiltere kadar Rusya'ya, işçi İngiltere kadar Amerika'ya yakın olacaktır

Tıpkı CHP'nin üst düzey yöneticisi gibi parti programı hakkında bilgi veren Toker, AP hakkında çok iç açıcı bilgiler vermemektedir. “Yeni kıratın kuyruğuna yapışmış olarak, Türkiye'nin kaderine musallat olmanın hevesine kapılmış” bir parti olarak gördüğü AP hakkında Toker, şu değerlendirmelerde bulunur: “*AP ortanın hayli sağında, XIX. asır liberalizminin hayali içinde görünmektedir. Amerika ve Rusya'yla ilişkiler hususunda, AP'ye hakim olan kompleks Türkiye'nin hareket serbestliğini zedeleyecek ölçüdedir.*” Ayrıca Toker'e göre AP'nin bütün vaatleri, silahları ve felsefeleri DP'nin istikametindedir. Toker'e göre, bugüne kadar “*Demirkırat II*”li AP'den milletin işittikleri şunlardır: “*Türkiye'de her isteyen ben müslümanım diyebilmelidir. Türkiye, göklerin ezanı Muhammedi ile inlediği memleket olmalıdır. CHP dinsiz ve komünisttir. CHP bizi Ruslara satacaktır, aile mefhumunu yıkacaktır. Ekonomide, çok kazanan bir özel sektör esastır. Toprak*

²⁹² Metin Toker, “Satılın Altındaki Mücadele”, *AKİS*, 31 Temmuz 1965, s.5; M. Toker, “Demirkırat II”, *AKİS*, 7 Ağustos 1965, s. 5.

Reformu komünistlik kokmaktadır. Petrolümüz yabancılara açık kalmalıdır. Vatandaşın bütün işlerini devlet kapısında takip edeceğiz. Bu millet, ordusunu bir kaç defa yola getirmesini bilmiştir.” AP’nin vaatlerini bu şekilde sıralayan Toker, sonuç olarak “bir takım oylarla, bırakınız iktidarda oturmayı, bir şeyler yapmanın bile kabil” olamayacağı şeklinde sözlerini tamamlar.

AP’nin eski DP’lilerin akrabalarını 1965 seçimlerinde aday göstermelerine ise Toker sert bir şekilde şöyle karşılık verir: “Bir evlât, bir kardeş, bir yeğen Mecliste ne yapacaktır? Bunların siyasî çapları, güçleri nedir? Şimdiye kadar politika alanında hiç boy göstermişler, hatta böyle bir hevese sahip olduklarının işaretini vermişler midir? Hayır. Bunlar, imkânsız bir restorasyonun pişdarları olarak memleketin en yüksek müessesesine, Büyük Meclise gönderilmek istenmektedirler. Aday yoklaması yapan partililer bu musibetleri memleketin başından uzaklaştırmalıdır²⁹³.

Seçimlere 1 ay kala Toker, AP’nin seçimi kazanma ihtimaline yönelik, dikkat çekici bir yazı kaleme almıştır. Bu yazının kamuoyunu ne derece etkilediğini seçim sonuçları gösterirken, Toker bu yazı ile 10 Ekim günü AP’ye açık açık oy vermeyin çağrısında bulunmuştur. AP’nin seçimi kazanacağına inanmayan Toker, eğer kazanırsa “insanın ayıp yahu! Dememesi için kendini güç tutması gerekecektir” demektedir. Ayrıca Toker’e göre; “bu AP’ye, hepimizi ahmak yerine koyan, hepimizin gözünü bağlamaya çalışan, bunu fütur duymadan yapan ve daha neler, neler yapabileceğini sanan AP’ye nasıl oy verilir, ben bunu anlamam. Hayır. Türk seçmeni bu seviyesizliğin seviyesinde olamaz. Hele listeler belli olduktan sonra bu seçimlerde AP’ye karşı bir baraj kurmak, memleketimi kim seviyorsa ve kimin başında bir nebze akıl kalmışsa, eğer kendimizi deliler gibi bir maceraya atmak istemiyorsak, onun için bir milli görev haline gelmiştir”²⁹⁴.

Seçimlere Türkiye, *AKİS* ile bu siyasi hava içinde ulaşmıştır. %71,3 katılım oranıyla, 10 Ekim 1965 tarihinde yapılan genel seçimlerin sonuçları şu şekildedir:

²⁹³ Metin Toker, “Cepheler Alınırken”, *AKİS*, 12 Haziran 1965, s.5; M. Toker, “*Demirkırat II*”, *AKİS*, 7 Ağustos 1965, s. 5; M. Toker, “Musibetler” *AKİS*, 21 Ağustos 1965, s.5.

²⁹⁴ Metin Toker, “Bu Partide Çoğunluk Alırsa”, *AKİS*, 4 Eylül 1965, s.5.

Parti Adı	Oy Yüzdesi	Milletvekili Sayısı
AP	52,9	240
CHP	28,7	134
MP	6,3	31
YTP	3,7	19
TİP	3,0	14
CKMP	2,2	11
BAĞIMSIZ	3,2	1 ²⁹⁵

Ülkede şok etkisi yaratan seçim sonuçlarına bakıldığında; AP'nin tek başına iktidara geldiğini, CHP'nin ciddi oy kaybı yaşadığını ve meclise sosyalist bir partinin girdiğini görürüz. Bu sonuçlar, seçmenin DP'den vazgeçmediğinin kanıtıdır.

Metin Toker'in seçim sonuçları yorumlarına baktığımızda; öncelikle memleketin iktidarının, 4 sene için AP'ye geçtiğinin kabul edilmesi gereken bir gerçek olduğunu belirtir. Ardından AP'nin kabul etmesi gereken bir gerçeğin ise *“ananın ak sütü gibi helal dahi olsalar, oyla her istenilenin yapılmayacağıdır”*. Bin tane oyum olsa bir tanesini AP'ye vermezdim diyen Toker, bunun sebebi olarak, 1965 Türkiye'sinin AP kafasıyla ve fikirleriyle idare edilmeyeceğine olan inancıdır. Toker kendisinin ve milyonlarca oy vermeyen seçmenin, AP'nin karşısında vaziyet alacağını ve kafasındaki fikirleri yapmasına mani olacağını açıklıkla dile getirir. Toker, kendisi ve onun gibi AP'nin karşısında yer alan güçler adına ellerinden geleni yapacaklarını söyledikten sonra, ellerinden gelenin ne olduğunu açıklar: *“Bu dergi ve benzeri gazeteler, dergiler çatır çatır yazacaklardır. Siyasi muhalefet Mecliste meydan muharebelerini verecektir. Gençler, inanmışlar Anayasanın cevaz verdiği hiçbir protesto gösterisinden kaçınmayacaklardır. Profesörler yetkiyle konuşacaklardır. Sendikalar, gerekirse greve gideceklerdir. Bazen koparacağımız gürültü afaka tutacaktır. Umumi eskârı hallaç pamuğu gibi atacağız. Yanlış yönde oy kullandığına inandığımız seçmen çokluğuna doğru bulduğumuz prensipleri daha iyi anlatacağız. Tartışmalara, haklılığın verdiği cesaretle gireceğiz. Bunların hepsi olacaktır. Bunlar bizim için yeni şeyler değildir. Biz bunların hepsini, memleketi*

²⁹⁵ Milletvekili Genel Seçimleri (1923–2011), Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, s.25.

*tarıfsız bir felâkete sürüklediğine kani olduğumuz andan itibaren Bayar-Menderes rejimine karşı yaptık*²⁹⁶.” Böylece Toker, seçim sonuçlarının öfkesi ile daha yeni hükümet bile kurulmadan AP’nin aleyhinde yapacaklarını alenen yazmıştır.

3.1.6. AP İKTİDARI DÖNEMİ (1965–1968)

Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel hükümeti kurma görevini, iktidara tek başına gelen AP Genel Başkanı Süleyman Demirel’e vermiştir. Demirel 27 Ekim 1965 tarihinde, Türkiye Cumhuriyetinin 30. hükümetini kurmuş, 3 Kasım’da meclise hükümet programını sunmuş ve 11 Kasım’da güvenoyunu almıştır²⁹⁷.

Metin Toker Demirel Hükümetini seçimden sonraki ilk haftalarda, ekonomi alanındaki politikalarından dolayı eleştirmeye başlamıştır. Toker AP’nin; 27 Mayıs’tan bu yana yaşadığı karanlık devirde, 3–4 milyar liralık sermayenin piyasadan kaçtığı iddiasını gülünç bulmaktadır. Toker “Muhteşem Süleyman” dediği başbakanın, olmayan bu kaçak ve saklanan parayı bulduğu zaman her şeyin düzeleceğine inandığını söyler. Toker’e göre, böyle bir spekülasyonla memleketi idare etmeye, sanırım dünyada ilk defa bir iktidar bizde cüret etmektedir. Hâkim bulunan Demirel zihniyetinin esas hedefinin devleti bir jandarma devlet haline getirmek olduğunu iddia eden Toker, AP’nin memleketin ekonomik ve sosyal gelişmesini serbest rekabetin, yani yabancı ve yerli özel sektörün eline bırakmak olduğu fikrini savunur²⁹⁸.

1966 yılına gelindiğinde Cumhurbaşkanı Gürsel, rahatsızlanmış ve tedavi olmak için yurt dışına gitmiştir. Bu olay siyasi havayı değiştirmiş ve cumhurbaşkanlığı seçimini gündeme getirmiştir. Tüm partiler ve kesimler Genekurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay’ın adaylığında ittifak etmişlerdir. Toker’e göre Sunay’ın cumhurbaşkanlığı meselesi, parlamentoda seçse, halkta seçse kesin bir çoğunluk sağlayacaktır. Türkiye’de huzurun devamını isteyen tüm kesimlerde, cumhurbaşkanlığı konusunda bir ittifak kendiliğinden hâsıl olmuştur

²⁹⁶ Metin Toker, “Ak Ana Sütü Gibi Helal Oylar”, *AKİS*, 23 Ekim 1965, s.5.

²⁹⁷ Osman Tarım, *27 Mayıs’tan 12 Mart’a Adalet Partisi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya 2013, s. 54.

²⁹⁸ Metin Toker, “Con Ahmet, 1965”, *AKİS*, 6 Kasım 1965, s.5; M. Toker, “Benim 21 Yaşımın Güzel Günleri!..”, *AKİS*, 13 Kasım 1965, s.6;

diyen Toker, Orgeneral Cevdet Sunay'ın şahsiyeti, şüphesiz bu ittifakta başlıca rolü oynamıştır demektir. Sunay AP'nin hararetiyle desteği ile 28 Mart 1966 tarihinde cumhurbaşkanı olmuştur. Bu durumu AP'nin şamatası olarak gören Toker, Hâlbuki AP'nin Sunay'a, cumhurbaşkanlığı makamı için başka bir kimseyi kabul ettiremeyeceğini anladığından dolayı razı olduğunu iddia eder. Toker'e göre; *“ancak bu şamata, eğer Sayın Sunay'ın temsilcisi olduğu kuvvetlerin arasında tesirli olursa, yani, açık açık, bu kuvvetlerin içinde Sayın Sunay'ın sahiden AP kampına geçtiği inancı belirirse cumhurbaşkanı, yeni siyaset hayatının en büyük handikapıyla karşılaşacaktır. Zihinlerde belirecek bir ‘Davaya ihanet mi, mevki hırsı mı?’ şüphesi Sayın Sunay'ı çok rahatsız edecektir.”*²⁹⁹

Sağ sol kavgalarının yaşandığı bu dönemde AP'nin, komünizm ve komünistliği propaganda aracı yaptığından yakınan Toker, komünizmin dinsizlik ve komünistin ise gavur olarak gösterildiğini ifade eder. Toker'e göre; AP'nin nurculuk, süleymancılık, yezidilik, ümmetçilik ve şeriatçılık, Komünizme karşı kullandığı besleme derneklerdir. Bu komünizmin kahrolmasına değil, irticanın hortlatılmasına giden yoldur diyen Toker, bu siyasetin ortaya çıkaracağı tehlikeye dikkat çekmektedir. Nitekim Atatürk heykeline saldırılar yapılmaya başlanınca Toker, AP'nin komünizmle mücadelesinin hiçbir işe yaramadığı bilakis onların ekmeğine yağ sürdüğünü ve ülkeye huzursuzluk getirdiğini ifade eder. Toker'e göre; Komünizme karşı silâh diye, ilâç diye dini ortaya çıkarmaya kalkışmak sadece bir takım eli baltalı yobazları Atatürk'ün heykellerine saldırtır. Türkiye'de ne zaman bir iktidar bu usullere başvurduysa, adı ticanî veya nurcu olan bir takım çember sakallılar kendileri için asıl hedefi teşkil eden Atatürk'ten hınçlarını çıkarma saatinin nihayet geldiğini daima sanmışlardır. AP kendini din savunucusu rolüyle, bütün Müslüman Türklerin serbestçe “Allah” diyebilmelerini sağlamak için savaşıyor gösterirken, CHP din sömürücülüğünün karşısında şiddetle vaziyet almıştır. Toker, ülkenin ve milletin giderek ikiye ayrılmakta olduğunu verdiği endişe ile, böyle bir ortam içinde demokratik rejimin nasıl yürütülebileceği sorusunu sormaktadır³⁰⁰.

²⁹⁹ Metin Toker, “Millî İrade ve Millî Menfaat”, *AKİS*, 19 Şubat 1966, s. 5; M. Toker, “Sunay Çankayada”, *AKİS*, 2 Nisan 1966, s.5.

³⁰⁰ Metin Toker, “Şeytan Taşlayanlar”, *AKİS*, 26 Mart 1966, s.5; M. Toker, “Bunlar Meczup! Ya Cüretleri?” *AKİS*, 16 Nisan 1966, s.5; M. Toker, “Milletin İki Kampta Görünmesindeki Ana Sorun”, *AKİS*, 11 Haziran 1966, s.6-7.

Seçimden önce ve seçim kampanyaları sırasında, CHP içinde beliren “ortanın solu” politikası partiyi kendi içinde ikiye bölmüştü. Seçim sonuçlarından sonra yenilgiyi, bu politikaya bağlayan parti içi bir muhalefet oluşmuş ve tartışmalar 1966 yılında da devam etmiştir. CHP’de yaşanan olayların gündemi meşgul etmesi üzerine Metin Toker, bu konuya açıklık getirmek için yapılmaya çalışanlara değinmiştir. Toker ‘e göre CHP’de; *“her seçim yenilgisini takiben olduğu gibi bir muska aranmaktadır”*. Bu muskayı ciddi bir sol partiye dönüşmesinde görenler olduğu gibi, sol lafinı ağızına almamakta ve onun yerine Cenabı Hakkın adını koymakta bulanlar vardır. İsmet Paşa’nın halka inmesi ve halkın içine girmesi, CHP içindeki tartışmaların başlıca konularıdır. Herkes, kendine göre, bunun çaresini söylemektedir. CHP’nin seçimlerde bir belirli oy nispetinin dahi altında kalışının fena taktik, fena idare, fena propaganda, tembellik ve ekip çalışmasından yoksunluk neticesi olduğu muhakkaktır. Fakat seçim zamanları diğerk partilerde toplanma olurken, CHP’de görünen, hep dağınlıktır. Belki bu dağınlık, liderin karakterindeki dağınlığın partiye aksetmiş şeklidir. Ancak seçim bakımından bir “bünyevi kusur” olan, CHP’nin asıl tabiatını teşkil ettiği için ondan vazgeçilemeyecek bulunan “devrimci parti” hüviyeti geniş halk kütleleriyle bu parti arasındaki esas seti teşkil etmektedir. CHP’nin İsmet Paşa sayesinde “fazla büyük” olduğuna inanların bulunduğunu söyleyen Toker, *“CHP şimdi, fazla büyüklüğünü gözlerden saklayacak bir görünüşün peşinde. Sağmış, solmuş.. Bunlar lâf, bunlar terim. Mesele, fazla büyüklüğü göstermemeye çalışırken gerçekten küçülmemek. Bülent Ecevit’inden Ruhi Soyer’ine, CHP’liler buna dikkat etmelidirler”*³⁰¹.

CHP’nin 18 Ekim 1966’da yapılan XVIII. Kurultayında, CHP’nin “ortanın solu” olarak nitelendirdiğı ilerici hareket, Başkanlık Divanı seçimlerinde ilk zaferi kazanmıştır. İlerici hareketin liderlerinden Bülent Ecevit genel sekreterliğe seçilmiştir. Türkiye’nin İktidarda veya muhalefette olsun, en tesirli partisinin CHP olduğu fikrini savunan Toker, ortanın solu politikasının CHP’ye yeni bir canlılık ve taze kan verdiğinden bahisle, bu hareket olmasaydı CHP seçim sonuçlarının ezikliğiyle kurultayına delege bulmada zorlanırdı demektedir. Toker’e göre; kurultay sonrası CHP’de, yapılması gereken yapılmış ve Ecevit ekibine, parti meclisi, partinin

³⁰¹ Metin Toker, “CHP Neyi Arıyor?”, *AKİS*, 2 Temmuz 1966, s.5.

yönetimini bırakmıştır. Kurultaydan çıkan sonuçlar ile bundan sonrası hakkında değerlendirmede buluna Toker; *“Şimdi toplanmış bulunan CHP Kurultayı bu reformların ölçüsünü ve ileri hareketin süratini tayin edecektir. Kurultay, fikir olarak Ortanın Solu bayrağı altında toplanmaktadır. Bunun karşısında yer alan cereyanlar sönük, yavan, cansız ve ruhsuzdur. Ortanın solu bayrağının şaşırtacak kadar kısa bir zamanda şaşırtacak kadar geniş kütleleri kendi altında topladığı görülecektir”* demektedir. Bu durumun CHP karşısındaki güçleri nasıl etkilediği konusunda Toker, muzip bir yazı ile tutumlarını gözler önüne sermiştir. Toker’e göre; *“Kurultayda Ecevit’in temsil ettiği fikirlerin galibiyet kazanması ve bunun tabii neticesi olarak genç liderin, takımıyla birlikte işbaşına getirilmesi karşısında döktükleri gözyaşı gerçekten yürek paralayıcıdır. İl kongrelerine dağılan, Saadettin Bilgiç’ten, Aydın Yalçın’a AP başları, gazetelerinde Mümtaz Faik Fenik’ten Bedii Faik’e AP yazarları iki göz iki çeşmedirler: CHP bu suretle, bütün seçim şansım kaybetti diye.. Ortanın solunu resmen benimseyen CHP artık halktan kopmuştur ve Türkiye’de seçim kazanamayacaktır. AP’liler Ne felâket! Ne felâket! Diye dövünmektedirler.”* CHP’nin ortanın solu hareketini resmi tutum yapmasını zafiyet olarak nitelendiren AP’lilere ve CHP içindeki muhaliflere Toker, CHP’nin Ecevit ekibiyle daha kuvvetleneceğini ve bu yeni cereyanın CHP’ye iyi geleceğini düşünmektedir³⁰².

Metin Toker her fırsatta AP iktidarını DP’ye ve Demirel’i de Menderese benzetmektedir. Ülkenin fena idare edilmekte olduğunu söyleyen Toker, iktidarın acemi olduğunu ve durumun gittikçe daha geniş kütleler tarafından fark edildiğini iddia etmektedir. Toker’e göre; bir yıllık AP iktidarı, memlekete, beklenen hiç, ama hiç bir şeyi verebilmiş değildir ve “Demirel tecrübesi” büyük bir iflâstır. AP’nin bu bir yılını, kaybedilmiş 365 gün olarak gören Toker, Türkiye ‘nin ileri gitme zorunluluğu olan bir ülke olduğunun altını çizer. Fakat Toker, tam kalkınmaya müsait ortama geçilip reformlara başlanacağı dönemde, “ülke kendisini bitkisel hayata itecek bir idarenin eline geçti” demektedir. Çünkü lazım geleni yapamayan, yapmak istediğini de önündeki engellerden dolayı yapamayan bir iktidar vardır. Bu durumu Toker, şu ağır bir benzetmeyle ifade eder: “İkinci Demirkırat, üstünde meşhur jokeyi, ayaklarını yere saplamış öylesine kaskatı, olduğu yerde durmaktadır

³⁰² Metin Toker, “Mesele, Bundan Sonrası..”, *AKİS*, 22 Ekim 1966, s.5; M. Toker, “CHP’nin Şansı”, *AKİS*, 5 Kasım 1966, s.5; M. Toker, “Godot’yu Beklerken..”, *AKİS*, 29 Ekim 1966, s.5.

ki ne bir yola, ne ötekine sapacak cesareti henüz kendisinde bulamamakta, manasız bir mahlûk olarak, Türkiye'nin talihsizliğini sembolize etmektedir".³⁰³

1966 yılında AP de tıpkı CHP gibi, kendi içerisinde gruplaşmalara gitmiş ve bu da parti içi istikrarsızlığa yol açmıştır. AP'deki hizipleşmenin sebebi, partinin DP'den miras alınmış bir parti olması sonucu belirli hedefleri olmasıydı. Ancak 1964'de, AP'nin başına Demirel'in geçmesi ve AP'yi bağımsız bir parti yapma yolunda adımlar atması, örgüt içerisinde DP'liler ve yeniler olarak bir ayrışma yaratmıştı. 27 Kasım 1966'da AP'nin 3. Genel Kongresinde, parti liderliği seçimi, iki grubun kıyasıya mücadelesi neticelenmiştir. Seçimi, ezici çoğunlukla tekrar Demirel'in kazanması aynı zamanda liberal kesimin başarısıydı. Prof. Dr. Osman Turan'ın önderlik ettiği "*milliyetçi-mukaddesatçı*" kesimin yenilgisi, aynı zamanda AP'nin "*aşırı muhafazakar, dinci, hilafetçi*" karakterini yitirtmesine sebep olmuştur³⁰⁴. Bu yaşananları Demokratsız DP şeklinde değerlendiren Toker; "AP iktidarı almadan evvel eski Demokratlarla köprüleri atmamaya çok dikkat etmiş, tehlikelerini bilmesine rağmen mahdumlara, kerimelere, dullara ve eşlere aday listelerinde müstesna yerler vermiştir." Fakat bugün, yeni takımın, ayıya daha fazla dayı demek lüzumunu hissetmediğini belirtir. Kongreden AP'yi, AP olarak devam ettirme kararının çıktığını söyleyen Toker'e göre; "Operasyon, AP'nin aşırı sağla ilişkilerinin içli dışlı ve alenî halden çıkarılıp bir örtünün altına sokulması ameliyesidir". Toker, AP'nin yeni bir ekip idaresinde DP karakterinden kurtulmasına itirazı olmadığını, ancak AP'nin kendine böyle bir çeki düzen verdikten sonra, icraat devrine geçmesini tavsiye eder. Bunun iktidarda kalmasının tek yolu olduğunu vurgular. Demirel'in AP Genel Başkanlığına ve Ecevit'in de CHP Genel Sekreterliğine seçilmesinin büyük başarı olduğunu belirten Toker'e göre; bundan sonrası için bu iki adamın, siyasi "havaya ve talihe kendilerinden ekledikleri, sadece zeki davranış, duruma doğru teşhis koymak ve aranılan adam olacakları intibasını verebilmelerinden ibarettir"³⁰⁵.

³⁰³ Metin Toker, "İhtilal! Hevesi ve Ortamı...", *AKİS*, 19 Kasım 1966, s.7; M. Toker, "Türkiye için Bitkisel Hayat Devri", *AKİS*, 18 Haziran 1966, s.5; M. Toker, "Demirel'in 365 Günü", *AKİS*, 15 Ekim 1966, s.9;

³⁰⁴ Ahmad, a.g.e, s.301.

³⁰⁵ Metin Toker, "Demokratsız DP", *AKİS*, 10 Aralık 1966, s.5; M. Toker, "İki Adam", *AKİS*, 4 Şubat 1967, s.5.

3.2. DIŞ POLİTİKA

29 Ekim 1923 tarihinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti, uluslararası alana yepyeni bir devlet olarak girmiştir. Bu tarihten itibaren Türkiye, 1930 yılına kadar, temel olarak dış politikasına hâkim olan barışçı bir tavrıyla, Lozan'dan arta kalan meselelerle uğraşmak zorunda kalmıştır. 1930 yılından sonra, Batıyla büyük ölçüde sorunlarını gidermiş olan Türkiye, uluslararası işbirliği alanında yönünü batıya çevirmiştir. İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında Sovyet Rusya'nın tehdidi ile bağımsızlığı tehlike altına giren Türkiye, bundan sonra safını belli ederek Batı bloğu içinde yerini almıştır.

Uzun çabalar sonucu 1952 yılında, Türkiye'nin NATO üyeliğine kabul edilmesi ile Türk dış politikası “*Batı savunma sistemi içinde güvenliğini sağlama politikasını*” hayata geçirmiştir. ABD'den aldığı askeri ve ekonomik yardımlarla ittifaka işlerlik kazandıran Türkiye, örgüte karşı bir takım sorumluluklar altına girerek, dış politikasını bu yönde şekillendirmek için uğraşmıştır. Dönemin yöneticileri ülkenin NATO'ya üye olmasından sonra, bütün uluslararası olayları bu ittifakın, özellikle de ABD'nin perspektifinden değerlendiren tek yönlü bir dış siyaset izlemeye başlamıştır. NATO ittifakının savunma amacını bir kenara bırakan Türk idarecileri, ittifakı bir dünya görüşü ve milli bir dış siyaset olarak uygulamaya koymuşlardır³⁰⁶.

Bu doğrultuda incelenecek olan araştırmanın dış politika bölümü, *AKİS*'te Metin Toker'in değindiği önemli hadiseler ışığında şekillendirecek ve Toker'in sınırları dâhilinde değerlendirilecektir. 1954–1968 döneminde üzerinde durulması gereken belli başlı iki hadise bulunmaktadır. Bunlar; Ortadoğu'daki karmaşa ve Kıbrıs meselesidir.

3.2.1 TÜRKİYE VE ORTADOĞU

Ortadoğu stratejik önemi dolayısıyla, emperyalist ve yayılmacı siyaset takip eden ülkeler arasında yıllarca mücadele sahası olarak görülmüştür. Türkiye

³⁰⁶ Yusuf Sarıay, “Atatürk ‘ten Günümüze Türk Dış Politikası Hakkında Genel Bir Değerlendirme”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XVI, S. 48, Kasım 2000, s. 867–868.

kuruluşundan sonra yönünü Batıya çevirdiği için, aktif bir Ortadoğu siyaseti takip etmemiştir. Ancak Menderes Hükümetinin iş başına gelmesiyle Türkiye, Atatürk döneminin dış politikada “*tarafsızlık*” ilkesini terk ederek, yeni aktif ve dinamik bir siyaset takip etmeye başlamıştır.

Menderes Hükümetinin en büyük başarısı olarak görülen NATO üyeliği, dış siyasette ağırlığını hissettirerek, ülkeyi batılıların menfaatleri doğrultusunda hareket etmeye zorlamıştır. Nitekim ABD, Sovyet yayılcılığına karşı Ortadoğu’da bir ittifak kurulmasını arzulamaktaydı.

Bu doğrultuda harekete geçen Türkiye, Şubat 1955’te Irak ile Bağdat ‘ta bir ittifak antlaşması imzalamıştır. Bu ittifaka aynı yılın Nisan ayında İngiltere, Eylül’de Pakistan ve Kasım ayında da İran dâhil olmuştur. Ancak bu ittifakla umulan gerçekleşmemiş ve bölge 3’e bölünmüştür. Birinci grup pakta katılan Irak, İran ve Pakistan; ikinci grup pakta şiddetle karşı çıkan Mısır, Suriye, Suudi Arabistan ve Yemen, üçüncü grupta iki grubun da dışında kalan Lübnan ve Ürdün’dür. Böylece Sovyet tehdidine karşı oluşturulan Bağdat Paktı, yarattığı bölünme ile Sovyet Rusya’nın Ortadoğu’ya girmesini kolaylaştıracaktır³⁰⁷.

1956’da Araplarla, İngiltere ve Fransa arasında yaşanan Süveyş Krizinde, araya giren ve Araplardan yana tavır takınan Sovyet Rusya Ortadoğu’da prestijini artırmıştı. İngiltere ve Fransa ortak harekâtının başarısızlığa uğraması ve bölgede artan Sovyet nüfusu, ABD’nin bir an önce harekete geçmesini sağlamıştır. Bölgede Amerikan menfaatlerini korumak amacıyla ABD Başkanı Eisenhower, 5 Ocak 1957’de ABD kongresine, Ortadoğu ülkelerine ekonomik ve askeri yardım yapılması hususunda öneriler içeren bir mesaj göndermiştir. Daha sonra “*Eisenhower Doktrini*” adını alacak olan mesaj, Amerikan Kongresinde büyük tartışmalara sebep olmuş ancak, 30 Ocak’ta mecliste ve 5 Mart’ta Senatoda kabul edilmiş ve 9 Mart’ta kamuoyuna duyurularak hayata geçirilmiştir³⁰⁸.

³⁰⁷ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, C. I, Ankara 1991, s.491–492.

³⁰⁸ Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950 ’li Yıllar*, Ankara 2007, s.84–85; Armaoğlu, a.g.e. s. 503.

3.2.1.1. Metin Toker'e Göre Ortadoğu Politikası

Ortadoğu'nun son yıllarda karışık bir manzara gösterdiğinden ve istikrarın olmadığından bahseden Toker; Türkiye'nin bir hayli zamandır, Arap politikasında başarı sağlayamamasından şikâyetçidir. Başarısız Arap politikasının sebebinin, Türkiye'nin Ortadoğu realitelerini görmezden gelmesi olarak tanımlayan Toker, bölgedeki Arap liderlerin kendi aralarında mücadele etmelerinden bahisle, bizim menfaatimizin Ortadoğu'daki çekişmelerin dışında kalmak olduğunu vurgular.

Toker'e göre; güneyimizde iki cereyan şiddetle çarpışmaktadır. Birincisi Nasır'ın liderlik ettiği milliyetçi ve nötralist cereyan, ikincisi Nuri Said'in liderlik ettiği feodal ve Batı taraftarı cereyandır. Toker, Nasır'ın kuvveti olan milliyetçiliği ve inkılâpçılığı, Nuri Said'in zaafı olan feodal, arkaik sistemin müdafiliği faktörlerini görmezden gelmenin hata olacağını belirtir.

Arap Dünyasında artık sözü geçen iki büyük kuvvetin olduğunu söyleyen Toker, bunların politikacılar ve genç münevverlerin olduğu sokak hareketi olduğunu belirtir. Toker'e göre Ortadoğu'da başarılı bir siyaset takip etmenin birinci şartı bu iki kuvveti kollayabilmektir. Türkiye'nin Ortadoğu tutumuna, bölgenin politikacıların yarısı sıcak bakarken, öteki yarısı ile sokağın tamamı düşman gözüyle bakmaktadır diyen Toker'e göre; bu durum ülkemize fayda vermez. Türkiye'nin jeopolitik durumu, Ortadoğu hadiselerini yakından takip etme mevkiindedir, yoksa karışmak mevkiinde değil diyen Toker, düşmanlığın sebebini bu duruma bağlar. Türkiye'nin Ortadoğu'daki olaylara yaklaşımının aslında çok da basit olduğunu vurgulayan Toker'e göre; Türkiye'nin menfaati olan politika, bölgedeki iç mücadelelere karışmamak, taraf tutmamak ve muvazeneyi hiç olmazsa Amerika kadar muhafaza etmektir³⁰⁹.

Türkiye'ye tarafsız kalması gerektiğini ısrarla dile getiren Toker, ABD'nin yanlış yolda olduğunu ve Başkan Eisenhower idaresinde bambaşka bir istikamete yol aldığını belirtir. Eski Amerika'nın yerini Dulles'in gayretleriyle bir Metternich Amerika'sının aldığını iddia eden Toker, ABD'nin Ortadoğu politikasını şiddetle eleştirir. Toker, *“milletlerin hislerine kuvvetle veya dolarla set çekebileceğine*

³⁰⁹ Metin Toker, “Arap Politikamız”, *AKİS*, 12 Temmuz 1958, s.5.

inanana, haritalara kuvvetle veya dolarla istenildiği gibi tasarruf edebileceğinden emin, insanların manevi dertlerine kuvvetle veya dolarla şifa verilebileceğine kani, hürriyetsizliğe, fütursuzca tahammül tavsiye eden bir Metternich Amerikası!” şeklinde Amerikan politikasının başarılı olmadığını belirtir. Dış politikada bu şekilde, ipleri kifayetsizce Dulles’a bırakan Eisenhower idaresini eleştiren Toker, milletlerin zenginliğinin tekniği veya dolarlarda olmadığını, hakiki kuvvetin fikirler olduğunu savunur. Ortadoğu’daki hislerin artık Arap milliyetçiliği etrafında toplandığını ifade eden Toker, Dulles ve Amerika’nın bölgede tahakkuk ettirmeye çalıştığı gayeleri için mutlaka Arap milliyetçiliği ile anlaşma zemini bulması gerektiğini savunur³¹⁰.

3.2.1.2. Irak’ta Yaşanan Olaylar, Kanlı İhtilal ve Londra Konferansı

Mısır Lideri Nasır, Asvan Barajı Projesi için batılı devletlerle kredi anlaşması imzalamış, ancak Nasır’ın Doğu bloğu ile yakınlaşması ve bağlantısızlar hareketine kayması üzerine ABD finans sağlamaktan vazgeçtiklerini açıklamıştır. Bunun üzerine Nasır, 26 Temmuz 1956 tarihinde Süveyş kanalını tüm malları ile millileştirdiğini açıklamıştır³¹¹.

Mısır’ın kendisine yapılan teklifleri reddetmesi üzerine, İngiltere ve Fransa telaşlanmış ekonomilerinin bozulacağı endişesine düşmüşlerdir. Plan gereği İsrail, bu gerginliği mana ederek 29 Ekim 1956’da Mısır’a saldırmış ve ardından fırsat kollayan İngiltere ve Fransa, kanal bölgesinin güvenliğini korumak bahanesiyle kıyıda asker çıkararak, bölgeyi kendi işgalleri altına almışlardır³¹². Bu duruma Sovyet Rusya ve Arap ülkeleri çok sert tepki vermişlerdir. İngiliz yanlısı olan Irak Başbakanı Nuri Said Paşa bile, Irak’ta örfi idare ilan etmiştir. Ardından Kral Faysal’ın imzasını taşıyan bir emirname yürürlüğe girerek, Parlamento bir ay müddetle tatil edilmiştir. Kral Faysal bu durumu ordunun “Arap devletlerinin

³¹⁰ Metin Toker, “Bir Ahir Zaman Metternich’i” *AKİS*, 6 Eylül 1958, s.5.

³¹¹ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*, İstanbul 2005, s. 260–261.

³¹² Mehmet Gönübol-A. Haluk Ülman, “1945–1965 Dönemi”, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919–1995)*, Ankara 1996, s. 282.

müşterek müdafaası için Ürdün’le beraber hareket etmeye hazırlanırken sükûnetin muhafazası gayesi” için yapmıştır ³¹³.

Metin Toker, Irak hükümetinin bu karışık ortamda parlamentosunu tatil etmesini anlayamadığını, bundan bir müddet önce de üniversiteleri kapatıp, siyasi partileri lağvettiğini bildirir. Doğudaki müttefikimiz Irak’ın kendisini bunlara mecbur hissetmesini, iç istikrarı açısından endişe verici bulan Toker, *“tecavüze uğradığı takdirde yardımına koşmak mükellefiyetini yüklediğimiz bir diyarda”* neler olup bittiğini takip etmenin bir zorunluluk olduğunu ifade eder. Ortadoğu’da Nuri Said Paşanın Sovyetler için, bir numaralı hedef sayıldığını bilen Toker’e göre; Bağdat hükümeti bir yandan komünistlerin, bir yandan Kürtlerin ve öte yandan da Mısır’ın Irak’taki tahrikleri ile uğraşmak zorundadır. Ancak bu şekilde tedbirler alan Nuri Said Paşa’nın hem yanlış hem de tehlikeli bir yolda olduğunu belirten Toker, başbakanın bu usullerini değiştirmesi tavsiyesinde bulunur ve yoksa bir sabah görevinden uzaklaştırılabileceği hatırlatmasında bulunur. Bu uyarıyı bir dost tavsiyesi olarak kabul etmesini isteyen Toker, komşu başkentte batıya yakın bir hükümetin işbaşında bulunduğunu bilmenin *“ülkemize emniyet ve paktımıza samimiyet”* açısından önem teşkil ettiğini belirtir ³¹⁴.

Ortadoğu’daki bunalımlar ve bölünmüşlük, 1958 yılına gelindiğinde bambaşka bir hal almıştır. Garip bir şekilde Arap devletleri birleşme kararı alarak hemen uygulamaya koymuştur. 1 Şubat’ta Suriye ile Mısır birleşme kararı almış ve *“Birleşik Arap Devleti”*ni kurmuştur. Yeni Federasyon tek bir teşriî organa, tek bir orduya, tek bir bayrağa, tek bir cumhurbaşkanına sahip olacaktı. Yıllardır hayali kurulan Arap Birliği yolunda adımlar atılmaya başlanmış ve bölgede sevinç gösterileri yapılmaya başlanmıştır. Gücünü artıran Nasır’ı, endişe içinde izleyen Irak, Ürdün ve Suudi Arabistan gibi batı dostu devletler de bir takım önlemler alma yoluna gitmiştir. İki hafta sonra 14 Şubatta bu sefer Irak ve Ürdün birleşme kararı alarak *“Krallar Federasyonu”* adında tek bir devlet kurarak, Birleşik Arap Cumhuriyetine cevap veriyorlardı. Bölgede bir “Soğuk Harp” yaşanmaya başlanmış ve endişeyle

³¹³ “Dünyada Olup Bitenler Ortadoğu” *AKİS*, 8 Aralık 1956, s.12.

³¹⁴ Metin Toker, “Bu Usulleri Biz Hoş Göremeyiz”, *AKİS*, 8 Aralık 1956, s.13.

karşılanan Mısır-Suriye birleşmesinden sonra, Irak - Ürdün Federasyonu Batıda memnuniyetle karşılanmıştır³¹⁵.

Toker, bölgede yaşanan olayların sebebinin “*Arap birliği ideali*” olduğu söylenilse de, aslında her iki oluşumda acil zaruretlerin neticesidir demektir. Toker’e göre; Suriye gibi bir devlet gözü kapalı kendini başka bir devletin kucağına atıyorsa ya da Irak ve Ürdün 48 saat içinde yarım yamalak bir taslakla federasyon kuruyorsa, her iki vakada da anormal şartlar ve endişeler büyük rol oynamıştır. Bölgede “*Araplık Şuuru*”nun da mevcudiyetini ve rolünü kavrayan Toker, Ortadoğu’yu anlamadan Ortadoğu politikası olmaz demektir. Irak ve Ürdün’ün birleşmesi ile Bağdat Paktı konusundaki endişelerini dile getiren Toker, Ürdün’ün bu pakta dahil olmadığını ve federasyonun sorumluluk alanlarının yeniden gözden geçirilmesi gereği üzerinde durur. Arap saçına dönen Bağdat Paktı meselesinin istikbalini tehlikede gören Toker, Ortadoğu’yu Sovyet nüfuzundan korumaktan başka bir amacı olmayan bu ittifakın devamı için, Batı tarafından Ürdün’ün de “belki bizden değil ama onlardan da değil” prensibi ile desteklenmesi taraftarıdır³¹⁶.

Irak’ın Bağdat Paktna katılarak Batı yanlısı bir politika takip etmesi ve Ürdün ile birlikte Krallar Federasyonunu kurması, Ortadoğu’da Irak’a karşı ciddi bir muhalefet doğurmuştu. Lübnan’da -bahsedileceği üzere- karışıklıkların çıkması, Irak’ta bardağı taşıran son damla olmuştur. Lübnan’da ayaklanmaların giderek artması ve olayların büyümesi üzerine Cumhurbaşkanı Camile Chamoun, ABD ve Batılı devletlerden, bu ayaklanmaları bastırmak ve istikrarı sağlamak için yardım talep etmiştir. ABD ve müttefikleri Camile Chamoun’un yardım talebini kabul etmiş ve Irak Hükümetinden Lübnan’a askeri birlikler göndermesini talep etmiştir.

Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa; “*Fransızların Lübnan’ı terk ederken, ülkeyi Lübnan Hristiyanlarına teslim ettiği adil olmayan ve gayri insani, kısacası antidemokratik hükümetin savunması anlamına gelecek şekilde Lübnan Hükümetine yardım için 19. ve 20. tugaylarına hareket emrini*” vermiştir. Nuri Sait Paşanın, Hristiyanı Müslümandan üstün tutan sistemi koruması ve bu doğrultuda emir vermesi, Müslüman ve demokratik haktan yana olan askerleri çileden çıkarmıştır.

³¹⁵ “Dünyada Olup Bitenler” *AKİS*, 8 Şubat 1958, s.20; “Dünyada Olup Bitenler” *AKİS*, 22 Şubat 1958, s. 22-23.

³¹⁶ Metin Toker, “Bağdatsız Bağdat Paktı”, *AKİS*, 22 Şubat 1958, s. 5.

Tugay komutanları General Kasım ve General Abdüsselam Arif, Lübnan’a gidecekleri yerde, Bağdat’taki batı yanlısı hükümetin üzerine yürümüştür. Radyo istasyonu ihtilalci askerler tarafından işgal edilerek “*Cumhuriyet*” ilan edilmiştir. Bu esnada, Veliaht Prens Abdülilah ve Kral II. Faysal öldürülmüştür. Ayrıca kadın kılığına girerek kaçırmaya çalışan Nuri Sait Paşa da yakalanarak linç edilmiştir. 14 Temmuz 1958 tarihinde, Bağdat’ta General Abdülkerim Kasım başkanlığında kurulan hükümet, yayınladığı bildiri ile Irak’ta cumhuriyetin kurulduğunu ilan etmiştir³¹⁷.

Irak’ta yaşanan kanlı ihtilali, demokratik rejim savunucusu Metin Toker; Nuri Said idaresinin ihtilalin bütün şartlarını ve ortamını yaratmış bulunduğu için, bu sonucu yaşadığı değerlendirmesinde bulunmuştur. Ayrıca Toker; “*bir zulüm idaresi Irak’ı hükmü altına almıştı, üniversite kapatılmıştı, polis tedbirleri yürürlüğe konmuştu, idareci takımının sefil hayatı, hırsızlığı, ortaçağ zihniyeti bütün dillere düşmüştü, Irak toplumunun tahammül hududu aşılmıştı, silahlı kuvvetler darbeyi yaptılar. Darbe, toplumun benimsediği usullerin neticesi kanlı, korkunç ve ürpertici oldu*” demektedir³¹⁸.

Irak hükümetinin başına gelenler, DP cephesine adeta yıkım etkisi yapmıştır. Irak’a müdahaleyi bile düşünen Menderes Hükümeti, Sovyet tehdidi karşısında geri adım atmak zorunda kalmıştır. Daha sonra Nuri Said Paşa’nın başına gelenleri Toker yazılarında, DP hükümetine karşı tehdit unsuru olarak kullanmış ve bir ibret levhası olarak sürekli hatırlatma yoluna gitmiştir.

Amerikan resmi şahsiyetleri “Iraklı üç ahabap çavuşların katledilmesini sineye çekmiş” ve Irak’a müdahalede bulunmayacağını açıklamıştır diyen Toker, Batılıların bölgeye müdahalede bulunmamasını, yeni Bağdat hükümetinin kalıcı olacağı manasına geldiğini belirtir. Amerika tanıdığı takdirde, Türkiye’nin de hemen onun akabinde Irak Cumhuriyeti’ni tanıyacağını ifade eden Toker, Bağdat paktının akıbetinin Londra’da belli olacağını ve Bağdat Paktının Bağdatsız kalacağı tespitinde bulunur. DP iktidarının “Bağdat politikasının fiyaskoyla neticelendiğini” dile getiren Toker, bundan sonra yapılması gerekenler için şu öneride bulunur: “*Amerika’nın tam*

³¹⁷ Yaşar Canatan, *Türk-İrak Münasebetleri (1926–1958)*, Ankara 1996, s. 144–145; Armaoğlu, a.g.e. s. 512.

³¹⁸ Metin Toker, “Bir İhtilalin Dramı”, *AKİS*, 16 Şubat 1963, s. 7.

aza olarak katılacağı yeni bir pakt kurulması için çalışılması ve Türkiye'nin menfaatine olacak bu örgütü, Londra konferansında sağlamak³¹⁹”.

Irak devriminden iki hafta sonra, Bağdat Paktı üyeleri, Amerika'nın da katılımıyla Londra'da toplanmıştır. Türk heyeti başkanı olarak Adnan Menderes'in bulunduğu konferansta ABD; Bağdat Paktı üyeleri olan dostlarına, harp tehlikesi pahasına dahi olsa onları terk etmeyeceğini söylemiştir. Amerikan Kongre faaliyetleri yüzünden ABD, Bağdat paktına tam aza olarak katılamayacağını bildirmiştir. Bağdat paktı üyeleri 28 Temmuz 1958'de yayınladıkları deklarede; aza devletlerin güvenliklerini devam ettirmeye kararlı olduklarını, ABD ile işbirliği ve ikili antlaşmalar yapacaklarını ve Bağdat Paktında müşterek güvenlik tedbirlerinin ve ekonomik faaliyetlerin artırıldığını bildirmişlerdir. Paktın yer ve isminin aynı kalmasına ve Irak'ın durumunun daha sonra görüşülmesine karar verilmiştir³²⁰.

Konferanstan dönen Türkiye 31 Temmuz 1958 tarihinde, Bağdat'ta kurulan askeri rejimi resmen tanımıştır. 24 Mart 1959'da Irak, Bağdat Paktından ayrılmış ve Ağustos ayında Bağdat Paktı CENTO'ya dönüşmüştür. NATO ile batıdaki SEATO'nun doğu kanadı olan bu yeni teşkilatın karargâhı Ankara olmuş ve ABD yine pakta üye olmayı reddetmiştir³²¹.

3.2.1.3. Lübnan Olayları ve ABD'nin Müdahalesi

Haziran 1957 tarihinde Lübnan'da genel seçimler yapılmış, fakat Cumhurbaşkanı Camille Chamoun seçimlere hile karıştırarak, batı yanlısı ve cumhurbaşkanlık süresini bir dört yıl daha uzatacak olan parlamentonun seçilmesini sağlamıştır. Bu seçimlerde muhalefetin en mühim şahsiyetleri de parlamento dışı bırakılmıştı. Hristiyan ve Müslümanlardan oluşan Lübnan halkının, Müslüman Arap kesimi Eisenhower Doktrinine karşı ve Nasır taraftarı idi.

Lübnan Cumhurbaşkanı'nın seçim oyunları ülkenin karışmasına sebep olmuştur³²². Ülkede resmen bir iç harp çıkmıştı. Yaşanan olayların vahametini yansıtmak için *AKİS* dergisinden alıntı yapmak yeterli olacaktır: “*Orada burada*

³¹⁹ Metin Toker, “Londra’da Bizi Bekleyen”, *AKİS*, 26 Temmuz 1958, s.5.

³²⁰ *Milliyet*, 29.7.1958, s.1,5.

³²¹ H. Bağcı, a.g.e, s.101.

³²² Armaoğlu, a.g.e. s.510.

halk, hiç kimsenin müdahalesi olmaksızın barikatlar kuruyor, tel örgüler çekiyor, kum torbaları koyuyordu. İstisnasız herkes bedava yaşıyordu. Zira bir insanın, sokaktan geçerken, nereden atıldığı dahi bilinmeyen bir kurşunla terki dünya etmesi içten bile değildi. Tabancalı çocuklar yollarda otomobilleri çeviriyor, içerdekileri indiriyor, sonra arabayı ateşe veriyorlardı. Zaman zaman bazı evler, dükkânlar da yakılıyor, yıkılıyordu. Fakat yağma hareketine girişen çıkmıyordu, gaye sadece tahripten ibaret görünüyordu”³²³.

İktidarı koruyabilmesinin artık tek yolunun Amerika’ya sığınmak olduğunu düşünen Chamoun, onun gücünü kendi ülkesi ve halkına karşı harekete geçirmek olduğuna karar vermiştir³²⁴. ABD başlangıçta Lübnan’a müdahale etmekten kaçınmıştır. Fakat 14 Temmuz 1958’de, Nuri Said rejiminin beklenmedik şekilde düşürülmesi ve ülkede yönetime el konması, ABD’yi vakit kaybetmeden, bu ülke hakkında bir şeyler yapılması gerektiği konusunda ikna etmiştir³²⁵.

Amerikan silahlı birlikleri, Irak darbesinin hemen ertesi günü 15 Temmuz 1958 tarihinde, Lübnan’a denizden çıkarma yapmıştır. Bu durumu doğru bulmayan Toker; “cumhurbaşkanlığından ayrılması gerektiği halde ayrılmamak için Anayasayı değiştirmeye kalkışan Camille Chamoun’a karşı ayaklanmış Lübnanlılar, bundan böyle karşılarında kırk dokuz yıldızlı bayrağı taşıyan deniz piyadelerini bulacaklardır” diyerek durumun garabetini eleştirmektedir. Eisenhower Amerika’sının Ortadoğu’da yeni bir hata daha işlediğini düşünen Toker bu yaşananları, düşünülmeden, Irak hadiselerinin paniği ile acele davranılmış bir politikanın icabı olarak görmektedir. Bu müdahalenin Batı dünyasına tarifsiz zarar vereceği kanaatini taşıyan Toker, hareketin bölgede aleyhte kullanılacağını ve Ortadoğu’yu Moskova’ya yaklaştıracığını ifade eder.

Ortadoğu’nun Batı âlemi yanında muhafazasından yana olduğunu dürüstlikle belirten Toker, petrol kaynaklarından istifade imkânını elden kaçırlırsa, başta Avrupa olmak üzere birçok bölge zarara uğrayacak ve sıkıntıya düşecektir, demektedir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra gelişen fikirlerin ve ideallerin Ortadoğu’yu da etkilediğini belirten Toker, bu faktörü göz önünde bulundurmayan

³²³ “Dünyada Olup Bitenler Lübnan”, *AKİS*, 12 Temmuz 1958, s. 20.

³²⁴ H. Gerger, *ABD-Ortadoğu- Türkiye*, İstanbul 2007, s. 224.

³²⁵ Ayşegül Sever, *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu*, İstanbul 1997, s. 226.

politikaların hüsrarla sonuçlanacağını ifade eder. Ortadoğu’da kuvvetlenen cereyanları anlamak gerektiğinin altını çizen Toker, Batının anlayışsızlığı karşısında bölgenin Sovyetlerin kucağına itildiğini dile getirir. Yerinde ve doğru tespitlerini sürdüren Toker, deniz piyadelerinin geldikleri gibi gideceğini ancak batılılara karşı hiddetin geçmeyeceğini ve Chamoun’un da sonunda devrileceğini belirtir³²⁶.

Irak’ta yaşanan olaylar, Lübnan Cumhurbaşkanı Chamoun’u yumuşatmış ve görevi bırakmasına sebep olmuştur. Bunun üzerine Lübnan parlamentosu, hadiselerin ortaya çıkmasından beri tarafsızlığını koruyan Genelkurmay Başkanı Şahab’ı oy çokluğuyla cumhurbaşkanı seçmiş ve böylece Lübnan buhranı son bulmuştur. Ancak Irak darbesi, Ortadoğu’da yeni karışıklıklara sebebiyet vererek, doğu-batı mücadelesini artırmıştır³²⁷.

3.2.1.4. 1960’larda Değişen Dengeler ve Ortadoğu

1958 Irak’ta, iktidar ihtilal ile devrildikten sonra rejim ve sistem değişmiş, memlekette huzur ve istikrar kalmamıştır. Irak dünyadaki üç bloğun çatıştığı hudut bölgelerinden biri haline gelmiştir, diyen Toker’e göre; Batılılar Bağdat’ta kendilerine dost hükümet arzularken, tarafsız Nasır’ın kaybetmeye başladığı prestijini Bağdat’ta kuvvetlendirmeye çalışıyor. Bir de bunların yanında, Bağdat için “baş belası olan Kürtlerin” varlığından bahseden Toker, her kutbun Irak’ta temsilcisi olduğunu ifade eder³²⁸.

Toker’e göre; 1958’de ihtilalin lideri General Kasım, memleketin idaresine geçmiş ve Irak milletinin refaha, kalkınmaya ve çağdaş uygarlık düzeyine çıkmaya ihtiyacı bulunduğuna inanmıştır. Bu amaçla Kasım’ın mesafeleri çabuk almak için elinin kolunun bağlı bulunmamasını, Irak saadetinin tek şartı olduğunu ifade eder. Ancak dört senenin sonunda Kasım’ın diktatörlük yoluna saptığını söyleyen Toker; Kasım rejiminin, belki şahsi ahlaksızlık payı hariç Nuri Said rejimine dönüştüğünü iddia eder. Toker’e göre; *“Kendini Mesih gözüyle görmekten başlayıp, sabık olmamak için her şeyi yapmaya kadar giden yolu General Kasım bütün diğer*

³²⁶ Metin Toker, “Hatalar Zincirinin Yeni Halkası”, *AKİS*, 19 Temmuz 1958, s.5.

³²⁷ Armaoğlu, a.g.e. s. 511–512.

³²⁸ Metin Toker, “Hudut Hadiseleri”, *AKİS*, 20 Ağustos 1962, s.5.

diktatörler gibi hiç farkına varmadan, çırpındıkça batağa batan bir adam gibi almıştır". Nitekim Irak'ta yeniden darbe yapılmış ve ihtilalci Kasım da Nuri Said'in akıbetini yaşamıştır. Toker'e göre; *"Irak'taki son dram, normal idareye geçemeyen askeri ihtilallerin ve onların talihsiz şeflerinin kaçınılmaz akıbetini bir kere daha gözlerin önüne sermiştir"* ³²⁹.

Ortadoğu'da yeni cereyanlar ile farklı kutuplar ve bölünmeler oluşmuştur. Bu istikrarsızlığın Arapların kendi aralarındaki anlaşmazlığın, ihtirasın ve Ortadoğu'daki kuvvet dengesinin bir sonucu olduğunu ifade eden Toker'e göre; *"bizim güneyimizde birbirine düşman üç blok vardır. Bunların biri İsrail'dir. İkincisi Irak ve Yemen'deki ayaklanmalardan sonra sadece Ürdün ve Suudi Arabistan'dan müteşekkil kalan hükümdarlıklardır. Üçüncüsü ile Nasır ile peykleridir. Lübnan, kendi işleriyle meşgul bir büyük iş adamı tarafsızlığıyla, aktif rol oynamamayı, bir vaziyet almamayı tercih etmektedir."* Bağdat Paktının CENTO'ya dönüşmesi ile Araplarla hukuki bir bağımızın kalmadığını ifade eden Toker; şimdi sınır komşularımızdan Irak ve Suriye'nin, Türkiye'ye düşman Nasır kampına geçmesini, yaklaşmasını ve görüşmelere başlamasını endişe verici bulmaktadır. Toker, *"geniş bir müşterek hududa ve karşılıklı, iç içe meselelere sahip olduğumuz iki memleketin, Irak ile Suriye'nin Nasır kampına katılmaları"* durumunda bu ülkelerin büyükelçiliklerinin de aynı Mısır gibi kapatılacağını ve dış politikadaki değişikliklerin derhal yapılacağını bildirir. Toker bu değişikliğin; İsrail, Ürdün ve Suudi Arabistan ile artacak temaslar olduğunu da şimdiden ifade eder³³⁰.

1964 yılına gelindiğinde Kıbrıs meselesinden dolayı Türkiye'nin ABD'ye olan güveni azalmış ve Ortadoğu'da farklı arayışlar içerisine girmiştir. Türkiye, Pakistan ve İran işbirliği için görüşmelere başlamıştır. Bu ittifaktaki ülkeler için Toker; Ortadoğu'da Arap olmayan Müslümanların, "Moskova'yla kur yapmayan" ve Batı bloğu içindeki yerlerinden artık memnun olmayan, bu üç büyük memleketin bir araya gelmesi bölge için çok tesirli olacak demektedir. NATO ve CENTO'nun, sadece savunma amacıyla olduğunu ve bu ülkelerin menfaatlerini korumadığını anladıklarını belirten Toker, Ortadoğu'nun üç memleketinin Batılı devletlerin tutumu yüzünden kendi aralarında birleşmeye itildiğini ifade eder. Ancak bu üç memleket

³²⁹ Metin Toker, "Bir İhtilalin Dramı", *AKİS*, 16 Şubat 1963, s.7.

³³⁰ Metin Toker, "Nasırın Birliği ve Biz", *AKİS*, 20 Nisan 1963, s. 7.

kendi aralarındaki işbirliğine temel olan politikayı gerçekleştirememiş ve iktisadi, ticari alanda güçlerini birleştirmişlerdir³³¹.

3.2.2. KIBRIS MESELESİ

3.2.2.1. Meselenin Ortaya Çıkışı ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulması

Yunanistan II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Kıbrıs konusunu “kurcalamaya başlamış” ve Enosisi (İlhak) gerçekleştirmek için faaliyetlerde bulunmuştur. 10 Şubat 1947 tarihinde İtalya'nın on iki adayı Yunanistan'a vermesi, Megalo İdea için Yunan kamuoyunda kışkırtıcı bir unsur olarak, gözlerin Kıbrıs'a çevrilmesine sebep olmuştur. 20 Ekim 1950'de Makarios'un, Kıbrıs Başpiskoposu seçilmesi ve göreve başlarken, Enosis'i, “*kendisi hayatta iken gerçekleştirmek için elinden gelen her şeyi yapacağına*” söz vermesi, Kıbrıs meselesinin uluslararası gündemde yerini almasına çok büyük hizmet etmiştir.

Türk Hükümeti 1955 yazına kadar meseleyi görmezlikten gelmiştir. 1954 Balkan Paketi'nı gerçekleştirerek de Yunanistan ile dostluğunu sürdürmek istediğini açıkça göstermiştir. Fakat Yunanistan bu ittifaka Türkiye kadar kıymet vermediğini, ittifakın imzalanmasından 1 hafta sonra göstermiş ve 16 Ağustos 1954 tarihinde BM resmen başvurup, ada halkına self determinasyon hakkının verilmesini istemiştir³³².

24 Ağustos 1954'te konunun BM gündemine alınması kabul edilmiş, Kıbrıs sorunu uluslararası bir toplantıda gündem maddesi yapılarak, uluslararası bir mesele haline dönüşmüştür. Fakat bu karar taslağı 17 Aralık 1954'te, BM'in ilk komisyonunda NATO üyesi ülkelerin Yunan hareketine karşı olması sonucu, 50'ye karşı 1 çoğunluk ve 8 çekimser oyla reddedilmiştir³³³.

Kendine çok güvenen Yunanistan, BM'nin konuyu reddetmesi üzerine büyük bir hayal kırıklığı yaşamış ve meseleyi kendi yolları ile halletmeye karar vermiştir. 1955 tarihinde bir Rum terör örgütü olan EOKA kurulmuş ve Kıbrıs'ı Türklerden

³³¹ Metin Toker, “Birlik, Kuvvettir!”, *AKİS*, 10 Temmuz 1964, s.5; M. Toker, “Yeni Bir Dünya”, *AKİS*, 16 Ekim 1964, s.7.

³³² K. Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası*, Ankara 1983, s. 383; Armaoğlu, a.g.e. s.529-530.

³³³ Süha Bölükbaşı, ““Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Birleşmiş Milletler: 1954–1996 Arası Barışçı Çözumsuzlük” *Türk Dış Politikasının Analizi*,” İstanbul 2001, s. 284.

temizleme adı altında eylemlere başlamıştır. İngiltere'nin Ortadoğu'daki etkinliğini bitirmek ve yerini almak isteyen ABD de, Rum-Yunan ikilisinin Enosis isteklerini desteklemekte idi. Bu baskılar altında çıkış yolları arayan İngiltere, bir denge sağlamak amacıyla 29 Ağustos 1955'te Londra Konferansı'nı organize ederek, bu konferansa Türkiye ve Yunanistan'ı davet etmiştir³³⁴.

İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın katıldığı konferansta; Türkiye statükonun devamını savunmuş ve Yunanistan'da self determinasyonda ısrar etmiştir. Böylece Londra Konferansı 7 Eylül'de, müspet hiçbir netice vermeden dağılmıştır.

1956 yılından itibaren Rumlar, Kıbrıs'ta terör faaliyetlerini artırınca İngiltere, adaya muhtariyet vermek üzere hazırlıklara başlamıştır. Bu arada Türkiye taksim tezini savunurken, Yunanistan tarafı da her yıl konuyu BM götürmekten geri kalmamıştır³³⁵.

Kıbrıs meselesinin günden güne kötüye gittiğine inanan Toker, Başbakan Menderes'in İngiltere'nin bizimle aynı görüşte olduğu fikrine katılmadığını ve İngiltere'nin taksimi “tünelin ucundaki ihtimal” olarak gördüğünü dile getirir. Amerika'nın da Türk tezine hiç taraftar olmadığını düşünen Toker, iktidarın muhalefetle el ele vererek bir “spektaküler vaziyet” yaratıp bu işin içinden çıkılabileceği üzerinde durur.

Kıbrıs meselesinde yol alınamamasının, Türk hükümetinin tutarlı bir politikası olmadığından kaynaklandığını savunan Toker, 1950'den beri Türkiye'nin, Kıbrıs konusunda dalgalı ve istikrarsız bir siyaset takip etmesini eleştirir. Yıllarca Kıbrıs meselesinin olduğuna inanmayan iktidarın, doğru teşhis koyamadığını ve basiretli kararlar alamadığını söyleyen Toker, bu yüzden uluslararası politikada kimsenin bizim meselemizi kavrayamadığından yakınıır³³⁶.

1958 yılında Kıbrıs'ta durumun giderek kötü bir hal alması ve terörün yaygınlaşması üzerine Toker; davaları üzerine suçsuz insanların şehit olmasına ne kadar üzüldüğünü belirtir. Toker' göre, önce Türkiye kendine bir çeki düzen vermek zorundadır. Çünkü Kıbrıs meselesinde, uluslararası politikada yalnızlığını

³³⁴ Sabahattin İsmail, *150 soruda Kıbrıs Sorunu*, İstanbul 1998, s. 51; Müge Vatansever, “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 12, Özel S., 2010, s. 1498-1499.

³³⁵ Armaoğlu, a.g.e. s. 531-533.

³³⁶ Metin Toker, “Şu Bizim iktidarın İşleri”, *AKİS*, 14 Aralık 1957, s.5; M. Toker, “Kıbrıs Politikası”, *AKİS*, 21 Aralık 1957, s.5.

hissetmektedir. Demokratik bir devletin gereklerini yerine getiremediğimiz için, Batının bize şarklı gözü ile baktığını iddia eden Toker'e göre; *"Batı medeniyeti mahallesinde oturmak niyetimizi muhafaza ediyorsak, evimize nizam vermek zamanı gelmiştir. Zaten görmemeye nasıl imkân var ki, bir müddetten beri batılı müttefiklerimizin bize karşı davranışları, Fransızların dilimize de geçmiş meşhur tabirleriyle 'bon pour l'orient = şark için iyidir' bir davranıştır. İşin aslı şudur ki, Kıbrıs Türkleri de, biz Türkiye Türkleri de yirminci asır batı medeniyetinin insanlara tanıdığı haklara sahip olmalıyız. Buna evvelâ biz inanacağız, sonra da dünyayı inandırmaya elbirliğiyle çalışacağız."*³³⁷ Esas meselenin Avrupa Birliği'nde olduğu gibi din meselesinden ibaret olduğunu anlayamayan Toker'e göre, biz batılı gibi olduğumuzda Kıbrıs meselesi lehimize dönecektir.

Kıbrıs anlaşmazlığının NATO'nun Doğu Akdeniz'deki güvenliğini etkilediği gerekçesiyle, Amerika ve NATO araya girmiş, baskılarıyla Türkiye ve Yunanistan'ı sorunun çözümü için bir araya getirmek için uğraşmışlardır. Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis de, Kıbrıs sorununun gittikçe çıkmaza girdiğini ve EOKA'nın tedhiş faaliyetleriyle bütün dünyanın nefretini kazandığı görmüş ve ikili, üçlü görüşmelere gitmekten başka seçeneğinin kalmadığını anlayarak, olumlu adımlar atmaya karar vermiştir³³⁸. Büyük çabalar sonucu nihayetinde, dünyada başka bir örneği olmayan, kendine özgü bir cumhuriyeti oluşturmak için 1958'de Züriç, 1959'da da II. Londra Antlaşması imzalanmıştır. Türkiye, Yunanistan, İngiltere, Kıbrıs Türk Toplum ve Kıbrıs Rum Toplum bu konferansın bizzat taraflarıyken, ABD de fiilen bulunmasa da, bir altıncı taraf gibi etkili olmuştur. Bu antlaşmalar ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temelleri atılmıştır³³⁹.

İkinci Londra Antlaşması; Kuruluş, Garanti, İttifak ve Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası adı altında dört ayrı antlaşmadan oluşmaktadır. Bu antlaşmalar onaylanmak üzere, 4 Mart 1959 tarihinde TBMM'ne sunulmuş ve büyük bir çoğunlukla kabul edilmiştir³⁴⁰. Muhalefetin karşı çıktığı bu antlaşma için Metin Toker, her müzakerede bir kazançlı taraf, bir de kayıplı tarafın bulunduğu

³³⁷ Metin Toker, "Evimize Nizam Verme Zamanı" *AKİS*, 15 Şubat 1958, s.5.

³³⁸ Aydın Olgun, *Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu*, İstanbul 1999, s. 16; Armaoğlu, a.g.e. s. 533.

³³⁹ Erol Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, Ankara 2002, s. 37.

³⁴⁰ Mustafa Albayrak, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XVI, Mart 2000, S.46, s. 270.

bahisle, *AKİS* dergisinin kazançlı tarafın Yunanistan, kayıplı tarafın ise Türkiye olduğu fikrini açıklar. Toker'e göre; "*Kıbrıs Cumhuriyeti, Türk menfaatleri bakımından Enosis'ten sonra en kötü formüldür*". Zürih ve Londra atlaşmalarını imzalayan DP iktidarını şiddetle eleştiren Toker, Rumların ilk fırsatta Türkleri ezeceğini ve adayı yaşanmaz şekle sokacaklarını iddia eder ve iktidarın "bu muhteşem hezimetini dahi millete bir zafer olarak kabul ettirmek sevdası"nda olduğunu ifade eder. Kabul edilen yolun, Türkleri taksim tezine götürmeyeceğini açıkça söyleyen Toker, çok hata yapıldığını defalarca dile getirmiştir³⁴¹.

Böylece her iki tarafın da istediği olmamış –Enosis ve taksim- ve ortak bir anayasa ile belirli görev paylaşımları dâhilinde, 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti resmen kurulmuştur.

3.2.2.2. 1963–1964 Kıbrıs Buhranı

Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios, anayasanın yürürlüğe girmesinden itibaren Enosisi unutmadıklarını dile getirirken, Rum idaresi de Türklerin haklarını çiğnemeye ve anayasayı ihlale başlamıştır. Türkiye 1961'den itibaren, anayasa ihlalleri konusunda Rumları uyarmıştır.

1963 yılına gelindiğinde Kıbrıs'taki huzursuzluk daha da artmış ve Rum teröristleri Türklere saldırmaya başlamıştır. Bu hava içinde Makarios, 30 Kasım 1963 tarihinde anayasanın 13 maddesinin değiştirilmesi meselesini ilgili devletlere ilemiştir. Bu değişiklikler; Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fazıl Küçük'ün veto hakkının kaldırılması, 5 büyük şehirde tek belediyelerin kurulması ve memuriyette %30 oranında Türk bulunması hükmünün kaldırılmasını öngörmekteydi. Kısacası anayasada Türklere verilen hakların iptalini isteyen ve Türkleri azınlık statüsüne düşürmeye çalışan Makarios'un istekleri Türkiye ve Kıbrıslı Türkler tarafından reddedilmiştir.

Anayasa tekliflerinin reddi konusunda Türkiye'nin kararlı tutumunu gören Rumlar, Türklerin Kıbrıs'tan atılması için, ani ve toplu saldırılarla köklerinin kazınmasını öngören, bir nevi yok etme politikası olan "*Akritas Planı*"nı hayata

³⁴¹ Metin Toker, "Kıbrıs", *AKİS*, 21 Şubat 1959, s.5; Metin Toker, "Hayal, Hakikat ve Propaganda", *AKİS*, 7 Mart 1959, s.5.

geçirmişlerdir. Bu doğrultuda 21–26 Aralık 1963 tarihinde “*Kanlı Noel*” adıyla tarihe geçecek olan soykırım hareketini başlatmışlardır.

“*Kanlı Noel*” hadisesi üzerine ateş püsküren Metin Toker, “Papaz Başkan” dediği Makarios’un Rum Kıbrıs meselesini şahsi meselesi haline getirdiğini, anayasanın değiştirilmesi kisvesi altında işe başlayıp, ellerini kana bulamaktan çekinmediğini, İngiltere, Amerika ve Yunanistan dâhil kimsenin arkasında olmadığını belirtmiştir. Türklerin serçe gibi avlanmaya başlandığı adada, TSK’nin kılının kıpırdamayacağını düşünenlere Toker, şerefli Türk ordusunun, ırkdaşlarına yardım edeceği ve müdahalede bulunacağını ve bundan dolayı kimsenin de Türkiye’yi kınamayacağını ifade eder. Toker’e göre; Kıbrıs meselesi devletlerarası savaş çıkaracağı için, “*papaz başkanın cumhurbaşkanlığından ayrılması, tek çıkar yol olarak ufukta gözükmetedir*”³⁴².

Adada bulunan garantör devletlerden İngiltere’nin bu katliama seyirci kalması üzerine, 25 Aralık günü Türk jetleri Lefkoşa üzerinde uçuşlar yapmış ve 650 kişilik askeri birliği ile Türk kesimini koruma altına almıştır. Türkiye, Garanti Antlaşması gereği İngiltere ve Yunanistan’a da baskı yaparak, ortak bir kuvvetle Lefkoşa’ya girmiş ve 30 Aralık 1963 tarihinde, bölgeyi bir sınırla ikiye ayırmışlardır. Lefkoşa’da Türk ve Rum kesimi ikiye bölen “*Yeşil Hat*” adı verilen bu ara sınır; Rum saldırılarının durdurulduğu ve İngilizlerin kontrolünde olan tarafsız bir bölge olmuştur.

1 Ocak 1964 tarihinde Makarios, 1960 antlaşmalarını tek taraflı olarak feshettiğini açıklamıştır. Bu açıklamadan sonra Rumlar, cesaretlenerek saldırılarını daha da arttırmışlardır. Türk hükümeti 13 Şubatta BM Güvenlik Konseyine başvurmuştur. Güvenlik Konseyi müdahale hakkını kullanmak isteyen Türkiye’ye karşı çıkmış ve 4 Mart 1964 tarihinde, “*BM Barış Gücü*” kurulması ve adaya gönderilmesi kararı almıştır³⁴³.

Başbakan İsmet Paşa’nın Amerika’nın verdiği teminat üzerine müdahaleyi durdurduğunu belirten Toker, Türklere karşı bir katliama daha girilirse, siyasi müzakereler ne safhada olursa olsun, Türklerin adaya çıkarak Zürih ve Londra antlaşması gereğince, görevlerini yerine getireceğini ifade eder. Bugün “*Türk*

³⁴² Metin Toker, “Biz Haksız Olmayacağız” *AKİS*, 28 Aralık 1963, s.7.

³⁴³ M. Vatansever, “Kıbrıs Sorunu”, s. 1512–1513; Armaoğlu, a.g.e. s. 786–787.

Ordusu Kıbrıs'a” diye bağırانların ruh haletini anladığını belirten Toker, II. Dünya Savaşı'nda da İnönü'nün “harbe girmemek suretiyle Türkiye'nin erkekliğini öldürdü” diye hücum edenlerin varlığından bahisle; şu anda Kıbrıs'a yapılacak müdahalenin manasını ve sonunun ne olacağını düşünmekle mükellef olduklarını savunur. Adaya çıkarmaya mecbur bırakıldığımız takdirde olacakları mantıklı ve gerçekçi bir şekilde değerlendiren Toker'e göre; Amerika ve Rusya elimizi tutmayacaktır. İngiltere üzerindeki bir yükten kurtulduğu için sevinecektir. Yunanistan'ın harekete geçip geçmeyeceği belli değildir. Bu yüzden Kıbrıs'ta tek başına Türk ordusunun “*arı kovanına el sokmaktan farkı yoktur*” diyen Toker, Makarios'un çetelerinin Türk ordusu gelince adayı cehennem yapmak için ellerinden geleni yapacaklarını ve bir propaganda ile Türklerin haklı davasına gölge düşürecekleri tezini başarılı bir şekilde aktarır. Fakat yine de olası bir durumda Toker'e göre; Kıbrıs'taki ırkdaşları için Türkiye'nin her şeyi göze aldığı bilinmelidir. Kıbrıs meselesinin adada güven ve huzuru sağlamadan ibaret olmadığını belirten Toker, esas meselenin “Papaz Başkan” ile Türkiye arasındaki temel görüş farkından kaynaklandığını dile getirir. Toker'e göre; Makarios'un nazarında Kıbrıslı Türkler alelade bir azınlıktır. Ancak, Kıbrıs Devleti Makarios'un da kabul ettiği gibi, Türklerin azınlık olmadığı ve eşit şartlara sahip olduğu gerçeği üzerine kurulmuştur. Bunu o zaman kabul eden Makarios'un, kurnazlık yaparak öyle görüldüğüne inanan Toker, asıl hedefine ulaşmak için devletin kurulmasını bir basamak olarak kullandığını ve şimdi amaçları için zamanının geldiğine inandığını belirtmektedir. Kıbrıs'taki mevcut durumu Toker şu şekilde açıklamaktadır: “*Kıbrıs'ta bir değil iki millet vardır. Türk ve Rum cemaatlerinin, bir müşterek ada üzerinde oturmaktan başka aynı olan hiçbir şeyleri yoktur. Dilleri başkadır, dinleri başkadır, tarihleri başkadır, hisleri başkadır, arzuları başkadır. Hatta adada, bölgelerini bile ayırmışlardır.*” Makarios'un döktüğü kandan dolayı araya birde kan davasının girdiğini dile getiren Toker, bu iki bambaşka cemaatin adada beraber yaşamak zorunda olduğunu ve Kıbrıs meselesinin halli için en mantıklı çözümün taksim olduğunu belirtir. Bundan sonra Kıbrıs ile ilgili devletlerin, bu iki cemaatin nasıl bir sistem içinde yaşayabilecekleri suali üzerine düşünmeleri gerektiğini ifade eden

Toker, en mantıklı sistemin “*federatif sistem*” olduğu ve bununda tüm plan ve teferuatı ile Türk dosyasında bulunacağını dile getirir³⁴⁴.

3.2.2.2.1. Türk-Amerikan Münasebetleri ve Johnson Mektubu

Türkiye’de, BM Barış gücünün adaya gelmesi ile yeni bir safhanın başlayacağına olan inanç yüksektir. Adada huzuru sağlayacak olan BM’ler nezdinde, ABD’ye seslenen Toker; Türkiye’nin meseleye başından beri olan yaklaşımını ve ABD ile olan dostluğunu vurgulayan bir yazı kaleme almıştır. Metin Toker’e göre; Türkiye ‘nin, Kıbrıs adasının topraklarında hiçbir zaman gözü olmamıştır. Adada Türkiye’yi iki esas ilgilendirmiştir: Bunlar; adanın, Türkiye’nin güvenliğini tehlikeye sokmaması ve adadaki Türklerin haklarına sahip olarak yaşamasıdır. Türkiye Lozan’da, adanın 1960’a kadar olan statüsünü kabul etmiştir. Bunda yanılmadığını, II. Dünya Savaşı sırasında bile, İngilizlerde olan adanın Türkiye’nin güvenliğini tehdit etmediğini ve Türk halkının ezilmediğini görerek anlamıştır. Ancak Yunanların savaştan sonra, Kıbrıs adasını tartışma konusu yapmalarını anlamayan Toker, Kıbrıs’ı İngilizler bizden almışlardı, İngilizlerin adadan ayrılma saati geldiğinde Kıbrıs’ın bize iadesi gerekirdi, demektedir. Arsızlıklarıyla tarihe geçmiş Yunanların, Kıbrıs’ı “gürültü ve patırtıyla” istedikleri zaman, adadan İngilizlerin çıkacağına ihtimal vermeyen hükümet bir devre umursamazlık içinde kalmıştır. Ancak “Yunanistan’ın niyetinin bozuk olduğunu” fark edince, hak ve hukuk çerçevesi içinde tezlerini ileri sürmüştür.

Kıbrıs politikasında Türkiye’nin, Amerika’nın sadık bir müttefiki olarak her hareketini ve niyetini Washington Hükümetine bildirdiğinin altını çizen Toker, onların geri dönüşleri ve telkinleri olmadan adım atmadıklarını itiraf eder. Amerika, bugüne kadar Kıbrıs konusunda, Türkiye’yi haklı bulduğunu belirtmiş ve elinden geleni yapacağına söz vermiştir diyen Toker, şimdi Türkiye olarak, Amerika’nın elinden gelenin ne olduğunu öğrenme zamanı gelmiştir, demektedir. Makarios’un “sırtını başka dayılara” dayayarak, küstah ve şımarık davranışlar sergilediğini belirten Toker, ABD’nin Türkiye’nin tarafını tutması için ikna etmeye çalışır. Ancak

³⁴⁴ Metin Toker, “Türkiye’nin Tutumu”, *AKİS*, 8 Şubat 1964, s.7; M. Toker, “Sabır Taşını Çatlatmama Sanatı”, *AKİS*, 22 Şubat 1964, s. 7; M. Toker, “1 Hadisenin 3 Hikâyesi”, *AKİS*, 21 Mart 1964, s.5.

Toker, Türkiye'nin ABD'ye güvendiği için hak etmediği bir muameleye maruz kaldığında da, “*arabasının ipini Amerikan yıldızından çözmesi*” zor değildir, şeklinde ABD'yi tehdit etmekten geri kalmaz³⁴⁵.

BM Barış Gücünün adaya gelmesi Kıbrıs Rumlarını bir müddet frenlese de, 4 Nisan'da Makarios, Zürich ve Londra antlaşmalarının ayrılmaz bir parçası olan İttifak antlaşmasını feshettiğini açıklamıştır. Türkiye'nin bağlarını Kıbrıs ile koparmaya çalışan bu hamle; Türkiye tarafından kabul edilmemiş, ancak Yunanistan tarafından şiddetle desteklenmiştir. Böylece Makarios'un tüm kanunsuzluklarını Yunanistan, onayladığını belli etmiştir³⁴⁶. Kıbrıs meselesinin uluslararası bir konu olduğunu söyleyenlere itiraz eden Toker, Kıbrıs'ın Türk-Yunan münasebetlerinin bir parçası olduğunu ifade eder. Yunanistan ile Türkiye 'nin Kıbrıs Devleti'ni yarattığını ifade eden Toker'e göre; Makarios'un hedefi, Türklerin haklarını kaldırarak Kıbrıs'ı üniter bir devlet yapmak ve ardından self determinasyon prensibi ile adanın Yunanistan'a ilhakıdır³⁴⁷.

1964 Mayıs ayına gelindiğinde Makarios, Kıbrıs'ta mecburi askerlik sistemini kurmuş ve Rumları askere almaya başlamıştır. Ayrıca, dışardan ağır silahların satın alınması ve Sovyet Rusya ile yakın münasebet kurulması, Türkiye ile Kıbrıs'ın arasının yeniden gerginleşmesine sebep olmuştur³⁴⁸. Adada adeta çetin bir harbin cereyan ettiğini bildiren Toker, bütün bunların barışı korumak ve kan dökülmesini önlemek amacıyla BM'nin gönderdiği kuvvetlerin gözü önünde yapıldığını belirtir. Toker'e göre, artık ada Türkleri “*vatanlarını canlarıyla ve kanlarıyla korudukları takdirde o topraklara sahip olacaklarını anlamışlardır.*” XX. asırda o kadar uluslararası antlaşma imzalanmışken, insanların hala hak ve hürriyetlerini kendi tırnaklarıyla korumaya mecbur bırakılmalarının çok acı olduğunu dile getiren Toker; Kıbrıs'ta son bir Türk ferdi kalana kadar, adanın tamamında Yunan haçlı bayrağının dalgalanmasına izin verilmeyeceğini ifade eder³⁴⁹.

Türkiye'nin dış politikada tam bir yol ağzında bulunduğunu söyleyen Metin Toker'e göre; siyasi çevrelerde farklı dış politika tezleri ortaya atılmaktadır. “*Bunlar,*

³⁴⁵ Metin Toker, “Türkiye Yol Ağzında”, *AKİS*, 6 Nisan 1964, s.7; M. Toker, “Kararımız Verilmiştir”, *AKİS*, 17 Nisan 1964, s.5.

³⁴⁶ Armaoğlu, a.g.e. s.788.

³⁴⁷ Metin Toker, “Türkiye ve Yunanistan”, *AKİS*, 10 Nisan 1964, s.7.

³⁴⁸ Armaoğlu, a.g.e. s. 788.

³⁴⁹ Metin Toker, “Toprak, Uğrunda Ölen Varsa Vataandır”, *AKİS*, 1 Mayıs 1964, s. 7.

iki bloğu birbirine karşı kullanmak hevesinden, batıyı terk ederek nötralist bir tavır takınmak, hatta Rusya'dan yana olmak niyetine kadar uzanmaktadır.” Bu tefsirlerin aslı ve esası yoktur diyen Toker, Türkiye'nin dış politikadaki menfaatlerini, bir Kıbrıs işinin içine sıkıştırmanın anlamsız olduğunu ve bu yüzden sadece Kıbrıs için geçici bir istikamet belirlemenin doğru olmadığı görüşünü savunur. Türkiye'nin batı camiasının bir mensubu olduğunu iddia eden Toker, bu durumun dış politikadan dolayı olmadığını, seçtiğimiz hayat tarzı ile alakalı olduğunu vurgular. Atatürk ile birlikte yönünü batıya dönen ülkenin, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra batı ile münasebetleri daha sağlam temeller üzerine kurulmuştur. Ancak Toker, Türkiye'de ABD'nin, Kıbrıs olaylarındaki tutumundan dolayı, “*Amerika hayranlığı ve bağlılığı artık itibar bulan bir tutum değildir*” demektedir³⁵⁰.

Türkiye ve Amerika münasebetlerinin gözden geçirilmeye başlandığı ve çok da parlak bir geleceğe doğru gitmediği sırada, Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelerden dolayı Türkiye adaya müdahale hakkını kullanmaya karar vermiştir. 7 Haziran için planlanan harekât, 5 Haziran'da ABD Başkanı Johnson'dan gelen mektup üzerine ertelenmiştir.

Türkiye ve Amerika münasebetlerinde bir dönüm noktasını teşkil eden “*Johnson Mektubu*” hadisesi; Türkiye adaya müdahale ederse hem yalnız bırakacağını hem de verdiği silahları kullanamayacağını belirten cüretkâr ABD'nin, ağır bir dille yazdığı, tehdit dolu mektuptur. Ayrıca mektupta ABD Başkanı, İsmet İnönü'yü de görüşmek için Washington'a davet etmiştir. Türk milletini, en hassas ve haklı davasında yalnız bırakan ABD, Yunanistan'ın desteğiyle Makarios'un tüm vahşetlerini görmezden gelmiştir. Başbakan İnönü, Başkan Johnson'un mektupta belirttiği daveti kabul ederek 21 Haziran'da Washington'a gitmiştir³⁵¹.

Türk milletinin ABD'ye olan kırılganlığını dile getiren Toker, “sokaktaki adamın” dahi İsmet Paşa'nın ABD'nin teklifini kabul edip Washington'a gitmesine kızgın olduklarını ifade eder. Amerika'ya karşı hiçbir peşin hükmüm yoktur, olsa sevgim vardır diyen Toker, Amerika'nın Türk milletinin yıllardır beslediği hayali yıktığını ve Türkiye'nin bir tehlike ile değil tehditle karşılaştığı ilk an “*onu kalleşçe yalnız bıraktığını*” dile getirir. Metin Toker, şu anda delikanlılık çağında olsa, sokağa

³⁵⁰ Metin Toker, “Kral Kadar Kralcı”, *AKİS*, 8 Mayıs 1964, s. 5.

³⁵¹ Armaoğlu, a.g.e. s. 788-789

fırlayıp hiddetle, nefretle bağırان gençler gibi “GO HOME” diye bağıracağını itiraf eder.

Seçilen eda ve üslup ile Türk devlet adamlarının rencide edildiğı bu mektuptan sonra, Başbakan İnönü’nün bütün bunlara rağmen neden ABD ile görüşmeye gittiğini Toker şu şekilde izah eder: “*Başbakan İnönü, ABD’yi ziyaret ederken onun lider takımına ve politikasına sağlam bir teşhis koyup ona göre vaziyetimizi tayin etmek niyetiyle gitmiştir. Karşılıklı konuşma her meseleye açıklık getirecektir. Arada bir yanlış anlamının ortaya çıkmaması için gidilmiştir*”³⁵². Başbakanın seyahatinin uzun sürdüğünü bildiren Toker, dönüşte İngiltere ve Fransa ile temasa geçerek Kıbrıs meselesini görüşüğünü belirtir. Bu müzakereler sonucu, Kıbrıs işinin nasıl halledileceğinin belli olmadığını ifade eden Toker, en azından takip edilecek husus konusunda mutabakatın sağlandığı ve Kıbrıs işinin Kıbrıs’ın dışında halledileceğinin kabul edildiğini belirtir³⁵³.

10 Temmuz 1964 tarihinde Kıbrıs meselesine çözüm bulmak için, ABD Eski Dışişleri Bakanı Dean Acheson Başkanlığındaki heyet, Cenevre’de görüşmelere başlamıştır. Cenevre görüşmeleri devam ederken Ağustos başında Rumlar, Kıbrıs’ın Erenköy ve Mansura bölgesindeki Türklere saldırmaya başlamış ve yeniden bir katliam hareketine girişmişlerdir. Adadaki BM barış gücü, bu vaziyete yeniden seyirci kalınca, Türkiye 1963’ten beri ertelediğı müdahale hakkını 8-9 Ağustos günlerinde, Türk Hava Kuvvetlerine ait jetlerle Rum Mevzilerini bombalayarak kullanmıştır. Rumların katliamlarını bu şekilde durduran Türkiye’nin bombardımanı, Yunanistan’a geri adım attırırken, Sovyet Rusya’yı Türkiye’nin karşısına çıkarmıştır³⁵⁴.

Kıbrıs’a havadan yapılan Türk müdahalesinin hedefine ulaştığını belirten Metin Toker, bundan sonra kesin sonuca ulaşmak için, barışçı yollarla sükûnetle çalışılması gerektiğini ifade eder. “*Kıbrıs macerasının bir Türk müdahalesi olmaksızın neticeleneceğine hiçbir zaman inanmadım*” diyen Toker, Türkiye’nin haklarını korumak için antlaşmanın kendine verdiği yetkiyi kullanarak adaya çıkmasını doğru bulur. Toker’e göre Yunanistan, Türkiye ile hiçbir zaman savaşı

³⁵² Metin Toker, “Türk-Amerikan Münasebetleri”, *AKİS*, 19 Haziran 1964, s.5; M. Toker, “Bir Türkün Hisleri” *AKİS*, 4 Eylül 1964, s. 7.

³⁵³ Metin Toker, “Seyahatin Bilânçosu”, *AKİS*, 3 Temmuz 1964, s.7.

³⁵⁴ Armaoğlu, a.g.e. s. 791–792.

göze alamaz. Müdahaleden sonra Yunanistan'ın aklı başına gelip masa başında müzakereleri yapacaktır. Çünkü Türk bombardımanında, Makarios ve Yunanistan dünyanın kılının kıpırdamadığını ve yalnız kaldıklarını görmüşlerdir.

Müdahalenin amacının adayı istila ve taksim olmadığının altını çizen Toker, hedefin Makarios'un kendi çözümünü, adadaki Türklere zor kullanarak benimsetmeye çalışması olduğunu belirtir³⁵⁵. Türk müdahalesine Rusya'nın, açık vaziyet takınmasının iyi olduğunu düşünen Toker'e göre; komünist bloğun Kıbrıs'tan ve onun idarecisi Makarios'tan ne beklediğini Batı mutlaka anlamıştır. Çünkü Rusya yayınladığı bildiride Kıbrıs'ın istilaya uğraması durumunda kenarda durmayacağını belirtmiştir. Toker'e göre Rusya'nın bu çıkışı yapmasının iki sebebi olabilir. Birincisi; Akdeniz'in doğusunda, NATO'nun kendisine en yakın kanadında Küba gibi bir ada istemesidir. Yahut ikinci ihtimal, Akdeniz'de karışıklığın ve huzursuzluğun devam ettirilmesiyle, müttefikler arasındaki düşmanlığın beslenmesidir.

Türkiye'nin Kıbrıs'taki cemaatin yok edilmesine seyirci kalamayacağını belirten Toker'e göre; Türkiye'nin bu amaçla uluslar arası antlaşmalardaki haklarını kullanmasından dolayı, Sovyetler tarafından bir tecavüze maruz kalması durumunda NATO derhal harekete geçecektir³⁵⁶. Fakat işler Metin Toker'in istediği gibi olmamış ve *“NATO milletlerarası anlaşmalarla bize verilmiş hakları kullandığımızda tecavüze uğradığımız takdirde derhal bizim yanımızda yer alacakları”*nı bildirmediikleri gibi, duruma sessiz kalmayı tercih etmişlerdir. *“NATO'dan ne bir ses çıkmıştır, ne bir nefes”* diyen Toker, Amerika'nın yetmez gibi bir de *“Rusya ile kapıştığımız takdirde bizi yalnız bırakacağını inanılmaz bir fütursuzluk ve sevimsizlikle bildirmeye kadar işi götürmüş”* olmasından şikâyet etmektedir. Amerika ve NATO'nun gittiği yolun haksız ve yanlış olduğunu anlatan Toker, tehditvari şu sözlerle Amerika'yı uyarır: *“Eğer Amerika zannediyorsa ki Türkiye, her ne olursa olsun Atlantik ittifakı içinde kalır, eğer Amerika zannediyorsa ki Türkiye, her ne olursa olsun Batı ile bağlarını bugünkü halinde muhafaza eder.*

³⁵⁵ Metin Toker, “Yunanistan Aradığını Bulacaktır”, *AKİS*, 7 Ağustos 1964, s.7; M. Toker, “Hareketin Manası”, *AKİS*, 14 Ağustos 1964, s.7.

³⁵⁶ Metin Toker, “Vaziyetimizi Bilelim”, *AKİS*, 21 Ağustos 1964, s.7.

Amerika fena halde yanılıyor demektir. Tuttuğu yol üzerinde gitmekte devam ederse, Amerika bunu görecektir”³⁵⁷.

3.2.2.2.2. Türkiye Sovyet Rusya Yakınlaşması

1963–1964 Kıbrıs Buhranının Türkiye açısından en önemli sonucu; Johnson mektubundan dolayı Amerika’ya duyulan güvenin sarsılması ile Türkiye’nin Sovyetlerle münasebetlerini düzeltmek için harekete geçmesidir. Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, 30 Ekim–6 Kasım 1964 tarihlerinde Moskova’yı ziyaret etmiş ve dönüşünde Kıbrıs’taki iki cemaatin Sovyetler tarafından tanındığı yönünde bir bildiri yayınlamıştır. Bu doğrultuda Türkiye’nin Kıbrıs görüşünün, Sovyetler Birliği tarafından desteklenmesi üzerine, 1964 yılı sonu itibarıyla Türk – Sovyet münasebetleri hızla gelişirken, Türk – Amerikan münasebetleri de ciddi bir soğukluk devresine girmiştir³⁵⁸.

Ekim 1964’te Sovyetler Birliği’nde iktidar değişikliği olmuş ve Krutçef sessiz sedasız bir anda devrilmişti. Yerine geçen Kosigin³⁵⁹ yönetimi döneminde Moskova, kapılarını komünist olmayan yabancılara daha fazla açmıştır. Feridun Cemal Erkin’in 30 Ekim’de yapmış olduğu resmi Moskova ziyareti, Türkiye’nin, Şükrü Saraçoğlu’ndan sonra yapmış olduğu ikinci ziyaretidir. *AKİS* başyazarı Metin Toker de, Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin’in Rusya seyahatini adım adım takip ederek, bu önemli hadisenin haberlerini ve izlenimlerini köşesinde değerlendirmiştir.

Moskova ziyaretini; Türkiye’nin “tarafsızlık” politikasına kaydığı yönünde yorumlayanlar ile Kıbrıs işinin Türkler üzerinde yarattığı tepki olarak değerlendirenlere Metin Toker; ziyaretin tarafsızlıkla zerrece ilgili olmadığını, ancak Kıbrıs işiyle de az bir gerçeklik ve çok mübalağa payı olduğu açıklamasında bulunur.

Bugünkü Türk hükümetinin, seçmiş olduğu hayat tarzının temsilcisi olan batı bloğu içinde daha bağımsız, daha fazla hareket kabiliyetine sahip bir dış politikaya taraftar olduğunun altını çizen Toker’e göre; *“Amerika’nın ve Rusya’nın 1 numaralı adamları birbirlerine karşılıklı ziyaretler yaparlarken bizim, kuzey komşumuza bir*

³⁵⁷ Metin Toker, “Biz Güllabici Değiliz”, *AKİS*, 28 Ağustos 1964, s.7.

³⁵⁸ Armaoğlu, a.g.e. s. 794.

³⁵⁹ “Demir Perde”, *AKİS*, 23 Ekim 1964, s. 8.

öcü gözüyle bakmamızda, Aman, sıkı münasebetimiz olmasın. Sonra ne derler? Diye yorganımızı başımıza çekmemizde hiç bir mana yoktur. Bunu haysiyetle bağdaştırmak da mümkün değildir". Türkiye'nin batı bloğu içinde ve hatta NATO içinde Rusya'yla münasebetlerini en az geliştirmiş ülke olduğunu dile getiren Toker, artık *"bu duruma bir son vermek zamanı gelmiştir"* diyerek temiz, dürüst bir komşuluk münasebeti kurmanın gereğinden bahsetmiştir.³⁶⁰

Türkiye ve Sovyet Rusya'nın yeni bir devir açan münasebetlerinin resmi adının *"Atatürk ve Lenin tarafından kurulmuş olan Türk – Rus dostluğuna dönüş"* olduğunu ifade eden Toker, Türklerin Amerikalılara şantaj yapmak için Rusya'ya gitmediklerini açıklar. Yine Batılı gazeteci ve tefsircilerin düşündüğü gibi *"Rus yardımı"* gibi bir mesele yoktur. Esas meselenin *"Türkiye ile Rusya arasındaki ticaret hacmini artırmak"* olduğunu öne süren Metin Toker; zaten Rusya'yla mevcut olan ticaret antlaşmasının her yıl bize 3 milyon doların üstünde Sovyet kredisi tanıdığını ve bunun Rus piyasasını tanımayan Türkiye tarafından hiç kullanılmadığını ifade eder. Karşılıklı heyetlerin gönderilerek, karşılıklı piyasaların birbirine tanıtılması gereği üzerinde duran Toker'e göre; Moskova'da Ruslar, Türklerin samimiyetinden emin olmuş ve Kıbrıs konusundaki tavırlarını bu yüzden değiştirerek iki cemaatin varlığını tanımışlardır. Sovyetler Birliği'nin sahiden Türkiye ile dostluk kurmak istediğinin altını çizen Toker; Sovyetler Birliği'nden, Türkiye'yle çok iyi geçinmenin, bu memleketin menfaatine uygun olduğunu görerek yurda döndüğünü ve aynı şekilde Türkiye'nin de menfaatine en uygun münasebet tarzı olduğuna da inandığını belirtir³⁶¹.

Bu dostluk karşısında tedirgin olan Amerika'ya da değinen Toker; Sovyetlerle münasebetlerin düzeltilmesine Amerika'nın yanlış teşhis koyduğundan bahisle, Türkiye'nin güvenliğini Batı bloğu, yani NATO içinde düşünen bir memleket olduğu açıklamasında bulunur. Türkiye'nin yabancı sermayeye açık bir ülke olduğunu belirten Toker, bunu sadece Amerikan sermayesi olarak düşünmenin yanlışlığından bahseder. Amerika'nın Rusya ile ticaret yapıp, iyi münasebetlerde bulunmasının sıkıntı olmadığını ama Türkiye'nin Rusya ile iyi münasebetlerde

³⁶⁰ Metin Toker, "Moskova Ziyaretinin Manası", *AKİS*, 30 Ekim 1964, s.7.

³⁶¹ Metin Toker, "Moskova Ziyareti ve Sonrası", *AKİS*, 13 Kasım 1964, s.7; M. Toker, "Komünistlik ve Sovyetlerle Dostluk", *AKİS*, 17 Temmuz 1965, s.5.

bulunmasının yanlış olduğunun düşünülmesinin nasıl bir mantık olduğunu anlatan Toker; Amerika'nın, Türkiye'den kendi menfaatlerini bırakıp, Amerika'nın menfaatlerini birinci planda tutmasını istediklerini ifade eder. Bunların artık mümkün şeyler olmadığını belirten Toker'e göre; *"Türkiye Rusya'yla, herkes kendi sistemi ve kendi güvenlik planlaması içinde gerçekten dost, menfaatleri çatışmayan, aralarında iyi komşuluk ve ticaret, kültür münasebetleri bulunan, birbirine düşman gözüyle bakmayan iki memleket gibi yaşamak istemektedir"*. Sovyetlerle dostluğun, sanılanın aksine *"Amerika'ya vaziyet almak"* demek anlamına gelmediğini de sözlerine ekleyen Toker, Türkiye'nin milli menfaatinin *"iki kuvvetli devlet arasında haysiyetli, dostane, imkânları bazen o yan, bazen bu yan tarafından sağlanan bir politika"* takip etmek olduğunu dile getirir. Fakat bu politikanın hiçbir zaman Nasır tarzı bir şantaj manasında olmadığını altını çizen Toker, Türkiye'yi kolay baskı yapılabilecek bir devlet görmenin yanlışlığından bahisle; 1940'larda Rusya'nın, 1964'te de Amerika'nın bunu tecrübe ettiğini açıkça ifade eder³⁶².

Türkiye'nin Moskova ziyaretinden sonra, Mayıs 1965'te, Sovyet Rusya Dışişleri Bakanı Gromiko Türkiye'ye gelmiştir. Gelişen münasebetlerin, Türkiye ile Rusya arasında *"Kıbrıs işinden"* daha yüksek seviyede olduğunun dünyaya gösterilmesi açısından önem arz ettiğini anlatan Toker, bu ziyaretin karşılıklı münasebetlerin yeni bir safhasını teşkil ettiğini belirtir³⁶³.

19–29 Eylül 1967 tarihinde, Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel de iyi niyet ve dostluk görüşmeleri çerçevesinde, Sovyetler Birliği'ne ziyaret gerçekleştirmiş ve bu ziyaret büyük önem arz etmiştir³⁶⁴.

3.2.2.3. 1967 Kıbrıs Krizi

Kıbrıs konusunda, 1965 Mayısından itibaren Türk – Yunan ikili görüşmeleri başlamıştır. Ancak Kıbrıs'ta hadiseler ve çatışmalar bitmemiş, yer yer devam etmiştir.

³⁶² Metin Toker, "Bugünkü Türkiye'nin Dış Politikası", *AKİS*, 8 Ocak 1965, s.5; M. Toker, "Amerika Gaflet Yolunda", *AKİS*, 26 Mart 1965, s.5.

³⁶³ Metin Toker, "Gromiko'yu Beklerken", *AKİS*, 15 Mayıs 1965, s. 5.

³⁶⁴ Giray Saynur Derman-Vefa Kurban, "Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına etkisi ve ABD-SSCB ile ilişkiler" *ÇTTAD*, XVI/33 s.467.

21 Nisan 1967 tarihinde Yunanistan’da, Albay Papadopoulos liderliğinde askerler darbe yapmış ve yeni hükümet Konstantin Koliass tarafından kurulmuştur. Yeni hükümet programında, “Enosis”i barışçı müzakerelerle sağlama amacı taşıdığını beyan etmiştir. Haziran ayından itibaren yeni Yunan Hükümeti, Batı Trakya Türklerine baskı yapmaya başlayarak, Lozan’ı ihlal etmiştir. Türk ve Yunan Başbakanları 9 Eylül’de Keşan’da ve 10 Eylül’de Dedeağaç’ta buluşarak Kıbrıs meselesi de dahil, Türk –Yunan ilişkileri ile alakalı toplantı yapmışlardır. Ancak Yunanistan’ın Enosis’e karşı, Batı Trakya üzerinden pazarlığa kalkması sonucu bu görüşmeden hiçbir sonuç alınamamıştır³⁶⁵.

Türk -Yunan başbakanlarının başarısız geçen görüşmelerinden 2 ay sonra, Kıbrıs’ta büyük bir kriz çıkmıştır. 15 Kasım 1967 tarihinde, adanın güneyindeki Boğaziçi ve Geçitkale’deki Türklere planlı saldırılar düzenleyen Kıbrıs Rum Milli Muhafızları ile Rum polisi Enosis’i gerçekleştirmek için harekete geçmiş ve en az 23 katletmiştir. Bu olay karşısında Türk Hükümeti “*Londra ve Zürich Antlaşması’na göre izin verilen 950’nin üzerinde olan bütün Yunan güçlerinin adadan geri çekilmesini ve bütün ağır silahların da BM’ye teslim edilmesini*” talep etmiştir. Aksi durumda Türkiye, adaya müdahale hakkını kullanacaklarını açıklamıştır. Türk kamuoyu sokaklara dökülmüş ve müdahalenin yapılması için protesto mitingleri tertip etmiştir. Demirel Hükümeti 17 Kasım’da TBMM’den, Kıbrıs’a çıkarma yapmak için yetki istemiş, milletvekillerinin neredeyse tamamı lehte oy kullanmışlardır³⁶⁶.

Türk Hükümetinin bu tavrını gaflet olarak değerlendiren Toker’e göre; “*Grivas’ın kuvvetleri Geçitkale ve Boğaziçi köylerine saldırdığı zaman derhal Türk jetlerini ada üzerine ateş yağdırmaya gönderecek yerde ağız açık beklenilmiş olması, Türkiye’nin prestijine ağır bir darbe teşkil etmiştir. Günlerdir Demirel iktidarı, bizzat yol açtığı bir hazin durumun telafisi çaresinin peşindedir ve kendi kamuoyunun ağır baskısı altındadır. ..tecrübesiz iktidar kurmanın, milletçe ödediğimiz ilk önemli faturasıdır.*”³⁶⁷

³⁶⁵ Armaoğlu, a.g.e. s. 794-795.

³⁶⁶ Cihat Göktepe, “Kıbrıs Meselesi’nde Kriz Süreci ve Türkiye”, s. 1408.

³⁶⁷ Metin Toker, “Curcuna”, *AKİS*, 27 Kasım 1967, s. 7.

Metin Toker'e göre; Türkiye'yi harbin eşiğine getiren Demirel iktidarı, saldırılara hemen karşılık verip “hallaç pamuğu gibi” Rumları dağıtsaydı, Grivas köyleri hemen tahliye etmek zorunda kalacaktı. Böylece Yunanistan, “bu sillerin altında, harp etsin mi, etmesin mi” diye düşünmeye koyulacaktı. Toker, Yunanistan'ın savaşı göze alamayıp kıpırdamayacağını iddia eder ve buna mukabil Kıbrıs'taki soydaşlarımıza kimse ilişemeyecekti demektedir. Demirel İktidarının bunu yapmayı Türkiye'yi haftalar süren bir “harp arefesi” devresine sokmasının son derece büyük maddî zararın yanında yurt çapında bir huzursuzluğun, sinirliliğin de sebebini teşkil ettiğini anlatan Toker, Türkiye'nin “dünya önünde bir palavracı” durumuna düştüğünü de iddia eder³⁶⁸.

18 Kasım günü Türk Jetleri, Kıbrıs adası üzerinde alçak uçuş yapmaya başlamış, Amerika ve BM gerginliği önlemek için harekete geçmişlerdir. Bu durum karşısında geri adım atan Yunan Cuntası, adadaki fazla kuvvetleri çekeceğini bildirmiş ve Türkiye de savaş hazırlıklarını durduracağını açıklamıştır.

1967 buhranını bu şekilde atlatan Kıbrıs Türkleri, 29 Aralık 1967 tarihinde, kendi işlerini kendileri görmek üzere “*16 Ağustos 1960 Anayasasının bütün kuralları uygulanıncaya kadar Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi*”ni kurmuşlar ve yönetimin tabi olacağı 19 maddelik esasları açıklamışlardır. Bu gelişmeler Türkiye'nin “*federal devlet tezi*” için attığı bir adımdır³⁶⁹.

³⁶⁸ Metin Toker, “Kıbrıs Olayları”, *AKİS*, 11 Aralık 1967, s. 5–7.

³⁶⁹ Armaoğlu, a.g.e. s. 799.

SONUÇ

Türk basın hayatında önemli izler bırakan Metin Toker, 59 yıllık mesleki tecrübesi ile Türkiye'nin önemli gazetecilerinden biri olma vasfını kazanmış ve birçok tanınmış gazeteciye mesleki anlamda katkı sağlamıştır. Metin Toker'in bu konuma gelmesinde, yeteneğinin ve aldığı eğitimin yanı sıra ailesinin de büyük payı vardır. Metin Toker'in yaşam tarzı incelendiğinde, dönemin şartlarının üstünde bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Aile ve yaşamış olduğu muhitin etkisiyle Toker; çocukluk ve gençlik çağlarında bir yandan tenis gibi dönemin lüks sayılabilecek spor faaliyetleri ile ilgilenirken, bir yandan da tiyatro, opera, klasik müzik gibi sanat dallarına ilgi duymuştur. Galatasaray Lisesi ve üniversite yıllarında Fransızca eğitim alan Toker, Paris'te tahsiline devam ettiği yıllarda yabancı dilin yanında kültürel anlamda kendini çok iyi bir şekilde yetiştirmiş ve geliştirmiştir.

Türkiye'ye dönüşünde, ülkede bir ilk olan haftalık haber dergiciliğini “*AKİS* Ekolü” ile başlatan Metin Toker, giderek ünlenmeye başlamıştır. 1955 yılında Özden İnönü ile evlendikten sonra “Milli Damat” sıfatı ile Türkiye'nin tanınmış simalarından biri haline gelmiştir. Evliliğinin etkisiyle dönemin muhalefetine yakın bir çizgide yer alması ve *AKİS*'te iktidar aleyhine yazılar kaleme alması üzerine hapis yatan Metin Toker'e, CHP'den milletvekilliği teklif edilmiştir. Gazetecilik mesleğinden hiçbir zaman vazgeçmeyen Metin Toker; siyaseti siyasetçi kimliği ile bir parti ekseninde yapmaktansa, severek yaptığı uğruna hapis yatmayı göze aldığı gazeteci kimliği ile “kendine göre” özgürce ideoloji ve görüşlerini sürdürmeyi tercih ettiğini bildirerek, teklifi reddetmiştir. CHP'nin kendisine ayırdığı Ankara milletvekilliğini arkadaşı Bülent Ecevit'e vererek Türk siyaset hayatında yeni bir sayfanın açılmasına katkı sağlamıştır.

1968 yılında *AKİS* dergisine son veren Metin Toker, mesleğini *Hürriyet* ve *Milliyet* gazetelerinde serbest yazarlık dönemi ile son nefesine kadar sürdürmüştür. Bu dönemde siyasi yazıların yanında pek çok araştırmaya da imza atan Toker, bu araştırma yazılarının çok sevilmesi üzerine İstanbul ve Ankara televizyonlarında bizzat kendisi sunum yaparak Türkiye'nin ilk belgeselciliğini başlatan isim olmuştur.

Tanzimat Döneminde başlayan ve süregelen batılılaşma akımı ile birlikte ortaya çıkan yenilikçi ve batılı zihniyet sahibi aydınlar; halka modernleşme sürecinde “tepeden bakarak” onları geri görmüştür. Cumhuriyet döneminde de aynı zihniyete sahip bu aydın tipi; halkın kültürünü ve dini değerlerini dikkate almadan devrimler yaparak aynı durumu devam ettirmiştir. Halkın yönetilmesi gereken kesim olduğu inancı ile uzun yıllar “açık oy, gizli sayım” usulü ile bir nevi baskı altında seçim yapılan ülkede, çok partili hayata geçiş kasten geciktirilmiştir. Ancak halk, her fırsatta dini değerlerine saygı duyan partiye oy vererek ne istediğini “aydın kesime” iletmiştir. Bu durumu kabullenmek istemeyen, kendi halkını tanımayan aydınlar, halkı cahillikle suçlamışlardır. Demokratik kişiliği ile tanınan Metin Toker de, 1965 seçimlerinde aynı hataya düşerek, seçim öncesi halka yön vermek istemiştir. AP’nin kazanma ihtimaline karşı, halkın “bu seviyesizliğin seviyesinde” olamayacağını belirttikten sonra eğer seçilirlerse “insanın ayıp yahu” dememesi için kendini zor tutacağını ifade etmiştir.

Hayatının her döneminde muhalif gazeteci kimliğini ön plana çıkaran Metin Toker; basının siyasetteki yeri ve önemini kavramış, o doğrultuda bir yandan halka siyasi düşüncelerini aktarırken, bir yandan da halka istendik yönde yol çizme çabasına girmiştir. Bu anlamda Metin Toker’in 1973 yılında başlattığı, seçimlerden bir hafta önce hangi partiye neden oy vereceğini köşesinde açıklaması da tartışılması gereken önemli bir konudur. Gazetecinin görevinin haber vermenin yanında, halka yön vermesi gerektiğini savunan Toker, geniş ve nüfuzlu bir çevreye sahip, siyasi kulislere hâkim bir gazeteci olarak, arka planda da olsa siyasette her zaman söz sahibi olmuştur.

Her fırsatta demokrasi taraftarı olduğunu belirten ve bu bağlamda birçok yazı kaleme alarak büyük bir kitleye ulaşan Metin Toker’in, 1960 darbesi ile ordunun, meşru bir iktidarı indirerek yönetimi devralması karşısında, orduya destek olmasının sebeplerini anlamak güçtür. Yine DP iktidarının hatalarında çok sert eleştiri ve yorumlar yapan Toker’in, MBK’nin yanlış uygulamaları karşısında “yıpranmasınlar” diye yüzeysel ve övgü dolu değerlendirmelerde bulunması, tarafsız gazeteci kimliği ile bir tezat oluşturmaktadır. Bu dönemde halkın da aynı düşüncelere sahip olduğunu düşünen ve darbeyi “bayram coşkusuyla” karşıladıklarına inanan Toker, seçim sonuçlarını gördüğü zaman çok şaşırılmış ve yanıldığını itiraf etmiştir. Bu durumu

Batı kültürüyle elit bir çevrede yetişmiş ve okumuş, halktan uzak bir aydının kafasında olmasını istediği halk profili olarak değerlendirmek doğru olacaktır. Metin Toker'ın, MBK'nın kendi içerisinde 14'leri tasfiyesi etmesini memnuniyetle karşılaması ve Talat Aydemir'in başarısız darbe girişimlerine tepki göstermesi demokrasi yanlısı tutumunu gözler önüne sererken, yine 27 Mayıs'taki tavrıyla çelişmektedir.

Metin Toker'ın siyasi eleştirileri incelendiğinde, iç siyasette çok daha acımasız olduğu ve mevcut iktidarı sert bir biçimde tenkit ettiği görülecektir. Ancak dış siyasette, her ne kadar hükümete muhalif olsa da, ülkenin milli menfaatlerinin gerektirdiği şekilde daha ılımlı hareket ederek hükümetin yanında yer almıştır. Bu konuda Kıbrıs krizini örnek göstermek gerekirse, Metin Toker her ne kadar ülkenin istikbalini ABD'nin yanında NATO'nun himayesinde görse de, Johnson mektubunun gelmesi ile çok kesin ve sert bir tavırla, ABD'nin karşında bulunarak Sovyet yaklaşmasını olumlu karşılamış ve Milli menfaatleri gözetmiştir.

Metin Toker'e genel olarak bakıldığında; antikomünist, demokrasi savunucusu, laik ve Atatürkçü bir sosyal demokrat olduğu görülmektedir. Metin Toker bir döneme damgasını vurmuş, kimseye boyun eğmeyen, cesur ve meslektaşları arasında saygı gösterilen duayen bir gazeteci olarak bilinmektedir.

KAYNAKLAR

1. Resmi Yayınlar

TBMM Zabıt Ceridesi, X. Devre, C. I, 14 Haziran 1954.

TBMM ZC, X. Devre, C. I, 30 Haziran 1954

TBMM ZC, X. Devre, Cilt 12, 6 Haziran 1956.

Resmi Gazete, 22 Haziran 1954, No: 8735.

Resmi Gazete, 7 Temmuz 1954, No: 8748.

Türkiye İstatistik Kurumu, Milletvekili Genel Seçimleri (1923–2011), Ankara.

2. Süreli Yayınlar

a. Gazeteler

Cumhuriyet

Hürriyet

Milliyet

Star

b. Dergiler

“Kendi Aramızda”, *AKİS*, S.1, 15 Mayıs 1954, s. 3.

“Dünyada Olup Bitenler Ortadoğu” *AKİS*, 8 Aralık 1956, s.12.

“Metin Toker için Halas Günü Yaklaşırken”, *AKİS*, 14 Eylül 1957 s. 5.

“Kendi Aramızda”, *AKİS*, 12 Ekim 1957, S. 179, s.3.

“Dünyada Olup Bitenler” *AKİS*, 8 Şubat 1958, s.20;

“Dünyada Olup Bitenler” *AKİS*, 22 Şubat 1958, s. 22-23.

“Dünyada Olup Bitenler Lübnan”, *AKİS*, 12 Temmuz 1958, s. 20.

“Demir Perde”, *AKİS*, 23 Ekim 1964, s. 8.

“Hareketin Manası”, *AKİS*, 14 Ağustos 1964, s.7.

“Akis’in Hikâyesi 1954–1968” *AKİS*, 31 Aralık 1967, s.16-17.

3. Kitaplar

AHMAD, Feroz; *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945–1980)*, Hil Yayınları, İstanbul 2010.

ARI, Tayyar; *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*, Alfa Yayınları, İstanbul 2005,
ARMAOĞLU, Fahir; *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, C. I*, İş Bankası Yayınları, Ankara 1991.

AYDEMİR, Şevket Süreyya; *İkinci Adam*, Remzi Kitabevi, C.III, İstanbul 1975.

AYDIN, Hakan (Editör); *II. Meşrutiyet Devrinde Basın ve Siyaset*, Palet Yayınları, Konya 2010.

AYGEN, Ayten; *Nart'ın Prensleri*, Şehir Yayınları, İstanbul 2006.

BAĞCI, Hüseyin; *Türk Dış Politikasında 1950 'li Yıllar*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2007

BAŞGİL, Ali Fuad; *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, İstanbul 1966.

BİLGEHAN, Ayşe Gülsün; *Mevhibe*, C. II, Bilgi Yayınevi, Ankara 1998.

BÖLÜKBAŞI, Süha ““Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Birleşmiş Milletler:1954–1996 Arası Barışçı Çözumsuzlük” *Türk Dış Politikasının Analizi*,” Derleyen Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul 2001.

BURÇAK, Rıfkı Salim; *On Yılın Anıları (1950–1960)*, Ankara 1998.

CANATAN, Yaşar; *Türk-Irak Münasebetleri (1926–1958)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

ÇAVDAR, Tevfik; *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara 2013

DEMİR, Şerif; *Düello Menderes ve İnönü*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.

DURSUN, Davut; *27 Mayıs Darbesi*, Şehir Yayınları, İstanbul 2001.

_____; *Ertesi Gün*, İşaret Yayınları, Ankara 2000.

EROĞUL, Cem; *Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara 1998.

GERGER, H. *ABD-Ortadoğu- Türkiye*, Ceylan Yayınları, İstanbul 2007.

GÖNLÜBOL, Mehmet - ÜLMAN, A. Haluk; “1945–1965 Dönemi”, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919–1995)*, Armağan Kitap ve Yayınevi, Ankara 1996.

GÜRÜN, K. *Dış İlişkiler ve Türk Politikası*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1983.

KARAL, Enver Ziya, *27 Mayıs İnkılâbının Sebepleri ve Oluşu*, MEB Yayınları, İstanbul 1960.

İNÜĞUR, M. Nuri; *Türk Basın Tarihi(1919–1989)*, DER Yayınları, İstanbul 2002.

İSMAİL, Sabahattin *150 soruda Kıbrıs Sorunu*, Kastaş Yayınevi, İstanbul 1998

MANİSALI, Erol *Dünden Bugüne Kıbrıs*, Gündoğan Yayınları, Ankara 2002.

MENDERES, Aydın - AKYOL, Taha; *Demokrasiden Darbeye Babam Adnan Menderes*, Doğan Kitap, İstanbul 2011

OLGUN, Aydın *Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu*, Kastaş Yayınevi, İstanbul 1999.

ÖZDAĞ, Ümit; *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, İstanbul 1997.

ÖZGİŞİ, Tunca; *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 2012.

SEVER, Ayşegül; *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu*, Boyut Kitapları, İstanbul 1997.

ŞENŞEKERCİ, Erkan; *Türk Devriminde Celal Bayar*, İstanbul 2000.

TOKER, Özden - ALTUĞ, Kurtul; *Metin Toker'den Akisler*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2007.

TOKER, Metin; *Tek Partiden Çok Partiye (1944–1950)*, Cilt I, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990

_____, *DP'nin Altın Yılları (1950–1954)*, Cilt II, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990

_____, *DP Yokuş Aşağı (1954–1957)*, C. III, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991.

_____, *Demokrasiden Darbeye (1957–1960)*, C. IV, Bilgi Yayınevi, Ankara 1992.

_____, *Yarı Silahlı, Yarı Külahlı Bir Ara Rejim*(1960–1961), C. V, Bilgi Yayınevi, Ankara 1998.

_____, *İnönü'nün Son Başbakanlığı (1961–1965)*, C. VI, Bilgi Yayınevi, Ankara 1992.

_____, *İsmet Paşa'nın Son Yılları (1965–1973)*, C. VII, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993.

_____, *NATO 25. Yaşında Tamam mı Devam mı?* Türk Atlantik Antlaşması Derneği Yayınları.

_____, *Avrupa “Bir Şeyler” Arıyor*, Akis Yayınları, İstanbul 1968

_____, *Şeyh Sait ve İsyanı*, Akis Yayınları, Ankara 1968.

_____, *Solda ve Sağda Vuruşanlar*, Akis Yayınları, Ankara 1971.

_____, *Türkiye Üzerinde 1945 Kâbusu*, Akis Yayınları, Ankara 1971.

_____, *Rus Geldi Aşka Rus'un Aşkı Başka*, Akis Yayınları, Ankara 1966.

_____, *Bir Diktatörün İktidar Yolu*, Rüzgârlı Matbaa, Ankara 1963.

_____, *Not Defterinden (1973 Seçimlerinden 12 Eylül'e)*, Milliyet Yayınları, 1981.

_____, *Orak ile Çekiç Arasında Kalanlar*, Akis Yayınları, Ankara 1973.

_____, *Ortak Pazar mı, Ortak Tuzak mı?*, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul 1970.

TUNÇKANAT, Haydar, *27 Mayıs 1960 Devrimi*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1996.

4. Makaleler

AKARCALI, Sezer; “Basının Görevleri ve Basın Özgürlüğü”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.44, S. 1, Ankara 1989, s. 265-287.

ALBAYRAK, Mustafa; “Türkiye’nin Kıbrıs Politikaları(1950–1960)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XVI, Mart 2000, S.46, s. 249-275.

BALCIOĞLU, Mustafa; “İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C. II, Sekreteryası Hüseyin Tosun, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005, s. 449-515.

BAYTAL, Yaşar; “Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950–1957)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 40, Kasım 2007, s.545–567.

BULUT, Sedef; “Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı(1957–1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu”, *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi*, C. II, S. 4, Yıl 2009, s.125–145.

CIVAOĞLU, Güneri “Paris’te Bir Şalede Romantik Evlilik Teklifi” *Milliyet*, 18 Temmuz 2003, s. 13.

_____ ; “Propaganda Memuru Değilim, Gazeteciyim” *Milliyet*, 17.7.2003, s.14.

DOKUYAN, Sabit; “İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Sovyetler Birliği’nin Türkiye’den istekleri” *CTAD*, S. 18, s. 119–135.

ERASLAN, Cezmi; “Atatürk’ten Sonra Türkiye’nin İç Politikası”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C.II, Sekreteryası Hüseyin Tosun, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005, s. 519-643.

GÖKTEPE, Cihat ; “Kıbrıs Meselesi’nde Kriz Süreci ve Türkiye”, *ayk.gov.tr* s. 1408.

KOÇAK, Cemil “San Francisco Konferansı ‘Demokrasi’ye Geçişimizin Nedeni Değildir!”, *Star*, 3 Ocak 2015, s.4.

ÖNDER, Meltem; “1960 Darbesi Sürecinde Akis Dergisi”, *ÇTTAD*, XIV/28 (2014-Bahar) s. 283–306.

SARINAY, Yusuf; “Atatürk’ten Günümüze Türk Dış Politikası Hakkında Genel Bir Değerlendirme”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XVI, S. 48, Kasım 2000, s.857–886.

SAYNUR DERMAN, Giray - KURBAN, Vefa; “Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına etkisi ve ABD-SSCB ile İlişkiler” *ÇTTAD*, XVI/33 s.455–484.

TOKER, Metin; “Bu Usulleri Biz Hoş Göremeyiz”, *AKİS*, 8 Aralık 1956, s.13.

_____ ; “Bağdatsız Bağdat Paktı”, *AKİS*, 22 Şubat 1958, s. 5.

_____ ; “Şu Bizim iktidarın İşleri”, *AKİS*, 14 Aralık 1957, s.5;

_____ ; “Kıbrıs Politikası”, *AKİS*, 21 Aralık 1957, s.5.

_____ ; “Evimize Nizam Verme Zamanı” *AKİS*, 15 Şubat 1958, s.5.

_____ ; “Demokrasinin Yeminli Düşmanları”, *AKİS*, 29 Mart 1958, s.5

_____ ; “Zorla Takviye”, *AKİS*, 11 Ocak 1958, s.5.

_____ ; “Milyonlarla Reyin Manası” *AKİS*, 29 Mayıs 1954, s. 5.

_____ ; “CHP’den Beklenen”, *AKİS*, 12 Mart 1955, s. 6.

_____ ; “Hatalar Zincirinin Yeni Halkası” *AKİS*, 19 Temmuz 1958, s.5.

_____ ; “Hudut Hadiseleri”, *AKİS*, 20 Ağustos 1962, s.5.

_____ ; “Bir İhtilalin Dramı”, *AKİS*, 16 Şubat 1963, s.7.

_____ ; “Nasırın Birliği ve Biz”, *AKİS*, 20 Nisan 1963, s. 7.

_____ ; “Churchill’in Talihi” *AKİS*, 11 Aralık 1954, s.4.

_____ ; “Başmakalesiz Gazeteler”, *AKİS*, 12 Ocak 1957, s. 19.

_____ ; “Basın Hür Olursa”, *AKİS*, 17 Mayıs 1958, s. 5.

_____ ; “Mahkûm Edilen Sistem”, *AKİS*, 2 Kasım 1957, s. 5.

_____ ; “Şimdi?...” *AKİS*, 8 Şubat 1958, s.5.

_____ ; “Derdin Başı”, *AKİS*, 16 Kasım 1957, s.5.

_____ ; “Huzura Götüren Tek Yol”, *AKİS*, 9 Kasım 1957, s.5.

_____ ; “Paraşüt Açma Zamanı” *AKİS*, 13 Eylül 1958, s.5;

_____ ; “Sabık Başbakanlar Şerefleriyle Yaşarlar” *AKİS*, 19 Ekim 1957, s.5.

_____ ; “Polis Tedbirleri” *AKİS*, 23 Kasım 1957, s.5;

_____ ; “Zam” *AKİS*, 14 Haziran 1958, s.5.

_____ ; “Stabilizasyon”, *AKİS*, 5 Temmuz 1958, s.5;

_____ ; “El Yordamı Siyaset” *AKİS*, 20 Eylül 1958, s.5.

_____ ; “Biraz İktisattan Konuşalım” *AKİS*, 9 Ağustos 1958, s. 5.

_____ ; “Kaplama Demokratlar”, *AKİS*, 4 Ekim 1958, s.5.

_____ ; “Sağırlar Diyalogu” *AKİS*, 1 Mart 1958, s.5;

_____ ; “Milli Birlik” *AKİS*, 28 Haziran 1958, s.5.

_____ ; “Vehim!”, *AKİS*, 25 Ekim 1958, s.5.

_____ ; “Londra’da Bizi Bekleyen”, *AKİS*, 26 Temmuz 1958, s.5.

_____ ; “Kıbrıs”, *AKİS*, 21 Şubat 1959, s.5;

_____ ; “Hayal, Hakikat ve Propaganda”, *AKİS*, 7 Mart 1959, s.5.

_____ ; “Bugünkü Vazifemiz” *AKİS*, 30 Mayıs 1960, s.5;

_____ ; “DP Kalmalıdır”, *AKİS*, 5 Haziran 1960, s. 5;

_____ ; “Hatalı Teşhisten Sakınam” *AKİS*, 9 Haziran 1960, s.5;

_____ ; “Bizim İhtilalcilerimiz”, *AKİS*, 29 Mayıs 1961, s. 7.

_____ ; “CHP Hakkında” *AKİS*, 16 Haziran 1960, s.5.

_____ ; “İhtilalin Lideri Konuştu”, *AKİS*, 31 Ağustos 1960, s. 7.

_____ ; “Şövalye Ruhu”, *AKİS*, 10 Ağustos 1960, s.7.

_____ ; “Son Bir İkaz Fırsatı”, *AKİS*, 7 Eylül 1960, s.5.

_____ ; “Karar verdik, İcra ettik, Bitti!..”, *AKİS*, 31 Ekim 1960, s.5.

_____ ; “Ders”, *AKİS*, 4 Kasım 1960, s5.

_____ ; “Birlik, Kuvvettir!”, *AKİS*, 10 Temmuz 1964, s.5;

_____ ; “Yeni Bir Dünya”, *AKİS*, 16 Ekim 1964, s.7.

_____ ; “Türkiye Yol Ağzında”, *AKİS*, 6 Nisan 1964, s.7;

_____ ; “Kararımız Verilmiştir”, *AKİS*, 17 Nisan 1964, s.5.

_____ ; “Türkiye ve Yunanistan” , *AKİS*, 10 Nisan 1964, s.7.

_____ ; “Toprak, Uğrunda Ölen Varsa Vatandır”, *AKİS*, 1 Mayıs 1964, s. 7.

_____ ; “Ben Olsaydım..”, *AKİS*, 21 Ekim 1960, s.21.

- _____ ; “Balayının İyisi”, *AKİS*, 6 Temmuz 1960, s. 11.
- _____ ; “23 Altın Heykel”, *AKİS*, 6 Mart 1961, s.5.
- _____ ; “Diş Macunu ve İhtilal” *AKİS*, 20 Mart 1961, s. 7.
- _____ ; “En Hakiki Mürşit”, *AKİS*, 27 Temmuz 1960, s. 7;
- _____ ; “Manzara” *AKİS*, 27 Şubat 1961, s.9;
- _____ ; “Sevimsiz Kelimeler”, *AKİS*, 19 Aralık 1960, s. 5.
- _____ ; “Bu Rejim İçinde Bir Meclis”, *AKİS*, 26 Eylül 1960, s.
- _____ ; “Seyrederken”, *AKİS*, 17 Ekim 1960, s.5.
- _____ ; “Fareli Köyün Kavalcılar”, *AKİS*, 6 Şubat 1961, s. 5.
- _____ ; “DP’yi Devirenler, DP’yi Getirenlerdir”, *AKİS*, 24 Ağustos 1960, s. 7.
- _____ ; “Karakter İmtihani”, *AKİS*, 30 Haziran 1960, s. 7
- _____ ; “İdam Kararı Verilirse..”, *AKİS*, 26 Haziran 1961, s. 5.
- _____ ; “Asıl İfrit”, *AKİS*, 3 Temmuz 1961.
- _____ ; “İbret Levhası”, *AKİS*, 18 Eylül 1961, s. 5.
- _____ ; “Atlar ve Araba”, *AKİS*, 25 Kasım 1960, s.5.
- _____ ; “En Tehlikeli Yol”, *AKİS*, 9 Ocak 1961, s. 5;
- _____ ; “Versin Kereta”, *AKİS*, 30 Ocak 1961, s.5.
- _____ ; “Bir Meclis Kuruluyor”, *AKİS*, 2 Aralık 1960, s. 5.
- _____ ; “Demokrasi ve çirkinlikleri”, *AKİS*, 21 Kasım 1960, s. 5;
- _____ ; “Sayın Kurucular”, *AKİS*, 12 Aralık 1960, s. 5.
- _____ ; “Cumhuriyetimizin Anayasası”, *AKİS*, 27 Mart 1961, s. 7.
- _____ ; “Bizim İhtilalcilerimiz”, *AKİS*, 29 Mayıs 1961, s. 7.
- _____ ; “Referanduma Doğru”, *AKİS*, 5 Haziran 1961, s. 13.
- _____ ; “Canı Dişe Takarak”, *AKİS*, 17 Temmuz 1961, s. 5.
- _____ ; “Demokratlar”, *AKİS*, 20 Şubat 1961, s. 5.
- _____ ; “Demokrat Oylar”, *AKİS*, 28 Kasım 1960, s. 19;
- _____ ; “Bağdat’tan Dönecek Hesap”, *AKİS*, 13 Mart 1961, s. 7;
- _____ ; “Karagöz Oyunu”, *AKİS*, 2 Ekim 1961, s.17.
- _____ ; “Şu, ‘Siyasi Faaliyet’ Dediğimiz...”, *AKİS*, 3 Nisan 1961, s.5.
- _____ ; “15 Ekim’i Beklerken”, *AKİS*, 24 Temmuz 1961, s. 5.
- _____ ; “Halkın CHP’den Beklediği”, *AKİS*, 21 Ağustos 1961, s.5.

- _____ ; “Giderken...” , *AKİS*, 28 Ağustos 1961, s.5;
- _____ ; “Siyaset Hayatımız” , *AKİS*, 11 Eylül 1961, s.5.
- _____ ; “Şükranımız Ebedidir” , *AKİS*, 16 Ekim 1961, s. 5;
- _____ ; “Milli İrade Önünde” , *AKİS*, 23 Ekim 1961, s.7.
- _____ ; “Eğer İbret Alınsaydı...” , *AKİS*, 30 Ekim 1961, s. 5;
- _____ ; “Başka Bir CHP’ne Gönül Razı Olamaz!” , *AKİS*, 6 Kasım 1961, s.5.
- _____ ; “Tümen Tümen Ders” , *AKİS*, 20 Kasım 1961, s. 5;
- _____ ; “Bir Çılgınlığın İçindeyiz” , *AKİS*, 13 Kasım 1961, s.5.
- _____ ; “İki Paşanın Zaferi” , *AKİS*, 4 Aralık 1961, s.5;
- _____ ; “Türkiye’nin Meselesi” , *AKİS*, 11 Aralık 1961, s. 19;
- _____ ; “Tarihi Misyon” , *AKİS*, 27 Kasım 1961, s. 5;
- _____ ; “Bu Çemberi Kırmadıkça” , *AKİS*, 25 Aralık 1961, s.5.
- _____ ; “İki Ucun Ortasında Memleket Var!” , *AKİS*, 15 Ocak 1962, s.5;
- _____ ; “Sosyalist Fikirleri Konuşalım!” , *AKİS*, 22 Ocak 1962, s. 5;
- _____ ; “Sayın Bayanın Derdi” , *AKİS*, 15 Ekim 1962, s. 5.
- _____ ; “Herkes Safını Alsın” *AKİS*, 26 Şubat 1962, s.5;
- _____ ; “Temeldeki Rahatsızlık” *AKİS*, 5 Mart 1962, s.7;
- _____ ; “Hatalı Teşhisten Sakınmalı” , *AKİS*, 9 Nisan 1962, s.15.
- _____ ; “Sorunun Cevabı” , *AKİS*, 25 Haziran 1962, s. 5.
- _____ ; “Realist Olma Zamanı” , *AKİS*, 11 Haziran 1962, s.11.
- _____ ; “Türkiye, 1962” , *AKİS*, 2 Temmuz 1962, s.6;
- _____ ; “Bataklık Çiçekleri” , *AKİS*, 9 Temmuz 1962,s.5
- _____ ; “Ya Bunlar Neden Yapılmaz?” , *AKİS*, 9 Şubat 1963, s.9.
- _____ ; “Bir İhtilalin Dramı” , *AKİS*, 16 Şubat 1963, s. 7.
- _____ ; “Demokrasinin Silahları” , *AKİS*, 24 Eylül 1962, s.5.
- _____ ; “Buyur, Atla Aslanım!” , *AKİS*, 2 Mart 1963, s.7.
- _____ ; “Durum” , *AKİS*, 30 Mart 1963, s.7
- _____ ; “Ordu, İtibarının Zirvesindeyken...” , *AKİS*, 3 Haziran 1963, s.7;
- _____ ; “Biz Haksız Olmayacağız” *AKİS*, 28 Aralık 1963, s.7.

- _____ ; “Kim Demiş Kolay Diye”, *AKİS*, 22 Haziran 1963, s. 7.
- _____ ; DP Gibi Bir Parti”, *AKİS*, 28 Mart 1964, s.7;
- _____ ; “Tın-tın Bir Muhalefet”, *AKİS*, 11 Eylül 1964,s.7.
- _____ ; “Türkiye’nin Tutumu”, *AKİS*, 8 Şubat 1964, s.7;
- _____ ; “Sabır Taşını Çatlatmama Sanatı”, *AKİS*, 22 Şubat 1964, s. 7;
- _____ ; “1 Hadisenin 3 Hikâyesi”, *AKİS*, 21 Mart 1964, s.5.
- _____ ; “Memleketin Hayrı”, *AKİS*, 24 Şubat 1964, s.5.
- _____ ; “Kral Kadar Kralcı”, *AKİS*, 8 Mayıs 1964, s. 5.
- _____ ; “Türk-Amerikan Münasebetleri”, *AKİS*, 19 Haziran 1964, s.5;
- _____ ; “Bir Türkün Hisleri” *AKİS*, 4 Eylül 1964, s. 7.
- _____ ; “Seyahatin Bilançosu”, *AKİS*, 3 Temmuz 1964, s.7.
- _____ ; “Yunanistan Aradığını Bulacaktır”, *AKİS*, 7 Ağustos 1964, s.7.
- _____ ; “Vaziyetimizi Bilelim”, *AKİS*, 21 Ağustos 1964, s.7.
- _____ ; “Biz Güllabici Değiliz”, *AKİS*, 28 Ağustos 1964, s.7.
- _____ ; “Moskova Ziyaretinin Manası”, *AKİS*, 30 Ekim 1964, s.7.
- _____ ; “Moskova Ziyareti ve Sonrası”, *AKİS*, 13 Kasım 1964, s.7;
- _____ ; “Komünistlik ve Sovyetlerle Dostluk”, *AKİS*, 17 Temmuz 1965, s.5.
- _____ ; “Bugünkü Türkiye’nin Dış Politikası”, *AKİS*, 8 Ocak 1965, s.5;
- _____ ; “Amerika Gaflet Yolunda”, *AKİS*, 26 Mart 1965, s.5.
- _____ ; “Gromiko’yu Beklerken”, *AKİS*, 15 Mayıs 1965, s. 5.
- _____ ; “Curcuna”, *AKİS*, 27 Kasım 1967, s. 7.
- _____ ; “Kıbrıs Olayları”, *AKİS*, 11 Aralık 1967, s. 5-7.
- _____ ; “Oyunun Böylesine Can Kurban”, *AKİS*, 4 Aralık 1964, s. 5.
- _____ ; “Akımı Durdurmaya Güç yetmeyecektir”, *AKİS*, 26 Şubat 1965, s. 5.
- _____ ; “D.P. Oyları İktidarda”, *AKİS*, 19 Şubat 1965, s.5.
- _____ ; “Patrikhane, Kızıl Çin Vesaire Hakkında”, *AKİS*, 24 Nisan 1965, s. 5.
- _____ ; “Cepheler Alınırken”, *AKİS*, 12 Haziran 1965, s.5.
- _____ ; “Şu ‘Ortanın Solu’ Hikâyesi”, *AKİS*, 14 Ağustos 1965, s.5;
- _____ ; “Tedhiş ile İnfial”, *AKİS*, 24 Temmuz 1965, s.5.

- _____ ; “Satihın Altındaki Mücadele”, *AKİS*, 31 Temmuz 1965, s.5;
- _____ ; “Demirkırat II”, *AKİS*, 7 Ağustos 1965, s. 5.
- _____ ; “Musibetler” *AKİS*, 21 Ağustos 1965, s.5.
- _____ ; “Bu Partide Çoğunluk Alırsa”, *AKİS*, 4 Eylül 1965, s.5.
- _____ ; “Ak Ana Sütü Gibi Helal Oylar”, *AKİS*, 23 Ekim 1965, s.5.
- _____ ; “Con Ahmet, 1965”, *AKİS*, 6 Kasım 1965, s.5;
- _____ ; “Benim 21 Yaşımın Güzel Günleri!..”, *AKİS*, 13 Kasım 1965, s.6;
- _____ ; “Milli İrade ve Milli Menfaat”, *AKİS*, 19 Şubat 1966, s. 5;
- _____ ; “Sunay Çankayada” , *AKİS*, 2 Nisan 1966, s.5.
- _____ ; “Şeytan Taşlayanlar”, *AKİS*, 26 Mart 1966, s.5;
- _____ ; “Bunlar Meczup! Ya Cüretleri?” *AKİS*, 16 Nisan 1966, s.5;
- _____ ; “Milletin İki Kampta Görünmesindeki Ana Sorun”, *AKİS*, 11 Haziran 1966, s.6-7.
- _____ ; “CHP Neyi Arıyor?”, *AKİS*, 2 Temmuz 1966, s.5.
- _____ ; “Mesele, Bundan Sonrası..”, *AKİS*, 22 Ekim 1966, s.5;
- _____ ; “CHP’nin Şansı”, *AKİS*, 5 Kasım 1966, s.5;
- _____ ; “Godot’yu Beklerken..”, *AKİS*, 29 Ekim 1966, s.5.
- _____ ; “İhtilal! Hevesi ve Ortamı...”, *AKİS*, 19 Kasım 1966, s.7;
- _____ ; “Türkiye için Bitkisel Hayat Devri”, *AKİS*, 18 Haziran 1966, s.5;
- _____ ; “Demirelin 365 Günü”, *AKİS*, 15 Ekim 1966, s.9;
- _____ ; “Demokratsız DP”, *AKİS*, 10 Aralık 1966, s.5;
- _____ ; “İki Adam”, *AKİS*, 4 Şubat 1967, s.5.
- _____ ; “Arap Politikamız”, *AKİS*, 12 Temmuz 1958, s.5.
- _____ “Bir Ahir Zaman Metternich’i” *AKİS*, 6 Eylül 1958, s.5.
- TOKER BİLGEHAN, Gülsün ; “Veda”, *Milliyet*, 20.7.2002, s.21.
- _____ ; “Gazeteci Olan Adamın Hikâyesi”, *Milliyet*, 2.6.2002, s.25.
- TOKER, Metin ; “Tıbbiyeyi Bırakmasam Nasıl bir Doktor Olurdum Acaba ” *Milliyet*, 27.08.1983, s. 7.
- _____ ; “Uzlaşma Olmasaydı, Birlikte Yaşam Olmazdı”, *Milliyet*, 1.6.2002, s. 23.
- _____ ; “Sistemi Ne İflas Ettirdi”, *Milliyet*, 8.2.1982, s.8.

- _____; “İlk Maaşım 75 Liraydı” *Milliyet*, 29.08.1983, s.8.
- _____; “1947’de Yunanistan’daki Savaş Muhabirliğimle Meslekte Köşeyi Dönmüş Oldum” *Milliyet*, 5.9.1983, s.10.
- _____; “Güzellik Müsabakalarının Yeniden Tertiplenmesi Kararlaştırıldı” *Milliyet*, 6.9.1983, s.10.
- _____ “Gazetecilikte ‘Dost Kazığı’ nı Bir Defa Yedim” *Milliyet*, 28.08.1983, s. 7.
- _____; “Churchill Fransız Şampanyasını Fransa’ya Londra’dan Getirdi” *Milliyet*, 7.9.1983, s.7.
- _____; “Benim bir tek oyum hakkında”, *Milliyet*, 7.10.1973, s.2.
- _____; “Tanıtma”, *Milliyet*, 4.10.1981, s.8.
- _____; “Yıldızım 1949’dan Sonra Parladı”, *Milliyet*, 30.8.1983, s.8.
- _____; “Eski Siyasilerin En Büyük Merakı Yazdıklarımızı Önceden Görmekti”, *Milliyet*, 3.9.1983, s. 9.
- TOPRAK, Zafer; “Fikir Dergiciliğinin Yüz Yılı”, *Türkiye’de Dergiler Ansiklopediler(1849–1983)*, Gelişim Yayınları, İstanbul 1984, s. 13-54.
- TUĞLUOĞLU, Fatih; “Demokrat Partinin Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ve Zile Hadisesi (17 Ekim 1958)”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2016, Sayı: 15, s.155–183.
- VATANSEVER, Müge; “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 12, Özel Sayı, 2010, s. 1487-1530.
- YAPAR GÖNENÇ, Aslı; “Türkiye’de Dergiciliğin Tarihçesi”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi*, S. 29, İstanbul 2007, s. 63-78.

5. Tezler

- ASLAN, Emel (2014). *Türkiye’nin İç Siyasetinde DP(1950–1960)*, Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD Kırşehir.

ÇELEBİ, Onur (2015). *Gazeteciliğe Adanmış Bir Ömür: Metin Toker*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Ankara.

ÖZCAN, Muhsin (1996). *Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Haftalık Haber Dergiciliğinin Gelişim Evreleri (Akis Dergisi Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik ABD İstanbul.

PANCAROĞLU, Adnan Ferruh (2006). *Yakın Tarihimizde Millet Partisi Olgusu (1948–1977)*, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, GTT Anabilim Dalı Afyonkarahisar.

SUIÇMEZ, Mehmet (2009). *Dergi Haberciliği ve Nokta Dergisi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik ABD Konya.

TARIM, Osman (2013). *27 Mayıs’tan 12 Mart’a Adalet Partisi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD Konya.

6. Elektronik Kaynaklar

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_secimler.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1957

[https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/ Global/ Government/pg_Cabinets.aspx](https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/Global/Government/pg_Cabinets.aspx)

<https://www.yenisafak.com/secim-1957/secim-sonuclari>

hurriyet.com.tr, 18.7.2002.

yenisafak.com, 19 Temmuz 2002.

Tbmm.gov.tr. Milletvekillerimiz

Gulsunbilgehan.com.tr özgeçmiş

7. Mülakatlar

Ayşe Gülsün BİLGEHAN ile 28 Kasım 2013 tarihinde TBMM’de yapılan görüşme.

Özden TOKER ile 29 Nisan 2016 tarihinde Pembe Köşk’te yapılan görüşme.

EK-1

Metin Toker'in annesi Hüsniye Hanım ve babası Ekrem Bey.

EK-2

Babası Ekrem Toker, babaannesi Dürdane Hanım, kardeşi Mübin Toker, annesi Hüsnîye Hanım ve Metin Toker

EK-3

Özden ve Metin Toker çiftinin düğün merasimi

EK-4

İsmet İnönü, Özden ve Metin Toker, kızları Gülsün ve Nurperi ile.

EK- 5

İsmet İnönü ve Metin Toker

EK-6

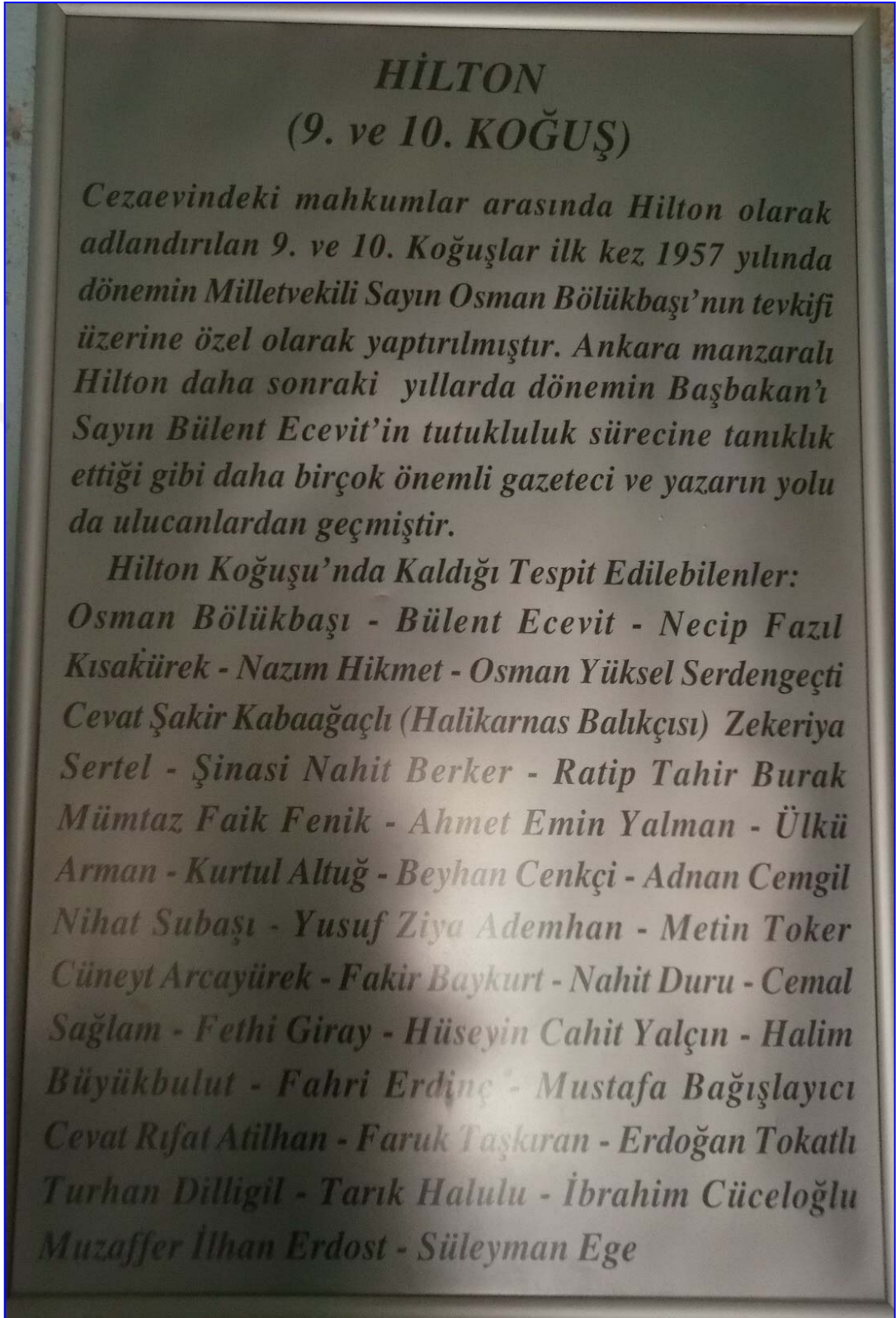

Metin Toker Duruşmada (1957)

EK-7

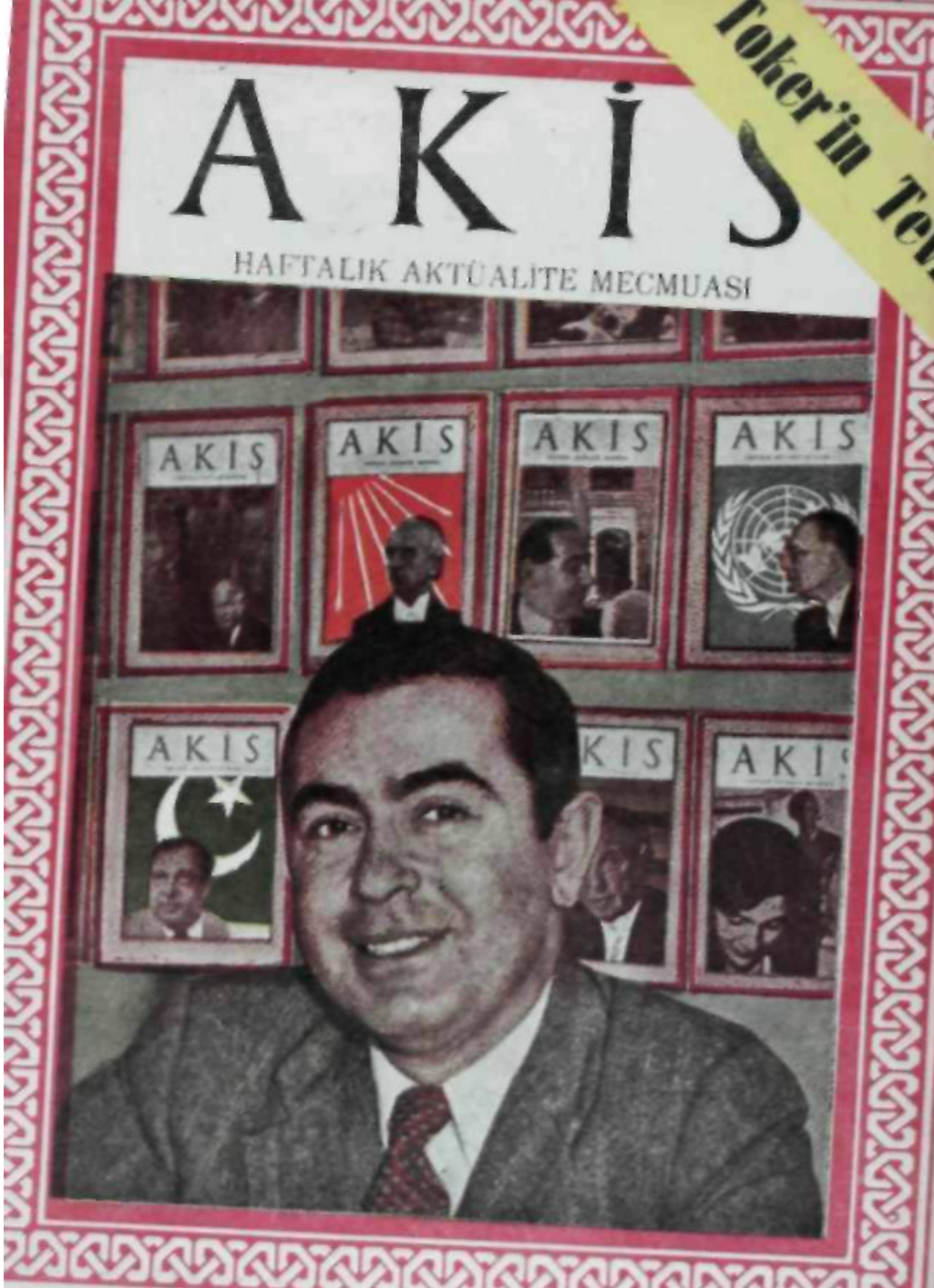

“Ankara Hilton” ismiyle meşhurlaşan Ulucanlar Cezaevi’nde Metin Toker’in kaldığı
koğuş
(9. ve 10. Koğuş)

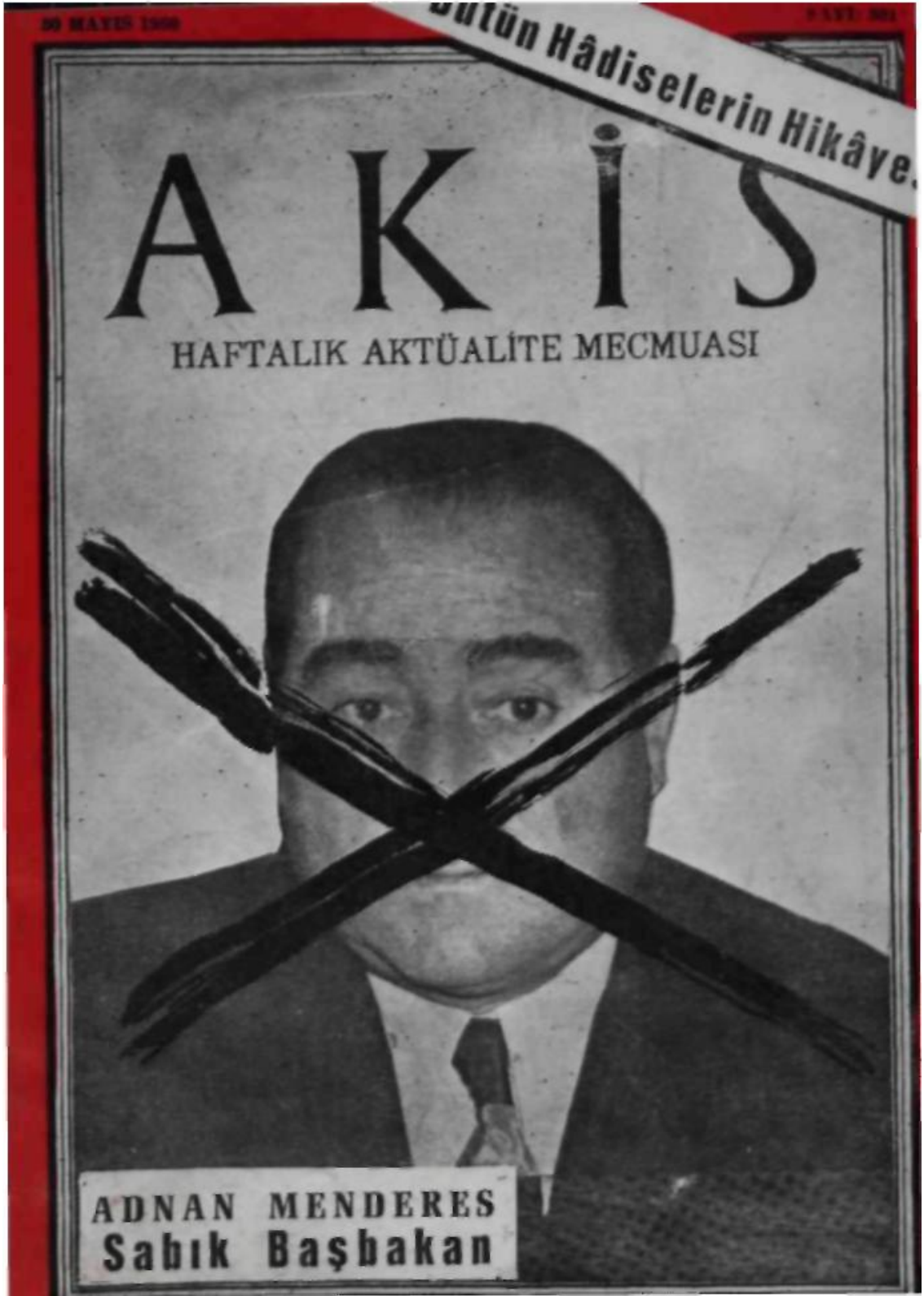
Koğuşun içinde yer alan yazı

EK-10

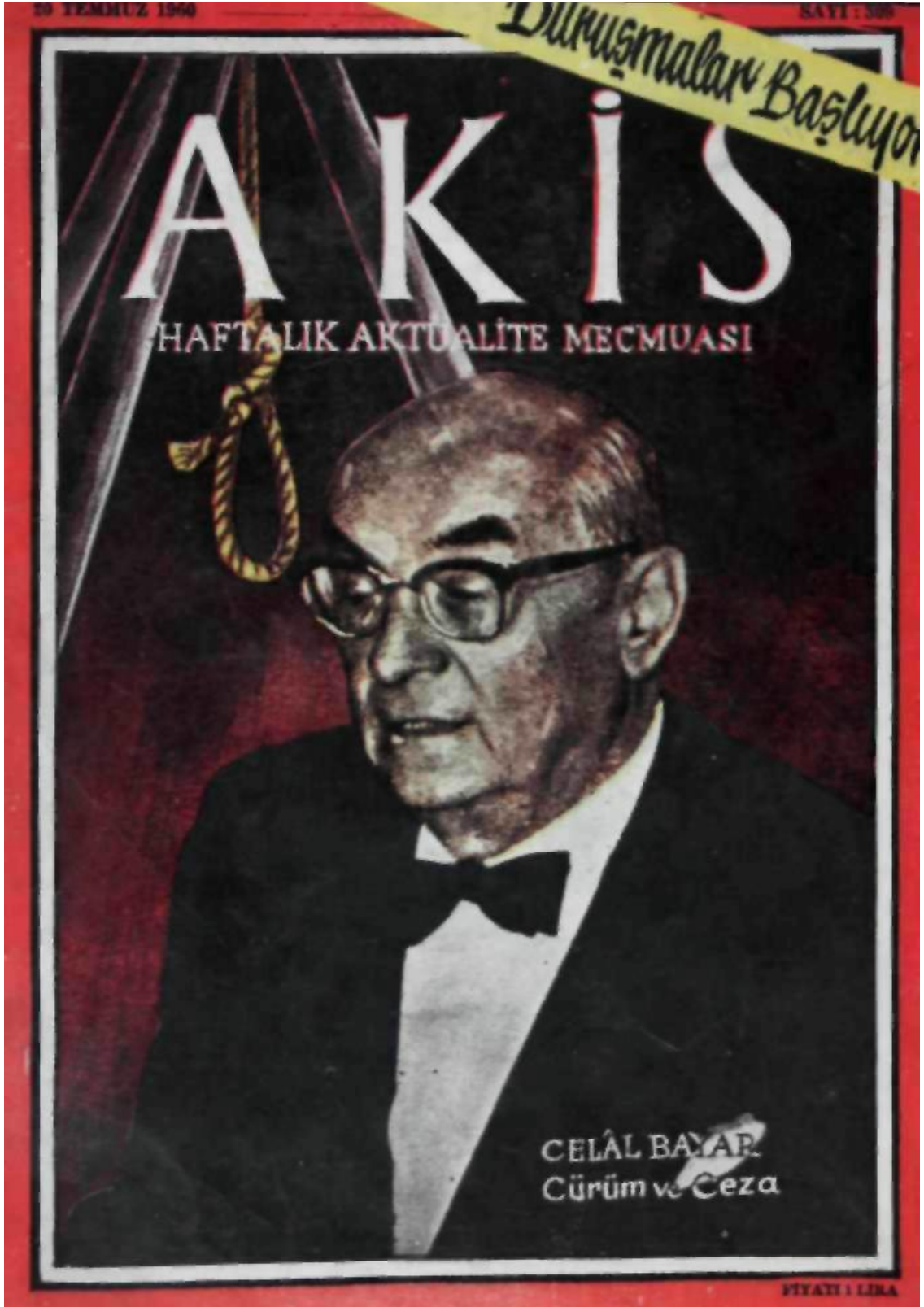
Metin Toker hapse girdiği zaman arkadaşları tarafından dergiye kapak yapılmıştır.
16 Şubat 1957 AKİS

EK-11

27 Mayıs askeri darbesinden sonra çıkan AKİS'in ilk sayısı
30 Mayıs 1960 AKİS

EK-12

Yassıda Yargılamaları henüz başlamadan, 20 Temmuz 1960 AKİS.

EK-13

28 Kasım 2013 tarihinde Ayşe Gülsün Bilgehan ile yapılan mülakat (TBMM)

EK-14

29 Nisan 2016 tarihinde Özden Toker ile yapılan mülakat (Pembe Köşk)

